

Hüseynbala Mirələmov

Görkəmli adamların həyatı

MİSSİYA

Ön söz

BİSMİLLAHİR-RƏHMANİR- RƏHİM!

Müqəddəs dinimizin bizə təlqin etdiyi ən böyük dəyərlərdən biri – bəşərin qiymətli varlığı olan və anaya və qadına verilən qiymətin yüksəkliyidir. Təsadüfi deyil ki, Kitabımız Qurani-Şərifdə qadınların Allah nəzərində və bəşəriyyətdə mövqeyi barədə müqəddəs ayələr nazil olmuş, Peyğəmbərimiz Muhəmməd salavatullahın məşhur təbiri ilə “Cənnət anaların ayaqları altındadır” ifadəsi dinimizin qadına verdiyi önəmi təsdiqləmişdir. Həqiqətən, bizim xalqımız üçün böyük fəxarətdir ki, belə kamillik zirvəsinə yetişən nadidə qadınlar arasında ölkəmizin birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO kimi beynəlxalq təşkilatların Xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva vardır.

Hər bir millətin mədəniyyəti-onun mənəvi həyatını təşkil edən dəyərlərin toplusudur. Din, elm, incəsənət, etnoqrafik adət-ənənələr cəmiyyətin mədəniyyət xəzinəsinin müstəsna parçalarıdır. Əgər biz tariximizə nəzər salsaq, milli-mənəvi dəyərləri yaşadan, qoruyan və dünya mədəniyyətinin ayrılmaz parçasına çevirən şəxsiyyətlərimizin böyük fədakarlığının şahidi olarıq. Qeyd etməliyəm ki, Qafqazın müsəlman ümməti içərisində belə fəzilətlərə malik olan Azərbaycan xanımlarının bəşər tarixində xüsusi yeri və dəyəri vardır.

Mehriban xanım Əliyevanın müasir dünyamıza bəxş etdiyi ən böyük dəyər-onun Sara xatun, Tomris, Aləmşah bəyim, Natəvan, Nabat xanım kimi Azərbaycan tarixi və mədəniyyətinin görkəmli xanımlarının müstəsna kefiyyətlərini özündə birləşdirməsi və yeni, daha mükəmməl şəkildə beynəlxalq miqyasda nümayiş etdirməsidir. Bu, dünyanı zərif çiyinlərində daşımaq qüdrətində olan bir xanımın azərbaycançılıq məfkurəsi uğrunda yorulmaz təbliğatı və dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi yolunda mübarizliyinin bariz nümunəsidir. Məhz bu məziyyətlər Mehriban xanım haqqında söz söyləmək istəyən hər bir şəxsin düşüncələrinin ana xətti ola bilər.

Mehriban xanım Əliyevanın yerinə yetirdiyi ictimai, siyasi və mədəni missiya tarixi fenomendir və bir Şeyxülislam kimi mənim üçün çox önəmlidir ki, qloballaşan dünyamızda müsəlman qadını haqqında yanlış düşüncəni ortadan qaldıran, qadını islami dəyərlərdəki uralıq zirvəsinə yetirən qüvvə, Allahın bir neməti olaraq bizim birinci xanımımızda cəmləşmişdir. Onun rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun müqəddəs məkanların tikintisi və bərpaı, müsəlman ziyarətgahları ilə yanaşı xristian və yəhudi dini abidələrinin abadlaşdırılması sahəsində gördüyü işlər bir azəri xanımın dünyaya bəyan etdiyi yüksək tolerantlığın nümayişidir. Mehriban xanım bu gün dünyamızın xilasını kimi görünən tolerantlığı, millətlər və dinlər arasındakı dialoqu, multikulturalizm prinsiplərini daima diqqət mərkəzində saxlamaqla Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzuna yenilməz zəfər qazandırır.

Böyük və nəcabətli ailə ocağının qızı, gəlini, xanımı və anası olan Mehriban xanım Əliyevanın təmsalında biz Azərbaycanın bu gününün və sabahının uralığını

təmin edən möhtərəm Prezidentimiz Zati-aliləri İlham Əliyevin fədakar yardımçısını görürük.Əslində Mehriban xanım öz nümunəsi ilə ən böyük nailiyyətimiz olan müstəqillik tariximizin yaradıcısı və qurucusu Heydər Əliyevin ənənələrini qoruyan və inkişaf etdirən ictimai xadim zirvəsini xalqın könlündə fəth etmişdir.

Tarixi dəyərləndirmək-özü də bir tarixdir. Şadam ki, Mehriban xanım haqqında kitab yazmaq fikri uzun illərdən bəri tanıdığım qələm sahibi, millət vəkili Hüseynbala Mirələmova nəsib olmuşdur. Mehriban xanım Əliyeva kimi bir şəxsiyyət haqqında kitab yazmaq-onun tarixi missiyasını dərk etmək deməkdir. Əminəm ki, xalqımızın, dövlətimizin yüksək nüfuzu və tərəqqisi naminə bu qədər layiqli işlər görən, təqdirəlayiq fəaliyyət göstərən nəcib insanları Allah-taala özünün kəraməti ilə, tarix isə əbədi minnətdarlıq yaddaşı ilə mükafatlandıracaqdır.

Vəssalamu əleyküm və rəhmətullahi bərəkətuh.

Şeyxülislam
Prof.dr. Allahşükür PAŞAZADƏ
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri

MÜƏLLİFDƏN

*Dünyaya gəlməkdə insanın məqsədi özünə
əbədi şöhrət qazanmaqda deyil, ömrün hər
gününi kiçik bir əbədiyyətə çevirməkdir...*

Andre MORUA

Hər kəsin bir missiyası var.

Hər birimiz həyatımıza dəyər olan hansısa missiya ilə dünyaya gəlirik. Amma Tanrı tərəfindən seçilənlərin bir xüsusi missiyası da olur.

Adəmin missiyası Yer üzündə insan nəslinin əsasını qoymaq idi.

İbrahimin missiyası – bütlləri qırmaq, insanlara ümid, inam mənbəyi olan əsl İlahi məbudu göstərmək...

İsanın missiyası – dünyaya, sevgi mərhəmət gətirmək...

Həzrəti Məhəmmədin missiyası – İslama qədərki bütün səmavi dinlərin ən mükəmməl prinsiplərini İslam dəyərlərində ümumiləşdirərək qövmünü kamilliyə yetirmək...

Tanrının öz bəndələri arasından nadir bacarıq və istedad ətası ilə seçdiyi insanlar da var və bu lütf tarixin ayrı-ayrı dövnlərində Azərbaycan xalqından əsirgənməyib.

Şah İsmayıl Xətai cəmi 14 yaşında sərhədləri məğribdən məşriqə qədər uzanan Bütöv Azərbaycan Dövlətini yaratdı, bu, Onun missiyası oldu.

Nadir şah əsrlərin zəiflətdiyi, taqətdən saldıği Səfəvilər dövlətini toparlayıb, yenidən vahid Azərbaycan dövlətini yaratmağı bir missiya kimi üzərinə götürdü.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin əsasını qoymuş böyük düşüncə adamlarımızın missiyası Azərbaycanın coğrafi və mənəvi sərhədlərini müəyyənləşdirməkdən ibarət oldu.

Bütün bu missiyaların fəvqündə bir missiya da var: Heydər Əliyev missiyası.

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının Ona qədər yetirdiyi nadir istedad sahiblərinin missiyalarını özündə birləşdirən qüdrət sahibi idi. Dədə Qorqud müdrikliyi, Babək əzmi, Nizami, Füzuli, Nəsimi irfanı, Şah İsmayıl Xətai gücü, Həsən bəy Zərdabi ziyası, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini qurub yaratmış zəka sahiblərimizin bəsirəti Heydər Əliyev şəxsiyyətində əks olunmuşdu.

O, üzərinə düşən tarixi bir missiyanı bu qüdrətin işığında şərəflə yerinə yetirdi. Müstəqil Azərbaycan dövlətini qurub yaratdı. Milli dövlətçiliyimizin əsaslarını möhkəmləndirdi. Azərbaycanı dünyaya çıxardı.

Müstəqilliyinin daimiliyi, əbədiliyi, dönməzliyi təmin olunmuş milli dövlətimizi əmin əllərə tapşırtdı. Azərbaycanın işıqlı gələcəyi naminə başa çatdırma bilmədiyi işləri müqəddəs missiyanın davamı kimi mənəvi irsinin varisi – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə həvalə etdi.

İlham Əliyev isə belə bir inamın, güvənin gücü ilə tarixin ən qüdrətli Azərbaycanını yaratdı. Bu da yeni bir missiyadır və əzmlə davam etdirilən bu missiya Azərbaycanı hər gün ümidlərimizdəki xoşbəxt günlərinə doğru bir addım da yaxınlaşdırır. Bir zamankı arzularımızı addım-addım gerçəyə qovuşdurur.

Müasir tariximizin yaradıcılarından olan bir şəxsiyyətin missiyası da böyük maraq doğurur: Mehriban xanım Əliyevanın missiyası.

Son 20 ildə, xüsusilə də bu qərinənin ikinci 10 ilində bu missiya gözlərimiz önündə cərəyan edir. Amma bu missiyanın tarixi hüdudları bir qərinənin sərhədlərinə sığmaz...

Mehriban xanım Əliyevanın bu missiyasının ömrün erkən çağlarından onu əhatə etmiş mühitin təsirləri, mənsub olduğu ocağın müqəddəsliyi əsasında çox-çox əvvəllər başladığının fərqi deyik.

Elə söhbətimizə də bir qədər əvvəldən başlayacağıq...

Birinci fəsil

MƏHƏBBƏT ARTIRAR

Uşaqılıqdan hərənin bir adı olur. Amma ən önəmlisi elə bir söz tapmaqdır ki, o, insan həyatının mənası barədə məlumat verə bilsin.

Paulo KOELO

Adlar rəmzə çevriləndə

Platondan, Aristoteldən, Demokritdən üzübəri dillərin yaranması haqqında müxtəlif nəzəriyyələr irəli sürülüb. Bu nəzəriyyələrdə adla məfhum arasındakı münasibətlərin üzə çıxarılması həmişə vacib sual olub.

Bibliyanın, Quranın izahına görə, bütün varlıqları Tanrı yaratdığı kimi, varlıqlara adları da O verib. Amma əksər filosoflar belə düşünürlər ki, sözlə onun aid olduğu məfhum, adla o adı daşıyan insanın taleyi arasında heç bir bağlılıq yoxdur. Bütün hallarda, əşyalara da, insanlara da adlar təsadüfən seçilir. İnsanın adı ilə onun gələcəyi arasında hansısa uyğunluğun olub-olmaması yalnız təsadüfün işidir.

Nəzəriyyə öz yerində qalsın. Dini inanclara da, dünyəvi elmlərə də eyni hörmətlə yanaşdığımızdan bu mövzuda irəli sürülən ziddiyyətli fikirlərə münasibət bildirməyəcəm. Amma xalqımızın milli təfəkküründə adın insan üçün nə qədər böyük önəm daşdığını bir neçə cümlə ilə xatırladım.

Keçmişimizdən soraq gətirən «Orxon-Yenisey abidələri», «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanları kimi mənbələr xalqımızın bu sahədəki zəngin adət və ənənələrini öyrənmək üçün bələdçilik edir.

Azərbaycanlılar adı ən dəyərli mükafata bərabər tutardılar. Şəxs nə sə bir igidlik göstərüb, yaxşı bir iş tutub ad qazanardı. Həm də fərdi, cəmiyyətdəki mövqeyinin dəyişməsindən asılı olaraq ömrün müxtəlif mərhələlərində ayrı-ayrı adlarla çağırardılar. Qədim xalqların, o cümlədən türklərin tarixi keçmişinin görkəmli tədqiqatçılarından olan L.N.Qumilyovun bu barədə maraqlı fikirləri var. Alim yazır ki, qədim türklər avropalılar kimi anadan olandan ölənə qədər bir ad daşımazdılar. Onların adı həmişə subyektin cəmiyyətdəki mövqeyini əks etdirərdi.

Uşaqlıqda onun ləqəbi, gəncliyində çini, böyüyəndə də titulu olardı.

Azərbaycan ailələrində keçmişdə də, bu gün də yeni dünyaya gəlmiş körpəyə verilən ad onun gələcək taleyi ilə bağlı arzuların, o körpənin özü ilə bircə dünyaya gətirdiyi bir aləm sevincin, fərəhin ifadəsidir.

Adla insanın gələcək taleyi arasında ola bilər ki, hansısa bağlılıq olmasın. İnsan yaşa dolduqca onun adı ilə həyatı, davranışları arasında üst-üstə düşən məqamlar da adicə bir təsadüfün işi kimi yozulsun. Etiraz etməyəcəyik.

Amma bəs insanın yaşadığı ömrün onun adına qazandırdığı tale?!

Bu adın səslənişi ilə yaratdığı assosiasiya?!

Adın ətrafında mərkəzləşən məna, tarix, ömür salnaməsi?!

Heydər Əliyevin anadan olduğu 1923-cü ildə təkcə Azərbaycanda kim bilir nə qədər körpəyə Heydər adı qoyulmuşdu?!

Bəs Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin dünyaya gəldiyi il İlham adı qoyulan oğlan övladların sayı?!

Əlbəttə, hər bir insan da, onun yaşadığı ömür yolu da hansısa məqamları ilə əhəmiyyətlidir. Amma reallıq budur ki, bir insanın öz adına qazandıra biləcəyi ən böyük dəyəri, ən geniş mənanı bu adlara məhz haqlarında bəhs etdiyimiz bu tarixi şəxsiyyətlər gətirdi.

Mehriban

Dünyaya gələrkən doğmaları ona da gözəl bir ad fikirləşmişdilər: Mehriban.

Adətən, Azərbaycan ailələrində körpələrə qoyulan adlar müxtəlif motivlərlə bağlı olur. Ad əcdadlara hörmət ruhunu təcəssüm edir, körpənin dünyaya gəlişi ilə yaranan emosional ovqatı məzmununda sərgiləyir, əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, körpənin sabahı ilə bağlı ümidlərə nur saçır və s.

1964-cü ilin ilıq bir yay günündə iki gənc Azərbaycan aliminin ailəsində dünyaya göz açmış ikinci qız övladına qoyulan Mehriban adı isə dünyaya, insanlığa ünvanlanmış nəcib bir ismarıç idi.

Mənşəcə fars dilinə aid olsa da, əsrlər əvvəl Azərbaycan dilinə keçib, ana dilimizdə də ümumişləklilik qazanmış Mehriban sözü “çox yaxşı münasibət bəsləyən”, “səmimi”, “mehr bəsləyən”, “şəfqətli”, “xoş rəftarlı” mənalarını verir. Bu adın mayasında dayanan mehr sözüdür ki, bu söz də sevgi, məhəbbət deməkdir.

*Könlün xoş isə, təbəssüm eylə!
Mehrin var isə, tərəhüm eylə!
Füzuli*

*Mənə ol mahimehrim yəqinimdir ki, ram olmaz;
Dedim ki, mehri çıxmaz sinədən, ömrüm tamam olmaz
S.Ə.Şirvani*

Mehribanlıq öləri halət deyil, qəlbdeki işığın, artan məhəbbətin, şəfqətin, insana və dünyaya əbədi sevginin meyvəsidir.

Aşiq Ələsgərdən xatırladığımız bu lirik incidə ifadə olunduğu kimi:

*Can deməklə candan can əskik olmaz
Məhəbbət artırar mehriban eylər
Çor deməyin nəfi nədir dünyada
Abad könuülləri pərişan eylər.*

Mehriban sözünün daşdığı mənalar, Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın ictimai obrazına çox uyğun gəlir.

Və əgər son onillikdə Azərbaycan ailələrində yeni dünyaya gəlmiş qız övladlarına qoyulan adların statistikasını nəzərdən keçirəsi olsa, Mehriban adının Azərbaycan insanların qəlbinə necə doğmalılıqla nüfuz etdiyini, öz ilkin mənalarından əlavə həm də mərhəmət, xeyirxahlıq, nəciblik, arzu, ümid məzmunu ilə assosiasiya olunduğunu görəcəyik.

Bu, əsərimizin qəhrəmanının öz həyat və fəaliyyət tarixi ilə valideynlərinin bir zamanlar ona yaraşdırdıqları Mehriban adına qazandırdığı yeni taledir.

İkinci fəsil

ŞƏCƏRƏ

— *Bəs adamlar hanı? — Balaca şahzadə nəzakətlə soruşdu.
Çiçək bir dəfə yanından ötən karvanı görmüşdü.*

— *Adamlar? Hə... Onlar deyəsən, altı-yeddi nəfər idilər.
Mən adamları lap çoxdan, uzun illər əvvəl görmüşəm. İndi yerləri
bəlli deyil. Onları külək aparır, axı kökləri yoxdur...*

Antuan de Sent Ekzüperi

Məhəbbətin və iki ziyalı nəslin izdivacı

Azərbaycan ənənələrinə görə, insanın söy-kökü çox əhəmiyyətlidir. Xüsusilə ailələr tanış olub yeni bir izdivacın əsasını qoyanda, talelərini birləşdirməyə hazırlaşan iki gəncin, tərbiyəsi, təhsili, davranışları ilə yanaşı, soy-kökü ilə də mütləq maraqlanırlar. Çünki Azərbaycan milli təfəkküründə insanın nəcibliyi onun nəslindən, soyundan gələn bir dəyərdir. Təsadüfi deyil ki, əsil-nəcabət sözlərini yüz illərdirki yanaşı işlədirik.

Bu sətirləri yaza-yaza əsrlərdən bəri xalqımızın həyatında özünə yer eləmiş bu ənənənin səbəbləri barədə düşünməyə çalışıram. Fikrimcə, bu, insanın keçmiş və gələcək qarşısındakı məsuliyyətidir.

Sən bu məsuliyyəti hər zaman hiss etməlisən. Kimliyindən, həyata baxışından asılı olmayaraq öz nəslinin, soy-kökünün təmiz adını, ictimai nüfuzunu qoruyub saxlamağa çalışmalısən.

Çünki bu, keçmişin sənə əmanətidir. Qoruyub saxlamasan, sayğı göstərməsən, bəd əməllərlə nəslin adını batırsan, gələcək bunun hesabını övladlarından, nəslin səndən sonrakı davamından sora bilər.

1982-ci ildə İlham Əliyevlə Mehriban xanım Əliyevanın ömür yollarının qoşalaşmasına həm Azərbaycanın birinci şəxsi Heydər Əliyev və həkim-akademik Zərifə xanım Əliyevanın, həm də fizik-akademik Arif Paşayev və şərqsünas-professor Aida xanım İmanquliyeva ailələrinin razılığı, təmiz soy-kökə, yüksək ictimai nüfuzla malik iki ziyalı nəslin izdivacına taleyin özünün verdiyi xeyir-dua idi.

Ustad

“Öz əsrimdə mənim yaratdığım ən böyük əsər mənim ailəmdir...”

Bu, Paşayevlər nəslinin patriarxı, yazıçı, professor Mir Cəlalin tez-tez, sevə-sevə dilə gətirdiyi ifadədir. Bu ailənin nəsil ağacı Cənubi Azərbaycanın Təbriz mahalındakı Əndəbir kəndindən, dördüncü İmam Zeynalabidinin kökündən başlanır. Pis əməllərdən, xəbis işlərdən uzaq olan bu nəslin təmsilçilərinin xeyirxahlığı, səxavəti, mərhəməti, görünür, həm də bu mənəvi tellərdən gəlir.

Professor Mir Cəlal Əli oğlu Paşayevin elmi, ədəbi, pedaqoji irsi ətraflı tədqiqata cəlb olunduğundan bu mövzuda geniş təfərrüata varmaq istəməzdik. Qısaca olaraq onu bildirək ki, görkəmli ədib 1908-ci ilin 26 aprelində Cənubi Azərbaycanın Təbriz mahalındakı Əndəbir kəndində anadan olub. Uşaqlıq və gənclik illəri Gəncə şəhərində keçib. İbtidai təhsilini Gəncədəki ruhani mədrəsəsində aldıqdan sonra 1928-ci ildə pedaqoji texnikumu bitirib. Ədəbi-ictimai fəaliyyətə pedaqoji texnikumda təhsil aldığı illərdə başlayan yazıçını böyük ədəbiyyata gətirən "Mirzə" hekayəsi 1930-cu ildə "Qızıl Gəncə" qəzetində işıq üzü görüb. Mir Cəlalin 1932-ci ildə çapdan çıxan "Sağlam yollarda" adlı очерklər toplusu ona böyük yaradıcılıq uğurları gətirib. 1933-1935-ci illərdə Mir Cəlalin "Boy" (novellalar), "Bostan oğrusu" (hekayələr), "Gözün

aydın" (hekayə və oçerklər), "Dirilən adam" (roman) kitabları böyük tirajla oxuculara təqdim edilib.

O, 1930-cu ildə ali təhsil almaq məqsədilə Kazana yollanaraq bu qədim şəhərdə Dövlət Pedaqoji İnstitutunun ədəbiyyat şöbəsinin tələbəsi olub. 1931-ci ilin axırlarında Bakıya qayıdıb Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirib.

Mir Cəlal filologiya sahəsində elmi araşdırmalarla yanaşı, ədəbi fəaliyyətini də dayandırmayıb, "Kommunist", "Gənc işçi" qəzetləri ilə fəal əməkdaşlıq edib. 1933-cü ildən etibarən Mir Cəlal Paşayev həm də ədəbiyyatşünas alim kimi Azərbaycan Dövlət Universitetinin Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi kafedrasında çalışmağa başlayıb. Elmi tədqiqatlara yüksək maraq göstərən alim 1940-cı ildə "Füzulinin poetikası" mövzusunda namizədlik dissertasiyası, 1947-ci ildə isə "Azərbaycanda ədəbi məktəblər" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edib.

Oçerklər və hekayələr ustası olan Mir Cəlal Azərbaycan ədəbiyyatında roman janrına da yeni nəfəs gətirib. Bu sahədə özünəməxsus məktəb yaradıb. Ədəbi azadlığın son dərəcə məhdud olduğu ötən əsrin 30-cu illərinin çətindən-çətin yaradıcı mühitində roman janrına müraciət edərək "Dirilən adam" romanını ərsəyə gətirən Mir Cəlal qısa müddətdə bu sahədə böyük uğurlar qazanıb.

Mir Cəlalin 1939-cu ildə yazdığı "Bir gəncin manifesti" əsəri isə onun yaradıcılığının kulminasiyası, zirvəsidir desəm, yəqin ki, yanılmaram. Roman həm məzmunu, ideyası, həm də bədii mükəmməlliyinə görə, yazıçının başqa əsərlərindən xeyli yüksəkdə dayanır. Bununla belə, "Bir gəncin manifesti" romanına ədibin yaradıcılıq fəaliyyətində birdən-birə ortaya çıxmış ədəbi hadisə kimi yanaşmaq o qədər də düzgün olmazdı. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının şedevrləri sırasında qərar tutan bu roman Mir Cəlalin yaradıcılığında uzun illər davam edən mütərəqqi ənənələrin xoş nəticəsidir.

Bədii yaradıcılığı ilə yanaşı yazıçı böyük söz sahibləri Nizami, Füzuli, Sabir, Nəriman Nərimanov, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Məmməd Səid Ordubadi, Səməd Vurğun, Lev Tolstoy, Maksim Qorki, M.Şoloxov, Anton Çexov kimi böyük söz ustaları haqqında da qiymətli elmi əsərlər, məqalələr yazmışdır. O, ədəbi yaradıcılıqla yanaşı, tərcümə sahəsində də uğurlar qazanmışdı.

Mir Cəlal Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi ilə bağlı çapdan çıxan fundamental nəşrlərin hazırlanması prosesində də yaxından iştirak etmiş, ADU-nun kafedra müdiri və Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat və Dil İnstitutunun şöbə rəhbəri kimi böyük bir filoloq nəslinə sözün əsl mənasında ustalıq etmişdir.

Görkəmli yazıçı dövrünün ictimai proseslərinə də heç zaman biganə olmamışdır. Cəmiyyətdə fəallığı ilə seçilmişdir. Böyük idealların təsdiqində fəallıq göstərmək, müasir ictimai-siyasi proseslərin, hadisə və meyillərin dərin təhlilini vermək, xalqın, xüsusən də bilik verdiyi tələbələrin rifahı naminə mücadilə etmək Mir Cəlal müəllimin ictimai fəaliyyətinin mərkəzində dayanırdı.

Dərin bilik, insan psixologiyasına bələdlik, zəngin dünyagörüş, geniş məlumat dairəsi və fəal həyat mövqeyi Mir Cəlal müəllimin ictimai xadim obrazının ən parlaq cizgiləridir. 1963-cü ildə nəşr olunmuş "Xatirə kitabı"nın sonunda Mir Cəlal qəlbinə xitabən yazırdı: "On il, heç olmasa beş il mənə möhlət ver! Mənim dostlarıma,

vətəndaşlarıma, Vətənimə deməyə sözümlü var. Qoy bu sözlərimi də arxayın deyim, vəsiyyətimi eləyim, tələbələr, məktəblilər, dostlarım, yoldaşlarım, oxucularım, kitablarım ilə axırıncı dəfə vidalaşım".

Mir Cəlal Paşayev 1978-ci il sentyabrın 28-də vəfat etdi, amma Onun ömür hekayəsi bitmədi. Mir Cəlal ömrü görkəmli alimin əsərlərində, yaratdığı obrazlarda, əsl ziyalı, yazar, alim şəxsiyyəti ilə tələq etdiyi yüksək əxlaqi dəyərlərdə yaşayır.

* * *

Mir Cəlal şəxsiyyəti haqqında çox söhbət açmaq, onun əsərlərinin, yaratdığı bədii xarakterlərin, elmi-pedaqoji irsinin geniş təhlilini aparmaq olar. İndiki məqamda isə, bizim üçün ən əhəmiyyətli olan Onun özünün xatirələrdəki obrazıdır.

Unudulmaz şairimiz Bəxtiyar Vahabzadə öz memuarlarında Mir Cəlalla Səməd Vurğunun gəncliyinin Gəncədə bir yerdə keçdiyini, onlar yaxın dost olduqlarını xatırlayır: "Bakıya gələndən sonra onlar hərdən bir görüşürdülər. Mir Cəlal müəllim Səməd Vurğundan soruşub ki, "niyə biz belə gec-gec görüşürük?" Cavabında Səməd Vurğun deyib ki, "sən slişkom poryadoçnu adamsan".

Mir Cəlal müəllim yığıncaqlara gedən adam deyildi, içki içməzdi. Ümumiyyətlə, hay-küyə qoşulan adam deyildi. Belə məclislərə, yığıncaqlara lazım olan hallarda gedirdi. Səməd Vurğun da "slişkom poryadoçnu" deyərəkən məhz bunu nəzərdə tuturdu".

Mir Cəlal müəllimin ən yaxın dostlarından biri də akademik Həsən Əliyev idi. Onu görəndə, onunla görüşəndə onların arasında qəribə hörmət və ehtiram hissi olurdu. Onlar bir-birini görəndə sevinir, ünsiyyətdən böyük zövq alırdılar.

Oğlu, akademik Arif Paşayev:

- Mir Cəlal müəllim Bakı Dövlət Universitetini (keçmiş Azərbaycan Dövlət Universiteti) özünə müqəddəs elm ocağı sayırdı. Ömrünün böyük hissəsini, 40 ilə yaxın müddət, universitetdə işləyib və universitet onun üçün doğrudan da bir yüksəliş, bir elm ocağı olub. Həmişə tələbələrlə təmasda olan Mir Cəlal müəllim, onlardan bəhrələnib, onların qarşısında çıxış edəndə, öz mühazirələrini oxuyanda onlardan da nə isə götürüb. Atam mənə deyirdi: "Universitet, akademiya çox gözəl elm ocağıdır. Amma universitetdə sənə məhsulun hər il göz qabağında olur: tələbələr böyüyür, buraxılış olur. Beş il bundan qabaq gələcən cavan tələbə böyüyür, püxtələşir, savad alır, onu sevincə qarşılayır.

Arif müəllimin xatirələrində başqa maraqlı bir epizod da özünə yer alıb:

- Universitetdə Mir Cəlal müəllimin hörməti, qüdrəti, nüfuzu o qədər yüksək idi ki, heç vaxt qəbul imtahanlarına qalmaq istəməzdi. Bir dəfə nə isə, ondan qəbul imtahanlarına qalıb yaxından iştirak etməyi xahiş edənlər. Mir Cəlal müəllim ədəbiyyatdan imtahana gəlib. Bir qız - abituriyent başlayıb cavab verməyə. Qızın cavabı Mir Cəlal müəllimin xoşuna o qədər gəlib ki, o qıza deyib: "Qızım, sən universitetə qəbul olundun. Get". Həmin qız da arxayın gedib. O birisi iki imtahana gəlməyib. Daha Mir Cəlal müəllim deyib ki, universitetə qəbul olmusan. O, belə hesab edib ki, bu qız ədəbiyyatı belə yaxşı bilirsə, o biri imtahanlardan da keçəcək. Qız da arxayın olub, qalan iki imtahana gəlməyib. Dərslər başlayır, qızın da adı siyahıda yox.

Haray düşüb, necə olub ki, qızın adı siyahıda yoxdur. Çağırılar qızı ki, niyə o biri imtahanlara gəlməmişən? Qız deyib ki, Mir Cəlal müəllim mənə ədəbiyyat imtahanında dedi ki, sən universitetə qəbul olunmusan. Mir Cəlal müəllimin hörmətinə, təzədən o iki imtahanı təşkil edirlər və qız universitetə qəbul olunur.

Xalq şairi Nəriman Həsənzadə 1961-ci ildə Moskvada Maksim Qorki adına Ədəbiyyat İnstitutunu bitirib Bakıya qayıdır ki, işlə təmin olunsun. Lakin o, burada böyük maneələrlə rastlaşır. Xoşbəxtlikdən Nəriman Həsənzadə Mir Cəlal müəllimlə üzləşir. Ədib biləndə ki, gənc şair iş axtarır, o da qətiyyətlə bildirir ki, “İş axtarma, adam axtar. Adam - mən. Gəl universitetə, aspiranturaya”.

Bununla bağlı Nəriman Həsənzadə bir şeir də yazır:

*İş axtarma, adam axtar, -
Mir Cəlal misal çəkərdi.
İndi bildim, Ustadımın
gözü niyə yol çəkərdi.*

*Tələbənin atasıydı,
yerdə Tanrı sədasıydı.
“Zaçot” vaxtı qaydasıydı, -
soruşmamış qol çəkərdi.*

*Sayardı, onu sayanda,
hörmətə hörmət qoyanda.
Ürəyinə yatmayanda
əl verməzdi, əl çəkərdi.*

*Gah xeyiri şər olardı,
gah balı zəhər olardı,
Amma zəri zər olardı,
o zəhərdən bal çəkərdi.*

*“Əhli-hal” kef eləyəndə,
özünü məhv eləyəndə,
Nəriman səhv eləyəndə,
dərdi Mir Cəlal çəkərdi.*

Aspiranturada yer olmayanda universitet rəhbərliyi yanında böyük nüfuz sahibi sayılan görkəmli pedaqoq Nəriman Həsənzadə üçün əlavə ştat açdırır.

Akademik Arif Paşayev xatırlayır:

- Mən deyə bilərəm, universitetdə Mir Cəlal müəllim, öz davranışı, biliyi, istedadı ilə böyük hörmət qazanmışdı, həm də universitetin birinci professorlarından idi. Mir Cəlal müəllim filologiya kafedrasının müdiri idi. Sovet ədəbiyyatı kafedrasının müdiri olub və bu gün mən fərəhlə deyə bilərəm ki, həmin kafedradan çox böyük professorlar çıxıb. O kafedradan bir neçə adamın adını saya bilərəm ki, indi

bizim görkəmli alimlərimizdəndirlər. O kafedrada Mir Cəlal müəllim aspirantlarla, tələbələrlə həmişə təmasda olub və Nəriman Həsənzadə onlardan biri olub. O vaxt Nəriman Həsənzadə kasıb bir oğlan idi. Aspiranturada yer almaq, ya bir ştat açmaq çox çətin məsələ idi. Mir Cəlal müəllim Nəriman Həsənzadə üçün xüsusi ştat açdırdı. Niyə bunu ancaq Mir Cəlal müəllimə verə biliblər? Çünki Mir Cəlal müəllim o vaxtkı rektorlar Cəfər Xəndan, Şəfayət Mehdiyev, Mehdi Əliyevlə işləyib. Həmin bu insanlar ona doğrudan da hörmətlə yanaşıblar.

Mir Cəlal müəllimin Nəriman Həsənzadəyə etdiyi yaxşılıqlar bununla da tamamlanmır. Ədəbiyyatın sirlərinə yiyələnən və bu sahədə yorulmaz işlər görən gənc şairin yaradıcılıqla, həm də elmi iş görməyə evi olmur. Bu da tanınmış yazıçının diqqətindən yayınmır və Mir Cəlal müəllim gənc şairin evlə təmin olunmasını qarşısına məqsəd qoyur.

Həmin dövrdə Mir Cəlal müəllim oğlu Arif Paşayev üçün mənzil almalı idi. O isə Nəriman Həsənzadəni özü ilə götürüb Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin birinci katibi Mehdi Hüseynin evinə aparır və ona deyir ki, “Ev alanlar sırasında Arifin adını poz, Nərimanın adını yaz”. Mehdi Hüseyn isə bildirir ki, “bu çox mürəkkəb prosesdir, çünki bütün sənədlər xüsusi komissiyada müzakirə olunubdur”. Lakin buna baxmayaraq Mir Cəlal təkid edir və gənc şairi oğlunun yerinə yazdırır. Nəriman Həsənzadə evi alanda, “Bir gəncin manifesti” əsərinin müəllifi oğlu Arifə ev almaq üçün şəxsi vəsaiti hesabına onun adını tikilən kooperativ binaya yazdırır. Yəni o dövr üçün Mir Cəlal müəllimin göstərdiyi xeyirxah əməl ağlasığmaz bir səxavət sayılırdı ki, onu görkəmli ədib həyata keçirməyə özündə cəsarət tapmışdı. Bunu ancaq Mir Cəlal şəxsiyyətinə sahib olan adam edə bilərdi.

* * *

Ömür-gün yoldaşı Püstəxanımla tanışlığının da maraqlı tarixçəsi varmış. Mir Cəlal müəllim öz hekayələrini çap maşınında yığdırmaq üçün mütəmadi olaraq “Kommunist” qəzeti redaksiyasına gedir və orada gələcək həyat yoldaşı Püstəxanımla tanış olur. Onlar 1930-cu ildə ailə həyatı qururlar.

Akademik Arif Paşayevin xatirələrindən:

- Mənim anam “Kommunist” qəzetində makinaçı idi. Anamla onlar ilk dəfə orada görüşüblər. Sonra dostunu göndərüb Püstə xanımın yanına və nəhayət razılığını alıb, 30-cu ildə evləniyə. Onlar ZAQS-a gedərkən yolda rəhmətlik Mikayıl Müşfiqə rast gəliyə. O da ZAQS-da onların şahidi olub.

Əlbəttə, bunların hamısı tarixdir. Püstəxanım üzügülər, insanları sevər, heç kimin xətrinə dəyməzdi. Bizim evə kim gəlsə-gəlsin, qapını açarkən onun üzündə təbəssümdən başqa heç bir şey olmurdu. Dərhal süfrə açardı. Süfrədə nə lazımsa hər şey var idi. Qonağı çox layiqincə qəbul edərdi. O xüsusiyyət anama mənim nənəmdən keçmişdi. Püstəxanımın anasını nəzərdə tuturam. Evə kim gəlsə idi, o yedirtməmiş yola salmazdı. Deyirdik ki, ay kişinin qızı, bu yeyib-içib, tox gəlib. O da cavabında deyirdi ki, - yox yeməlidir. Yeməmiş yola salmırdı. Bu da onun qonaqpərvərliyi üçün bir nümunədir. Doğrudan da Püstə xanım Azərbaycan qadınlarına xas olan bütün gözəl xüsusiyyətləri özündə təcəssüm etdirirdi.

Valideynlərim 1933-cü ildən 1978-ci ilə qədər bir yerdə həyat sürüblər. 45 il bir yerdə ömür sürən valideynlər bir-birilə rəftarında çox nəzakətli idilər. Mən indi hamısını yada salıb, özümdə nəzərdən keçirirəm. O vaxt, cavan olanda, çox şeyə fikir vermirsən. Amma yadımda qalıb. Mir Cəlal müəllim həyat yoldaşını o qədər çox istəyirdi ki, elə bil o evdə olmayanda narahat idi. Maşallah, Püstəxanım çox mehriban və ünsiyyətli qadın idi. Rəfiqələri çox idi - qonaq gedərdi, qonaq qəbul edərdi. Yas mərasimlərinə çox gedərdi. Yumoru xoşlayan Mir Cəlal müəllim evə girən kimi birinci sual bu olurdu: “Püstəxanım evdədir, ya yox?” Onun üçün əsas bu idi. Elə ki, deyərdilər - “Püstəxanım yasa gedib”, deyərdi: “Hə, ölünü diriltməyincə gəlməyəcək”. Yəni ki, gec gələcək”.

O ailəsini ən gözəl əsəri kimi dəyərləndirər, ailəni həmişə birinci yerə qoyar, övladlarına düzgün tərbiyə verməsini, düzgün istiqamətləndirməsini həyatının ən böyük məmnuniyyəti kimi dilə gətirər, amma uşaqlarına görə heç vaxt, heç kəsə ağız açmazdı.

Bu məqamlar Arif Paşayevin xatirələrində də öz əksini tapıb:

- Mən ona deyəndə: “Ata, filankəsə zəng vur”, atam deyərdi: “A bala, sənın ondan nəyin əskikdir. Sən ondan heç də az istedadlı deyilsən. Çalış özün hər işini gör. Sən ondan savadsız deyilsən. Sənın qabiliyyətin hara, onun qabiliyyəti hara?”

Özü də bir işi var idi, yəqin, o da pedaqoqikanın üsullarından biri idi. Yaxşı olmağı adamın elə bil boynuna qoyurdu: “Sən çalışsan, özün o işi hamıdan yaxşı edərsən”. Mən də məcbur olurdum o sözün altından çıxmaq üçün özümü o tərəfə layiq aparam.

Amma cəmi bir dəfə Mir Cəlal müəllim musiqi məktəbinə yenicə rəhbər təyin edilmiş qızı Elmira xanım üçün hansısa vəzifə sahibinin yanına xahişə gedibmiş.

Arif Paşayev:

- Mənim böyük bacım Elmira xanım musiqi müəlliməsidir, çox çalışqan, qanunpərəst, ikinci belə adam tapılmaz. Çox mehriban, işə sevinclə yanaşan. Musiqi məktəbinə nazirlikdən məktub gəlib, mənim bacımı ora müdir qoymaq haqda. Əmr veriləndən üç gün sonra qız evə gəlib başlayıb ağlamağa ki, mən orada müdir olmaq istəmirəm. Orada əyər-əskiklər var. Papa, get nazirin yanına, qoy mənim əmrimi verib geri qaytarsınlar. Onda Mir Cəlal müəllim qızı götürüb gedib nazirin yanına ki, mənim qızımı işdən çıxar. Nazir deyib ki, birinci dəfədir görürəm xahişə gəlsinlər ki, uşağımı işdən çıxar. Biz övladlar valideynlərimizdən belə tərbiyə almışıq.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, alim və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevin anadan olmasının 100 illik yubileyi YUNESKO səviyyəsində qeyd edilmişdir. 2008-ci ilin 10 noyabrında Parisdə, YUNESKO-nun iqamətgahında keçirilən mərasimdəki çıxışı zamanı Mehriban xanım Əliyeva Mir Cəlalin öz şəxsiyyətində yazıçı istedadını, alimin intellektual səviyyəsini və müəllim həssaslığını cəmləşdirdiyini qeyd etmişdir:

- Mir Cəlal əla müəllim keyfiyyətlərinə malik idi. O, gənclərə inanırdı. Onun tələbələrinin bir çoxu gələcəkdə alim və yazıçı olmuşdur. O, hər bir gəncə qayğı və hörmətlə yanaşaraq, onun yaradıcı potensialını inkişaf etdirməyə çalışırdı. Mir Cəlal onlara öz gücünü sınımasında dəstək verirdi və hesab edirdi ki, insanı ruhlandırmaq və şəxsi gücünə əsaslandırmağa inandırmaq onun inkişafında ən münasib yoldur.

O, bir çox hallarda öz tələbələrinə deyirdi: “Siz ən yaxşı tələbəsiniz, hər işdə uğur qazanacaqsınız.” O, haqlı idi, bu gün onun bir çox tələbələri Azərbaycan cəmiyyətinin elmi və intellektual potensialını təmsil edirlər.

Mir Cəlal yüksək mənəvi keyfiyyətlərə və dərin ləyaqət hissinə malik olan səmimi insan idi. Bu görkəmli şəxsiyyətin ətrafında olanlar hər zaman onunla maraqlı söhbətlər aparırdılar. Fitri istedadı və əsl humanistliyi ona həyatında üzləşdiyi çətinlikləri və maneələri dəf etmək və bir çox insanlara dəstək olmaq imkanı yaradırdı. O, elə bir alov deyildi ki, digərlərini kölgədə qoysun. Əksinə, Mir Cəlal hər zaman yol göstərməyə və yardımçı olmağa çalışırdı. Bu şəxsiyyət Azərbaycan tarixi və mədəniyyətinin ən görkəmli simalarından biri idi.

Bu gün mən onun ailə üzvü, nəvəsi kimi həmin böyük insanı burada, belə bir nüfuzlu təşkilatda təmsil etməkdən böyük şərəf hissi duyuram.

Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, təqribən yarım əsr bundan əvvəl, 1960-cı ildə Mir Cəlal Azərbaycanın intellektual dairələrindən ibarət ilk nümayəndə heyəti tərkibində Fransaya səfər etmiş və təəssüratlarını “Fransaya aparən yollarda” adlı yazısında təsvir etmişdir. O, Parisin tarixi və memarlıq abidələri, Fransanın böyük mədəni irsi barədə yazmışdır. Mir Cəlal YUNESKO-nun yenidən tikilmiş binasını xüsusi qeyd etmişdir. Binanı şəhərə yeni üslub gətirən bir abidə kimi qələmə almışdır. Məhz bu gün biz elə həmin binada onun yubileyini qeyd edirik.

Mehriban xanım Əliyeva son dərəcə təvazökar insan olan Mir Cəlalin heç vaxt şöhrət və fəxri adlar haqqında düşünmədiyini diqqətə çatdırmışdır: “O, tez-tez təkrarlayardı: “Mənim yazılarım və tələbələrim var. Bu, mənim üçün kifayətdir!”. Bu gün isə biz əlavə edə bilərik: o, Azərbaycan xalqının böyük hörmətini qazanmışdır və onun əbədi xatirəsindədir”.

Həqiqəti qoruyan

*“And olsun qələmə və onun
yazdıqlarına”
Qurani-Kərimdən*

Mehriban xanım Əliyevanın ana babası, tarix elmləri doktoru, professor, görkəmli jurnalist Nəsir Əsəd oğlu İmanquliyev də Azərbaycan ictimai fikrinin dəyərli nümayəndələrindəndir.

Azərbaycan jurnalistikasının görkəmli simalarından biri kimi əziz xatirəsi bu gün də böyük ehtiramla anılan professor Nəsir İmanquliyev mətbuat işi və ali jurnalistika təhsilinin görkəmli təşkilatçısı, tanınmış ictimai xadim kimi şərəfli və mənalı ömür sürmüşdür. Onun həyat yolunun ayrı-ayrı mərhələləri kəşmə-kəşli və çətin olduğu qədər də şərəfli, mənalıdır. 1911-ci il dekabrın 22-də neftçi ailəsində anadan olmuş Nəsir İmanquliyev atasını erkən yaşlarında itirdiyindən ailəsinin müəyyən qayğılarını üzərinə çəkməli olmuşdur. 1925-1926-cı illərdə Bakının keçmiş Lenin rayonunda peşə məktəbini bitirərək çilingər peşəsinə yiyələnmiş, ailəsinə kömək məqsədilə bir müddət fəhlə kimi çalışmışdır. 1934-cü ildə Lassal adına Neft

Texnikumuna qəbul olmuş, daxilindən gələn bir həvəs, qaynar çeşmə kimi çağlayan yaradıcı istedad onu gənc yaşlarından mətbuatla əməkdaşlığa sövq etmişdir. Texnikumda oxuya-oxuya yazdığı ilk məqalələr "Kommunist", "Yeni Yol", "Gənc İşçi" kimi tanınmış qəzetlərdə dərc olunaraq maraqla qarşılanmışdır.

Dövrünün bu nüfuzlu qəzetlərində ədəbi işçi, ədəbi şöbənin müdir müavini, şöbə müdiri, məsul katib və redaktor vəzifələrində çalışan Nəsir İmanquliyev Böyük Vətən müharibəsi illərində qələmini "süngüyə" çevirməli olmuşdur. 1942-ci ilin yanvarından Kırım cəbhəsində "Döyüşən Kırım" qəzetinin məsul katibi və hərbi hissədə tərcüməçi vəzifəsində işləmişdir. 1943-cü ilin sonunda ordudan tərxis olunaraq yenidən arxa cəbhəyə göndərilmişdir. Bundan sonra həyatının qaynar illərini "Kommunist" qəzeti ilə bağlayan gənc jurnalist uzun illər bu redaksiyada məsul katib və redaktor kimi vəzifələrdə çalışmış, peşəkarlıqla qələmə aldığı çoxsaylı məqalələr onu respublika miqyasında məşurlaşdırmışdır. "Kommunist" qəzetində məsul katib kimi fəaliyyət göstərməklə yanaşı, "Döyüşən səhifələr" guşəsi yaratmış, əsgərlərin mənəvi-psixoloji hazırlığında, onlara hərbi-vətənpərvərlik hisslərinin aşılmasında müstəsna xidmətlər göstərmişdir.

1946-cı ildə Moskvada Mərkəzi Qəzet kursunu, 1950-ci ildə isə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (ADU) filologiya fakültəsini bitirmişdir. Bənzərsiz və həm də maraqlı pedaqoji aləmə qovuşaraq həyatını gənclərin maariflənməsinə həsr etmək istəyən Nəsir müəllim bu mərhələdən etibarən məzunu olduğu ADU-da müəllimlik fəaliyyətinə başlamışdır. Yüksək istedadı, intellekti, təşkilatçılıq qabiliyyəti və təşəbbüskarlığı o zamankı respublika rəhbərliyinin diqqətini cəkdliyindən, onu qısa zamanda yüksək vəzifələrə irəli çəkmişlər. 1952-ci ilin iyulundan 1956-cı ilin noyabrınadək Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Komitəsində təbliğat-təşviqat şöbəsinin müdir müavini işləmişdir. 1956-cı ilin noyabrından 1957-ci ilin dekabrınadək Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin Radioinformasiya Baş İdarəsinin rəisi vəzifəsində çalışmış, nazirliyin kollegiya üzvü seçilmişdir. 1957-ci ilin iyunundan eyni zamanda Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edilmişdir.

Müxtəlif məsul vəzifələrdə işləməsinə baxmayaraq görkəmli jurnalist qələmini bir an belə yerə qoymamış, əksinə, yaradıcı fəaliyyətinin əhatə dairəsini genişləndirmişdir. Universitetdə pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olmaqla yanaşı, "Sovet kəndi", "Azərbaycan gəncləri", "Azərbaycan Kommunisti", "Azərbaycan qadını" kimi mətbu nəşrlərlə əməkdaşlıq etmişdir. Ötən əsrin 30-40-cı illərinin şəxsiyyətə pərəstiş və repressiyalar dalğası illərində paytaxtda Azərbaycan dilində nəşr edilən yeganə qəzet olan "Yeni yol"un fəaliyyətinin dayandırılması həyatı erkən gənclik dövründən bu qəzetlə bağlanmış Nəsir İmanquliyevi ciddi narahat etdiyindən, o, heç bir riskdən çəkinməyərək Bakıda yeni nəşrin fəaliyyətə başlaması ilə bağlı Mərkəzi Komitəyə rəsmi müraciət etmişdir. Onun bu müraciəti geniş müzakirə olunmuş, o zamankı respublika rəhbərliyi Azərbaycanın paytaxtında yeni bir qəzetin nəşrinə icazə verilməsi üçün Moskvaya müraciət etmişdir. Nəhayət, Kremlin icazəsi ilə 1957-ci ildə "Bakı" qəzetinin nəşrinə icazə verilmiş, Azərbaycan Dövlət Universitetinin müəllimi, tanınmış qələm sahibi Nəsir İmanquliyev qəzetin baş redaktoru təyin olunmuşdur.

Əslində, görkəmli şəxsiyyətin həyatının ən mənalı, ən qaynar illəri də məhz bundan sonra başlamışdır.

* * *

Nəsir İmanquliyevin 8 aylıq gərgin zəhmətindən, kadr axtarışından sonra "Bakı" qəzeti 1958-ci il yanvarın 10-da işıq üzü gördü. "Bakı" qəzetinin ilk əməkdaşlarından olmuş, "Şöhrət" ordenli əməkdar jurnalist Şamil Şahməmmədov o günü belə xatırlayır: "1958-ci il yanvarın 10-da qəzetin ilk nömrəsi mətbəədən redaksiyaya gətiriləndə gənc kollektivdə əsl bayram növrağı hökm sürürdü, heç kim evə getmək istəmirdi. Hamıdan çox sevinən isə Nəsir müəllim idi.

Redaktorumuzun həm tələbkar, həm də qayğıkeş münasibəti sayəsində sağlam və səriştəli bir kollektiv formalaşdı. Təcrübəli işçilərlə gənc jurnalistlərin birgə işi qəzetin səviyyəsinin günbəgün yüksəlməsinə kömək edirdi. Nəsir müəllimin hər birimizə xeyirxahlıqla, öz övladı kimi yanaşması sayəsində redaksiya bizim üçün doğma evə çevrildi. Redaktorumuz rəsmiyyətçilikdən, inzibatçılıqdan uzaq bir adam idi. Redaksiyanın əmrlər dəftərində "töhmət verilsin", "işdən azad olunsun" sözlərinə rast gəlmək mümkün deyildi.

Əlbəttə, intizamı pozan, vəzifəsinin öhdəsindən gəlməyən işçilər də olurdu. Bu zaman Nəsir müəllim "aspirin metodu"na əl atırdı: günahkarı yaxşıca danlayıb "tərlədir", sonra isə adəti üzrə fikrini tamamlayırdı: "Get, başını aşağı sal, bir də belə iş görmə". Bu geniş qəlblə insanın kimisə işdən çıxarması yadıma gəlmir".

Bu fədakar insanın banisi olduğu və 30 il sükanı arxasında vüqarla dayanaraq irəli apardığı, inkişaf etdirdiyi, övladı qədər sevdiyi, uğurlarından sonsuz iftixar hissi duyduğu "Bakı" qəzetinin nəşrə başlaması Azərbaycan mətbuatı tarixində yaddaqalan hadisəyə çevrilmişdir. Milli mətbuat tariximizin yeni səhifələrini yazmış Həsən bəy Zərdabi, Mirzə Cəlil, Ömər Faiq Nemanzadə, Üzeyir Hacıbəyli və digər görkəmli klassiklərin mütərəqqi ənənələrini bərpa edən "Bakı" qəzeti jurnalistikamıza yeni nəfəs gətirməklə, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi-mədəni mühitin, idman həyatının aynasına, istedadlı qələm sahiblərinin, sənət-söz adamlarının tribunasına çevrilmişdir.

Nəvəsi, Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialının rektoru, professor Nərgiz Paşayevanın qeydlərindən: "Nəsir İmanquliyevin fəaliyyəti, şübhəsiz ki, böyük simaların, nəsillərin, tarixin bir mərhələsidir. O vaxt məhz Mirzə Cəlillər, Şahtaxtılar, Faiqlər, Əlibəylər xaçaturovlara qarşı mübarizə aparırdılar. Onlar azərbaycandilli, türkdilli qəzetlər nəşr etdirirdilər. Bu, böyük hadisə, şücaət, hünər idi. Çünki o zaman çar Rusiyasında belə bir hünərə malik olan, Azərbaycan millətinə xidmət edən insanlar arxasız idilər. Onlar hökumət, dövlət tərəfindən dəstəklənmirdilər. Amma onların qəlbi, ürəyi gördükləri müqəddəs işlərə, amallara dəstək verirdi. Bu da həqiqi vətənpərvərlik idi. Nəsir İmanquliyev də elə bir məktəbin yetirməsidir. O, bütün həyatı boyu öz fəaliyyətində Mirzə Cəlil ənənələrini davam etdirmişdir. Əgər Mir Cəlil müəllim Mirzə Cəlil ənənələrini ədəbiyyatda davam etdirirdisə, Nəsir İmanquliyev bu ənənələri jurnalistikada, mətbuatda yaşadırdı. Nəsir müəllim 1958-ci ildə "Bakı" qəzetinin, bir neçə il sonra isə "Baku"nun nəşrinə başlayarkən çox böyük əzablara,

əziyyətlərə, məşəqqətlərə sinə gərmişdir. Belə çətin bir dövrdə ona kömək edənlərin sırasında Şıxəli Qurbanov kimi vətənpərvər ziyalı vardı”.

1964-cü ildən həm də rus dilində nəşrə başlayan "Bakı" qəzeti o dövrün ciddi siyasi-ideoloji buxovları çərçivəsində sıxılan milli mətbuatımıza yeni nəfəs, milli ruh, müasir dəsti-xətt gətirmişdir.

Nəsir müəllim bu nəşrlərlə mətbuat tariximizə peşəkar jurnalistika prinsiplərini - dəqiq, qərəzsiz informasiyanı, maarifçilik ruhunu, milli-mənəvi dəyərlərə hörmət hissini gətirmişdir. Jurnalistikanın elmi-nəzəri problemlərini araşdıran böyük alim həm də onun ciddi elm sahəsinə çevrilməsinə böyük töhfələr vermişdir.

Bir məqamı da xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan mətbuatı tarixində 30 il fasiləsiz redaktor işləmək, hər həftə iki dildə, həm də bir-birini təkrarlamayan 12 nömrə qəzet buraxmaq, müxtəlif millətlərə, zövqlərə, fərqli düşüncələrə mənsub böyük bir kollektivi saat mexanizmi kimi dəqiq işlətmək heç də hamıya nəsib olan hünər deyildir. Təkcə bu faktın özü Nəsir müəllimin ağısaqqallığı, idarəçilik üslubu, redaktorluq məharəti, ustalığı və ustadlığı haqqında çox söz deyir.

Jurnalistikaya yaradıcı baxışı olan Nəsir müəllim hələ qəzet nəşrə başlamazdan əvvəl redaksiyaya xeyli istedadlı qələm sahiblərini toplamışdı. İlk vaxtlar tanınmış yazarlardan C.Əmirovun, R.Nağıyevin, Ç.Ələkbərovun, Ş.Abdullayevin məqalələri qəzeti əldən-ələ gəzdirirdi. Lakin redaktor bu uğurlarla kifayətlənmir, gənc qüvvələri, dərs dediyi universitetin jurnalistika şöbəsinin tələbə və məzunlarını da redaksiyaya cəlb edirdi. Mən tələbələrini içərisindən Nəsir müəllim qədər özünə əməkdaş, müxbir yetişdirən ikinci redaktor tanımıram. O, daim qəzeti gəncləşdirir, gənclərə etimad göstərirdi. Sonralar "Bakı" qəzetindən digər mətbu orqanlara yetişmiş kadrlar gedirdi. Nəsir müəllimin xeyirxahlığı və qayğısı nəticəsində o dövrdə jurnalist tələbələrin böyük qismi "Bakı" qəzetində əsl məktəb keçib təcrübə qazandılar, istedadlı qələm sahibləri kimi Azərbaycan jurnalistikasına şərəf, şöhrət gətirdilər.

Nəsir İmanquliyev ilk gündən "Bakı" və "Baku" qəzetlərini tələbə jurnalistlərin yaradıcılıq laboratoriyasına çevirməyə nail olmuşdu. Redaksiyanın ayrı-ayrı şöbələrində, hətta bəzən redaktorun iş otağında yaradıcılıq söhbətləri aparılır, faydalı müzakirələr həyata keçirilirdi. O, cavan kadrlarla müntəzəm məşğul olur, jurnalistika peşəsinin sirlərini onlara həvəslə aşılayır, şöbə müdirlərini də bu işə sövq edirdi. Onun novator təşəbbüsü əsasında ayrı-ayrı iri müəssisələrdə, eləcə də rayonlarda keçirilən oxucu konfransları da işə çox yarayırdı. Həmin tədbirlərdə irəli sürülən təkliflər maraqlı və rəngarəng yazıların qəzet səhifələrinə çıxarılmasına şərait yaradırdı.

* * *

Taleyin xoş qismətindən həmin illərdə ustad sənətkarla işləmək, onun söz yaradıcılığı ilə yaxından tanış olmaq imkanı əldə etmişəm. Nəsir müəllimlə tanış olduğum günü yaxşı xatırlayıram. 1965-ci ilin oktyabr ayı idi. O vaxt Azərbaycan Politexnik İnstitutunun birinci kursunda oxuyurdum. Orta məktəbin üçüncü sinfindən ştatdankənar əməkdaşlıq etdiyim "Azərbaycan pioneri" qəzeti redaksiyasına ilk dəfə idi ki, baş çəkirdim.

Katibə qız daxili telefonla baş redaktor Əmrah Əmrahova gəldiyimi bildirdi. Çox həyəcanlı idim. İçəri daxil olanda Əmrah müəllimin yanında ucaboylu, nurani bir kişini görüb bir az da həyəcanlandım. Görüşdük. Əmrah müəllim mənimlə hal-əhval tutandan sonra ucaboylu kişiylə tanış etdi: "Bakı" və "Baku" qəzetlərinin baş redaktoru Nəsir İmanquliyevdir", - dedi və mənim ona texniki ali məktəb tələbəsi olduğumu, həm də kiçik hekayələr yazdığımı bildirdi.

Nəsir müəllim mənimlə mehriban görüşdü və xoş təbəssümlə bildirdi ki, dünyanın bir çox görkəmli yazıçıları qeyri-humanitar ixtisasların sahibləridir: Dostayevski, Çexov, Aytmatov...

Nəsir müəllimlə tanışlıq ilk gündən məndə xoş təəssürat yaratdı.

Hər dəfə "Bakı" qəzeti redaksiyasına gedib onunla görüşəndə, ağıllı məsləhətlərini, tövsiyələrini dinləyəndə mənim iç dünyam zənginləşir, ondan müsbət enerji alırdım.

...Aradan illər ötdü. Ali məktəbi bitirib istehsalatda çalışdım. Nəsir müəllimlə Lənkəranda, dostum, elmlər doktoru Əyyub İsgəndərovun evində dəfələrlə görüşəcəyimi heç ağılıma gətirməzdim. Onlar çox yaxşı dost idilər. Allah hər ikisinə qəni-qəni rəhmət eləsin!

Nəsir müəllim xatirimdə həm görkəmli pedaqoq, mübariz jurnalist, həm də xeyirxah, müdrik, ağsaqqal bir şəxsiyyət kimi yaşayır. Redaktoru olduğu "Bakı" qəzeti sözün əsl mənasında böyük institut idi...

* * *

"Bakı" qəzetinin digər bir üstünlüyü də öz ətrafında tanınmış şəxslərdən ibarət müxbir şəbəkəsi yarada bilməsi idi. Elm və sənət xadimləri, neftçilər və inşaatçılar, ayrı-ayrı peşə adamları axşam qəzetlərini maraqla oxuduqları kimi, onun səhifələrində çıxış etməyi də şərəf sayırdılar.

Yazıçılar yeni əsərlərinin ilk təqdimatını bu qəzetlərdə edirdilər. Yazıçı-rejissor Həsən Seyidbəylinin İmran Qasimovla birgə yazdığı "Uzaq sahillərdə" sənədli povestinin maraqlı epizodları ilk dəfə "Bakı" qəzetində çap olunmuşdur. Xalqımız əfsanəvi partizan Mehdi Hüseynzadənin şücaəti barədə ilkin olaraq bu qəzetdən xəbər tutmuşdu. Həsən Seyidbəylinin digər əsəri olan "Cəbhədən cəbhəyə" bir neçə ay ərzində "Bakı" qəzetində dərc edilmişdi.

Xalq yazıçıları Mirzə İbrahimov, Mir Cəlal, Əli Vəliyev, Mehdi Hüseyn, İlyas Əfəndiyev, xalq şairi Rəsul Rza, yazıçılardan Qılman İlkin, Hüseyn Abbaszadə, Manaf Süleymanov və başqaları o zaman axşam qəzetlərinin ən fəal müəlliflərindən idilər.

* * *

"Bakı" qəzeti redaksiyasında yaradılmış demokratik, işgüzar və yaradıcı ab-hava qəzet üçün kadr hazırlığına da kömək edirdi. İşə belə yaradıcı münasibətin nəticəsidir ki, gənc əməkdaşlar qısa müddət ərzində yaxşı yazmağı öyrənir, tez bir zamanda püxtələşirdilər. 60-cı illərdə jurnalistika şöbəsinin məzunları olan gənc əməkdaşların

məqalələri də oxucular tərəfindən maraqla qarşılanırdı. Həmin əməkdaşlar bir qədər sonra şöbə müdiri, məsul katib vəzifələrinə irəli çəkilmişdilər.

Qəzetçilik sahəsində zəngin təcrübə toplamış Nəsir müəllim özü isə hələ o dövrdə "od püskürən" tənqidi məqalələrin müəllifi kimi məşhurlaşmışdı. Baş redaktor təkzibedilməz faktlara əsaslanan felyetonlar, "Şəhər mövzusunda" rubrikası altında ciddi tənqidi məqalələr yazan müəllifləri həm maddi, həm də mənəvi cəhətdən həvəsləndirirdi. Bu yazılara görə redaktor vaxtaşırı hücumlara, təzyiqlərə məruz qalır, lakin nəinki geri çəkilmir, əksinə, dələduzları, rüşvətxorları lərzəyə salan məqalələrin çapını davam etdirirdi. Peşəkarlığının, istedad və novatorluğunun nəticəsində Nəsir İmanquliyev qəzeti o dövrdə qismən də olsa cəmiyyətdəki eybəcərlikləri açıb göstərən nüfuzlu tribunaya çevirə bilmiş, on minlərlə insanın rəğbətini qazanmışdı. Hər dəfə ciddi təzyiqlərə məruz qalan Nəsir müəllimi məhz peşəkarlığı, faktlara əsaslanması, obyektivliyi qoruyur, onu oxucularının gözündə daha da ucaldırdı.

Professor Nərgiz Paşayevanın uşaqkən babasının fəaliyyəti üzrə apardığı müşahidələr, bu baxımdan insan qəlbini rıqqətə gətirir. "Hələ uşaqlıq çağlarından mətbuat işçilərinə həqiqəti dəqiq və dürüst görməyi bacaran və ali tutan peşəkar insanlar kimi baxmışam" yazır Nərgiz xanım "Yəqin ki, bunun əsas səbəblərindən biri ana babamın, Nəsir müəllim İmanquliyevin jurnalist fəaliyyətinin şahidi olmağım və bu fəaliyyətin mənə təsiridir. Yaxşı yadımdadır ki, hər axşam işdən evə çox yorğun qayıtsa da (o zaman Nəsir müəllim "Bakı" və "Baku" axşam qəzetlərinin baş redaktoru vəzifəsində çalışırdı), babam saatlarla sabah çapa gedən materialları dəfələrlə oxuyur, yoxlayır, düzəlişlər edir, sanki bu qəzet yazılarında fikirlərdən və məqalələrdən bütün bəşəriyyətin taleyi belə asılı idi. İndi babamı ehtiramla yada salaraq, düşünürəm ki, o vaxt sadəcə olaraq o öz yüksək missiyasını yerinə yetirirdi: həqiqəti qoruyurdu. Çünki həqiqət həyat təkisi qiymətli və həyat təkisi həm acı, həm şirindir. Hər bir sağlam mətbuatın əsas prinsiplərindən olan "fakt müqəddəsdir, şərh sərbəstdir" təlimi jurnalist babamın əsas iş prinsipi, peşə şüarı idi. Bəllidir ki, hər hansı bir mənbədən verilən məlumat doğru olduğu kimi, yalan da ola bilər və sirr deyil ki, belə yalan sifarişli də ola bilər. Sifarişli yalan isə həmişə "atasını öldürüb qəbrinə and içəni" xatırladır və qeyri-əxlaqi, qadağan olunmuş bir fənd sayılır".

Yəqin çoxları razılaşar ki, görkəmli jurnalisti oxuculara daim sevdiren ən başlıca xüsusiyyət onun mövzu çevrəsinin, toxunduğu mövzuların xalq ruhuna yaxınlığı, jurnalist yaradıcılığı üçün də mühüm cəhət olan xəlqiliyidir. Milli mətbuatımızın koryeflərindən sayılan Nəsir İmanquliyevin sanballı məqalələrində toxunduğu mövzular, irəli sürdüyü ideallar xalqın amallarını əks etdirmiş, sərt ideoloji buxovlar və senzura şəraitində ona populyarlıq qazandırmışdır. Mətbuat tariximizdə sönməz ulduzlara çevrilərək insanların qəlbinə işıq saçan bir çox dühalar kimi, Nəsir müəllimin də əsərlərini, yazılarında peşəkarlıqla qələmə aldığı həyat həqiqətlərini bu gün üçün də aktual edən başlıca məziyyət təkəcə bundan ibarət deyildir. Özünəməxsus "jurnalistika məktəbi" formalaşdırmış Nəsir İmanquliyevin böyük ustalıqla işıqlandırdığı mövzular görkəmli publisistin şəxsində bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyətinin keçmiş sovetlər dövründə keçdiyi çətin, məşəqqətli, eyni zamanda şərəfli yolun canlı salnaməsidir. Onun peşəkar qələmindən, həyat gerçəkliklərinə dərin

yaradıcı baxışından doğulan söz bizim günlərdə də oxunur, qiymətləndirilir, zəngin miras kimi nəsillərdən-nəsillərə ötürülür.

Şərəfli ömür yolu ilə milli mətbuat tariximizdə sözünü demiş jurnalistlərin bütöv bir nəslinin Nəsir İmanquliyev məktəbinin yetirməsi olduğu da danılmaz reallıqdır. 70 illik jurnalist yaradıcılığı dövründə Nəsir müəllimin məktəbi təkcə istedadlı jurnalistlər deyil, həm də görkəmli elm və ədəbiyyat xadimləri yetirmişdir. Bu nəcib insan və dəyərli ziyalı jurnalistika məktəbinin yetirmələrinə, ondan universitetdə nəzəri biliklər almış və "Bakı", "Baku" qəzetlərində həyat-təcrübə dərsi keçmiş jurnalistlərə, şərəfli peşə sahiblərinə daim sözün müqəddəsliyini, böyüklüyünü qorumağı, onu ucuzlaşdırmamağı arzulayardı. Nəsir müəllim peşəkarlarla işləməkdən həzz alırdı və maraqlıdır ki, onların əksəriyyəti öz yetirmələri idi.

Qəzetin informasiya vermək və maarifləndirmək funksiyalarını vacib və gərəkli hesab edən Nəsir müəllim "Bakı" və "Baku" qəzetlərinə rəhbərlik etdiyi illərdə sübuta yetirdi ki, istənilən qəzetin simasını, nüfuzunu, oxucu auditoriyasını onun peşəkarlığa söykənən informasiya siyasəti müəyyənləşdirir. Obyektiv, peşəkar informasiyanı dövlətlə xalq arasında əlaqənin möhkəmlənməsində təsirli vasitələrdən biri kimi dəyərləndirən Nəsir müəllim belə informasiyaları quruculuq proseslərinə şüurlu münasibətin yüksəlməsində vacib şərtlərdən hesab edirdi.

Jurnalistikamızın tanınmış nəzəriyyəçiləri bu gün bir faktı da xüsusi vurğulayırlar ki, professor Nəsir İmanquliyev çoxsaylı tələbələrinə təkcə nəzəriyyəni öyrətməmiş, onun mühazirələri özünün praktik əhəmiyyəti ilə də həmişə böyük maraq doğurmuşdur. Nəsir müəllim çox vaxt tədris etdiyi fənnin proqramından kənara çıxaraq tələbələrə Azərbaycan mətbuatının görkəmli nümayəndələrindən söz açar, milləti, xalqı nadanlıqdan, avamlıqdan, xurafatdan xilas etmək üçün ömürlərini bu mübarizəyə həsr edən yazarların nəcib əməllərindən ürəklə danışardı.

Öz peşəsini sevən Nəsir İmanquliyev deyirdi: "Jurnalistika peşəkar kamilliyin hüdudunun olmadığı ən nadir peşələrdən biridir". Onun başqa bir məşhur sözü də vardı: "Jurnalist ictimai xadimdir".

Belə müdrik fikirləri ilə Nəsir müəllim tələbələrinə əldə etdikləri uğurlarla kifayətlənməməyi, daim səylə işləməyi, peşəkarlığa can atmağı tövsiyə edirdi. Eyni zamanda, söz aləmində peşəkarlıq məfhumunun özünün də nisbi səciyyə daşdığını müdrikliklə diqqətə çatdırırdı. Professor Nəsir İmanquliyev "Jurnalistikanın əsasları" fənnini tədris etdiyi tələbələrinə şəxsi təcrübəsindən çoxlu sayda misallar gətirir, bu misalların da çox hissəsi "Bakı" qəzetindən olurdu.

"Bakı" qəzeti istər məzmun, istərsə forma və tərtibat etibarilə dövrünün qəzetlərindən fərqlənirdi. Axşamlar saat 5-dən başlayaraq qəzet köşklərinin qarşısında "Bakı" və "Baku" qəzetlərini almaq üçün insanlar növbəyə dayanardı. Bunun da təbii ki, bir səbəbi var idi. O dövrdə işıq üzü görən kütləvi informasiya vasitələri içərisində "Bakı"nın özünəməxsus yeri var idi. Gün ərzində hadisələr, sənət, mədəniyyət yenilikləri, idman şərhləri, qastrol səfərləri, qəbul olunmuş qərarlar və onların icrası və sair bu kimi yazılar "Bakı"nın gündəlik müraciət etdiyi mövzular idi. Bu qəzet həqiqətən də öz dövrünün siması idi, çünki baş redaktoru özü zamanın fəvqündə dayanıb hadisələri görür, duyur, oxucularına çatdırırdı. "Bakı" axşam qəzeti sözünü vaxtında və yerində dediyinə görə insanların düşüncəsinə və yaddaşına daxil olması

bacarırdı. Nəsir müəllim qəzetin tərtibatına da böyük diqqətlə yanaşırdı. "Bakı" qəzetində ayrı-ayrı tərtibat elementlərindən böyük məharətlə istifadə olunurdu. Ümumiyyətlə, o, sonadək qəzetin üslubunu, ənənəsini qoruyub saxlamış və oxuculara sevdirmişdi.

* * *

Peşəkar olmaqla bərabər, Nəsir müəllim çox tələbkar rəhbər idi. İşini səliqəli tutardı, işçiləri ilə öz arasında pərdə saxlayardı. Amma bu tələbkarlıqda qərəz və cılızlıq yox idi. Tələbələrinə daim bir fikri təlqin edirdi: vaxtınızı boşa sərf etməyin, daim nəsə öyrənin! Yaradıcılıqda olduğu kimi, işçilərinə qarşı həyatda da çox diqqətli idi. Bir çox jurnalistlər məhz Nəsir müəllimin sayəsində mənzil sahibi oldular, bir çoxu məhz onun xeyir-duası ilə ailə səadətinə yetişdi. Bəli, milli mətbuatımızın XX əsr salnaməsini özünün qüdrətli şəxsiyyəti ilə şəərəfləndirən Nəsir müəllim xeyirxahlıq, nəciblik mücəssəməsi idi.

Tələbələri ondan jurnalistikanın nəzəri və praktik əsaslarından dərs alsa da, nəcibliyi və xeyirxahlığı da öyrənirdilər. O, sonralar müəllim həmkarlarına çevrilən bu tələbələri ilə çox mehriban münasibət yaratmışdı. Yetirmələrinin uğuruna, yüksəlişinə ürəkdən sevinməyi bacaran insan idi. Ziyalı adının şəxsiyyət timsallı daşıyıcıları arasında Nəsir İmanquliyev öz çəkisi, sanbalı ilə həmişə seçilirdi və ömrünün axırınadək də belə olaraq qalmışdı. Yüksək ünsiyyət və davranış mədəniyyəti, sözübütövlük, mənəvi təmizlik, alicənablıq onu insanların nəzərində ucaldan xüsusiyyətlər idi. Nəsir müəllimə cəmiyyətdə, kollektivdə, dost-taşıları arasında nüfuz qazandıran nəcib xüsusiyyətlərindən biri də onun obyektivliyi, işçilərini ayağa verməməsi, çətinə düşəndə onlara arxa-dayaq olması idi.

Professor Nərgiz Paşayeva:

- Nəsir müəllim cəsəətli, iradəli, hünərli, həqiqəti deməyə və yazmağa qadir olan bir şəxsiyyət idi. O, insanlara yol göstərən, xeyirxahlıq edən nəcib insan idi. Buna görə də o, bir çoxlarına mənəvi atalıq etmişdi. Onun övladı tək deyildi, onun övladları onun yetirmələri, qəzetin əməkdaşları, jurnalistlərdir.

Həqiqətən Nəsir müəllim, onun rəhbərlik etdiyi kollektivdə çalışan hər kəsə əsl ata kimi qayğı göstərərdi. Evsiz əməkdaşlara ev verilməsinə nail olardı, naxoş olduğu vaxtlarda qəzet materiallarını tanış olmaq üçün evinə gətirən əməkdaşlarını ömür-gün yoldaşı Gövhər xanımın hazırladığı ləziz yeməklərə qonaq olmamış, buraxmazdı, işçilərinə bir ağsaqqal kimi düzgün yol göstərərdi, həyatda yaxşı ad qazanmaları üçün onların mənəvi tərbiyəsi qeydinə qalardı.

Əməkdar jurnalist Dağbəyi İsmayılov:

- Nəsir müəllim, kimliyindən asılı olmayaraq sözü üzə şax deyərdi. Günahı olan, səhv iş tutan redaksiya əməkdaşını özü qədərincə danlayar, tənbeh edər, cəzalandırar, ancaq ayağa verməzdi. Heç zaman kin saxlamazdı, küsdürdüyünü, danladığını az sonra yanına çağırıb çox mülayim tərzdə könlünü alar, dəyərli ağsaqqal tövsiyələrini verərdi.

Nəsir müəllim, adətən, tərcümələrini mənimlə oxuyardı. Belə məqamların birində qapı açıldı. İş yoldaşlarımızdan biri içəri daxil olub digər həmkarımız haqqında

çuğulluq elədi. O vaxtadək Nəsir müəllimi belə qəzəblənən görməmişdim. Həmin əməkdaşa dediyi acı sözləri bir batman balla da yemək olmazdı.

Belələrini tərbiyələndirmək üçün Onun ilk baxışda qeyri-adi görünən maraqlı üsulları da vardı. Yumoru çox sevər, zarafatından qalmazdı. Amma işdə çox ciddi və tələbkar idi. Səhvə yol verənə, əmək intizamını pozana qarşı ciddi inzibati tədbir görməsə də, bircə sərt baxışı, dolayısı ilə sataşmağı əmrdən, töhmətdən betər idi. O, dövlət mənafeyini, qanun-qaydanı hər şeydən üstün tutardı.

Bir dəfə redaksiyanın həmkarlar ittifaqı təşkilatının sədri maşın almaq üçün növbədə olan əməkdaşlara kömək üçün Ticarət Nazirliyinə məktub yazılmasını xahiş edir. Nəsir müəllim təəccüblənir. Siyahını oxuyur. Maşın almaq üçün ərizə verənlərin üçünün ad-familiyasını eşitcək, həmin adamları kabinetinə çağırırdır. Üçünə də bir sualla müraciət edir:

- Necə dolanırsınız, çətinliyiniz yoxdur ki?

Tam ştatda işləyən qadın jurnalist giley-güzar edir.

- Nəsir müəllim, özünüz bilirsiniz ki, xəbər tapmaq, hazırlamaq necə çətinidir. Əhməd müəllim (Əhməd Rəşidov, redaktor müavini - M.A.) xəbərin birinə 30-40 qəpik yazır, bununla dolanmaq olar?

- Məncə, siz ikiniz də yarımştat maaşı alırsınız, bəs siz? - deyə digər iki nəfərə müraciət edir.

- Vallah, anam kənddə biçilən otu satdırıb pulunu mənə göndərir. Beləcə, birtəhər...

- Mən də çətinlik çəkirəm, iki uşağım var. Təzə aldığım arvad da yanında iki uşaqla gəlib. Çətinidir.

Onları dinləyəndən sonra Nəsir müəllim növbəti sualını verir:

- Onda bir mənə deyin görüm, belə dolanışıqla siz hansı vəsait hesabına avtomaşın almaq istəyirsiniz, hətta həmkarlara ərizə vermişiniz?

Hər üçü qızarır, başlarını aşağı salır.

- Gedin ərizələrinizi geri götürün, - qəti sözü belə olur Nəsir müəllimin!

Şamil Şahməmmədovun qeydlərindən:

- Nəsir müəllimin işçilərə qayğısı haqqında saatlarla danışmaq olar. Ancaq mənə etdiyi yaxşılıqları xüsusi fərqləndirmək istəyirəm. Birgə işlədiyimiz illərdə o, imkan yarandıqca gəncləri irəli çəkirdi. Mənim barəmdə isə bu xeyirxahlığı dörd dəfə edib: əvvəlcə tələbə vaxtında işə götürüb, beş il ədəbi işçi (müxbir) olmuşam, sonra məni şöbə müdiri, məsul katib, nəhayət, redaktor müavini vəzifəsinə layiq görübdür. Beşincisi də var. Mən "Kommunist" qəzetində redaktor müavini təyin olunanda Nəsir müəllim əsl böyüklük ərki ilə məndən incidi. Hətta yolasalma mərasimində uzaqgörənliklə dedi: "Onsuz da yenə bura qayıdacaqsan."

Bu sözlərin dərin mənasını düz bir ildən sonra anladım. Qəflətən məni Bakı Komitəsinə dəvət edib doğma "Bakı"- "Baku" qəzetlərinə redaktor təyin etdilər. Həm də bildirdilər ki, Nəsir müəllim pensiyaya çıxmaq barədə ərizə yazıb və öz yerinə sizi məsləhət görüb.

Əsl ziyalı üçün vacib sayılan ən mühüm keyfiyyətlərdən biri də onun aydın mövqeyə sahib olması, taleyüklü məqamlarda xalqın mənafeyi baxımından ən doğru, dürüst olanı seçməsi, lazımı anda qətiyyət, cəsarət nümayiş etdirməsidir. Bu mənada,

əsl şəxsiyyəti həm də mühitin ona doğru müdaxiləsinə cavab reaksiyası fərqləndirir. O, bütünlükdə mühitdən asılı olan adamlardan onunla seçilir ki, ətrafda baş verən hadisə və proseslərə münasibətdə passiv müşahidəçi mövqeyindən çıxış edərək biganəlik, laqeydlik sərgiləmir. Bu mənada, Azərbaycanın müstəqillik illərində də Nəsir İmanquliyev əsl ziyalı kimi dövrün ictimai-siyasi proseslərinə biganə olmamış, qocaman jurnalist kimi yazıb-yaratmış, ulu öndər Heydər Əliyevin yeritdiyi milli siyasətə daim dəstək vermişdir.

Ulu Öndərə qarşı ölkə rəhbərliyinin qısqanc münasibəti, müxtəlif dairələrin qərəzli hücumları ilə xarakterik olan 90-cı illərin əvvəllərində, Nəsir müəllimin bu cəsarətli ziyalı mövqeyi onun az qala Bakı Dövlət Universitetindən kənarlaşdırılması ilə nəticələnəcəkdi.

* * *

Yüksək əxlaqi keyfiyyətlərə, xalqın çoxminillik milli dəyərlərinə ürəkdən bağlı olan Nəsir İmanquliyev həm də mütərəqqi milli xüsusiyyətləri parlaq şəxsiyyətində yaşadan, cəmiyyət üçün örnək sayılacaq ailə başçısı olmuşdur.

Ömür-gün yoldaşı Gövhər xanım İmanquliyeva (Sultanzadə) Şamaxı əsilzadələrindən Yusif bəy Sultanzadənin qızı idi. Yusif bəy Sultanzadə, qardaşları İsmayıl bəy Sultanov və Rüstəm bəy Sultanov bu gün də Şamaxıda böyük rəğbətlə xatırlanır.

Xoşbəxtliyi əqli kamillikdə, təmizlikdə, halal zəhmətdə axtaran Nəsir müəllimlə Gövhər xanımın ailəsi möhkəm təməl üzərində qurulmuşdu. Nizami küçəsindəki 66 nömrəli binada onların birgə ömür sürdükləri mənzil isti bir ocaq, qapısı daim köməyə möhtac insanlara açıq olan ümid, pənah yeri, əsl xoşbəxtlik ünvanı idi...

* * *

“Vağzalı”nın həzin ahəngi ilə bu ünvandan bir gəlin köçdü...

Bu mənzildə yaşanmış xoşbəxtliyin, bu ocağın işığı, hərərətinin, mənəvi ruhunun bir parçası böyüklərin xeyir-duası ilə gələcəyə doğru uğurlanan iki gəncin sanki bir də heç zaman ayrılmayacaqmış kimi bir-birindən tutuşmuş əllərində başqa bir ünvana, başqa bir ocağa daşındı...

Üçüncü fəsil

ATA VƏ ANA HAQQI

*Biz hamımız aldığımız tərbiyənin övladlarıyıq.
K.A.Helvetsi*

Ana abidəsi

*Mənə, oxuduğum kitabların
ən gözəlinin hansı olduğunu
soruşsanız deyəcəm: Anamdır.
Abraham Lincoln*

...O, gözəl, girdəşifət gənc bir qızdı; şərqli qızlara məxsus qara, dərin, atəşli gözləri, qələmlə çəkilməmiş kimi, qara qaşları, incə dodaqları vardı...

Ədəbiyyatdakı kişi obrazlarının milli mənsubiyyəti barədə, dəqiq nəsə söyləmək bir qədər çətin, amma böyük söz sənətkarları, bəzən heç özləri də fərqi nə varmadan cəmi iki-üç kəlmə ilə konkret xalqlara mənsub xanımların ümumi portretini yarada biliblər.

Açıq, onu da deyə bilmərəm ki, əgər bir rəssamın qarşısında molbret açıb, ondan əsl Azərbaycan qızını xatırladan təsviri sənət əsəri yaratmağı xahiş etsək, kətan üzərində canlandırılan surət necə alınar?! Zahir cizgiləri, baxışları, təxəyyülümüzdəki hansı obrazı xatırladar?! Gözlərinin ifadəsi daxili dünyasına necə bələdçilik edər?!

Bircə həqiqəti bilirəm ki, Cəfər Cabbarlının “Füruzə” hekayəsindən başlanğıcda xatırladığım ikicə cümlənin ruhunu duymadan dünyanın heç bir rəssamı o portreti mükəmməlcə yarada bilməz.

Aida İmanquliyevanın bütün şəkilləri Cəfər Cabbarlının o unudulmaz cümlələrini xatırladır və dünya şərqsünaslığı tarixində görkəmli yer tutan bu Azərbaycan qadınının həyatı, elmi-yaradıcılıq fəaliyyəti ilə daha yaxından tanış olduqca, haqqındakı xatirələri vərəqlədikcə o cümlələrdəki rəsmindən boylan bu xeyrixah, nəcib, mütəfəkkir qadın obrazına heyranlıq duymaya bilmirsən.

"Mənim anam ağlasığmaz dərəcədə gözəl qadın olub. O, istənilən yerə daxil olan zaman hamı qeyri-ixtiyari dönüb ona baxardı"...

Mehriban xanım Əliyeva anasını həm də belə xatırlayır:

- O, hədsiz dərəcədə mehriban və kifayət qədər qapalı qadın idi. Anam Azərbaycanda ilk qadın - professor, şərqsünaslıq üzrə elmlər namizədi idi. Görünür o, mənə yüksək məsuliyyət hissini formalaşdırmağı bacarıb... Aida xanım unudulmaz bir şəxsiyyət idi. O, qısa, amma çox parlaq və xoşbəxt həyat yaşamışdır. Azərbaycan qadınına xas olan ən gözəl xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirmişdi. Yüksək savadlı, ziyalı, vətənpərvər, prinsipial bir alim, eyni zamanda çox zərif, çox gözəl, bütün sevgisini ailəsinə bağışlayan, hər zaman ürəkdən kömək göstərməyə hazır olan bir qadın idi.

Görkəmli şərqsünas alim Aida Nəsir qızı İmanquliyeva 1939-cu il oktyabr ayının 10-da Bakı şəhərində - ziyalı ocağında dünyaya göz açmış, ailəsində gördüyü yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlər onun xarakterinə, ruhuna hopmuşdu.

Aida xanım İmanquliyevanın hələ erkən yaşlarından yüksək bilik, savad almaq, yazıb-yaratmaq, cəmiyyət üçün faydalı insan kimi yetişmək istəyi elə kökdən, gəndən gəlirdi. Özünü təsdiq əzmi, bir də həyatda layiqli mövqə tutmaq arzusu ilə orta məktəb illərindən gecəsini gündüzünə qatararaq səylə çalışsın, ən müxtəlif fənləri eyni səviyyədə mənimsəyən gənc Aidanın bu zəhməti hədəf getmədi: gələcəyə böyük ümidlərlə

yanaşıb təhsil aldığı 132 sayılı orta məktəbi qızıl medalla başa vuraraq həyatının daha bir uca mərhələsinə qalxmağa, tələbə adını daşımağa nail oldu.

1957-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin şərqşünaslıq fakültəsinin ərəb filologiyası bölməsinə daxil olan Aida İmanquliyeva tələbəlik illərində də eyni həvəslə, səylə çalışaraq təhsili, intellekti, peşəsinə vurğunluğu, nizam-intizamı ilə qısa zamanda müəllimlərinin dərin rəğbətini qazandı. Azərbaycan ərəbşünaslığının banisi, professor Ələsgər Məmmədovdan dərs alaraq ərəb dilini mükəmməl öyrənən Aida xanımın tələbəlik illərindən elmi tədqiqata həvəsi də ətrafdakıların diqqətini çəkirdi. 1962-ci ildə ADU-nun şərqşünaslıq fakültəsinin ərəb filologiyası bölməsinə bitirdikdən sonra ömrünü elmə bağlamaq niyyətini özü üçün tam yəqinləşdirdi və imtahanları müvəffəqiyyətlə verərək universitetin Yaxın Şərq xalqları ədəbiyyatı tarixi kafedrasının aspiranturasına daxil oldu.

Görkəmli şərqşünas Rüstəm Əliyevin rəhbərliyi ilə "Qələmlər cəmiyyəti" və Mixail Nüaymənənin yaradıcılığında onun rolu" mövzusunda namizədlik dissertasiyası üzərində işləməyə başladı. Aspirant kimi tədqiqatçılıq əzmi yüksək dəyərləndirilərək Moskva şəhərinə göndərildi, təhsilini SSRİ Elmlər Akademiyasının Asiya Xalqları İnstitutunun aspiranturasında davam etdirdi.

1964-cü ildə "Azərbaycan" jurnalında "Mixail Nüaymə və XIX əsr qabaqcıl rus ədəbiyyatı" adlı ilk məqaləsi dərc olundu. Gərgin zəhməti sayəsində elmi tədqiqatlarını qısa müddətdə yekunlaşdıran Aida İmanquliyeva 1966-cı ilin martında hər iki elmi rəhbərinin - Rüstəm Əliyevin və İosif Braginskinin xeyir-duası ilə namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi aldı.

Bakıya döndükdən sonra Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunda işə başlayan Aida İmanquliyevanın gələcək həyatı da bu elm məbədi ilə bağlı oldu. 1966-cı ildə institutda kiçik elmi işçi kimi fəaliyyətə başladı. 1973-1988-ci illərdə böyük elmi işçi kimi ərəb filologiyası şöbəsinin müdiri, 1988-1991-ci illərdə elmi işlər üzrə direktor müavini, nəhayət, 1991-ci ildən həyatının sonunadək - 1992-ci ilin 19 sentyabrınadək direktor vəzifələrində çalışdı. Elmi tədqiqatlarını davam etdirən Aida İmanquliyeva 1989-cu ildə Tbilisi şəhərində doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, filologiya elmləri doktoru elmi dərəcəsi aldı.

Bunlar onun cəmi 52 illik ömründə qazandığı nailiyyətlərin yalnız cüzi bir hissəsidir. Bu nailiyyətlərin müfəssəl təsvirini verməyə çalışsaq, bir çox təfərrüatlara da toxunmalıyıq. Görkəmli alim institutda fəaliyyət göstərən "Asiya və Afrika ölkələri xalqları ədəbiyyatı" ixtisası üzrə müdafiə şurasının üzvü, sədr müavini və sədri olmuşdu. Moskva, Düşənbə, Tbilisi, Hamburq, Küveyt, Poltava, Sankt-Peterburq və digər şəhərlərdə keçirilmiş elmi konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdi. Aida xanımın bilavasitə rəhbərliyi altında ərəb filologiyası şöbəsində güclü kadrlar hazırlanır, ərəb ədəbiyyatının, ərəb-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin ən müxtəlif sahələrini araşdıran monoqrafiyalar, kitablar hazırlanıb çap olunurdu.

Bir sıra ictimai işlərdə də fəal iştirak edən Aida xanım İmanquliyeva Ümumittifaq Şərqşünaslar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin, habelə Şərq ədəbiyyatlarının tədqiqi üzrə Ümumittifaq Koordinasiya Şurasının üzvü olmuşdur. 1981-ci ildən həm də Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının üzvlüyünə qəbul olunmuşdur.

Bakı Dövlət Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsində ərəbşünas mütəxəssislərin hazırlanması işində də Aida xanımın böyük xidmətləri vardı. O, tələbələrində elmi tədqiqata həvəs oyadır, bir çox dissertasiya işlərinə elmi rəhbərliyin əziyyətini məmnuniyyətlə üzərinə çəkirdi. Onun başçılıq etdiyi ərəb filologiyası şöbəsində qısa müddətdə 10-dan artıq namizədlik dissertasiyası müdafiə edilmişdi.

* * *

Aida xanım həmişə öz dərin elmi biliyini gənc alim və aspirantlarla bölüşür, əlindən gələnləni köməyi onlardan əsirgəmirdi. A.İmanquliyevanı tanıyanlar onun son dərəcə zəhmətkeş və özünə qarşı həddindən artıq tələbkar bir alim olduğunu yaxşı bilirdilər. Aida xanımın qələmindən çıxan hər bir əsər gərgin, böyük bir zəhmətin nəticəsidir. Bütün bu deyilənlərin arxasında yüksək insani keyfiyyətlərə malik, təvazökar, mehriban, xeyirxah, gözəl, xanım-xatın bir Azərbaycan qadını və ana abidəsi dururdu. Bu keyfiyyətləri ona bütün həmkarlarının ehtiramını və məhəbbətini qazandırmışdı.

Zamanında Aida xanımla birgə çalışan AMEA-nın Şərqsünaslıq İnstitutunun direktoru, deputat həmkarım Gövhər Baxşəliyevanın xatirələri, bu mənada mərhum alimlə ünsiyyətdə olmuş hər kəsin ortaq qənaətləridir: "Aida xanımla tanış olanlar, dərslər dediyi tələbələr onun dərin biliyinin, mənəvi gözəlliyinin vurğunu idilər. Onun davranışı və rəftarı, mühazirələri tələbələrini heyran edirdi. Hər hərəkətində kübarlıq, nəciblik vardı. Tanrı ondan heç nəyi əsirgəməmişdi. Zahiri görünüş, ağıl, alicənablıq, nəciblik, özünə qarşı tələbkarlıq, ailəsinə tükənməz məhəbbət Aida xanımla İmanquliyevanın insani keyfiyyətlərini səciyyələndirən əsas cəhətlər idi.

...Aida İmanquliyevanın əsərləri təkcə Azərbaycan və keçmiş Sovet İttifaqının deyil, bütövlükdə, Qərbi və dünya şərqsünaslığının qazandığı uğurlar səviyyəsində duran və indi də elmi əhəmiyyətini itirməyən araşdırmalardır. Onun metodologiyası ümumbəşəri dəyərlərə malik idi".

Professor Aida İmanquliyeva həm keçmiş Sovet İttifaqında, həm də Azərbaycanda yeni ərəb ədəbiyyatı kursunun yaradıcılarından sayılır. Ərəb dünyasında yaranmış zəngin ədəbiyyatı araşdırmaq, həmin ədəbiyyatın səciyyəvi cəhətlərini müəyyənləşdirmək, görkəmli nümayəndələrinin həyat və yaradıcılığını öyrənmək, əsərlərini yüksək nəzəri səviyyədə təhlil etmək dünya ərəbşünaslığı qarşısında duran ümdə vəzifələrdəndir. Aida xanımla sağlığında bu sahədə böyük əmək sərf etmiş, nəticədə belə bir çətin kursun nəzəri-metodoloji əsaslarının yaradılmasına nail olmuşdur. Görkəmli alimin bu barədə yazdığı məqalələr, beynəlxalq forumlarda etdiyi çıxışlar, uzun illər BDU-nun şərqsünaslıq fakültəsində oxuduğu mühazirələr yeni ərəb ədəbiyyatının çağdaş dövrdə daha dərinlən öyrənilməsi baxımından əvəzsiz mənbə rolunu oynayır.

Aida xanımla sağlığında gərgin zəhmət hesabına ərəbşünaslığa gətirdiyi əsərlərinə bu gün ölkə hüdudlarından kənar - Rusiyada, Ukraynada, Almaniyada, İngiltərədə, Fransada, Özbəkistanda, Gürcüstanda, eləcə də əksər ərəb ölkələrində də geniş müraciət olunur.

2009-cu ilin 10 oktyabrında Bakıda, görkəmli alimin 70 illik yubileyinə həsr edilən "Şərq və Qərb: ortaq mənəvi dəyərlər, elmi-mədəni əlaqələr" mövzusunda Beynəlxalq İbn Ərəbi simpoziumundakı çıxışı zamanı İbn-Ərəbi Cəmiyyətinin sədri Qrenvill Kollinz maraqlı bir fikir səsləndirdi: "Növbəti simpoziumun Bakıda keçirilməsi ilə bağlı təklifi eşidəndə bir qədər təəccübləndik. Biz Azərbaycanda İbn-Ərəbi nəzəriyyəsini araşdıran alimlərin olmadığını düşünürdük. Ancaq sonradan məlum oldu ki, biz haqlı deyilik. Azərbaycanda İbn Ərəbi yaradıcılığı geniş tədqiq edilmişdir. Bu istiqamətdə görkəmli şərqşünas Aida İmanquliyevanın xidmətlərini xüsusi qeyd etmək istəyirəm".

Rusiya Elmlər Akademiyasının prezidenti Yuri Osipov da Aida İmanquliyevanın şərqşünaslıq elminə böyük töhfələr verdiyini, ərəb məhcər ədəbiyyatının tədqiq olunmasında məxsusi xidmətlərinin olduğunu göstərmişdir. Eyni zamanda, İslam Konfransı Təşkilatı Parlament Assambleyasının baş katibi, professor Mahmud Erol Kılıc da Aida İmanquliyevanı ərəb ədəbiyyatının tədqiqinə böyük töhfələr verən görkəmli Azərbaycan alimi kimi dəyərləndirmişdir.

* * *

Qərblə Şərq arasındakı münasibətlər, fərq və uyğunluqlar qloballaşan dünyanın əsas problemlərindəndir. İndiyə qədər bu mövzuda bir-birindən maraqlı müddəalar irəli sürülüb və bu müddələrin hər birində həqiqət payı var.

"İncəsənət vahiddir, o yalnız Şərqə, yaxud yalnız Qərbə aid ola bilməz" - bunu Amerika şairi Uitmen söyləyirdi. Bu fikir isə şərq mütəfəkkirlərindən Əmin ər-Reyhaniyə məxsusdur: "Ruh ideali nə təkcə Şərqə aiddir, nə də Qərbə. Ruhun özünü ifadə cəhdi, ruhun həqiqət axtarışı hər yerdə eynidir". Vaxtilə Belinski də yazırdı ki, "Bəşər mədəniyyəti Şərqdə doğuldu, amma Şərqdə beşikdən yerə düşə bilmədi". Belinskinin bu fikri "Asiyada ruh şölələndi və bununla da dünya tarixi başladı. Avropa şübhəsiz, tarixin sonu, Asiya başlanğıcıdır" - söyləyən Hegelin düşüncələri ilə eyniyyət təşkil edir.

Aida xanım isə əsərlərindən birində yazırdı: "Şərqdə həyatın təkmilləşməsi üçün yalnız hissi aləm və fəlsəfi idrakın dərinliyi bəs olmadığı kimi, hələ mədəni nailiyyətlər və texniki tərəqqi də insanın mənəvi və sosial dirçəlişi üçün kifayət deyildir".

Fikrimcə, bu, sivilizasiyalar arasındakı mövcud problemlərin həlli üçün həm siyasi-iqtisadi, həm də elmi-mədəni müstəvidə Qərblə Şərqlin dialoqunun zəruriliyi barədə hələ ötən əsrin 80-ci illərindən dünyamıza ünvanlanmış ən düzgün çağırış sayıla bilər.

O, öz əsərlərində də daim bu dialoqun əldə olunması üçün ortaq məqamların tapılmasına çalışır, Şərq mənəvi dəyərlərinin, müsəlman əxlaqının böyük təəssübkeşi olmaqla Qərb dəyərlərinə sivil münasibət, sivilizasiyalararası dialoq problemini də özünəməxsus tərzdə gündəmə gətirir, bu məsələnin elmi şərhinə zəhmət sərf edirdi. Şərq və Qərb mədəniyyətlərinin qarşılıqlı təsir və əlaqələrini öyrənərkən, alim hər iki ədəbiyyatın ümumbəşəri dəyərlərini əsas götürür, mədəni tərəqqini şərtləndirən amillərə istinad edirdi.

Qərb və Şərq mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcı üslubun inkişafı və yeni bədii cərəyanların təşəkkül tapması kimi məsələlərin tədqiqi mədəniyyətlər arasında ortaq məqamların tapılmasına imkanlar yaradırdı. Aida xanımın əsas araşdırmaları ərəb ədəbiyyatının yeni mərhələyə qədəm qoymasında böyük xidmətləri olmuş Əmin ər-Reyhaninin, Cübran Xəlil Cübranın, Mixail Nüaymənin yaradıcılığına həsr edilmişdi. O, adı çəkilən mütəfəkkirlərin yaradıcılığı barədə keçmiş İttifaq məkanında tədqiqat aparan ilk alimlərdən idi.

Aida xanım İmanquliyeva ərəb məhcər (mühacir) ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan Cübran Xəlil Cübranın və Əmin ər-Reyhaninin daha çox Qərb romantizminin, Mixail Nüaymənin isə rus tənqidi realizminin təsirinə məruz qaldığını göstərir, bunun əsas səbəbini onların dünyagörüşü, düşükləri mühitin ədəbi-bədii qayəsi və yaradıcılıq istiqamətləri ilə əsaslandırır.

Aida xanım romantik poeziyanı onun Qərbdə C.Bayron, U.Bleyk, R.Emerson, U.Uitmen, Şərqdə isə C.Cübran, Ə.Reyhani, M.Nüaymə kimi məşhur nümayəndələrinin timsalında araşdırır, bir tərəfdən hiss və əqlin, digər tərəfdən Şərq ilə Qərb düşüncə tərzlərinin vəhdət məqamlarını üzə çıxararaq, bəşəriyyətin məhz bu harmoniyaya doğru inkişaf etmək əzmini təsbit etməyə çalışır. Öz tədqiqatlarında da poetik ruhla fəlsəfi düşüncənin vəhdətindən çıxış edən Aida xanım Azərbaycan ədəbi və fəlsəfi fikrində ilk dəfə olaraq Şərq və Qərb romantiklərinin geniş müqayisəli təhlilini aparmışdır.

Alimin çoxillik araşdırmalarının bəhrəsi olan "Mixail Nüaymə və "Qələmlər birliyi" (Moskva.,1975), "Cübran Xəlil Cübran" (Bakı, 1975), "Yeni ərəb ədəbiyyatı korifeyləri" (Bakı,1991) monoqrafiyaları dünya ərəb ədəbiyyatşünaslığı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən fundamental əsərlərdir.

Ümumiyyətlə, professorun 3 monoqrafiya, 70-dən çox elmi məqaləsində Qərb və Şərq mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcı üslubun inkişafı və yeni bədii cərəyanların təşəkkülü geniş surətdə tədqiq edilmişdir. Aida xanım İmanquliyeva təkcə şərqşünaslıq sahəsində deyil, həmçinin Şərq və Qərb arasında elmi və mədəni əlaqələrin, ortaq mənəvi dəyərlərin aşkar edilməsində də səmərəli fəaliyyət göstərmişdir.

* * *

O, hələ yaşadığı zamanın şərtləri çərçivəsində bu gün bütün dünyada Qərblə Şərqlin təmas nöqtəsi, sivilizasiyalararası dialoq məkanı kimi tanınan Azərbaycanın mənəvi modelinə çevrilməyi bacarmışdı. Müasirləri haqlı olaraq Aida İmanquliyevanın bu gün Azərbaycanın köksündə möhtəşəm bir reallığa çevrilən qədim «İpək yolu»nu öz qələmi ilə çəkdiyini qeyd edirlər. Onu əsərlərindən aydın görünən bu yol, Qərblə Şərqi birləşdirən ədəbi-fəlsəfi fikir sistemi, özlüyündə həm dünya mədəniyyətinin, ümumbəşəri mənəvi dəyərlərin öyrənilməsi, həm də və ən başlıcası isə milli özünüdərkini ifadəsi kimi qiymətlidir.

Aida xanım hələ ötən əsrin 70-ci illərində sərhədlərin qapalı olduğu, sovet ideologiyasının at oynatdığı dövrdə Ulu Öndər Heydər Əliyevin xalqın mənəvi ruhunun mühafizəsi üçün böyük fədakarlıqla yaratdığı imkanlardan bəhrələnərək

vətəndaş ziyalı, qüdrətli alim kimi öz sözünü demiş, insanları, dövlətləri İpək Yoluna səsləmişdir.

Aida xanım bu missiyanı tək öz elmi yaradıcılığı ilə məhdudlaşdırmır, şərqşünaslıq elminə yenicə qədəm qoyan aspirant və dissertantları da məhz Şərq və Qərbin dialoquna, dünyanın xilasını naminə belə bir təmasın yaranmasında böyük tarixi-mənəvi perspektivlər vəd edən Türk dünyasının öyrənilməsinə istiqamətləndirirdi.

Aida İmanquliyeva mütərcimlik sahəsində də böyük səriştə sahibi idi. O, ərəb ədəbiyyatının bir sıra şedevrlərini dilimizə məharətlə çevirmişdir. Mixail Nüaymənin "Buz əriyəcək", "İnsan və quş", "Qu-qu" saati", Mahmud əz-Zahirin "Üsyan", Məhəmməd Dibin "Hasın dermək", Sahib Camalın "Yusif", Süheyl İdrisin "Azadlıq" və Qənəma Məcid Zeyyibin "Növbəyə dayanmaq" hekayələrinin orijinal uslubda dilimizə tərcüməsi məhz ona məxsusdur.

* * *

Çox gərgin iş rejimi Aida xanımı analıqdan və xanımlıqdan məhrum edə bilməmişdi. O, hər şeydən əvvəl öz ailəsini, həyat yoldaşını çox sevən gözəl qadın, qayğıkeş bir ana idi. Aida xanım həyat yoldaşı, görkəmli alim Arif Paşayevlə birgə sevimli qızları Nərgiz və Mehribanın təlim-tərbiyəsi ilə çox ciddi məşğul olardı. Elmi-inzibati işlərlə həddindən çox yüklənməsinə baxmayaraq, sevimli nəvələrini bir an unutmaz, onların qayğısını çəkərdi.

Əgər Uca Tanrının yer üzündə insanların baxıb öyrənmələri, örnək götürmələri üçün mələk xislətli, mələk ruhlu insanlar yaratdığına inansaq, tam əminliklə söyləyə bilərik ki, Aida xanım da belələrindən idi. O, həmişə yaxşılıq etməyə çalışır, adamlarda yaxşı, işıqlı cəhətlər axtarırdı. O incə ruhlu qadında polad mətinliyi də vardı. Aida xanım elm adamları üçün ən çətin, keşməkeşli bir dövrdə AMEA-nın Şərqşünaslıq İnstitutuna rəhbərlik etmişdi.

O, çalışdığı bütün vəzifələrdən bir pillə üstün idi, ona görə də heç bir vəzifə Aida xanımı başqalaşdıra, insanlara münasibətini dəyişə, insanpərvərliyinə xələl gətirə bilməzdi. Elə bu məziyyətlərini də nəzərə alaraq görkəmli ədəbiyyatşünas alim, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Yaşar Qarayev Onun haqqında yazırdı: "Şərq dəyərlərini Aida xanım yalnız filosof-mediyevist kimi təmsil etmirdi. Bütün xanımlıq məlahəti, qənirsiz gözəlliyi ilə o, Şirinin, Leylinin özü idi".

Həqiqətən Aida xanım İmanquliyevanın alimliyini onun Tanrının yalnız sevdiklərinə bəxş edə biləcəyi gözəl, bənzərsiz keyfiyyətləri tamamlayırdı. Yüksək vəzifələr, elmi titullar, ictimai həyatda fəallıq onu bu ümdə insani keyfiyyətlərdən əsla, məhrum edə bilməmişdi. Bunu uzun illər görkəmli alimlə birgə çalışmış həmkarları daha yaxşı xatırlayırlar.

* * *

Zahiri və daxili gözəllik, sadəlik, mehribanlıq, həssaslıq, humanizm, insansevərlik onun müsbət aurasını daha da cəlbedici edirdi. Görkəmli alim

alicənablığı, mərhəmətliliyi, xeyirxahlığı, başqalarına diqqət və qayğısı ilə öz tələbələrinə təkcə ərəbşünaslıq elminin incəliklərini öyrətmirdi.

Şəxsiyyət olaraq da Aida xanım öz mühiti üçün əsl insanlıq mücəssəməsi, canlı örnək idi. Onun daxili və zahiri gözəlliyini yüksək qiymətləndirən insanlar Aida xanımı ideal qadın obrazı kimi qəbul edərək böyük ehtiram göstərirdilər və bunlar təkcə gənc nəslin nümayəndələri deyil, həm də bir zamanlar Aida xanımın özünün dərs aldığı, əsərlərindən öyrəndiyi ustadlar idi.

Vaxtilə Aida xanımla eyni institutda çalışmış, dəyərli deputat həmkarım, professor Rəfael Hüseynov şahid olduğu belə məqamlardan birinə özünəməxsus publisistik məharətlə şəhadət gətirir:

- Aida xanım İmanquliyeva ilə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının eyni institutunda işləyirdik. O zamanlar Yaxın və Orta Şərq Xalqları İnstitutunda (sonralar adı dəyişilib Şərqşünaslıq İnstitutu oldu) bir-birindən işıqlı görkəmli alimlər çalışırdı. Həmin ağır çəkili üstün alimlərin ən cazibəliələrindən biri hələ ilk tələbəlik illərindən ünsiyyət qurduğum, tez-tez görüşüb əngin biliklərindən bəhrələndiyim Əkrəm Cəfər idi. Əkrəm müəllimin Aida xanıma xüsusi rəğbətləri vardı, onun səviyyəsindən çox razı idi, həmişə tərifləyirdi, örnək gətirirdi və həm Aida xanımın atası Nəsir İmanquliyev, həm də Arif müəllimin atası Mir Cəlalla 1930-cu illərin əvvəllərindən sıx əlaqələri vardı.

Bir dəfə Əkrəm müəllim mənə Aida xanıma həsr etdiyi şeiri oxudu.

Əkrəm Cəfər tükənməz təsiri oyadan biliklər və keşməkeşli tale sahibi olan son dərəcə maraqlı bir insan idi. Fars, türk, ərəb ədəbiyyatlarına mükəmməl vəqif olduğu qədər rus ədəbiyyatına da aşına idi. Firdovsini, Nizamini, Xaqanini, Sədini, Hafizi və bir çox başqa farsdilli poeziya klassiklərini sinədəftər etmiş, onların yaradıcılığından özünəməxsus şövqlə, ehtiraslı bir artistizmlə saatlarla böyük-böyük parçaları əzbər söylədiyi kimi, türk ədəbiyyatından Əbdülhəq Hamidi, Tofiq Fikrəti də sevə-sevə deklamasiya edərdi və qəfildən valı dəyişərək Vladimir Mayakovskiyə keçərdi, cavanlıq çağlarında şairin özündən eşitdiyi tərzdə uzun-uzun seçmə şeirləri dinləyənləri heyran buraxan bir məharətlə oxuyardı. Amma müxtəlif dillərdəki poeziyanın hər çeşidindən xəbərdar olan Əkrəm Cəfərin son saatınacan ən çox sevdiyi şair Ömər Xəyyam, ən çox bəyəndiyi şeir şəkli rübai oldu. Və 1980-ci ilin aprel günlərində Əkrəm müəllim mənə Aida xanıma həsr etdiyi, növbəti ad günü münasibətilə ona bir hədiyyə olaraq təqdim etməyə hazırlaşdığı təzə şeirini göstərdi. Həmin şeirin də mayasında elə rübai dayanırdı. Şeirin sərlövhəsində də “rübai” kəlməsi vardı.

Əkrəm müəllim hesablamışdı ki, fars, türk, ərəb ədəbiyyatlarında son min ildə üç mindən çox rübai yazan şair olub. Aida xanımı isə obrazlı şəkildə o, İlahinin yaratdığı bir rübai sayırdı. Şeirin adı da məhz belə idi: “Allahın rübaisi”.

* * *

Allahın rübaisi

Bəlkə lap dünyaya gəldiyim gündən

*Mən bütün ruhumla şeirə məftunam.
Bütün gözəlliklər şeirdir mənə,
Məni şeirə vurğun doğmuşdur anam.*

*Şeirlər içində ən çox sevdiyim
Rübai olmuşdur, indi də odur.
Hətta Aidaya baxdığım zaman
Gözümün önündə rübai durur.*

*Məncə, Aida da bir rübaidir,
Yazanı Allahdır bu rübainin.
Candan vurulardı, görsəydi onu
Rübai allahı Xəyyam da, yəqin.*

*Aida ilahi bir rübaidir,
Gözləri, qaşları iki beyt kimi –
Füzuli şeirinin iki şah beyti
Gözəllik heykəli, könül hakimi.*

*Məcnun ilə Leyli evlənsəydilər,
Uşaqları, yəqin, ona bənzərdi.
Bir qız doğulsaydı nikahlarından,
O əsmər nəzənin ona bənzərdi.*

*Aida baxarsa axar bir suya,
O su dəyişilib güləb olacaq.
Aidanın əksi düşsə güzgüyə,
Güzgünün qucağı güllə dolacaq.*

*O, Həvva olsaydı, cənnətdə İblis
Adəmə yüz kərə səcdə edərdi.
Züleyxa olsaydı, bütün cavanlar
Yusifə dönərdi, Misrə gedərdi.*

*Mən ona səadət diləkçisiyəm,
Ensin ayağına elmin meracı.
Diləyim budur ki, ölməyim, görəyim
Mən onun başında doktorluq tacı.*

Əkrəm CƏFƏR

* * *

Rafael Hüseynov xatırlayır ki, “Əkrəm müəllim bu şeiri oxumuşdu və sonra da əlavə etmişdi ki, bax, rübai dörd misradır, Aidanın da adı dörd hərfdən ibarətdir, həyat yoldaşı, dostum Mir Cəlalin oğlu Arifin də adı dörd hərfdir. İki balaları var – ailələri də dörd nəfərdir. Elə bil Allah rübailiyi hər cəhətdən Aidanın alınına yazıb.

1905-ci ildə doğulmuş Əkrəm müəllim 86 illik uzun ömür yaşadı, şeirində arzuladığı günə, Aida xanım İmanquliyevanın 1989-cu ildə uğurla doktorluq dissertasiyası müdafiə edərək layiq olduğu yüksək elmi dərəcəni də almasına şahid oldu.

Heyiflər ki, Aida xanımın özünün ömründəki rübai bütövlüyü başacan davam etmədi.

Rübainin bir misrası erkən düşdü. Aida xanıma insafsızca vaxtsız itirdik. Hələ yaşamalılı illərsə qarşıda idi, vur-tut 52 yaşlı vardı...”

* * *

Təqvimdə 1992-ci ilin 19 sentyabrı...

Doğma övladlarının qürur duyulası fəaliyyəti, yetirdiyi alimlərin uğurları, onun şəxsiyyətindən nələrsə əxz etmiş insanların həyatı Aida xanımın yarımçıq qırılmış ömrünün davamı, yaşaya bilmədiyi illərin təsəllisidir.

23 noyabr 2006-cı ildə Heydər Əliyev Fondunda görkəmli şərqşünas alim, professor Aida İmanquliyevanın "Yeni ərəb ədəbiyyatının korifeyləri" kitabının təqdimatına və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevaya İslam Ölkələri Təhsil, Elm və Mədəniyyət təşkilatının (İSESCO) xoşməramlı səfiri adının verilməsinə həsr edilmiş mərasimdəki çıxışı zamanı Mehriban xanımın anası haqqında söylədiyi bu kəlmələr kimi...

- Aida xanım unudulmaz bir şəxsiyyət idi. O, qısa, amma çox parlaq və xoşbəxt həyat yaşamışdır. Azərbaycan qadınına xas olan ən gözəl xüsusiyyətləri özündə cəmləşdirmişdi. Yüksək savadlı, ziyalı, vətənpərvər, prinsipial bir alim, eyni zamanda çox zərif, çox gözəl, bütün sevgisini ailəsinə bağışlayan, hər zaman ürəkdən kömək göstərməyə hazır olan bir qadın idi. Aida xanımın bütün elmi yaradıcılığı Azərbaycan ilə Şərq dünyası arasında əlaqələrin qurulub möhkəmlənməsinə yönəldilmişdir. Eyni zamanda, o, Azərbaycan elminin düşüncələrinin, fəlsəfəsinin islam aləmində yayılmasına nail olmuşdur. Bu gün müstəqil Azərbaycanda demək olar ki, Aida xanımın bütün arzuları artıq reallıqdır və respublikamız müsəlman ölkələri, islam dünyası ilə nəinki elmi, mədəni əlaqələr, həm də ən yüksək səviyyədə iqtisadi, siyasi əlaqələr qurubdur. Bütün bu sahələrdə Aida xanımın məktəbinin yetirmələrini, onun davamçılarını görürük. Ona görə Aida xanımın arzuları, onun elmi irsi bu gün də yaşayır və dövlətimizə xidmət edir.

“Ailə ənənələrimizdə yəqin ki, ən ümdə məsələ qadına olan münasibətdir. Təkcə qadını sevmək və ona dəyər vermək deyil, həm də onu qorumaq bacarığıdır. Həyat yoldaşım çox gözəl qadın idi” - bu da Aida xanımın ömür-gün yoldaşı, akademik Arif Paşayevin düşüncələrindən yaddaşımıza köçüb:

- Çox erkən, gənc yaşında həyatdan köçdü. Onu qorumaq üçün əlimdən gələni etdim, ancaq bədbəxtlik heç gözləmədiyimiz bir anda bizi haqladı. İllər keçdikcə,

əlbəttə, ağrı azaldı. Amma acısı, göynərtisi hələ də ürəyimdədir. Onun xatirəsi hər vaxt bizimlədir – mənimlə və qızlarımla.

Ənənələrə gəlincə, onları yaşadan və yeni nəsə ötürən qadınlardır. Xanımları, həyat yoldaşlarınızı həmişə qoruyun, çünki onlar bizim üçün əziz olan dəyərlərin keşiyində dayanıblar...

Atalar və oğullar

“Oğul atanın yetiridir...”
«Kitabi-Dədə Qorqud»dan

...Nəsillər arasındakı fərqlər həmişə İ.S.Turgenyevin məşhur əsərində təsvir edildiyi kimidir. Tarixin bütün ardıcılıqlarında əsilzadə Pavel Petroviçin təmsil etdiyi atalarla, öz mövqeyindən əsla geri çəkilməyən, hamının qəbul etdiyi həqiqətlər qarşısında da baş əyməyən, üsyankar Bazarovun təmsilçisi olduğu oğullar üz-üzə dayanır.

Müstəqil həyat yolunun astanasına doğru gələcək taleyi kimi müəyyənləşdirdiyi, bir vaxtlar atasına böyük nüfuz qazandırmış ədəbiyyat aləmindən tamam fərqli peşə onun hər şeyə öz zəhməti ilə zərrə-zərrə nail olmaq arzusunun ifadəsi idi.

* * *

Bəli, bu fikirdə qətiyyənlə yanaşdığımı düşünürəm. Axı ədəbiyyat da ona yad sahə deyildi. Ədəbiyyat adamlarının mühitində böyümüşdü, sözün seyrində boy atmışdı. Azərbaycanın tanınmış ədəbiyyat və incəsənət xadimləri - xalq şairi Səməd Vurğun, xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov, akademik Həmid Araslı, professor Cəfər Xəndan, Sabit Rəhman, Mehdi Hüseynlə yanaşı, o dövrün musiqiçiləri, ad-san qazanmış bəstəkarları və dramaturqları tez-tez onların evlərində toplaşardılar. Bu ədəbi-mədəni və elmi mühitin zənginliyi Azərbaycanın ənənəvi ədəbi məclislərindən geri qalmazdı. Məhz belə bir genişmiqyaslı münbit mühit bu ailədə böyüyən övladların da dünyagörüşünün formalaşmasında əvəzsiz rol oynayırdı.

İstəsəydi, məhz ədəbiyyat sahəsində atasının böyük nüfuzu altında kölgələnib, zəhmətsiz-əziyyətsiz, öz həyatını rahatca qura bilərdi.

Amma o yolların ən çətinini seçdi.

Çünki, özü üçün ən vacib saydıqlarını, elmi tədqiqata irsi sevgini, kitabların səhifələrindən gələn özünəməxsus qoxunun məftunluğunu, kitabxana sakitliyindəki mənəvi rahatlığı atasından əxz edə bilmişdi.

Özü illər sonra xatirələrə dalanda deyəcəkdi:

— Bəlkə də gənclik illərində “niyə, “nə səbəbə” sözlərini anlamırdım, amma lap uşaqlıqdan marağımın filologiyadan kənarında olduğuna məndə əminlik yaranmışdı. Kim bilir, bəlkə də bu, zamanın təsirindən idi. Bizim dövrün gəncləri dünyanın yaranma sirlərini kəşf etməyə can atırdılar. Nə olur, olsun XX əsr texnika əsri idi. Məşhur mahnının sözlərində deyildiyi kimi: Biz nağılı həqiqətə çevirmək üçün

doğulmuşuq. Hamımız atom nüvəsi, kosmosun və yerin dərin qatları barədə düşünür, bu barədə daha çox məlumat əldə etməyə çalışırıdıq. Biz bütün varlığımızla elmin, zəkanın güdrətinə inanırıdıq...

Fiziklər cəmiyyətdə demək olar ki, “fövqəlgüvvə”, “mələk” kimi qəbul edilirdilər. Bizdə böyük ruh yüksəkliyi vardı, özümüzə o qədər inanırıdıq ki, istənilən çətinlik bizi sarsıtmır, əksinə, daha da əzmkar edirdi. Bir sözlə, orta məktəb illərində qəbul etdiyim qərar məni elmə gətirdi...

* * *

Tanınmış ədibin, görkəmli ədəbiyyatşünas alimin fizik oğlu...

Müəyyən prizmalardan yanaşsaq, bu, ən azı ata və oğulun fərqli fəaliyyət sahələri üzrə “Atalar və oğullar” probleminin müxtəlif çalarlarının üzə çıxması üçün əsl məqamdır.

Amma onların münasibətlərində iki nəsil arasındakı bu fərqlər heç zaman özünü göstərmədi. Ata irslə varisliyin vəhdətinə, verdiyi halal tərbiyəyə əsaslanaraq oğlunun istənilən sahədə cəmiyyət üçün həmişə faydalı olacağını düşündü. Oğulsa heç zaman məşhur Bazarov kimi "kimya cəmiyyətə şairdən daha çox fayda gətirə bilər" nihilist iddiasını irəli sürmədi. Çünki bütün elmlərin, əslində, bir məqsədə yönəldiyi ona uşaq vaxtı əxz etdiyi biliklərdən əyan idi.

Beləliklə, “Atalar və oğullar” problemi bu dəfə öz həllini tapdı.

Ata - böyük söz ustadı Mir Cəlal...

Oğul - akademik Arif Paşayev...

* * *

“...Onun bitib tükənməyən həyat sevgisi – möhkəm kökləri olan şəcərəsindən və unudulmaz isti xatirələrlə dolu nurlu dünyasından güc alır. Atası- yazıçı Mir Cəlalin nəsrindən süzülən humanizm və incə yumorun, anası Püstə xanımın təbiətindən varlığına hopan müdrilik və xeyirxahlığın üzərinə özünün əldə etdiklərini də gəlsək, olduqca zəngin irs alınır”.

Anadan olmasının 80 illik yubileyi münasibətilə haqqında yazılmış portret-öçerkdən gətirdiyimiz bu iqtibas Arif Paşayev şəxsiyyətini dəqiqliklə xarakterizə edir. Amma bu dəqiqliyi tamamlamaq üçün görkəmli akademik qazandığı elmi nailiyyətlərin, Azərbaycan və dünya düşüncə tarixinə verdiyi töhfələrin tam da olmasa, mümkün qədər müfəssəl təsvirini yaratmağa ehtiyac var.

Azərbaycanın görkəmli alimi, pedaqoqu, elm və təhsil təşkilatçısı, ictimai xadimi, Dövlət mükafatı laureatı, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, akademik...

Bunlar onun öz fəaliyyət sahəsində qazandığı titulların yalnız müəyyən bir hissəsidir. Bütün bunlara doğru aparan yol 1934-cü ilin 15 fevral tarixindən başlanıb.

Bu tarixdə görkəmli Azərbaycan yazıçısı və ədəbiyyatşünas alimi, Mir Cəlalin ailəsində anadan olan Arif Paşayev 1951-ci ildə Bakıdakı 164 nömrəli orta məktəbi bitirərək, Odessa Elektrotexnika Rabitə İnstitutunda ali təhsil alıb. O, əmək

fəaliyyətinə 1957-1958-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetində (indiki Bakı Dövlət Universiteti) laborant vəzifəsində başlayıb, Azərbaycan Elmlər Akademiyasında fəaliyyətini davam etdirib. 1958-ci ildə AEA Astrofizika sektorunda kiçik elmi işçi, 1959-cu ildən AMEA Fizika İnstitutunda kiçik elmi işçi (1959-1961), böyük elmi işçi (1966-1971), laboratoriya müdiri vəzifəsində çalışıb. Hazırda İnstitutun problem rəhbəridir.

Gənc yaşlarında ikən, 1960-cı ildə keçmiş Sovetlər İttifaqının aparıcı elmi mərkəzlərindən sayılan Dövlət Nadir Metallar İnstitutunun (QİREDMET) aspiranturasına qəbul olunan Arif Paşayev 1966-cı ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fizika-Riyaziyyat və Texnika Elmləri Bölməsinin elmi katibi vəzifəsinə təyin edilib. Elə həmin ildə "Yüksək və ifratyüksək tezliklərdə yarımkeçiricilərin parametrlərini ölçmək üçün kontaktsiz üsul və cihazların işlənməsi" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək texnika elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alıb.

* * *

Arif Paşayevin çoxillik və ardıcıl elmi fəaliyyətinin əsas istiqaməti yarımkeçiricilər fizikası və yarımkeçirici cihazlardır. Diletant görünməmək üçün, mənəcə, təhkiyənin bu məqamının alimlərin qeydləri üzərində davam etdirilməsi daha düzgün olardı.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti, akademik Akif Əlizadə bu mərkəzin və akademik Arif Paşayevin elmi işlərinin əhəmiyyəti barədə yazır: "Arif Paşayevin çalışdığı Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutu yarımkeçiricilər fizikası üzrə SSRİ-də aparıcı elmi-tədqiqat mərkəzləri sırasında xüsusi yer tuturdu. Nəzərə almaq lazımdır ki, 1960-cı ilin əvvəllərində fizikada, yarımkeçiricilər fizikasında Qann effekti deyilən effekt müşahidə edilmişdi. Bu effektin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, yarımkeçirici monokristal elektrik sahəsində yerləşdirildikdə sahənin müəyyən qiymətində sabit cərəyan dövrəsində yüksək tezlikli elektrik rəqsləri əmələ gəlir. Arif Paşayev Azərbaycan Elmlər Akademiyası sistemində ilk dəfə olaraq yüksək həssaslığa malik qurğu yaratmış və bu qurğuda Qann effekti tədqiq olunmuşdur. Sonralar Arif müəllim daha qabağa gedərək yarımkeçiricilərdə elektrik, fotoelektrik və digər xassələri kontaktsiz tədqiq etmək metodunu yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Məlumdur ki, hər hansı yarımkeçiricinin elektrik keçirməsini tədqiq edərkən metaldan kontakt yaradılır. Bu da ya istilik enerjisi hesabına, ya da təzyiq nəticəsində həyata keçirilir. Bu isə yarımkeçiricilərdə zədə yaradır. Sıxılma nəticəsində yarımkeçirici dağıla bilər. Arif müəllim tamam başqa yolla getmiş, kontaktsiz, zədəsiz tədqiqat üsulunu irəli sürmüşdür. Bu münasib və səmərəli yollarda o, çox böyük uğurlar əldə etmişdir. Bu metod sonralar daha da genişləndirilmişdir. Alim yarımkeçirici materialların mühüm elektrofiziki parametrlərini (keçiricilik, yükdaşıyıcıların yaşama müddəti, yürüklüyü və s.) ölçmək məqsədilə yüksək tezlikli cərəyanlardan istifadə etməklə materialı zədələmədən kontaktsiz ölçü üsullarının elmi əsaslarını yaratmış, müxtəlif təyinatlı çeviricilər sahəsində yeni elmi istiqamətin əsasını qoymuşdur".

Əldə etdiyi mühüm elmi nəticələr əsasında Arif Paşayev 1978-ci ildə "Yarımkəçiricilərin tədqiqində qeyri-dağıdıcı üsulların fiziki əsasları, inkişaf prinsipləri və tətbiq perspektivləri" mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə edərək, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almışdır. Fizika sahəsindəki yüksək nailiyyətlərinə görə o, "SSRİ-nin İxtiraçısı" medalı ilə təltif olunmuşdur.

Akademik Akif Əlizadə 1986-cı ildə baş verən bir elmi hadisəni fizika elmində inqilab kimi qiymətləndirir və məlum olur ki, obrazlı tərzdə ifadə etsək, bu hadisəni Azərbaycanda yarıdanlardan birincisi məhz Arif Paşayev olub: "Bu böyük elmi hadisənin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ilk dəfə olaraq yüksək temperaturda ifrat keçirici halına keçən, yəni müqaviməti sıfır olan maddələr tapılmışdır. Hazırda artıq təcrübələr göstərir ki, 125 kelvinə yaxın temperaturda müqavimətləri sıfır olan maddələr mövcuddur. Bunun elm və texnika üçün böyük əhəmiyyəti var. Məsələnin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, yüksək temperaturda ifrat keçiricilərdən məftillər hazırlayıb maqnit sahəsi yaradırlarsa, elektrik enerjisində böyük qənaət olur. Arif Paşayev bu prosesi Milli Elmlər Akademiyasının Fizika İnstitutunda 1987-1989-cu illərdə öyrənməyə başlayan ilk alimlərdən biridir. O, tədqiqatlarını keçmiş SSRİ Elmlər Akademiyasının bir qrup alimi ilə birgə aparırdı. Arif müəllim ilk dəfə yüksək temperaturda ifratkeçirici materialların xüsusiyyətlərini, İttrium-Barium-Kuprum-Oksid (Y-Ba-Cu-O) sistemlərində infraqırmızı əksətdirmə spektrlərini və radiasiyaya davamlılığı məsələlərini tədqiq edərək, bu sistemlərdə atomların bir qisminin əvəz edilməsinin xarakterik keçid temperaturuna təsirini müəyyən etmişdir. Alim keçid xarakteristikalarını dəqiq öyrənmək üçün Fizika İnstitutunda orijinal, proqram təminatlı eksperimental qurğu yaratmışdı.

Bu istiqamətdə 1988-1990-cı illərdə aparılmış tədqiqatların nəticələrinə görə o, SSRİ Elmlər Akademiyasının "İfratkeçirici elektronika" Elmi Şurasının xüsusi mükafatına layiq görülmüşdü".

Fizika sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlərinə görə Arif Paşayev 1989-cu ildə "Elmi cihazqayırma" ixtisası üzrə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilmişdir.

Elmi ictimaiyyətdə tanınmış alim kimi qəbul olunan Arif Paşayev 1971-1996-cı illərdə Azərbaycan EA Fizika İnstitutunun "Zədəsiz ölçmə və nəzarətin fiziki üsulları" və "Yarımkəçiricilərdə elektromaqnit və akustooptik proseslərin fiziki-texniki problemləri" laboratoriyalarının rəhbəri kimi elmi-tədqiqat müəssisəsinin elmi istiqamətlərinin müəyyən edilməsində fəal iştirak etmişdir.

1991-ci ildə isə Arif Paşayev avtonom hidroakustika informasiya sisteminin yaradılması sahəsindəki nailiyyətlərinə görə Azərbaycan SSR Dövlət mükafatı laureatı olmuşdur.

Bu sahənin mütəxəssisləri fizika ilə mexanikanın təmasda olduğu sahələrdə görülən işləri, elmi tədqiqatların nəticələrinin xalq təsərrüfatına tətbiqini Arif müəllimin konstruktor fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi qiymətləndirirlər. Akademik Akif Əlizadənin qeydlərində oxuyuruq: "Onun rəhbərliyi ilə neft-qaz boru kəmərlərində hidratla, neft çıxan borularda isə parafınla mübarizə üçün mütərəqqi, iqtisadi cəhətdən səmərəli, ekoloji təmiz üsul və vasitələr yaradılmışdır. Parafına qarşı

hazırlanan reagent 1995-ci ildə "Ələt" yatağının mədənlərində istifadə edilmişdir. Bu sahədə görülən işlər daha da genişləndirilmiş, parafin və hidrata qarşı istifadə olunan, yüksək faydalı iş əmsalına malik unikal avtomatik elektrik qızdırıcı qurğu yaradılmışdır. "Bail-1m" adlandırılan qurğu Azərbaycan Respublikasının və Rusiya Federasiyasının 10-na qədər patentini almışdır. Hazırda Neft Şirkətinin "28 May", "Nəriman Nərimanov", "Bulla-dəniz" neft-qaz çıxarma idarələrinin mədənlərində həmin tristorlu elektrik qızdırıcılar istismar olunmaqdadır".

Arif Paşayev mühüm beynəlxalq elmi konfranslarda məruzə edərək əldə olunmuş bu nailiyyətlərin yüksək səviyyəsini nümayiş etdirmişdir. Onun elmi əsərləri mühüm praktiki əhəmiyyət kəsb etməklə yanaşı, gənc alimlər, doktorantlar üçün də çox dəyərli olub, xarici ölkələrdə də alimə böyük şöhrət qazandırır.

Funksional elektronikanın müstəqil elmi istiqaməti olan neqatronika sahəsi keçən əsrin sonunda ilk dəfə olaraq Azərbaycanda məhz Arif Paşayevin elmi məktəbində aşkarlanmış və öz inkişafını tapmışdır. Arif Paşayev 400-dən çox elmi məqalənin, 30-dan artıq kitab və monoqrafiyanın müəllifidir. O, 60-dan çox ixtira üçün müəlliflik şəhadətnaməsi və sənaye nümunələri almışdır.

Fizika elminin inkişafında əldə etdiyi yüksək nailiyyətlərinə görə Arif Paşayev 2001-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü – akademik seçilmişdir. O, Y.Məmmədəliyev adına medalla təltif olunmuş, bir sıra beynəlxalq akademiayaların həqiqi üzvü seçilmək şərəfini qazanmışdır.

Akademik Arif Paşayev yeni istedadları aşkara çıxarmağa və onları dəyərləndirməyə üstünlük verən nadir şəxsiyyətlərdəndir. O, fizika elmi ilə maraqlanan gənc kadrlara həmişə dəstək olur və onlara hər cür kömək göstərir. Akademik onların bir çoxunun doktorluq dissertasiyasının elmi məsləhətçisi olub, onun rəhbərliyi ilə çoxlu sayda namizədlik dissertasiyaları müdafiə edilib. Respublikamızda, Rusiya, Ukrayna, Latviya və Estoniyada müdafiə olunmuş çoxsaylı doktorluq dissertasiyaları üzrə rəsmi opponent kimi də A.Paşayev çıxış etmişdir.

* * *

Görkəmli alimin həyat yollarında aydın istiqamət verdiyi gənclər təkcə onun bilicisi olduğu elm sahəsində deyil. Arif Paşayev şəxsiyyətindən öyrənənlərin, onun əxlaqından, təmkinindən, səmimiyyətindən, ziyalı vicdanından, obyektivliyindən görüb-götürənlərin çevrəsi, yəqin ki yetirdiyi alimlərin sırasından daha genişdir.

Professor Rafael Hüseynov xatırlayır: "Mənim Arif Paşayevlə ilk görüşüm, ilk tanışlığım 35 il əvvəl Aida xanımın səbəbinə baş tutmuşdu.

1979-cu il idi. 3 illik aspiranturamı elə birinci ildəcə tamamlayaraq XI əsrin filosof şairi Baba Tahir Üryan haqqında dissertasiyamı müdafiə edirdim. Baba Tahirin farsca şeirləri ilə yanaşı ərəbcə "Kələmat-i qısar" ("Qısa hikmətlər") adlı bir risaləsindən də dissertasiyamda bəhs edirdim, ona görə də əsərin müzakirəsi əməkdaşı olduğum İran filologiyası şöbəsi ilə Aida xanımın müdiri olduğu Ərəb filologiyası şöbəsinin birgə iclasında keçirilmişdi. O dövrün qaydalarına uyğun olaraq dissertasiya ilə bərabər bütün sənədlər rusca hazırlanaraq Moskvaya göndərməli idi. Bəzi sənədlərdə Aida xanımın imzasına ehtiyac vardı. Cümə günü idi. Qarşıda iki qeyr-ış

günü vardı. Aida xanıma zəng vurdum: “Protokolları evə gətir, imzalayım”, – dedi. Apardım, Arif müəllim təzə qəzetləri gözdən keçirirdi, əlində o çağın “Pravda”dan sonra ikinci əsas qəzeti “İzvestiya” idi. Bir yazıdakı ayrı-ayrı məqamları gülə-gülə dissidentcə şərh eləməyə başladı və mən çox təəccübləndim. Sovet dövləti yerində idi və artıq çürüyüb laxlayan bu rejimdən düşüncəli insanların əksəri bezərək narazı olsa da, bu barədə hündürdən danışmaq, siyasi gerçəkliyin əyər-əskiklərini açıqca müzakirə etmək o qədər də dəb deyildi və hələ ki, keçmişki KQB xofu diri idi.

Kim bilir, bəlkə ilk görüşdən belə açıq, pərdəsiz replikaları ilə Arif müəllim elmə yenicə gələn bir gəncin həyata daha ayıq, daha gözüaçıq yanaşması üçün bir ötürmə edirmiş.

Hər halda o ilk görüşdən Arif müəllim mənə çox saf, mülayim, qılıqlı, səmimi bir insan kimi gəldi.

35 il ötüb, dünya da büsbütün dəyişib, elə bir çox insanlar da. Amma Arif müəllim sabit və müsbət insani keyfiyyətləri ilə elə həmişədir ki, qalıb...”

* * *

Azərbaycanda aviasiya sahəsində milli kadrların hazırlanmasına daim böyük önəm verən Ulu Öndər Heydər Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə 1996-cı ildən Arif müəllimin üzərinə daha bir missiya düşdü. O, yenicə yaradılmış Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru təyin edildi.

Onun rəhbərliyi ilə, Azərbaycan mülki aviasiyasında milli kadrların - azərbaycanlı təyyarəçilərin, mühəndislərin, mütəxəssislərin hazırlanması, tədris prosesinin, elmi-metodiki işlərin yüksək səviyyədə təşkili məqsədilə akademiya əsaslı islahatlar aparılmış, qarşıya qoyulmuş məqsədlər əldə edilmişdir. Akademiya milli elmimiz üçün yeni olan müvafiq kafedraların, elmi tədqiqat institutlarının, mərkəzlərin yaradılması Arif müəllimin Azərbaycan dövlətinə və xalqına birbaşa xidmətidir.

Akademiya nəzdindəki Elmi-Tədqiqat İnstitutunun fəaliyyəti nəticəsində respublikamızda ilk dəfə radioidarəolunan, pilotsuz uçuş aparatı, vertolyotun aparıcı vintinin texniki vəziyyətinə nəzarət etmək üçün elektron qurğu, minaların axtarılması və zərərsizləşdirilməsini təmin edən radioidarəolunan robot düzəldilib. Temperatur, təzyiq və küləyin sürəti haqda məsafəli məlumat verən avtomatik meteorologiya stansiyası təsis edilib.

Akademiya ərazisində dünya standartlarına uyğun şəhərçiyn salınmasına sərf etdiyi gərgin əməyi, müntəzəm şəkildə apardığı islahatlar, təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsinə şəxsi nəzarəti, sağlam elmi-pedaqoji mühitin yaradılması və yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin ali məktəbə dəvət edilməsi sahəsindəki ardıcıl və səmərəli fəaliyyəti alimin yüksək elmi potensialının və təşkilatçılıq qabiliyyətinin gerçək təzahürüdür.

Milli Aviasiya Akademiyasının beynəlxalq əlaqələri də Arif Paşayevin rəhbərliyi altında genişlənir və müasirləşir. MAA beynəlxalq proqramlara qoşulur və elmi-texniki layihələrdə fəal iştirak edir. Hazırda təhsil ocağının Türkiyə, Rusiya, İspaniya, İtaliya, Avstriya, Macarıstan, Çexiya və bir sıra başqa ölkələrlə beynəlxalq

əməkdaşlıq əlaqələri yeni və yüksək inkişaf mərhələsindədir. Azərbaycan Milli Aviasiya Akademiyası MDB ölkələri arasında, Avropa Universitetləri Assosiasiyasına tamhüquqlu üzv kimi qəbul olunmuş ilk ali təhsil müəssisələrindən biridir. Akademiyaya Beynəlxalq Hava Nəqliyyatı Assosiasiyasının (İATA) sertifikatı təqdim olunmuşdur.

Arif müəllimin rəhbərliyi altında Milli Aviasiya Akademiyası Dövlətlərarası Aviasiya Komitəsinin (DAK) qərarı ilə "Mülki Aviasiya ali təhsil müəssisəsi" sertifikatına layiq görülmüş və Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatının ali təhsil müəssisələrinin siyahısına daxil edilmişdir. Bununla akademiyanın fəaliyyət dairəsi daha da genişlənərək, 50-yə yaxın ölkə (ABŞ, Kanada, Türkiyə, Rusiya, İsrail, Böyük Britaniya, Almaniya, İtaliya, Fransa, Yaponiya, Ukrayna və s.) ilə tələbələrin, elmi nailiyyətlərin, elmi tədqiqat işlərinin nəticələrinin mübadiləsinə başlanılmışdır. Hazırda Milli Aviasiya Akademiyası Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi ilə sıx əməkdaşlıq edir. Bir sözlə, akademik A.M.Paşayev Azərbaycanda ilk dəfə olaraq müasir dünya standartlarına cavab verən yeni tipli ixtisas təhsilini, elmin və istehsalatın inteqrasiyasını həyata keçirən ixtisaslaşmış ali məktəbi - Milli Aviasiya Akademiyasını inkişaf etdirir və onu yüksək beynəlxalq nüfuzlu ali məktəbə çevirir.

* * *

Azərbaycan bu gün sərhədləri bütün dünyaya açıq olan məmləkətdir. İndi xaricə əvvəlkindən daha tez-tez çıxmalı oluruq. Zəmanəmizin misilsiz möcüzələrindən olan təyyarələr uzaq mənzillərimizi yaxın edir. Azərbaycan beynəlxalq uçuşlar üçün tranzit məkan sayıldığından harasa gedərkən reys seçimi imkanlarımız yetərincədir. Taleyimizi hansı hava yolları şirkətinin pilotlarına istəsək, əmanət edə bilərik. Amma ömrü təyyarələrdə keçmiş istənilən yerli sənişindən soruşsan, bilet seçimi zamanı, gözlərinin birinci doğma AZAL-ıımızı axtardığını etiraf edəcək.

Bu, vətənpərvərlik deyil, söhbətin insan həyatından getdiyi belə məqamlarda ola bilər ki, vətənpərvərlik bir qədər arxa plana keçsin. Bu sevginin, əslində, özgə səbəbi var. Başqa hava yollarını sınaıyandan sonra öz təyyarəçilərimizin, daha səriştəli olmalarının fərqiəndəyik. Bu səriştəni təyyarənin təkərləri yerdən üzüləndən, təkərlər yenidən torpağa dəyəənə qədər uçuşun hər anında duymaq olar. Azərbaycan təyyarəçiləri nəhəng hava gəmilərini ruhumuzu da incitmədən, sənişinlərə heç bir vahimə yaşatmadan idarə edəcək qədər mahirdirlər.

Bir zamanlar biz pilot kabinələrində başqa dildə danışan, zahirən başqa xalqların cizgilərini xatırladan şəxslərin əyləşməsinə adət etmişdik. Amma indi uçuşdan əvvəl, uçuş sonrası təyyarələrin şturvalı arxasına keçən doğma sifətlər, onların doğma kəlmələri, bizi həyatımızın təhlükəsizliyindən tam edən bu məharət sahiblərinin məhz özümüzünkülər olması qəlbimizi bir aləm fərəhlə doldurur. Bizi dünyanın bu başından o başına sağ-salamat çatdıran bu qəhrəmanlara içimizdən keçən ən qürur dolu kəlmələri söyləmək istəyirik.

Fikrimcə, Arif müəllimin rəhbərlik etdiyi Milli Aviasiya Akademiyası ilə Azərbaycan tarixinə verdiyi töhfələrin bundan gözəl rəmzi təsvirini yaratmaq mümkün deyil.

Azərbaycanın müstəqillik dövründə aerokosmos elminin yaradılmasında və inkişafında da akademik Arif Paşayevin böyük xidmətləri vardır. Məhz Arif müəllimin xidmətləri sayəsində Milli Aviasiya Akademiyası ölkə üzrə kosmos haqqında əsas elmi-tədqiqat mərkəzinə çevrilmişdir. Bu kosmos elmi mərkəzi ölkəmizdə bu istiqamət üzrə çalışan alimləri öz ətrafında birləşdirməklə bərabər, həm də beynəlxalq elmi ictimaiyyət tərəfindən də rəğbətlə qarşılır.

Qazandığı bunca uğurlara, şöhrətə rəğmən Arif Paşayev şəxsiyyətini yönəldən, onun insanlara, hadisələrə münasibətini müəyyən edən dəyər günü bu gün də, uşaqkən Mir Cəlalın isti ocağında ruhunu sarmış havadır, rayihədir. Görünür elə bu rayihə də onu başqalaşmaqdan, ömrü boyu ən böyük ziynəti olmuş sadəlik, keçmişə, dəyərlərə sədaqət ruhunu itirməkdən qoruyur.

“Hər yaşın özünəməxsus obrazları, rayihəsi, zövqü və hissi var” – deyir Arif müəllim:

- Gəncliyimin havası tamamilə fərqli idi. Onun ətri tam başqaydı. Bu qoxuda bir çələng rayihə vardı: çiçək açan güllərin ətrindən tutmuş ta Bakı qırına və dənizin rayihəsinə kimi. Ya da, məsələn, uşaqlığım keçmiş mənzilin hər küncünün özünəməxsus ətir qamması vardı. Mətbəxdən müxtəlif ləziz yeməklərin ətri, kitabxanadan sakitlik və kağız iyi gəlirdi; qonaq otağının havasına isə bayram intizarı yayılmışdı... Bu duyğular unudulmur və insanın daxili aləminə hopur. Hər kəsin uşaqlığını əks etdirən öz ətir çələngi var. Zaman isə bir yerdə dayanmır, elə hey axıb gedir. Bəzən bu günümün hər hansı bir anı, hər hansı bir epizodu məni ən uzaq uşaqlığıma, ya da gəncliyimə apara bilər. Bu gün baş verən hansısa hadisənin təfərrüatını bəzən heç xatırlamıram, amma keçmişdə olub keçən ən xırda məqamlar da yadımdadır. Onları belə dəqiqliyinə qədər xatırlamağıma hərdən özüm də təəccüblənirəm. Təsəvvür edin ki, başı oynamağa qarışmış naharı tamam unutmuş oğlanlar üçün nənəm həyatə iplə yemək sallayardı, həmin o ipin cırıltısı indiyə qulağımda qalıb... Nənəm elə bil ipəkdən yoğrulmuşdu: həlimliyi, saflığı, fədakarlığı ilə yanaşı, həm də güclü bir qadın idi. Mənəvi dəyərlərimizin, adət-ənənələrimizin keşiyində möhkəm dayanmışdı, onun bu doğma, mehriban dünyasından tək-cə bizə deyil, bütün dostlarımıza, yoldaşlarımıza, tanışlarımıza da pay çatırdı. Nənəmin öz qayda-qanunları vardı: qapımızın kandarından içəri adlayan hər kəsi yedirib-içirməli, ona qayğı göstərməli idi. O gənclik illərimiz, əlbəttə, keçmişdə qalıb, amma böyüyüb boya-başa çatdığımız ata ocağımızın istisini indi də hiss edirəm və onun bizim üçün nə qədər böyük mənə daşdığını anlayıram.

Bu, evdən kənar - bayırda rastlaşa biləcəyiniz bütün pis hallardan peyvənd olunmağa bənzəyir.

Xoşbəxtlik barədə özünəməxsus düşüncələrə malikdir. Özünün də söylədiyi kimi həyatda hamı xoşbəxtliyə can atır, amma əslində çətindir xoşbəxt olmaq. “Dəqiq elmlərin dili ilə desək, biz asimptotik olaraq xoşbəxtliyə yaxınlaşırıq, hər hansı bir an çox yaxınlaşsaq da, yenə də ona nail olmaq mümkün olmaya bilər. Amma o da qərbdədir ki, illər keçdikcə, nə vaxtsa çox xoşbəxt olduğunuzu düşünməyə başlayırsınız.

Daha doğrusu, xatirələrə dalanda özünü xoşbəxt sanırsan. Üstəlik, hər hansı bir konkret anda özünü yaxşı hiss etdiyini və xoşbəxt olduğunu anlayırsan. Həmin vaxt biri sizdən “xoşbəxtsinizmi” deyə soruşsa, güman etmirəm ki, sən “hə” deyəsən. Bir sözlə, çətin sualdır. Xoşbəxtliklə bağlı suala birmənalı cavab vermək mümkün deyil”.

Bununla belə, taleyindən şikayət etməyi günah sayır, görkəmli alim və hesab edir ki, yaşadığım xoş günlərə görə məhz taleyinə minnətdardır. O taleyə ki, gəncliyinin gözəl günlərindən birində Aida xanım kimi insanı qarşısına çıxarmışdı, hər bir insan üçün həyatın özəyi hesab etdiyi ailəsinin təməlini sevgi üzərində qoymuşdu və iki qız övladlarının, Nərgizin, Mehribanın dünyaya gəlişi ilə həyat onların gözlərində büsbütün dəyişmişdi...

* * *

Akademik Arif Paşayevin elm və təhsil sahəsində qazandığı nailiyyətlər respublikamızda da, Azərbaycan hüduqlarından kənar da layiqincə qiymətləndirilib. 2004-cü il fevralın 15-də elmi-pedaqoji xidmətlərinə görə o, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ən yüksək təltiflərindən olan "Şöhrət" ordeni, 2009-cu ildə "Şərəf" ordeni, 2014-cü ildə "İstiqlal" ordeni ilə təltif edilib. 2009-cu ildə Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının Elmi İnkişaf Beynəlxalq Şurasının qərarına əsasən, Nobel mükafatı laureatı İ.V.Pavlov adına "Qızıl nişan"a və Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının ali mükafatı - "Qızıl medal"a layiq görülüb. Arif müəllim təhsil sahəsindəki nümunəvi xidmətləri və aviasiya sahəsində mütəxəssislərin hazırlanması sahəsindəki səmərəli fəaliyyəti də diqqətdən kənar qalmayıb və 2008-ci ildə Beynəlxalq Aviasiya Komitəsinin "Qızıl medal"ı ilə dəyərləndirilib. 2011-ci ildə Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyasının ən yüksək mükafatı - "Mühəndislik şöhrəti" ordeni də görkəmli alimin çoxsaylı mükafatlarından biridir.

Ot kökü üstə bitər

Amma fikrimcə, mükafatların ən böyüyü həyatın verdikləridir...

Ömrünün 80-ci ucalığında Arif müəllimin dilindən qopan bu iki cümlədir: “Qızlarımla qürur duyuram. Bütün həyatım boyu onlar mənə sevinc bəxş ediblər”...

1962-ci ildə ilk övladının dünyaya gəlişi ilə həyat onların gözündə büsbütün dəyişmişdi. “Nərgiz doğulan kimi həyat yoldaşım və mən sanki bir başqa insana çevrildik: o balaca bir möcüzə idi. Çox gözəl və olduqca müstəqil bir möcüzə. Beş yaşında artıq onun humanitar təmayüllü olması açıq-aydın görünürdü”.

Dünyaya gəlişi ilə Arif müəllimin və Aida xanımın gözündə dünyanı balaca bir möcüzəyə çevirən Nərgiz Arif qızı Paşayeva 1983-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini bitirdi. 1986-cı ildə "M.Sabirin novatorluğu" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək filologiya elmləri namizədi, 2004-cü ildə "Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında insanın bədii-estetik dərkisi" (xalq yazıçısı Elçinin yaradıcılığı əsasında) mövzusunda doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək filologiya elmləri doktoru alimlik dərəcəsi aldı.

1987-ci ilin mart ayından BDU-nun filologiya fakültəsinin "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kafedrasında (2004-cü ildən adı "Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı" kafedrasına dəyişdirilib) assistent, müəllim, baş müəllim, dosent vəzifələrində çalışdı. 1994-cü ildən Üzeyir Hacıbəyov adına Bakı Musiqi Akademiyasının "Dil və ədəbiyyat" kafedrasının professoru və müdiri, 2005-ci ildən BDU-nun "Klassik Azərbaycan ədəbiyyatı" kafedrasının professoru və müdiri oldu. 2006-2008-ci illərdə BDU-nun beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru vəzifəsində çalışdı.

O, 2008-ci ildən M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialının rektorudur. Nərgiz xanım qısa müddət ərzində, bu təhsil müəssisəsinin timsalında, demək olar ki, yoxdan bir universitet yaratdı. Verdirdi təhsilin səviyyəsinə, hazırlanan mütəxəssislərin peşəkarlığına görə, burada mövcud olan şəraitə görə Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialını Azərbaycan ən nümunəvi ali təhsil müəssisələrindən birinə çevirdi.

Fikrimizcə, Moskva Dövlət Universiteti kimi bütün dünyada yüksək reytingə, qədim elm və təhsil ənənələrinə malik bir universitetin bu çətin və məsuliyyətli missiyanı yerinə yetirmək üçün Azərbaycandakı elm-təhsil təşkilatçıları sırasında məhz Nərgiz xanımla çalışmağa başlaması onun bir alim, təhsil meneceri kimi ölkə sərhədlərindən kənardakı yüksək nüfuzunun göstəricisidir.

Burada önəmli olan başqa bir məqam da var. Azərbaycan elmini dünyada təmsil edən alimlərimiz çox olub. Amma reallıqdır ki, bu sırada fundamental elmlərin nümayəndələrini daha çox görmüşük. Nərgiz xanım isə elmimizi məhz məşğul olduğu humanitar istiqamətdə dünyada tanıdan, klassiklərimizi, müasir ədəbiyyat adamlarımızı yeni çağın işığında bəşəriyyətə təqdim edən az sayda alimlərimizdəndir.

* * *

Çoxsaylı monoqrafiyaların, dərsliklərin, elmi-kütləvi məqalələrin müəllifi olan Nərgiz xanım milli mədəniyyətimizin inkişafı istiqamətində də fəaliyyətini uğurla davam etdirir. O, Azərbaycanda və ölkə sərhədlərindən kənarında böyük populyarlıq qazanmış "ÜNS" yaradıcılıq səhnəsinin yaradıcısı və bədii rəhbəri, "Azərbaycan mədəniyyətinin dostları" xeyriyyə fondunun İdarə heyətinin üzvü, "Azərbaycan-İrs" jurnalının ədəbi şöbəsinin redaktoru, İngiltərə-Azərbaycan cəmiyyətinin həmsədridir.

Müəllifi olduğu bir sıra layihələr çərçivəsində 10 cildlik "Molla Nəsrəddin" nəşrinin I və II cildləri, "Səməd Vurğunun həyatı məktublarda", "Bellissimo!", "Fidan və Xuraman" kitabları işıq üzünə görmüşdür.

"Nərgizin gördüyü işlərlə fəxr etməkdən yorulmuram" deyir Arif müəllim: "O, mədəniyyətimizi istənilən səviyyədə təmsil edərək, onu kifayət qədər incə şəkildə və dərinləndirən duyur. Bununla yanaşı, Nərgiz bir tərəfdən olduqca müasir insandır, digər tərəfdən isə əsrlərin yaddaşı onun içində yaşayır. Mədəniyyətimizin istənilən qatı onun üçün canlı orqanizm, onun özünün bir hissəsi kimidir. Hələ o necə bir natiqdirdi. Ona qulaq asanda sadəcə valeh olursan, yalnız sözlərin və səslərin sehrinə deyil, həm də fikirlərin qeyri-adi düzülüşünün tilsiminə düşürsən".

* * *

Nərgiz xanımın milli mədəniyyətimizə bəxş etdiyi mənəvi əsərləri – yüksək qabiliyyət sahibi olan övladları da son illər cəmiyyətimizin diqqətini çəkir və onların fəaliyyəti böyük rəğbətlə izlənilir. Bu gənclərin adı indi Azərbaycanda və ölkə sərhədlərindən kənar da mədəniyyət sahəsindəki yenilikləri izləyən çoxlarına tanışdır.

Nərgiz xanımın böyük qızı, istedadlı bir rəssam olan Aida Mahmudovanın əsasını qoyduğu “Yarat” studiyası cəmiyyətin mədəni həyatında böyük bir hadisəyə çevrilib. O, ətrafına yığıdığı yaradıcı gənclərlə birgə milli mədəniyyət tariximizdə yeni bir mərhələnin əsasını qoymaqladır.

Nərgiz xanımın kiçik qızı Ülviyyə isə babası Nəsir müəllim İmanquliyevin yolunu davam etdirərək öz layihələrini mətbuat sahəsində reallaşdırır. Onun naşiri olduğu “Narqis” jurnalı öz səviyyəsinə, peşəkarlığına görə Azərbaycan mətbuatında əsl yenilik sayıla bilər.

Babaları Arif müəllim də onların ictimai fəaliyyətini diqqətlə izləyən və bu fəaliyyətə öz qiymətini formalaşdıran ziyalılardan biridir: “Aida incəsənət adamıdır. Amma bununla belə, o, özünün “Yarat” layihəsi ilə təşkilatçılıq qabiliyyətini də sübut etdi. Olduqca qısa zaman ərzində ətrafında bu qədər istedadlı gəncləri necə toplaya bilib!

Ülviyyə enerji mənbəyidir. Uşaq yaşlarından nə istədiyini və ona necə nail olmağı dəqiq bilir. Onun jurnalı qeyri-adi hadisədir. Bununla belə, ən çətin işi də çox asanlıqla, sanki oynaya-oynaya yerinə yetirir ki, buna da təəccüblənməmək mümkün deyil”.

Ülviyyənin “Narqis” jurnalında anası Nərgiz xanım Paşayeva ilə söhbətindən diqqətimi çəkən bu parça, fikrimcə, bir ananın öz övladı misalında ümumən bəşər övladına verə biləcəyi ən mükəmməl tərbiyə, ən dəyərlə öyüd sayıla bilər...

- Nə baş verirsə versin, hər bir şeyin öz ilkin mahiyyəti var. Sadəcə olaraq, bəzən insanın həyatı qavrayışı, dərki, fəlsəfəsi reallığın obyektiv qanunları ilə bərabər səviyyədə dayanmır. Düzdür, bizə hər şeyi bilmək qabiliyyəti verilməyib, lakin bu “sadə gerçəklikdir”, bu səbəbdən də mənfi nəticələr çıxararaq tələsmək lazım deyil. Mən xeyrixahlığın üstünlüyünə inanıram, inanıram ki, “xeyrixahlıq zülmə qalib gəlir” formulu boş söz deyil, əsl həqiqətdir...

Bəzən müsbət sadəcə olaraq mənfinin yoxluğu deməkdir. Valideynlər uşaqlarını tərki etməyəndə, axmaqlar ağıllıları, vicdansız namuslu insanları incitməyəndə, savadız həkim xəstələri öldürməyəndə, pis müəllim şagirdləri şikəst qoymayanda, tanışlar sənəşər atan birinə çevrilməyəndə və sair. İnsan daxili aləminə gəlincə, o ta əvvəldən ikilidir. Və bu dualizm özünü insan qəlbində əks mahiyyətlərin əbədi mübarizəsi kimi göstərir. İnsan bölünür: “Allah üstəgəl Şeytan”. Romantiklərin bu formulu dünyanın özü qədər qədimdir...

Müsbət – bu o deməkdir ki, işıq qaranlıqdan çoxdur. Biz mələk deyilik, bizim çoxlu çatışmazlıqlarımız var, lakin biri var çatışmazlıq, biri var qüsür. Biri səhvdir, digəri isə qəsdən edilir. Yalançı xeyrixahlıqdan pis isə heç nə yoxdur. Dünya və elə təbiətin özü elə qurulub ki, yaxşılar öz ziddiyyətində yenidən doğula bilər, “Qara ququşu” filmi xatırlayaq.

Yaxşı insan o kəsdir ki, bütün həyatı boyu həqiqətən yaxşı olaraq qalmağa çalışır...

Dördüncü fəsil

SEVGİDƏ BİRLƏŞƏN ÖMÜRLƏR

*Sevgi o qədər güclüdür ki, bizi yenidən yaradır.
F.M.Dostoyevski*

Bitməyən məhəbbət

“Dövlət Təhlükəsizliyi zabiti, gənc Heydər Əliyevlə rastlaşanda Zərifə xanımın iyirmi beş yaşı var idi”.

Dəyərli Azərbaycan alimi, tibb elmləri doktoru, akademik Zərifə xanım Əliyeva haqqında “Görkəmli adamların həyatı” silsiləsində müxtəlif dillərdə çapdan çıxmış sənədli hekayətim belə bir cümlə ilə başlanır.

Azərbaycan tarixində özünə əbədi yer tutan bu iki böyük şəxsiyyətin görüş anını bu publisistik qeydlərimin əvvəlində də xatırlatmağımın isə bir yazıçı kimi hələlik yalnız mənə bəlli olan maraqlı səbəbi var.

Nədənsə həmişə mənə elə gəlib ki, insan öz ömründə, əslində, bir neçə ömür yaşayır...

Taleyimizdə böyük iz buraxan hadisələr, insanlar, görüşlər ömrümüzə ömür qatır...

Həyatımızın davamı, o hadisədən, o insanlardan, o görüşlərdən sonra başlanır...

Sonradan adları həmişə tarixdə qoşa xatırlanacaq gənc zabit Heydər Əliyevlə gənc həkim Zərifə xanımın tanış olduğu o gözəl yay günü də onların hər ikisinin ömründə, yeni bir ömrün başlanğıcı idi. Elə mən də bu kitabda onların həyat və fəaliyyətinin ayrı-ayrı anlarını iki insanın müxtəlif ömürlüyü kimi deyil, vahid bir ömrün epizodları misalında qələmə almağa çalışacağam.

Tarixin daim böyük rəğbət hissi ilə qarşıladığı bu iki şəxsiyyətin mənəvi irsinə indiyə qədər çox müraciət etmişəm. Onların ömür yolunun, həyat meyarlarının örnək kimi bəşəriyyətə çatdırılmasını bir yazar olaraq özümə mənəvi borc bilmişəm. Bu iki şəxsiyyətin həyat və fəaliyyəti ilə bağlı çapdan çıxmış kitablarım indi bu məqamda fikirlərimə müqəddimə ola biləcək işıqlı anlarla, parlaq düşüncələrlə zəngindir.

* * *

Amma qoy bu məqamın müqəddiməsini kitabımızın qəhrəmanı Mehriban xanım Əliyevanın qələmindən oxuyaq. Onun Azərbaycan xalqının ümummillə lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyevdən aldığı “Həyat dərəsi” düşüncələrimizə işıq saçsın...

“XX əsrdə Azərbaycan tarixinin önəmli, əlamətdar bir mərhələsi var: 60-cı illərin sonundan başlanan və XXI əsrə adlayan tarixi zaman. İlk baxışda quru statistika və faktlarla dolu, möhtəşəm, ziddiyyətli, enişli-yoxuşlu bir dövrün mənzərəsi yaranacaq. Lakin ikicə kəlmə söz tarix səhifələrini canlandırır, uğurları, itkiləri, tərəqqi və inkişafı onlarca müfəssəl cədvəldən, araşdırmalardan qat-qat tutumlu əks etdirə bilər. Heydər Əliyev. Tarix salnaməsinin XX əsr üçün taleyüklü səhifələrinin iştirakçısı, yaradıcısı, aparıcısı. 30 ildən artıq Azərbaycanın məsuliyyətini öz çiyinlərində daşıyan, onu bir dövlət və millət kimi tarixin sınaqlarından çıxaran Vətəndaş, Şəxsiyyət, Lider. Mənim də mənsub olduğum nəsil üçün - dünyaya 60-cı illərdə göz açanlara - o, ailə üzvü qədər yaxın və doğmadır. Və bu yaxınlıq tamamilə təbiidir” – yazır Mehriban xanım – “Hələ məktəb illərindən universitetə qədər, oradan da müstəqil həyata vəsiqə alanlar üçün Heydər Əliyev möhkəm iradəsi, təşkilatçılıq və dövlətçilik vərdislərinin unikal virtuozuluğu ilə heyran edən, geniş erudisiyası,

qibtəediləcək işgüzarlığı, sənətə vurğunluğu və sənət adamlarına himayədarlığı ilə örnək bir lider olmaqla yanaşı, həm də bizim gündəlik həyatımızın, məişətimizin təcridedilməz bir hissəsi idi. O zamanın qanunlarına görə yaşayan bir cəmiyyətdə respublika başçısının, sözün yaxşı mənasında, millətpərəst bir insan olması onun həyatının nə qədər maneələrlə, üstüörtülü təhlükələrlə, daxili sarsıntılarla dolu olduğunu göstərir. Başqa cür ola da bilməzdi! Axı Azərbaycan üçün Heydər Əliyev möhkəm sipər, dayaqdır. Bunu bizim nəslimiz 80-ci illərin sonunda Vətənin üstünü qara buludlar alanda - Qarabağ savaşında, 20 Yanvar faciəsində haqsızlıq və laqeydlik ilə üz-üzə qalanda hiss etdi. Onun Azərbaycan üçün varlığının talein Tanrı payı olduğunu onda dərinəndən duyduq. Hiss etdik ki, "Azərbaycan və Heydər Əliyev qırılmaz tellərdir" kəlmələrinin ifadəsi adi ritorika deyil. Tərəqqisi üçün çalışdığı, mədəniyyəti, keçmişi ilə fəxr etdiyi, nəsillərinin gələcəyi üçün düşündüyü Vətən - Azərbaycan taleyi onun adi insan taleyi ilə əbədi olaraq bağlandı. Hüseyn Cavid uzaq soyuq Sibirdən Vətəninə qaytaranda, dahi həmvətənlərinin xatirəsini əbədləşdirmək üçün bir-birindən əhəmiyyətli tarixi-mədəni layihələri reallaşdıranda, yüzlərlə gənci keçmiş SSRİ-nin aparıcı ali məktəblərinə oxumağa göndərəndə, mənəvi irsimizin qorunması, təbliği ilə bağlı məsələləri daim diqqət mərkəzində saxlayanda o, bizlərə "Bu Vətən sənin, mənim, hamımızındır" kəlmələrinin əsl mahiyyətini anladan həyat dərsi keçirdi. 1993-cü ildə yenidən Azərbaycan tarixini yaradan Heydər Əliyevi dəstəkləmək üçün meydanlara yığışan, onun səsinə səs verən milyonlarla azərbaycanlı arasında biz də - dünyaya 60-cı illərdə göz açanlar da var idik. Mənim həmyaşıdlarım həyatlarındakı Heydər Əliyev mərhələsinin bu gününü yaşayır, yenə də həyat dərsi keçir. Bu dərslər onun timsalında ruhun, iradənin gücünə, insanın məğlubedilməzliyinə inam dərslidir".

Gerçəkdən əsl həyat dərsi...

Böyük şəxsiyyətlərin talelərini bir-birinə bənzədən qəribə bir qanunauyğunluq var - illər bir-birinin ardınca səflənib cərgələndikcə, bu insanların boyu ucalır, mənəvi əzəməti daha aydınlığı ilə görünür, nə vaxtsa onlarla eyni bir zamanda yaşamanla, eyni dünyanın torpağını, havasını, suyunu, atəşini paylaşmanla qürur duyursan, onların ömürlüyündən, həyat tərzindən, ideallarından mümkün qədər çox öyrənmək, bacardığıca çox şeylər əxz etmək və bu qiymətli irsi övladlarına da ötürmək istəyirsən...

Tarixi şəxsiyyətləri bəzən tarixi təsadüflər yetişdirir. Əgər həmin təsadüflər baş verməsəydi, onlar da dünyanın milyardlarla insanından biri kimi yaşayar və öz sırası statusları ilə dünyadan köçərdilər.

Elə tarixi şəxsiyyətlər də var ki, onların ömür yolu hər hansı təsadüflərlə bir araya sığmır, bu yolun hər bir addımında onların qolunun qüvvəsi, alın təri, mübarizə əzmi var.

Heydər Əliyev də, həyatı heç bir təsadüfdən asılı olmayan, ömrü qələbə və uğursuzluqlardan, ən xoşbəxt dəqiqələr və sonsuz kədərdən keçən, lakin bütün acılara, mərhumiyyətlərə rəğmən öz məramına yetişən tarixi şəxsiyyətlərdən idi.

Zamanın fəvqündə

Heydər Əliyevin doğulduğu bahar gününün havasına yaz fəslinin xoş istisi, yaz çiçəklərinin ətri ilə bircə zamanın hərarəti, gərginliyi də qarışmışdı. Rusiya imperiyasının ucqarlarından biri kimi Azərbaycanda da sovet hakimiyyəti yenice qurulmuşdu. Cəmiyyət böyük bir çaşqınlıq içində idi, sabah nə baş verəcəyindən tam xəbərsiz şəkildə hamı həyatındakı hər şeyi yenidən qurmaq məcburiyyətində idi. İnsanların tapındıqları dəyərlər sarsılmışdı, cəmi 23 ay ömür sürmüş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun dərin məyusluğu da dolmuşdu insanların qəlbinə.

O illərin uşaqlarının taleyində marksizm ideologiyası mühitində tərbiyələnmək, həyata bu ideologiyanın müəyyən etdiyi pəncərədən baxmaq vardı. Heydər Əliyev də marksizm ideologiyasının dəyərləri mühitində formalaşmışdı, bu dəyərlərə ürəkdən inanmışdı. Zaman gələcək, o bir zamanlar qəlbən bağlandığı idealların puça çıxdığını görəcək, böyük əzmlə, yüksək sadıqlıq hissi ilə xidmət etdiyi siyasi təsisatın onun ideallarına necə xəyanət etdiyini, necə dağıldığını böyük təəssüf içində müşahidə edəcək, yeni bir dönəmə qədəm basıb hər şeyi sıfırdan başlayacaq və yenidən siyasi zirvəyə yüksələcəkdi.

Ömürlüyünü nəzərdən keçirib, həyatının müxtəlif dövrləri ilə tanış olunca bu fərqli həyat parçalarını sanki bir şəxsiyyətin deyil, ayrı-ayrı adamların yaşadığını düşünürsən.

Otuzuncu illər...

Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunun əlaçı məzunu məktəblərin birində pedaqoji fəaliyyətə başlamağa hazırlaşır, amma məktəbdə müəllimlik ona nəsib olmur...

O, memar olmaq istəyir...

Qurub-yaratmaq arzusunun ardınca Bakıya doğru qanadlanır, Azərbaycan Sənaye İnstitutuna daxil olur, iki il memarlıq təhsili alır, fəqət, həyatının ilk ağır çətinlikləri Ona təhsilini başa vurub memar olmağa imkan vermir...

Sonra Naxçıvan Xalq Daxili İşlər Komissarlığında keçən xidmət illəri...

Çekist karyerasının başlanğıcı, leytenantlıqdan generalığa - Azərbaycan Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri vəzifəsinə qədər gətirən yüksəliş yolu...

Ardınca partiya işində ən yüksək vəzifə...

Azərbaycan SSR KP MK-nın birinci katibi, sonra Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, SSRİ boyda ucsuz-bucaqsız imperiyanın rəhbərlərindən biri...

Və elə bu məqamda taleyin qəfil zərbəsi...

Bütün vəzifələrdən istefa, Moskvada fərdi təqaüdcü statusu ilə 3 illik guşənişin həyatı, dörd bir yandan üzərinə yönəlmiş təzyiq və təhdidlərə mənəvi müqavimət...

Azərbaycana, Naxçıvana - həyatının başladığı nöqtəyə dönüş...

Naxçıvan Muxtar Respublikasının sədri vəzifəsində keçən ağır illər və Azərbaycan Prezidenti...

Amma bunların hər birində ortaq olan dəyərlərlə, ümumi cizgilərlə qarşılaşırsan... O dəyərlər, o cizgilər zamanın işıq selində çiləklənmiş parçaları birləşdirir və heç vaxt, heç bir şəraitdə öz ideallarına, xalqına, dövlətinə asi çıxmamış, şəxsiyyəti ilə zamanın fövqünə ucalmış bir bütöv şəxsiyyətin tam portreti gözlərin önündə ucalır.

"Rəhbər işçinin iradəsi olmalıdır, böyük iradəsi. Hər bir rəhbər işçi bütün varlığı ilə dərk etməlidir ki, o öz xalqının, öz millətinin, öz torpağının keşiyində dayanmalıdır. Yəni, sən kənara çəkilib yalnız öz maraqlarını düşünməməlisən. Özünü yalnız bu işə həsr etməlisən. Mən Mərkəzi Komitədə işlədiyim on dörd il ərzində özümü xalqıma, respublikamıza həsr etmişəm. Amma indi heç nəsiz qalmışam. Lakin təəssüf etmirəm. Əgər yenidən siyasi fəaliyyətə başlasaydım, yenidən bu yolu tutardım".

Heydər Əliyev bunu Naxçıvana dönüşündən sonra V.Andrianovla birgə qələmə aldığımız "Görkəmli adamların həyatı – Heydər Əliyev» kitabında da öz əksini tapmış ilk müsahibəsində söyləmişdi. Bu, uzun illər ərzində zərrə-zərrə əldə etdiyi bütün karyera uğurlarını bir anda itirib, özünün söylədiyi kimi, indi heç nəsiz qalmış, üstəlik, təmsil olunduğu, inandığı Kommunist partiyasının xəyanətləri ilə üzləşmiş, haqqında min cür böhtan və şayiələr yazılan bir ixtiyar ictimai-siyasi xadimin ömrün küskün bir vədəsində özünə verdiyi təsəlli deyildi.

Heydər Əliyev həqiqətən həyatını məhz bu cür yaşamışdı və xalqa həsr edilmiş ömrün sonda ona verdiyi, əslində, heçnəsizlik deyildi, Azərbaycan xalqının böyük sevgisi idi.

Naxçıvana döndüyü gün şəhər meydanında onun görüşünə axışan on minlərin yaratdığı insan dənizi idi. Azərbaycanın hər yerindən üzərinə "Naxçıvana - Heydər Əliyevə" yazılmış, hər sətiri Azərbaycan vətəndaşlarının yüksək hüsn-rəğbəti ilə süslənmiş məktublar idi...

Yenicə müstəqillik qazanmış respublikanın ağır anında məhz onu çağıran, taleyini məhz ona əmanət etmək istəyən insanların inam və etibarını idi...

Dünyanın özünü azərbaycanlı sayan hər bir sakini üçün Heydər Əliyevin tarixdəki yerini müəyyən edəcək çox nəsnələr var. Fikrimcə, onun yaratdığı ömür nümunəsi bunların hamısından öndə gəlir.

Nə qədər kitablar oxusaq da, nəzəri biliklərlə nə qədər silahlansaq da, həyatı, insanı nə qədər öyrənməyə çalışsaq da, ömür yollarında qarşımıza çıxan sualların aydınlaşdırılması, məqsədlərimizə doğru addımlarımızın ardıcılığı üçün bunlar kifayət etmir.

Bu faktıdır ki, insan nümunələrdən görüb-götürür, onların göstərdiyi yolla tərbiyələnilir, çətin anlarında suallarına cavabları o nümunələrdə arayır. Ömrünü örnək saydığın bir şəxsin, bəzən adicə bir aforizmi, onun həyatından xatırladığın adicə bir nümunə cild-cild kitabların yerini tutub, bağlı mətləblərə işıq salır, sənə mənəvi güc verir, irəliyə doğru hərəkət əzmini artırır.

Heydər Əliyev də dünyanın bütün azərbaycanlıları üçün Azərbaycanın coğrafi məkanında, milli təfəkkür, milli adət-ənənələr, milli təhsil-tərbiyə mühitində ən yüksək məqama çatmış mükəmməl insan nümunəsidir! Hər bir azərbaycanlı uğur əldə etməyi də, uğursuzluqla qarşılaşan zaman buna mətanətlə duruş gətirməyi də, həyatı canikönüldən sevməyi də, onun hər bir gözlənilməzliyinə hazır olmağı da məhz Heydər Əliyevin həyatından öyrənə bilər!

İstedad və iradə Heydər Əliyev şəxsiyyətinin ali keyfiyyətləri idi. Bu keyfiyyətləri onun özünə qarşı son dərəcə sərt tələbkarlığı və mütəşəkkilliyi tamamlayırdı. Xalqla bu qədər vəhdət, birgəlik, yəqin ki, çox az dövlət adamına nəsib

olur. O, təmsil etdiyi xalqın simasını, istək və arzularını, ideyalarını, məqsədlərini öz obrazında yüksək mütəşəkkilliklə əks etdirə bilmişdi.

Onun qərarlarında xalqın arzularını, məqsədlərini duyub hiss edirdin.

Onunla insanlar hər zaman arxayın idilər, səhərdən bədgüman deyildilər, onların taleyinə görə çətin məsuliyyət hissini daşınmasını Heydər Əliyevin öhdəsinə buraxmışdılar.

Çünki Heydər Əliyevin heç bir qərarında onları yanıltmayacağı düşüncəsi vardı, vətəndaşların içində...

* * *

Onun simasında böyük siyasətçinin peyğəmbəranə uzaqgörənliyi və sərkərdə şücaəti cəmləşirdi. Dərin savada və fitrətən incə estetik duyuma malik idi. Heydər Əliyev yüksək ədalət və alicənablıq keyfiyyətlərini də özündə birləşdirmişdi.

O, qətiyyətlə kinli deyildi. Bilmədən səhv edənləri də bağışlamağı bacarırdı. Amma simasızlar, təmənna güdənlər, şəxsi mənfəəti naminə Azərbaycan xalqının, dövlətinin maraqlarını satanlar onun mərhəmətinə ümid bəsləyə bilməzdilər.

Heydər Əliyev yüksək savada malik ziyalı, müdrik dövlət adamı kimi həyatı boyu çox nəzəriyyələr oxuyub öyrənmişdi, çox ideyalara vəqif olmuşdu. Amma bütün bu nəzəriyyələrin, ideyaların onu gətirib çıxardığı bir nəticə vardı: milli əmil bütün ideyalardan, nəzəriyyələrdən, şüar və prinsiplərdən öndədir. Bunu tarix özü də sübuta yetirdi və yaşadığımız dünyanın reallıqları içində hər gün də sübuta yetirməkdədir. Ona görə də Heydər Əliyev xalqın milli ideyalar mühitində səfərbərliyi prosesinə hələ ötən əsrin 60-cı illərinin sonunda Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründə başlamışdı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbər təyin edildiyi 1969-cu il SSRİ-nin özü üçün gərgin bir dövr idi. Cəmi bir il əvvəl Çexoslovakiyada məşhur "Praqa baharı" yaşanmışdı. Gərginlik odunu ənənəvi olaraq qanla sənətmək üçün sovet tankları bu ölkəyə daxil olmuşdu. Kreml eyni vəziyyətin əvvəl-axır 15 müttəfiq ölkədə də yaşanacağından əndişələnirdi. Çünki imperiyanın daha çox xammal mənbəyi kimi baxdığı Azərbaycan kimi milli respublikalarda, vəziyyət o qədər də ürəkəçən deyildi. Cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrində geriləmələr müşahidə edilirdi. Bunun müqabilində mərkəzdənqaçma təzahürü ilə nəticələnmə biləcək milli əhval-ruhiyyənin yaranması təhlükəsi güclənirdi.

Azərbaycanın rəhbəri vəzifəsinə Heydər Əliyev kimi bacarıqlı və inanılmış kadrın təyin olunması bu təmayüllərin aradan qaldırılması məqsədindən irəli gəlirdi. Amma Heydər Əliyev özünün böyük dövlətçilik məharəti, müdrikliyi sayəsində bu missiyaya tamamilə başqa istiqamət verdi. O, həmin illərdə Azərbaycan cəmiyyətində müşahidə edilən gərginliklərin, əslində millətçilikdən deyil, korrupsiyadan, haqq-ədalət meyarlarının itməsindən, dəyərlərin aşınmasından irəli gəldiyinə Kremlə inandırıldı.

Faktiki olaraq millətçiliyə qarşı mübarizə missiyasını korrupsiyaya, ədalətsizliyə qarşı mübarizə missiyasına çevirdi. Milli ruhun oyanışına isə təkan verdi, bu prosesin

insanlara ziyan gətirməyəcək, onları repressiyalarla üz-üzə qoymayacaq bir tərzdə, daha böyük faydalarla müşayiət olunacaq bir şəkildə aram-aram inkişafını təmin etdi.

Beləliklə, 1969-cu il iyulun 14-dən Azərbaycan tarixinin Heydər Əliyev dövrü başlandı. Elə bir dövrü ki, sovet quruluşunun inzibati-amirlik sisteminin mahiyyətindən doğan bütün məhdudiyətləri və çatışmazlıqları ilə bərabər, respublikanın sosial, iqtisadi və mədəni inkişafında əvvəllər görünməyən sıçrayışlarla, ən başlıcası isə xalqın mənəvi intibahı, oyanış proseslərinin dərinləşməsi, milli özünüdərkini kütləvi şəkildə oyanması ilə xarakterizə olunurdu.

* * *

Heydər Əliyevin o illərdə gördüyü işlərlə Azərbaycanı müstəqillik dövrünə hazırladığını, bir neçə ildən sonra ölkənin öz istiqlalını elan etməsi planına hazırlıq gördüyünü iddia etmək tarixin kobud təhrifi olardı. Məsələn burasındadır ki, Heydər Əliyev ömrün gənclik çağlarından inandığı Kommunist partiyasına da heç zaman xəyanət yolu tutmamışdı. Əsl ideya adamı kimi bu siyasi ideologiyaya sədaqət hissini də onun çöküşünü görənə qədər qorumuşdu.

Heç müstəqil Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi illərdə də kimsə Heydər Əliyevin dilindən keçmişə ittiham dolu bir kəlmə belə eşitmədi. Heydər Əliyev, öz keçmişinin bütün məqamlarına sahib çıxdı, bir ömrün, bir xalqın tarixi kimi daim uca tutdu, dəyərləndirdi.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illər İkinci Dünya savaşını qələbə ilə başa vurmuş SSRİ-nin öz yetmiş illik tarixindəki ən güclü, dünyanı hər bə-zorba dili ilə qorxutduğu vaxtları idi. Ona görə də SSRİ-nin cəmi bir neçə ildən sonra param-parça olacağını, milli respublikaların müstəqillik əldə edəcəklərini o dövrdə heç kim xəyal edə bilməzdi. Azərbaycanın sosial-iqtisadi yüksəlişinin təmin olunması, milli ruhun oyanışı, milli kadr potensialının formalaşması yönündə işlərə isə Heydər Əliyev o illərdə ona görə o qədər böyük əzmlə zəhmət sərf edirdi ki, bunların tarixin bütün dövrlərində Azərbaycana lazım olduğunu, lazım olacağını fərq edirdi.

Heydər Əliyev onda da hesab edirdi ki, azərbaycanlılar dünyanın ən yaxşı yaşayan xalqlarından biri olmalıdırlar. Onda da düşünürdü ki, Azərbaycanın sözü, səsi ədəbi incilərimizin, milli musiqi sərəvətimizin işığında dünyanı dolaşmalıdır. Yer üzündə Azərbaycan adlı bir dövlətin, bir xalqın varlığından hər kəs xəbər tutmalıdır.

Azərbaycan xalqı zamanın ən böyük elm adamlarını, şair və yazıçıları, rəssamlarını, musiqi xadimlərini, müəllimlərini, həkimlərini, mühəndislərini yetirməlidir. Azərbaycanlılar sırasından ən peşəkar hər bçilər çıxmalıdır, azərbaycanlı gənclər hər bçiliyi də gələcək sənət arzusuna çevirməlidirlər. Azərbaycan balaları o illərin imkanları çərçivəsində SSRİ-nin ən nüfuzlu ali məktəblərində təhsil almalıdırlar.

Azərbaycanın ictimai fikir tarixində böyük rolu olmuş insanların xatirəsi uca tutulmalıdır, milli-mənəvi dəyərlər göz bəbəyi kimi qorunmalıdır. Azərbaycan dili hər bir azərbaycanlının təfəkkür dili olmalıdır. Ən gözəl memarlıq abidələri Azərbaycanda ucaldılmalıdır. Ən xoş, ən rahat həyat Azərbaycanda olmalıdır. İnsanlar Azərbaycanda yaşamalarından zövq almalıdırlar, burada həyat yaşamaq üçün bir dəyərə çevrilməlidir.

İndi bütün bunların adını millətçilik və ya nə istəyiriksə qoya bilərik, amma reallıq budur ki, Heydər Əliyevin zaman-zaman gerçəkləşdirdiyi bu arzulara sovet ideologiyasının ümumi prinsiplərinə zidd heç nə yox idi. Zətən, bəlli ideologiyanın irəli sürdüyü əsas hədəf də dünyanı insanlar üçün bir cənnətə çevirmək deyildimi?!

Heydər Əliyevinsə böyüklüyü onda idi ki, o, bütün bunların, sadəcə, kağızlarda, gurultulu manifestlərdə öz əksini tapmış utopik arzular deyil, gerçək olması, ən azı Azərbaycan boyda məkan hüdudunda arzuların reallığa dönüşməsi üçün gecə-gündüz bilmədən çalışırdı və buna zərrə-zərrə nail olurdu.

O, həmin illərdə gördüyü işlərlə cəmiyyət qarşısında Azərbaycan xalqının tarix və mədəniyyətinin dərin qatlarını açdı, bu da insanlarda öz millətinə böyük qürur hissi yaratdı, milli özünüdərk meyarını yüksəltdi. Heydər Əliyev Azərbaycan insanların nəzərində dövlətin onlara xidmət edən, onların qulluğunda dayanan, hər bir çətinliklərində onların yanında olan, öz vətəndaşlarının səsini eşidib harayına yetişən bir təsisat obrazını formalaşdırdı.

Qəddərdə isə bütün bunların müstəqil Azərbaycan Respublikasına doğru aparan yolun yeni bir başlanğıcına, müstəqilliyimizin sarsılmaz özülünə çevrilməsi qisməti də varmış. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin bu bünövrə üzərində qərar tutub gələcəyə doğru istiqamətlənməsini təmin etmək də yenə onun taleyinə yazılıbmış.

* * *

Heydər Əliyev Moskvadan Naxçıvana Allahın verdiyi ömür payını o ömrün başladığı bu doğma məkanda sakitcə yaşamaq məramı ilə qayıtmışdı. Amma həyat, hadisələrin axarı, bütün ruhu ilə bağlı olduğu xalqın durumu və müstəqilliyini yenice əldə etmiş fidan ömürlü dövlətin gələcəyi ilə bağlı böyük fəhmlə gördüyü təhlükələr ömrün davamına öz təshihlərini etdi.

Azərbaycanın tarixi zərurət kimi qazandığı dövlət müstəqilliyinin ilk illərində başımıza gələnələr barədə çox geniş söhbət açmaq, bütün bunların günahkarlarının əməl dəftərini sətir-sətir sərf-nəzər etmək olar. Amma illərin bu üzündən baxanda o insanların yanlışlarını, xalqa çəkirdiklərini bəlli bir əsasla tarixə buraxmaq, onların xalq qarşısındakı günahlarının bağışlanması zamanı təvəqqe etmək də mümkündür: bu insanlar, sadəcə olaraq, bacarmırdılar, müstəqil dövlət və ümumiyyətlə, dövlət haqqında təsəvvürləri yox idi, müstəqil dövlətin necə idarə edilməli olduğunu bilmirdilər, dövlətçilik təfəkküründən xali idilər və bir çoxlarının mövqeyində şəxsi maraqlar aparıcı idi.

Bütün bunlar üzündən cəmiyyətdə baş verənlər Azərbaycanın parçalanmasından, ölkədə vətəndaş müharibəsinin baş verməsindən heç də az təhlükəli olmayan bir tendensiyanı gündəmə gətirirdi. İnsanlar cəmi bir neçə il əvvəl uğrunda meydanlara axışdıqları, şəhidlər verdikləri müstəqillikdən bədgüman olmağa başlamışdılar. Sosial-iqtisadi vəziyyətin getdikcə ağırlaşması, ailələrin çörəklə imtahana çəkilməsi, sovet dövründəki xoş günlərin yenidən geri dönməsini bir çoxlarının ümumi xiffətinə çevirmişdi.

Heydər Əliyevin hakimiyyət rəhbərliyinə qayıdışı Azərbaycanı parçalanma təhlükəsindən, vətəndaş müharibəsi qorxusundan hifz etməklə bərabər, cəmiyyətdəki

məlum xiffəti, zərərli sovet nostalgisini də tədricən aradan qaldırdı, insanlarda müstəqillik, hüquqi dövlət, ölkənin inkişaf yolu, azad bazar iqtisadiyyatının prinsipləri barədə aydın təsəvvür formalaşmağa başladı. Ölkənin müstəqilliyinin təməlini onun sosial-iqtisadi müstəqilliyində görənlər ulu öndərin həyata keçirdiyi strateji inkişaf kursunun uğurları insanların gündəlik dolanışığında, süfrəsindəki ruzinin bolluğunda, əyin-başında, maraqlarında, tələbatlarında, istirahət və əyləncəsində özünü bürüzə verdikcə həyatlarının müəyyən bir dövrü sovet quruluşunda keçmiş cəmiyyət üzvləri fərqiylə oldular ki, onların illərdən bəri can atdıqları, övladlarının gələcəyi üçün arzuladıqları əyyam, quruluş elə məhz bu imiş.

Heydər Əliyevin müstəqillik dövründə Azərbaycan xalqı, dövləti üçün gördüyü işlər mahiyyət etibarilə onun sovet dövründə Vətənimizin rifahı naminə apardığı ardıcıl fəaliyyətdən fərqlənmirdi, sadəcə olaraq, Azərbaycan indi öz taleyinin, halal sərvətlərinin sahibinə çevrilmişdi və bu üstünlüyün verdiyi güc zamanında mümkünsüz görünənləri də mümkün edirdi. Bu imkanlar içində Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycan dövlətinin tərəqqisi üçün bir insanın həyatı boyunca bir dövlət üçün edə biləcəyi hər şeyi etdi və ömrünün ən möhtəşəm əsərini əmin əllərə tapşıraraq rahatlıq hissi ilə dünyadan köçdü.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev də ulu öndərin milli dövlətçilik arzularının davamçısı oldu...

2003-cü ilin 15 oktyabr prezident seçkiləri ərəfəsində ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan vətəndaşlarına ünvanladığı 1 oktyabr 2003-cü il tarixli müraciətin bu cümləsi Heydər Əliyevlə Zərifə xanım Əliyevanın eyni bir tələdə bütünlənmiş ömrünün kuliminasiya anı idi: "...Mən Ona özüm qədər inanıram".

Bir övlad üçün ata, ana inamından, ümidindən dəyərlə nə ola bilər?!

Amma bunu da unutmamalı ki, bir övladın sabahı ona dünənində verilmiş tərbiyənin cavabıdır. Əlini əminliklə qəlbinin üzərinə qoyub övladının gələcəkdə ancaq xeyirli işlər görəcəyinə, ancaq yaxşı əməllər sahibi olacağına təminat verəsi nə qədər ata-ana tanıyırsınız?!

Əgər məsələni müəyyən bir situasiyada konkretləşdirsək, yəqin ki çox az. Çünki insan valideynləri ilə birgə həm də öz zamanının, mühitinin övladıdır. Və nə qədər yaxşı tərbiyə verirsən ver, öz zamanından, öz mühitindən, çevrəsindən aldığı dərslərin onun gələcəyində hansı şəkildə üzə çıxacağını az adam təxmin edə bilər.

Amma Azərbaycan xalqına 1 oktyabr 2003-cü il tarixli müraciətində Heydər Əliyev heç bir tərəddüdsüz bu ümidi, güvəni ümumilikdə Azərbaycan xalqının ümidinə, əminliyinə çevirdi. Çünki övladının hansı ailədə tərbiyələndiyini, hansı mühitdə yetişdiyini və bu mühitin Onu nələrə qabil etdiyini hər kəsdən çox məhz Heydər Əliyev bilirdi.

Bu müraciətin fəlsəfəsində Ulu Öndərin ona belə bir xeyirli övlad, Azərbaycan xalqına belə bir ümid bəxş etmiş Anaya, ömrünün böyük bir hissəsində daim ona həyan olan, dayaq duran ömür-gün yoldaşına – Zərifə xanım Əliyevaya bir minnətdarlığı da vardı...

Qəlbədən doğan günəş

“Lider formulu” proqramının müəllifi, məşhur həmyerlimiz Mixail Qusman Heydər Əliyevlə bağlı film üzərində işləyərkən rastlaşdığı maraqlı bir detalı misal çəkmişdi: “Əliyevlərin evində “Nuh əyyamından qalmış” sovet kamerası ilə çəkilmiş arxiv kadrları tapdım. Həmin kadrlarda Heydər Əliyevin həyat yoldaşı – fantastik dərəcədə xeyirxah, çox ağıllı və çox nəcib qadın, böyük alim, akademik, təbabət professoru Zərifə Əziz qızı piano arxasında əyləşmişdi. Heydər Əliyev özü isə oxuyurdu. Bu, insanın qəlbini rıqqətə gətirən, çox səmimi səhnə idi. Heydər Əliyevin necə cazibəli insan olması hətta bu köhnə kadrlarda da aşkar görünür”.

Mənsə düşünürəm ki, Heydər Əliyevin bu cazibəsi, bu əzmi Zərifə xanımın sevgisindən, vəfasından, ona verdiyi dəyərdən, dəstəkdən güc alırdı.

Onlar ilk dəfə görüşəndə Zərifə xanım Əliyevanın 25 yaşı vardı...

Bu görüşün müəyyənləşdirdiyi birgəlik taleyi Zərifə xanıma doğulandan bəri daşdığı Əliyev soyadını dəyişməyə lüzum yaratmayacaqdı.

Həyatın qazandırdığı statuslarsa dəyişməli olacaqdı...

O, ömrünün davamını, tanınmış oftalmoloq-alim, xüsusi xidmət orqanı generalının ömür-gün yoldaşı, ölkənin birinci xanımı, Azərbaycanın gələcək prezidentinin anası kimi yaşayacaqdı...

Amma hələlik oxucularımıza görkəmli ictimai-siyasi xadim Əziz Əliyev və onun qızı haqqında söhbət açacağıq.

* * *

Zərifə xanımın atası Əziz Məmmədkərim oğlu Əliyev zəmanəsinin ən nüfuzlu şəxsiyyətlərindən olmaqla həm də çətin və şərəfli bir ömür yaşamışdı. İllər sonra Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyev bu ömrü qısa şəkildə belə xarakterizə edəcəkdi: “Əziz Əliyev qeyri-adi insan idi. İrəvanda rus gimnaziyasında təhsil almaq və oranı qızıl medalla bitirmək, gənc ikən kömək üçün milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevə müraciət etmək, ondan bu köməyi almaq və bütün dünyada məşhur olan hərbi tibb akademiyasında ali tibb təhsili almaq üçün Peterburqa getmək - gənclik illərində bunu heç də hər kəs bacarmazdı. Heç də hər kəs bu qədər məqsədyönlü ola bilməzdi. Başqa sözlə, bu qeyri-adi istedadı ilahidən gələn insan özünün məqsədyönlülüüyü, fədakarlığı, zəhmətsevərliyi, biliklərə can atması sayəsində çox şey qazanmış, hərtərəfli insani keyfiyyətlər əldə etmişdir. O, həm həkim, həm alim, həm də səhiyyə təşkilatçısı idi. O, dövlət xadimi, nazir, çətin illərdə Azərbaycanın rəhbərlərindən biri, XX əsrin ən ağır illərində Dağıstanın birinci rəhbəri idi, Moskvada, sonra isə Azərbaycanda məsul işdə çalışmışdı. Ancaq eyni zamanda, onun həyatı heç də asan keçmirdi, maneələrlə, çətinliklərlə, özünə qarşı edilən bir çox haqsızlıqlarla rastlaşırdı. Amma bunların hamısını aradan qaldırır və yolundan dönmürdü”.

Gənc yaşlarından Əziz Əliyevə mühüm dövlət vəzifələrini etibar etmişdilər: Kliniki İnstitutun direktoru, Tibb İnstitutunun rektoru, Bakı Səhiyyə Şöbəsinin müdiri,

xalq səhiyyə komissarının müavini, səhiyyə komissarı, Azərbaycan Dövlət Universitetinin rektoru, Azərbaycan K(b)P MK-nın katibi, İranda Sovet kontingentinin siyasi rəhbəri, K(b)P Dağıstan Vilayət Komitəsinin birinci katibi, Dağıstan Müdafiə Komitəsinin sədri və ən nəhayət, Azərbaycan Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini...

Artıq Əziz Əliyevin adı ÜİK(b)P Azərbaycan Komitəsinin birinci katibi və hökumət başçısı vəzifəsini əvəz edəcək kadrların siyahısına qeyd olunurdu. Əziz Əliyevin müvəffəqiyyətlə yüksəldiyini çoxdan bəri qısqançlıqla müşahidə edən və onun şəxsində öz rəqibini görən, artan nüfuzuna qərəzli münasibət bəsləyən M.C.Bağirov nəyin bahasına olur-olsun onu siyasət meydanından uzaqlaşdırmaq qərarına gəlir. Respublika Kommunist Partiyası MK-nın 12 iyun 1951-ci il tarixli qərarı ilə M.C.Bağirov ilk zərbəni vurur: Əziz Əliyevə şiddətli töhmət elan edilir. İyunun 24-də isə Ə.Əliyev Nazirlər Soveti sədrinin müavini vəzifəsindən azad edilir. Əziz Əliyevi əvvəlcə Ortopediya və Bərpaedici Cərrahiyyə İnstitutuna direktor təyin edirlər. Ancaq təqib zəncirinin halqaları bununla qurtarmır. Tezliklə onu elmi-tədqiqat institutunun direktorluğundan azad edib Sabunçu xəstəxanasına köçürürlər.

Ola bilər M.Bağirov bununla rəqibini əzib, hörmətdən saldığını düşünürdü. Amma yəqin ki, ancaq vəzifəpərəst, mənsəb əsiri olanlar belə bir təzyiqləndən qorunub qalır. Əziz Əliyevçünsə ən böyük cəza, ona işləməyi, fəaliyyət göstərməyi qadağan etmək olardı ki, bu da mümkünsüz idi. O, hər gün sadə zəhmət adamları ilə birgə elektrik qatarına minib bu fəhlə qəsəbəsinə yollanır, xəstələrlə görüşən kimi bir anda "birincinin" düşmən münasibəti də, köhnə tanışların qorxaqlığı - onu görəndə tələsik üzlərini yana çevirmələri də unudulub gedirdi.

Mənəvi terror onu sındırmamışdı. Hətta özü üçün ağır olan bu vaxtlarda da o, nikbinliyini, həyat eşqini itirmirdi. Oğlu, tibb elmləri doktoru, professor Tamerlan Əliyevin xatirələrindən: "Baxmayaraq ki, atam daxilən çox narahat idi, bunu bürüzə vermirdi. Hər vasitə ilə çalışırdı ki, biz onun həyəcanını, iztirabını görməyək. O illər elə ağır illər idi ki, istər-istəməz öz təsirini göstərir, bizim taleyimizdə öz izini qoyurdu. Ancaq bununla belə, ruh yüksəkliyi, zarafat hissi atamı tərk etməmişdi."

Bu məqamlardan biri "Zərifə Əliyeva" kitabımda da öz əksini tapıb. Sabunçu xəstəxanasında işləyərkən Əziz Əliyevin qəbuluna yeniyetmə oğlan uşağı ilə həyəcanlı bir kişi gəlir:

- Həkim, dərddən mənə gəlsin, tək ümidim sənədir...

Həkim təcrübəli baxışlarla xəstə görünüşlü oğlana baxır. Məsləhətləşmək üçün şöbə müdirini çağırmaq istədikdə qoca onun əlindən tutub deyir:

-Xahiş edirəm, məni başqalarının yanına göndərmə. Mən kimin yanına gəldiyimi bilirəm!

Əziz Əliyev özü xəstəni müayinə etməyə başlayır, diaqnoz qoyur, palataya yerləşdirir və müalicə təyin edir. İki gündən sonra gəlib yoxlayır. Uşağın halı yaxşılaşmışdı, o sağalırdı.

Qoca necə minnətdarlıq edəcəyini bilmirdi:

- Səni bura atan küləyə qurban olum! Sən mənə oğlumun qaytardın!..

Küləyin zikr olunması həkimini güldürür. Hələ indiyədək xəstəxanada baş həkimini belə ürəkdən gülən görməmişdilər. Evdə qocanın təşəkkür etməyini danışır və ailə

üzlərinin də kefini açır. Bu reaksiyada bütün ədalətsizliklərin, incikliklərin üstünə su səpən bir qürur və sevinc var idi.

İnsanların onun şəxsiyyətinə olan rəğbəti, o ağır günlərdə Əziz Əliyev üçün ən güclü dayaq oldu. Sovet repressiya maşını onu sındıra bilmədi, geri çəkilmədi, qorxmadı. Qətiyyətinin, prinsipiallığının zəfərini də yaşadı. Çox sonralar - Əziz Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş anım gecəsində Heydər Əliyev bu ağır dövrü belə xatırlayacaqdı: "Əlbəttə, o, vaxtilə məruz qaldığı repressiyalara görə son illərdə çox həyəcan keçirirdi. Lakin bununla yanaşı, Əziz Əliyev ona qarşı ədalətsizlik edərək repressiya törədənləri də, onların özlərinin nə kimi cəzalar çəkdiyini də görmüşdür. O, nəinki Mircəfər Bağirovun tutulduğunu, həm də 1956-cı ildə Bakıda onun və digər cinayətkarların məhkəmə prosesini də görmüşdür. Müttəhimlər kürsüsündə Mircəfər Bağirovla birlikdə həmin general Stepan Yemelyanov da əyləşmişdi, o Yemelyanov ki, Əziz Əliyevlə əlaqə saxladığıma görə mənə iki dəfə xəbərdarlıq etmiş və məni danlamışdı. Ona 25 il həbs cəzası kəsdilər. Görün, tale necə olur. Sonralar, 70-ci illərdə mən MK-nın birinci katibi işləyərkən, Yemelyanov öz cəzasını çəkib Bakıya qayıtdı və mənə məktub yazaraq ona bəzi şəxsi işlərində kömək göstərməyi xahiş etdi. Həyat bax, belədir".

Bu amansız mücadilə illəri görkəmli dövlət xadiminin səhhətinə, ürəyinə təsirsiz ötürmədi. 1962-ci il iyulun 27-də Əziz Əliyev qəflətən vəfat etdi. Bu itki yalnız Azərbaycan elmi və siyasi həyatı üçün deyil, həm də qardaş Dağıstan və Cənubi Azərbaycan vətəndaşları üçün də böyük ağrı idi. Matəm mərasiminə Dağıstandan da çoxlu adam gəlmişdi: həmkarlar, ziyalıların nümayəndələri, partiya, dövlət xadimləri, mədəniyyət və incəsənət işçiləri, sadə adamlar... Azərbaycan xalqının görkəmli oğlu məşhur elm və dövlət xadimlərinin, sadə insanların izdihamlı dəstəsinin müşayiəti ilə Birinci Fəxri xiyabanda son mənzilə yola salındı.

* * *

Əziz Əliyevin vəfatından iki ay sonra, 27 sentyabr 1962-ci ildə respublika hökumətinin qərarı ilə Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutuna onun adı verildi. 1982-ci il yanvar ayının 8-də Əziz Əliyevin anadan olmasının 85 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi sessiyada çıxışı zamanı qızı, tibb elmləri doktoru, professor Zərifə xanım Əliyeva deyirdi: "Atam ömrünün əvvəlindən ta sonunadək insanlarda yalnız nəciblik, xeyirxahlıq, humanistlik, beynəlmiləçilik, prinsipiallıq hissələrinin bərqərar olunması uğrunda çalışmış, adamları daim xoşbəxt görmək arzusu ilə yaşamışdır".

Bu arzu, onun ailə ocağından, ata tərbiyəsi ilə övladlarının mənəvi dünyasına ötürdüyü insanlara sevgi, mərhəmət hissələrindən başlanırdı. Əziz Əliyev ideal ailə başçısı idi. Onun həyat yoldaşı Leyla xanım xeyirxahlıq və incəlik təcəssümü sayıla bilərdi. Bu mehriban ailədə iki oğlan - Tamerlan və Cəmil, dörd qız - Ləzifə, Zərifə, Dilbər və Gülarə ata məhəbbəti, ana nəvazişi ilə böyüyürdü. Uşaqlardan dördü atalarının yolu ilə gedib, həkim oldu. Dilbər rətibəçi-mühəndis peşəsini seçdi, ən kiçiyi Gülarə isə istedadlı pianoçu kimi tanındı.

Zərifə Əliyeva bütün yüksək keyfiyyətlərini - yaxşılıq etməyi, səxavəti, alicənablığı böyüdüüyü ailədən əxz etmişdi. Bunlar hamısı o ailəyə məxsus keyfiyyətlər

idi: ziyalılıq, əməksevərlik, səmimilik, doğma ocağa, xalqa və vətənə məhəbbət, bəşəri dəyərlərə bağlılıq... Bu xüsusiyyətlər onun həyatında öz əksini tapmışdı.

Sevginin verdiyi güc

Onlar 1948-ci ildə rastlaşmışdılar...

Elə həmin vaxt gənc qəlblərdə zaman ötdükcə əfsanəvi məhəbbətə çevrilən qarşılıqlı rəğbət alovlanmağa başlanmışdı...

Bayırda isə zamanın sərt rüzgarları əsirdi. O illər idi ki, Əziz Əliyevə qarşı repressiya getdikcə güclənir və repressiya maşını onun ailə üzvlərindən də yan keçmirdi.

Əziz müəllimin ömür-gün yoldaşı Leyla Hacı Cabbar qızı respublika Kommunist partiyasının XIII qurultayına nümayəndə seçilmişdi. Səhər Leyla xanım qurultaya yollandı və gözlənilmədən evə qayıtdı.

Evdəkilər heyrətləndilər:

- Nə oldu? Qurultay nə tez başa çatdı?

- Yox, qurultay davam edir, amma Bağırov mənim iştirakıma imkan vermədi, - Leyli xanım candərdir gülümsəməyə çalışdı. - Dedi ki, mandatını təhvil verib çıx.

Bu əhvalat ətrafında söz-söhbət fantastik bəzəmələrlə bütün Bakıya yayıldı. Tanış-biliş, dostlar, hətta qohumlar da Əziz Əliyev ailəsindən yan gəzirdilər. Evə telefon zəngləri get-gedə seyrəlirdi. Əziz Əliyev və ailəsi izlənirdi. Onu həbs etmək üçün kiçik bir bəhanə axtarırdılar.

* * *

Bu dalğa görkəmli ictimai-siyasi xadimin qızı Zərifə xanımla ailə həyatı qurmağa hazırlaşan DTK zabiti Heydər Əliyevə də gəlib çatırdı. İş yerində Heydər Əliyevin yuxarıların qəzəbinə tuş gəlmiş məmurun qızıyla görüşdüyündən, şübhəsiz ki, xəbərdar idilər.

Çalışdığı dövlət qurumunun səlahiyyət sahibləri onu çağıraraq psixoloji təsir göstərməyə, ölkə rəhbərliyinin düşmən münasibət bəslədiyini şəxsən övladı ilə izdivac fikrindən daşındırmağa çalışırdılar.

Heydər Əliyev xatırlayırdı:

- Bir neçə gündən sonra Zərifə xanımla görüşdüm. O dedi ki, biz daha görüşə bilmərik. Soruşdum: «Niyə?» Dedi: «Bilirsən ki, atamı işdən çıxarıblar. Sən isə orqanda işləyirsən, mənə görə zərər çəkə bilərsən. Düşünürəm ki, əlaqəmiz kəsilməlidir». Mən etiraz elədim: bizim münasibətlərimiz kimin harada işlədiyindən asılı ola bilməz. Bu münasibətlər nə sənin atandan, nə mənim işimdən asılı deyil...

Aramızda səmimi ülfət yaranmışdı. O, məni çox sevirdi, mən də onu. Ona görə dedim: sən narahat olma. Cavab verdi ki, özünə görə narahat deyil, onsuz da atası artıq işdən çıxarılib. «Mən sənə görə nigaranam. Elə ola bilər ki, bu sənin işinə təsir göstərsin».

Heydər Əliyev bu vəziyyət haqqında Zərifədən daha çox xəbərdar idi. Əziz Əliyevi izləyirdilər, telefonlarına gecə-gündüz qulaq asırdılar. Aydındır ki, Heydər Əliyevin zəngləri, Zərifə ilə söhbətləri də qeydə alınır. Odur ki, respublika təhlükəsizlik naziri Yemelyanovun hüzuruna çağırış gənc Heydər üçün gözlənilməz olmadı.

- Biz bir qədər iş haqqında danışdıq. Sonra isə o məndən soruşdu: «Sən filan qızla görüşürsənmi?» «Bəli», - dedim. «Bəs bilmirsiniz, onun atası Əziz Əliyev tutduğu vəzifədən azad edilib?» «Bilirəm». «Yoldaş Bağırov onun haqqında çox pis fikirdədir». «Mənim bu barədə məlumatım yoxdur».

Rəis karyerasına mane ola bilər deyə, gənc zabitə Zərifə Əliyeva ilə ünsiyyəti kəsmək məsləhət görüldü.

- Sən gənc və bacarıqlı əməkdaşsan. Leninqradda gözəl təhsil almısan, gələcəyin var. Gərək Əziz Əliyevin ailəsi ilə münasibətlərə son verəsən, yoxsa biz səni işdən azad etməyə məcbur olacağıq.

Dövlət təhlükəsizlik orqanlarından çıxarılmaq birdəfəlik «kitabın bağlandı» demək idi. Əmək kitabçası və ya hərbi biletində belə qeyd olan adamı heç yerdə işə götürməzdilər. Heydər Əliyev nəinki vəzifəsini, hətta iş yerini də itirə bilərdi, - axı o həm də böyük ailənin çörək gətirəniydi. Anası, kiçik bacı-qardaşları onun öhdəsində idi.

«Amma yenə də mən öz fikrimdə qaldım və Zərifə ilə münasibətimi üzmədim. O zamanlar Bakı indiki kimi işıqlı şəhər deyildi, biz yad gözlərdən kənar xudmani guşələr tapırdıq», - bunu xatırlayarkən Heydər Əliyev xəfifcə gülümsünürdü, gənlik illərinə qayıtmağın onun üçün necə xoş olduğu duyulurdu.

«Mən bir neçə yer seçmişdim, orada bizi görə bilməzdilər. Evimizin yaxınlığında, indiki Azadlıq prospektində park var idi, sonralar oraya Caparidzenin heykəlini qoşmuşdular. Üzbəzədə tramvay dayanacağı var idi. Ətraf isə qaranlıq idi. Mən birbaşa dayanacağın yanında görüş təyin edirdim. Mən kişiyəm, zabitem, heç kəsdən də qorxum yoxdur, üstəlik də yanımda silahım var idi. O yazıq isə, gənc yaraşlıq bir qız idi. Belə qızlar həmişə diqqəti cəlb edir. Buna görə də mən düz dayanacağın yanında gözləyirdim. O vaqondan çıxırdı, mən onu qarşılayır və birlikdə həmin parka gedirdik».

Lakin cavan çəkistin fəndləri onu general Yemelyanovun məzəmmətindən sığortalaya bilmədi.

- Siz niyə bizim tələblərimizə əməl etmirsiniz? - deyə Əliyevin neçə illər sonra işləyəcəyi kabinetin o zamankı ziyəsi soruşdu.

- Bilirsinizmi, - uzun sürən sükutdan sonra Heydər Əliyev dilləndi, - biri var iş, biri də var insan həyatı. Mən öz işimi sevirəm və siz məni bir işçi kimi qiymətləndirirsiniz. Burada narahatçılığa əsas yoxdur. Amma həyatımın ikinci, bəlkə də, mənim üçün daha vacib tərəfi - mənim ailəm, mənim hisslərim, mənim məhəbbətimdir. Mən o qızı sevirəm. O da məni sevir. Mən ondan necə ayrılı bilərəm? Bu, heç cür ağılıma sığmır. Ona səbəbini söyləməliyəm, ya da deməliyəm ki, onu sevmirəm. Yaxud səndə hansısa məni açmayan nöqsanlar var, ona görə də sənənlə ayrılmalıyam. Mən orqanlarda qalmaq üçün sevdiyim insanla ayrılmalı olduğumu deyə bilmərəm.

Heydər Əliyevə elə gəlirdi ki, Yemelyanov onu başa düşmüşdü. Lakin qarşısındakı gənc zabit yaşında övladları olan iş yoldaşı Yemelyanov və dövlət təhlükəsizliyi naziri Yemelyanov arasında fərqlər vardı. Nazirin səsi sərtləşdi: - Biz sənin işin haqqında məsələni həll etməli olacağıq. Çox güman ki, onu itirəcəksən...

Əlbəttə, elə də olacaqdı, Əziz Əliyev, ardınca da qohum-əqrəbası, övladlarının dostları uzaq soyuq diyarlara sürgün ediləcəkdilər...

Bu söhbətin ab-havası Heydər Əliyev üçün çıxış yolu qoymurdu, o, artıq anlayırdı ki, "birinci" öz rəqibinə qəti şəkildə divan tutmağa hazırlaşır. Amma, nə baş verirsə, versin, Zərifəsiz həyatı təsəvvür edə bilmirdi. Və artıq onun qəlbində bu məsələ ilə bağlı zərrə qədər də olsun tərəddüd yox idi.

Sonralar Heydər Əliyev o illərdəki düşüncələrini etiraf kimi dilə gətirəcəkdilər: "Bilirsiniz, necə fikirləşirdim. Mən DTK-da işləyirdim, bilirdim ki, onun atasının ətrafında nələr baş verir, onu necə izləyirlər. Mən bilirdim, eşitmişdim ki, onların ailəsini Qazaxıstana sürgün etmək istəyirlər. Mən fikirləşirdim ki, əgər onları sürgün etsələr, mən də Zərifənin ardınca Qazaxıstana gedəcəyəm. Orada iş tapmaq bəlkə burdan daha asan oldu".

Amma ulduzların düzülüşü sevən qəlblərin tərəfində idi...

1953-cü il martın birinə keçən gecə dünyaya görünməyən qüvvələr tarixin növbəti səhifəsini çevirdilər. Moskvada, bağ evində Sovet İttifaqını və dünyanın yarısını idarə edən bir insan huşunu itirdi. Mühafizəçilər cürət edib ona yaxınlaşanda artıq nəfəsi kəsilmək üzrə idi. Martın beşində bütün dünyaya elan olundu ki, İosif Vissarionoviç Stalin vəfat edib. Dörd aydan sonra Beriyanı, ardınca da onun respublikalardakı əsabələrini tutub mühakimə etdilər...

Daha Heydər Əliyevlə Zərifə xanımın gizli görüşmələrinə də ehtiyac qalmadı.

- Görüşlərimiz leqallaşdı, - Heydər Əliyev kəşfiyyatçıların peşə dilindən bu sözlər gülə-gülə işlətdi. - İkimiz də xoşbəxt idik. İndi bütün bunları bilərək, deyin görüm, məhəbbətimin köklərinin nə qədər dərin olduğunu sübut etməyə dəyərmimi?

Bizim sevgimiz, məhəbbətimiz çətin sınaqlardan keçdi. Bizi ayırmaq istəyirdilər, amma biz dönmədik. O da dönmədi, mən də... Mənim səmimi məhəbbətin gücünə inamım təsdiqləndi. Və bundan sonra biz otuz il xoşbəxt yaşadığımız.

Onların toyları da qərribə və qərribəliyi qədər də yaddaqalan olmuşdu. 1999-cu ildə Biləsuvarada məskunlaşmış dörd məcburi köçkün gəncin toyunda iştirakı zamanı ömrün o xəfif xatirəsi Heydər Əliyevin dilində belə səhifələndi:

- Mərhum həyat yoldaşım Zərifə xanımla biz iki-üç il idi ki, evlənmək istəyirdik. Zərifə xanımla müəyyən vaxt tanış idik. Ancaq mənim evim yox idi. Ona görə də biz iki il gözləməli olduq ki, mən ev alım. Mən sonra ikiotaqlı ev aldım. Demək, evlənmək mümkün idi. O vaxt bir siyasi məsələ də var idi, onu bu gün burada deməyin yeri yoxdur. O zaman - 1950-ci ilin əvvəllərində totalitar rejimin ən qatı vaxtı idi. Bir sıra dairələr bəzi siyasi səbəblərə görə bizim evlənməyimizə razılıq vermirdi. Ona görə də biz müəyyən vaxt gözlədik. 1953-cü ildə Stalin öldü, ondan sonra ölkədə siyasi vəziyyət dəyişdi və 1954-cü ildə mən evləndim.

Ancaq nə təhər evləndim? Biz Bakıda şəhəri gəzirdik. O vaxt Vorosilov küçəsi var idi, indi həmin küçə Yusif Məmmədəliyevin adını daşıyır. Gəlib gördük ki, orada bir ZAQS şöbəsi var. Biz həmin ZAQS-a getdik. Nə şahid, nə də başqa iştirakçı var

idi. Heç kəs yox idi. ZAQS-da bir qadın oturmuşdu, ona dedik ki, biz kəbin kəsdirmək istəyirik. Bildirdi ki, yaxşı, gəlin oturun. Heç üzük də yox idi. Biz oturduq. Buradakı kimi belə təntənəli nitqlər olmadı. Həmin qadın bizdən soruşdu ki, ailə qurmağa razısınız? Dedik ki, bəli. Bildirdi ki, buraya imza atın, biz də imza atdıq. Bizim kəbin kağızımızı verdilər. Soruşdum ki, nə edək? O vaxt "Nizami" kinoteatrının yanında bir mağaza var idi, orada yaxşı konfet satırdılar. Yadınızdadır ki, o zaman "Mişka" konfeti var idi, amma baha idi. Biz həmin mağazaya getdik, bir kiloqram "Mişka" konfeti aldım. Sonra oradan piyada dəniz kənarına gəldik. Zərifə xanımın ailəsi orada yaşayırdı. Biz onların evinə gəldik, Zərifə xanımın anasına və qohumlarına dedik ki, artıq kəbin kəsdirmişik. Bildirdim ki, bir kiloqram "Mişka" konfeti gətirmişəm ki, ağzımızı şirin edək..."

* * *

İstəkli oğlunun Zərifə xanım kimi bir qızı sevib-seçməsi Heydər Əliyevin anası İzzət xanımı da dünyanın xoşbəxti etmişdi. Ananın müqəddəs arzuları göyərmişdi.

Zərifə xanım da qayınanasını çox sevirdi, xətrini əziz tutur, bir övladı kimi qayğısına qalır, qulluq edirdi. O, tək-cə sadıq, sevən həyat yoldaşı yox, həm də diqqətli gəlin idi. Dərs, elmi fəaliyyət, tibbi xidmət – bunlar heç biri İzzət xanımın, həyat yoldaşının qayğısına qalmağa mane ola bilməzdi. Zərifə xanım həmişə deyirdi ki, qadın ər evində hər şeydən əvvəl gəlidir və buna görə də onun əsas vəzifələrindən biri evdəki "ab-hava"dır. İzzət xanım da öz növbəsində gəlinini çox sevirdi, ona ana qayğısı göstərirdi. Zərifə xanım haqqında söhbət düşən kimi deyirdi: "Allah kaş hamıya belə gəlin qismət eləsin".

...İzzət xanıma o, doğma anası kimi baxırdı. 1956-cı ilin yazında Heydər Əliyevin anası ağır diaqnozla xəstəxanada yatanda onun şəfa tapması üçün əlindən gələni edirdi. Qonşu palatada Səməd Vurğun yatırdı. Heydər, Zərifə və onun qardaşı Tamerlan anaya, demək olar ki, hər gün baş çəkirdilər.

Bir dəfə gəlib görürlər ki, İzzət xanımın yatdığı otağın, adətən yarıaçıq qalan, qapısı möhkəm örtülüb. Məlum olur ki, ötən gecə Səməd Vurğun vəfat etmiş və həkimlər İzzət xanımın bu ağır itkidən xəbər tutmasını istəməmişlər.

Mərhum akademik Püstəxanım Əzizbəyova belə bir epizod xatırlayır: "Zərifənin bacısı qızı Svetlananın toyu bu gün də yadımdadır. O, Ləzifənin və Ağəlinin qızı idi və altmışıncı illərin əvvəllərində ərə getmişdi.

Bu, Leyla xanımın və Əziz müəllimin ilk nəvə toyu idi. Yəqin buna görə idi ki, hamı çox şad idi, rəqs etməkdən yorulmurdular. Toy bugünkü təmtəraqlı, yüz-iki yüz nəfərlik toylar kimi deyildi. Ən yaxın qohumlar və dostlar yığılmışdı və Ağəli dayının yaşadığı qədimi evin geniş qonaq otağında hamıya gen-bol yer çatırdı.

Biz Zərifə ilə məqam tapıb güzgülü qalereyaya, xəlvətə çəkildik. O özü də təzə ərə getmişdi və biz doyunca söhbət edə bilməmişdik. Zərifəyə birinci sualım bu oldu: "Necədi, xoşbəxtsənmi?" O, sevinclə etiraf etdi: "Bəli, xoşbəxtəm, sevgim qarşılıqlıdır". Həyat yoldaşının gözəl xasiyyəti barədə mənə danışdı. Ən maraqlısı budur ki, bu söhbətin üstündən uzun illər keçdikdən sonra da o, həyat yoldaşından və ailəsindən həmin razılıq və sevinc hissi ilə danışdı..."

Zülmətə qarşı

Tələbəliklə vidalaşıb özünün ilk elmi-tədqiqat mövzunu müəyyənləşdirərkən Zərifə xanım respublika səhiyyəsi üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən sahəni seçmişdi. Onun namizədlik dissertasiyasının mövzusu ictimai nöqtəyi-nəzərdən oftalmologiyanın aktual probleminə - traxoma ilə mübarizəyə aid idi.

Azərbaycanda traxomanın kökünün kəsilməsini qarşısına məqsəd qoyan Zərifə xanım bu problemin nə qədər çətin və mürəkkəb olduğunu çox yaxşı bilirdi. Lakin işin çətinliyinə və məsuliyyətinə baxmayaraq, o, tezliklə böyük uğurlar qazanır.

Zərifə xanım tədqiqat işini traxomanın müalicəsi ilə bağlı məsələlərə, bir az da dəqiq desək, traxomanın müalicəsində və onun ağırlaşdığı hallarda daha təsirli vasitələrin öyrənilməsinə, o dövr üçün yeni olan antibiotikdən – sintomisindən istifadə olunmasına həsr edir. Bu dövrdə Zərifə xanım yalnız çalışdığı institutda fəaliyyət göstərməklə kifayətlənmirdi, o, respublikanın şəhər və rayonlarını bir-bir gəzərək, xəstəliyin yaranma səbəblərini araşdırır və xəstəlik ocaqlarında kompleks şəkildə müalicə-profilaktik tədbirləri həyata keçirirdi. Böyük alim uşaq evlərində tərbiyə alan kimsəsiz uşaqlar arasında yayılan traxoma xəstəliyinin qarşısının alınması üçün xüsusilə böyük səy göstərirdi. Uğurlu tədqiqatların nəticələri Z.Əliyevanın 1960-cı ildə müdafiə etdiyi «Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə sintomisinlə müalicəsi» mövzusunda namizədlik dissertasiyanın əsasını təşkil etmişdi. Bu sahə üzrə ixtisaslaşaraq, elmlər namizədi dərəcəsinə yüksələn Zərifə xanımın təklif etdiyi müalicə metodu tezliklə bütün respublikada tətbiq edilir və ölkəmiz bu xəstəlikdən xilas olur. Buna görə də Azərbaycanda traxomanın sosial xəstəlik kimi ləğvi məhz Zərifə xanımın adı ilə bağlıdır.

Traxoma xəstəliyinin öyrənilməsi və müalicəsi üzrə elmi işləri yekunlaşdırdıqdan sonra Zərifə xanım oftalmologiya elmi üçün vacib olan digər istiqamətlərdə tədqiqatlar aparmağa başlayır. O, qlaukoma xəstəliyinin öyrənilməsi ilə bağlı bir sıra tədqiqat işləri aparır.

1960-cı ildən 1967-ci ilədək Zərifə xanım Oftalmologiya İnstitutunda böyük elmi işçi vəzifəsində çalışır, 1963-cü ildə SSRİ Ali Attestasiya Komissiyası ona «Oftalmologiya» ixtisası üzrə böyük elmi işçi adı verir.

1967-ci ildə Z.Ə.Əliyeva Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun göz xəstəlikləri kafedrasına dosent vəzifəsinə dəvət olunur. Bu institut ömrünün son illərində həmin kollektivə rəhbərlik etmiş mərhum professor Əziz Məmmədkarim oğlu Əliyevin – Zərifə xanımın atasının adını daşıyırdı.

Həmin dövrdə Zərifə Əziz qızı həkimlik fəaliyyəti ilə məşğul olur: bir çox cərrahiyyə əməliyyatları aparır, xəstələrə məsləhətlər verir, üstəlik onun fəaliyyəti yalnız öz klinikasına qapanıb qalmır, bütün oftalmologiya təşkilatlarını və şöbələrini əhatə edir. Bununla yanaşı o, göz xəstəlikləri üzrə təkmilləşdirmə kurslarının dinləyici həkimləri ilə pedaqoji iş aparır.

Tibbi təcrübə və kadr hazırlığı məsələləri ilə çox ciddi məşğul olmasına baxmayaraq Z.Əliyeva elmi tədqiqat işlərinin davam etdirilməsinə də böyük əhəmiyyət verir. Həmin dövrdə o, oftalmologiyanın bir sıra aktual məsələlərinə diqqət yetirir.

1968-ci ildən başlayaraq Z.Ə.Əliyeva məqsədyönlü şəkildə görmə orqanının patologiyası ilə məşğul olmağa başlayır. Zərifə xanım bu problem üzərində iş apararkən çox vaxt bilavasitə sənaye müəssisələrində olmuş, zərərli peşə sahələrində çalışan şəxsləri oftalmoloji müayinədən keçirmişdir. Bununla yanaşı Bakının və Sumqayıtın bir sıra sənaye müəssisələrinin, o cümlədən şin zavodunun sexlərində laboratoriya şəraitində elmi təcrübələr aparmışdır. Genişmiqyaslı klinik və təcrübi tədqiqatlar nəticəsində alim zəhərli maddələrin görmə orqanına təsirinin əsas qanunauyğunluğunu aşkara çıxara bilmişdir.

1977-ci ildə Zərifə Əliyeva Moskvada Gelmqolts adına göz xəstəlikləri Elmi-Tədqiqat İnstitutunda «Azərbaycan kimya sənayesinin bəzi müəssisə işçilərinin görmə orqanlarının vəziyyəti» mövzusunda doktorluq dissertasiyasını uğurla müdafiə etdi. Rusiya Tibbi Elmlər Akademiyasının akademiki, göz xəstəlikləri Elmi Tədqiqat İnstitutunun direktoru Mixail Krasnov bu mövzunun əhəmiyyətindən söhbət açarkən deyirdi:

- Elmimizin Zərifə Əziz qızını ən çox cəlb edən bu sahəsində vəziyyət həтта bir qədər paradoksal şəkil alırdı. İnsanı əmək yaratmışdır, lakin onun şüurlu ömrünün üçdə bir hissəsini keçirdiyi istehsalatda xüsusi yaşam şəraiti də əmələ gəlmişdi. Sanki bütün bunlar aksiomadır, o cümlədən göz və görmə məsələsində də. Tam dəyərli əmək üçün görmə qabiliyyəti nəinki vacibdir, həтта müasir cəmiyyətdə buna tələbat ildən-ilə artır. Bununla əlaqədar indiyə kimi bu mövzuda ümumiləşdirilmiş elmi əsərlər yoxdur. Zərifə Əziz qızının sosial duyumuna malik olmaq gərəkmiş ki, olduqca zəhmətli, mürəkkəb, nəcib, lakin daima şükranlıq gətirməyən qayənin xidmətinə öz istedadını həsr edəsən. Zərifə Əziz qızının səyləriylə ilk dəfə professional görmə patologiyası üzrə elmi-tədqiqat laboratoriyası yaradılmışdır.

Zərifə xanımı tanıyanların hamısı onu xoş sözlərlə yad edirlər. Aleksandr Sergeyeviç Dzasoxov söyləyir: «Mən onu Əliyevlər ailəsinin Bakıda - Zuğulbada qonağı olarkən görmüşdüm. Zərifə xanım nadir xeyirxahlığı ilə fərqlənirdi. O, tibb elmləri doktoru elmi adına tam uyğun gəlirdi. Onlar xoşbəxt ailə sahibi idilər. Əfsus ki, Heydər Əliyev 1985-ci ilin aprelinde Moskvada ömür yoldaşını itirdi. Onun bu faciədən necə sarsıldığının şahidi olmuşam. Əminliklə deyə bilərəm ki, Zərifə xanım Əliyevlər ailəsinin yetişməsində, gözəl övladların - şərqsünas-alim Sevilin, bu gün Heydər Əliyevin işini davam etdirərək müstəqil Azərbaycana başçılıq edən İlhamın tərbiyəsində mühüm rol oynamışdır».

* * *

Zərifə xanım məşhur həkim-oftalmoloq, tibb elmləri doktoru, akademik, Azərbaycanın əməkdar elm xadimi, parlaq alim və eyni zamanda həssas, qayğıkeş pedaqoq, müdrik təşkilatçı idi. Xeyirxahlıq, insanpərvərlik, ziyalılıq Zərifə xanımı əfsanələşdirmişdir. Alim kimi o, fundamental əsərlər qoyub getmişdir. Onun irsi, elmi nailiyyətləri, pedaqoji təcrübəsi daim tədqiqat obyektinə olmuşdur.

Görünür, Zərifə Əliyeva şəxsiyyətinin gücü məhz onun insanların qayğı və iztirablarına, niyyət və arzularına fədakarcasına xidmətində idi. Onun 1983-cü ildə nəşr olunmuş "Həkimlərin mənəvi tərbiyəsi, deontologiya, tibbi etika və əxlaq

məsələləri" adlı kitabı yalnız tibb işçilərinin stolüstü kitabı olmadığı, onu həm də insan münasibətlərinin, cəmiyyət əxlaqının nizamnaməsi saymaq olar.

Zərifə Əliyeva müasir dünyada həkim etikasının məsələləri və prinsipləri mövzulu "Yüksək əqidə" adlı əsərində məxsusi olaraq özünün insan kredosu ilə bütövlük təşkil edən sənətinin əsl mahiyyətini belə açır: "Vicdan bizim əsas hakimimizdir. Çətin dəqiqələrdə də, xoşbəxt saatlarda da onunla baş-başa qalanda o soruşur: Ağ xalat geyməyə haqqın varmı? Sənin əllərin xəstəlikdən əziyyət çəkənə yalnız biliyini deyil, həm də qəlbinin həyəcanını, ürəyinin yanğısını çatdırıb bildimi? Düzünü desək, vicdanın şəxsi mühakiməsindən şərəflə keçmək böyük xoşbəxtlikdir. Yaxşı həkim həmişə xəstə ilə birlikdə həyəcan keçirir, pasiyentin ağrısı elə həkimin şəxsi ağrısıdır. Əgər sağlamlığını itirən şəxs yenidən ona malik olursa, demək, həkim də yenidən həyata qayıdır, doğulur. Bizim sənətimizin mənəvi təməli də elə bundadır".

Zərifə xanım bu prinsipi təkcə qələmə almaqla kifayətlənmirdi, həkim olaraq öz şəxsi nümunəsi ilə də bunu nümayiş etdirirdi, başqaları üçün örnək yaradırdı. Seçdiyi elm sahəsindəki nailiyyətləri Zərifə xanımı ruhlandırır, kiçik uğursuzluqlar isə onu mütəəssir etmirdi, təslim olmur, problemi daha da inadla öyrənirdi. Öz təbiətinin misilsiz xüsusiyyətləri sayəsində o, böyük tədqiqat potensialına yiyələnmişdi və buna görə də nəzəri problemlər üzərində işləməyə həvəslə başlayır, bununla belə, nəzəri nəticələri təcrübəyə tətbiq etməyə, tibbi biliklərin praktikada işlədilməsinə çoxlu vaxt və əmək sərf edirdi. Onda yüksək peşəkarlıq və biliklərin vüsəti rəftar, insanpərvərlik və xeyirxahlıq mədəniyyəti ilə üzvi şəkildə birləşmişdi. Bütün çətinliklərə rəğmən, həkimlik onun üçün sadəcə iş deyil, həm də fasiləsiz ilham mənbəyi idi. O, təkcə öz varlığıyla belə həmkarları və pasiyentləri arasında xüsusi inam və xeyirxahlıq atmosferi yaradırdı.

Bununla belə, heç vaxt seçilməyə çalışmırdı, özünü camaata göstərməyə can atmırdı, çətin və şərəfli ömür yolunun hər bir məqamında ciddiyyətini, səmimiyyətini, təvazökarlığını ən qiymətli ziynət kimi qoruyub saxlayırdı.

Onun mənəviyyatının, şəxsiyyətinin formalaşmasında atası Əziz Əliyevin canlı nümunəsi ilə yanaşı anası Leyla xanımın da əvəzsiz rolu olmuşdu. Leyla xanım məişət, geyim, qadın üçün təbii olan bər-bəzəyə münasibətdə fəvqəladə dərəcədə sadə bir Azərbaycan xanımı idi. Onun ləziz təamlar hazırlamaq məharəti, pal-paltara münasibəti, çalışqanlığı, vaxtın qədrini bilmək xüsusiyyəti Zərifə xanıma da keçmişdi.

Deyirlər, göz qəlbin aynasıdır. Zərifə Əliyevanın oftalmoloq peşəsini seçməsi də, yəqin ki, gözün insan həyatındakı rolunu dərk etməkdən, bizi əhatə edən dünyanın bitib-tükənməyən rəngarəngliyini qavramaqda və insanın heç də az zəngin olmayan daxili dünyasını əks etdirməkdə gözün əvəzsiz bir nemət olduğunu anlamaqdan irəli gəlirdi.

Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun kafedra müdiri, əməkdar elm xadimi N. Şulpina öz həmkarı Zərifə Əliyevaya məqalə və həyəcanlı şeirlər həsr etmişdir. O, yazır ki, Zərifə Əliyeva çox gözəl nitq mədəniyyətinə malik idi. Onun Azərbaycan və rus dillərində danışıq, elmi tribunalardan səslənən çıxışları, nitqləri öz dəqiqliyi və aydınlığı ilə bütün həmkarlarının diqqətini özünə cəlb edirdi. O, bir qayda olaraq, mətnə baxmadan, möhkəm yaddaşına bel bağlayaraq, mövzunu diqqətlə hazırlanmış rəngli slaydlarla və cədvəllərlə izah edərək çıxış edirdi.

Kənardan onu müşahidə edən heç kimsə, Zərifə xanım Əliyevanın ölkənin birinci xanımı olduğunu güman edə bilməzdi. O, Azərbaycanın milli dövlətçilik tarixinin ən möhtəşəm mərhələsinin müəllifi olan böyük bir şəxsiyyətin – Heydər Əlirza oğlu Əliyevin ömür-gün yoldaşı idi. Amma Zərifə xanım heç zaman Heydər Əliyev şəxsiyyətinin arxasında daldalanmamışdı. Əksinə, xarakterinin gücü, səyi, zəhmətli əməyi, ağılı, iradəsi və xeyirxahlığı sayəsində özünə canlı abidə ucaltmışdı.

Heydər Əliyev müsahibələrinin birində xatırlayırdı:

- Yadımdadır, mən Azərbaycanda işləyərkən rəhmətlik həyat yoldaşım bəzən mənə deyirdi: “Qulaq as, sən ki, respublikanın rəhbərisən, sən işə gedib-gəlməyini yoxlayan var?” Mənim yoldaşım göz həkimi işləyirdi, professor, elmlər doktoru idi. Onun iş yerində belə bir qayda var idi: səhər iş gələndə hamı işə çıxma jurnalına imza etməli idi. Təbii ki, o da klinikaya gələrkən həmin jurnalda qol çəkirdi. Mənə deyirdi: “Axı səni kim yoxlayır . Bizə nəzarət edirlər, ona görə də işə gecikəndə özümü pis hiss edirəm”. Bir şəxsiyyət kimi onun hörmətini saxlayırdılar, üstəlik də mənim həyat yoldaşım idi. O , mənə deyirdi: “Sən niyə belə işə tələsirsən? Bir az sonra da gedə bilərsən. Ümumiyyətlə, niyə gedirsən axı? Axı bazar günü heç kim işləmir .” Mən həmişə ona deyirdim: “Vərdir, başqa cür mümkün deyiləm”.

Zərifə xanım Əliyeva xəstə qarşısında şəfəsi, şəfqəti ilə nur saçan həkim, kolleqaları arasında mehriban, kömək əli uzatmağa hər an hazır olan həmkar, cəmiyyətdə Azərbaycan qadını adının dəyərini, qadın fəallığı ənənələrinin ən gözəl xüsusiyyətlərini təmsil edən ziyalı Azərbaycan xanımı, evdə, ailədə isə doğmalarından sevgisini bir an belə əsirgəməyən qayğıkeş ana idi. Vaxtilə Heydər Əliyevin referenti işləmiş deputat həmkarım Mixail Zabelin söyləyir:

- Ümumiyyətlə, Zərifə Əliyeva qeyri-adi adam idi. Bəzən elə olurdu ki, mən gün ərzində ona beş-altı dəfə zəng vururdum. Heydər Əliyev nadir hallarda evlə əlaqə yaradılmasını istəyirdi. Daha çox Zərifə xanım özü zəng edərdi. “Heydər Əliyev gəldi,” – “Bəli, - mən cavab verirdim, – gəlib”. “Özünü necə hiss edir?” – “Hər şey qaydasındadır”. Yadınızdan çıxmasın, saat on birdə ona dərman və kök şirəsi verin”. – Unutmaram, Zərifə Əzizovna. Bir stəkan şirəni içib saat on birdə də dərmanını atardı. Bir azdan Zərifə Əzizovna yenə zəng edirdi. “Qoy orda nahar etməsin. Buğda kotlet bişirmişəm və göndərirəm”. Bir az keçdikdən sonra o, yenə də nə üçünsə zəng edərdi. Xülasə, onun qayğısını çəkirdi, onun üçün narahat olurdu. Bu təbəqədən olan kişilərin çoxunu bu, qıcıqlandıra bilərdi. Amma Heydər Əliyeviçi bu qayğı heç vaxt qıcıqlandırmırdı, əksinə, xoşuna gəlirdi. Çünki o yoldaşını çox sevirdi”.

Azərbaycanın korifey sənətçisi, mərhum Müslüm Maqomayevin xatirələrində də Zərifə xanımla bağlı kövrək məqamlar öz əksini tapıb:

- Heydər Əliyev yoldaşına Zariş deyirdi. Zərifə xanım onun ardınca daban-dabana gedərdi. Bizim yanımızda ona adı və atasının adı ilə müraciət edərdi. “Heydər Əliyeviç, bundan sizin üçün kifayət edər... Bundan sizə olmaz...”

Bir dəfə belə bir hadisə olmuşdu. Mən bir məsələ barədə Heydər Əliyevlə danışmaq üçün Bakıya gəlmişdim. Çox da mühüm deyildi, amma mən məsələ barədə

Heydər Əliyevlə danışacağıma söz vermişdim. Gələn kimi köməkçisinə zəng etdim və dedim: Heydər Əliyevə deyin ki, mən Bakıdayam. – Baş üstə.

Mən bir gün, iki gün, üç gün gözlədim, heç bir xəbər çıxmadı. Axırda Zərifə Əliyevaya zəng etdim ki, Moskvada təcili işlərim var, yubana bilmərəm, amma Heydər Əliyevlə cəmi beşcə dəqiqə danışmaq lazımdır. Bu işdə mənə bir kömək edə bilməzsinizmi?”

“O, hələ səni qəbul etməyib? Bir dəqiqə gözlə”.

Yəqin mənim o biri tərəfdə hər şeyi eşitdiyimi unutmuşdu, o biri telefonda Heydər Əliyevə narazılıq etməyə başladı. “Heydər, oğlan zəhmət çəkib ordan bura gəlib, məgər sənə ona beş dəqiqə vaxt ayırmağa imkanın yoxdur?” Bu sözlər elə bir tonda deyilmişdi ki, mən onların bir-birinə nə qədər yaxın olduqlarını anladım. Onun tez-tez istifadə etdiyi «Heydər Əliyeviç» ifadəsi isə kənar adamların yanında etiketə riayət etmək üçün idi.

Bu ailədə qarşılıqlı dəstək prinsipi bir dəyərə çevrilmişdi. Sevil xanım Əliyeva yada salır ki, Heydər Əliyev Zərifə xanımın böyük elmi potensiala malik olduğunu bilir, onu həmişə elmi fəaliyyəti davam etdirməyə həvəsləndirir, dəstəkləyirdi:

- Yadımdadır, axşamlar biz hamımız yatandan sonra anam əsərlərini, məqalələrini, monoqrafiyalarını yazmağa başlayardı.

Biz Moskvaya gedəndə o, həmişə həmkarları oftalmoloqlarla görüşürdü. Ancaq ötəri söhbətlər etməyə, şöhrət qazanmağa, başqalarının arasından seçilməyə həvəsi yox idi. Əldə etdiyi nə varsa, gərgin elmi axtarırların, böyük zəhmətin nəticəsidir. Atam onun potensialını bildiyinə görə razı olmazdı ki, bu potensial gerçəkləşməmiş qalsın. Siz fikir ayrılıqları, mübahisələr barədə soruşursunuz. Onların məhz belə şeylərə görə mübahisəsi düşərdi: atam deyərdi ki, dayanmaq olmaz, axtarırları, araşdırmaları davam etdirmək lazımdır. O, həmişə anamı buna həvəsləndirərdi.

Hərəsi öz məşğul olduqları sahəyə böyük vaxt sərf etdiklərinə görə Heydər Əliyev də, Zərifə xanım da övladlarının tərbiyəsinə istədikləri qədər vaxt ayıra bilmirdilər. Amma onların ailədə yaratdıqları mühit övladların ən gözəl tərbiyəçisi idi. Uşaqları ailədə hökm sürən qarşılıqlı məhəbbət, hörmət və azərbaycanlı ailələrə xas olan ailə başçısına böyük ehtiram ab-havası tərbiyə edirdi. Uzun illər sonra Sevil Əliyeva «Atanızın yanında özünüzü sərbəst apara bilirdinizmi?» sualına belə cavab vermişdi: «Hətta biz, ailə üzvləri də hesab edirdik ki, onun yanında özümüzü çox da sərbəst apara bilmərik. Məncə bu, bizim ona bəslədiyimiz böyük hörmət və ehtiramdan irəli gəlirdi».

Anasının əlindən tutub məktəbə getdiyi anlar İlham Əliyevin də yaddaşındakı isti xatirələrdir. Onun hələ altı yaşı tamam olmamışdı, amma məktəbə getməyi çox istəyirdi, qorxurdu ki, birdən yaşını nəzərə alıb onu məktəbə götürməzlər.

Hər gün Bakının gözəl bir guşəsində, köhnə həyətlərin ortasında yerləşən 6 nömrəli məktəbə getdiklərini anası həmişə xatırlayırdı. Və nənə olandan sonra söz vermişdi ki, nəvəsi Leylanı da eyni məktəbə məhz bu cür aparacaq...

- Anam vəfat edəndə, - deyə İlham Əliyev xatırlayır, - mənim böyük qızımın hələ heç bir yaşı da tamam olmamışdı. Qızlarımın öz nənələrini görməmələrini böyük itki hesab edirəm. Anamın vəfatından sonra mənim, eyni zamanda bizim ailənin həyatı çox dəyişdi. Mən daha onun sağlığındakı kimi gülə bilmirəm. İllər keçsə də, həyatımda

hansısa sevindirici hadisə baş verirsə, mən təəssüflənirəm ki, anam bunu görmədi, o indi sağ olsaydı, çox sevinərdi.

Amma bircə təsəlli var ki, Zərifə xanım hər bir ananın ən çox arzuladığı hadisənin sevincini yaşadı, övladının toyunu görmək ona nəsib oldu. Həmin gün iki nəci b ailə - Heydər Əliyev və Zərifə xanımın ailəsi ilə Arif Paşayev və Aidə xanım İmanquliyevanın ailəsi qohum oldu: görkəmli yazıçı Mir Cəlalin, ustad jurnalist Nəsir İmanquliyevin nəvəsi Mehriban xanım Heydər Əliyev ocağına gəlin köçdü.

Ulu Öndər söz düşəndə xatırlayırdı:

- Ölümünə az qalmış Zərifə uşaqların ailə qurması üçün çox israr edirdi . Elə hey deyirdi: “Tezliklə toylarını görsəydim.” Elə bil tezliklə öləcəyini hiss edibmiş. Gəlinimizi də özü gözaltı edib bəyənmişdi. Vəfatından bir az əvvəl Bakıya gəldi, İlhamın gələcək həyat yoldaşı ilə görüşdü, toyu Moskvada etdik. Biz qızım, oğlum və gəlinimlə birlikdə Moskvanın qırx beş kilometrliyində Siyasi Büronun bizim üçün ayırdığı bağ evində yaşayırdıq.

Onda İlham Əliyev də Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutuna qəbul olunmuşdu. Mehriban xanım isə Moskva 1-ci Tibb İnstitutunda təhsil alırdı. Zərifə xanım öz söhbətləri ilə oftalmologiya ixtisasını ona o qədər sevdirmişdi ki, Mehriban Əliyeva da məhz bu peşəni seçməyə qərar vermişdi.

“Təəssüf ki, mən Zərifə xanımla çox az ünsiyyətdə ola bildim” illər sonra Mehriban Əliyeva xatırlayacaqdı: “1983-cü ildə biz tanış olduq, 1985-ci ildə isə o vəfat etdi. Bu istedadlı və cazibədar qadını mən indi də çox böyük ehtiramla xatırlayıram...”

Beşinci fəsil

AİLƏ

*Bütün dünyanı gəzib səadət
axtardım, – tapmayıb, kor-peşman evə
döndüm. Sən demə o, evdə məni
gözləyirmiş.
Əbu Turxan*

Birinci ailənin gəlini

Müasir dünyamızda Şərqlə Qərbin bir-birindən əxz edə biləcəyi dəyərlər haqqında indi daha tez-tez danışmalı oluruq. Qərbin bu gün hər kəsi heyrətləndirən yeni texnologiyalarının cazibəsində Şərqi əsasən insanın mənəvi aləminə istinad edən dəyərləri bir çoxlarına sönük görünməyə başlasa da, əslində bu, ilk baxışda belədir. Şərqi Qərbə verə biləcəkləri daha çoxdur və əgər xəyali bir sıralama aparmaq istəsək, Şərqi xas ailə institutu ənənələri, yəqin ki, bu dəyərlərin lap önündə gələcək.

Nə vaxtsa Puşkin deyirdi ki, “İnsanlar arasında bir despotdur ənənə”...

Elə indinin özündə də qeyri-adi yanaşmaları ilə Azərbaycan mətbuatında qısa zamanda populyarlıq qazanmaq istəyən gənc cızma-qaraçılar arasında milli mentaliteti qamçılayanlara, adət-ənənələrə, ailə institutuna qarşı çıxanlara nə qədər istəsən rast gəlmək mümkündür. Amma qeyd etdiyimiz kimi, bunlar əsasən, qısa müddətdə populyarlıq qazanmaq niyyətinə söykənir. Zaman keçdikcə belə fikirlərin müəllifləri düşüncələrinin yanlışlığını daxilən də olsa, etiraf etməli olurlar.

Yaxşı ənənələr vaxtın insana ən qiymətli hədiyyəsidir. Elə adət-ənənələr var ki, nəsillərin sınağından çıxıb, bu gün də əziz tutulur, müqəddəs sayılır. Düşünürəm ki, böyüklərin öz övladlarının ailə qurmasına verdikləri xeyir-dua da bu xoş ənənələrdən biridir.

Əlbəttə, iki gəncin bir-biri ilə ailə qurması könül işidir. Burada əsas olan qarşılıqlı sevgidir. Ona görə də həyat yoldaşı seçimini tamamilə valideynlərin öhdəsinə buraxmaq olmaz. Amma müəyyən məqamlarda onların rəyinə qulaq asmaqda da fayda var. Ola bilər ki, sosioloqlar, çağdaş dünyada ailə böhranı problemi üzərində baş sındıranlar ailə ocağının yaradılmasında keçmişin qaydalarını yada salsalar, günaha batmazlar; bu əsla sönük rəşadət deyil, son dərəcə canlı, ali duyğudur. Məhz valideynlərin örnəyi ilə qurulan ailələr məhəbbətin həmişə qalib çıxan qüdrətindən xəbər verir.

* * *

- Sən evlənmək haqqında nə düşünürsən?

Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutundakı kurs yoldaşlarından hansınısa bir dəfə maraqla ona ünvanladığı suala elə İlham Əliyevin cavabı da həm diplomatik və həm də bu ənənələrə uyğun tərzdə olmuşdu: - Bu məsələ ilə mənim anam məşğul olur.

Bu faktı Əliyevlər ailəsinin mənsubları öz xatirələrində həm də milli dəyərlərə bağlılığın göstəricisi kimi vurğulayırlar və əslində, tam da haqlıdırlar.

Hələ onda – ötən əsrin 80-ci illərinin əvvəllərində Sovet İttifaqının ən nüfuzlu təhsil mərkəzlərindən olan Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutununun məzunları arasında söhbət gəzirdi ki, gənc İlham səfirliyə təyinat alacaq. Hətta iki ölkənin adını da hallandırirdilər – İngiltərə və Belçika. Və bu təklif həqiqətən də əla qiymətlərlə oxuyan bacarıqlı tələbəyə rəsmən edildi. Amma İlham Əliyev nüfuzlu ezamiyyətdən imtina etdi. Çünki Atanın məsləhəti vardı: ciddi şəkildə elmlə məşğul ol. Beləliklə, gənc İlham çoxlarının gözləntilərinin əksinə seçim etdi: MDBMİ-nin

aspiranturasına daxil oldu və “Müasir mərhələdə Böyük Britaniyada anti-hərbi hərəkət və siyasi partiyaların ona münasibəti” mövzusunda dissertasiyanı uğurla müdafiə edərək tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsi aldı.

Amma ailədə ciddi narahatçılıq başlamışdı: onlar hiss edirdilər ki, Zərifə xanımın səhhəti yaxşı deyil. Ana isə çalışırdı ki, heç nəyi büruzə verməsin və israrlı şəkildə İlhama evlənməyi məsləhət görürdü.

* * *

Lili İvanova adı ola bilər ki, indiki nəsələ az məlum olsun. Amma tam adı Lilyana İvanova Petrova olan bu bolqar estrada müğənnisini, Bolqarıstanın xalq artistini Azərbaycan Prezidentinin ailəsində çətin ki, unutsunlar və ömrün xoş bir anı kimi tez-tez xatırlasınlar.

Bəli, onları – gənc İhmla Mehribanı o çağlar sovet məkanında xeyli populyar olan Lili İvanovanın indiki Heydər Əliyev Sarayında keçirilən konsertində tanış etmişdilər. Bu tanışlığın təşəbbüskarı isə Zərifə xanım idi...

1982-ci ildə Zərifə xanım Mehribanın valideynlərindən övladlarının elçiliyini elədi və xeyir işi ləngitməməyi xahiş etdi. Elə bil ürəyinə dammışdı...

22 noyabr 1982-ci ildə Sov.İKP MK-nın plenumu Heydər Əlirza oğlu Əliyevi Siyasi Büronun üzvü seçdi, SSRİ Ali Sovetin sessiyası isə Əliyevin Sovet İttifaqı Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini seçilməsini təsdiqlədi. Bəli, nişanlı qızın - Mehribanın ayağı sayalı olmuşdu, bu əlamətə azərbaycanlılar çox inanırlar...

* * *

Toyu təm-təraqdan uzaq bir tərzdə elədilər. Əslində, bu, bizim indi təsəvvür etdiyimiz toylara bənzəməyən sadə bir məclis idi. Əliyevlər ailəsinin bu xoş gününə ancaq yaxın adamlar təşrif gətirmişdilər.

İllər sonra Heydər Əliyev Biləsuvar da məcburi köçkün gənclərin toy məclisində iştirakı zamanı bu məqamı da yada salacaqdı: “Bu gün sizə bildirmək istəyirəm ki, hətta mənim oğlum da, qızım da ailə qurarkən mən onlara toy edə bilmədim. Yəni ona görə yox ki, imkanım yox idi. Ancaq mənim iş şəraitim elə idi ki, hesab edirdim, onlar elə toysuz da öz ailələrini qurub xoşbəxt ola bilərlər. Mən bu gün sevinclə deyə bilərəm ki, toy edə bilmədim sə də onlar gözəl ailə qurublar, mənim nəvələrim var, xoşbəxt yaşayırlar”.

Yeni ailə qurmuş gənclərin ilk qız övladı dünyaya gəldi və dünyaya özü ilə bir aləm sevinc gətirdi. Baba da, nənə də ona balaca bir möcüzə kimi baxırdılar. Körpəyə ad tapmaq üçün çox fikirləşəsi olmadılar. Əksər Azərbaycan ailələrində mövcud olan ənənə bu məqamda kara gəldi. Balacaya İrəvan xanlarının nəslindən olan ulu nənəsinin adını qoydular – Leyla. Böyüyəndə rus dilində şeirlər yazacaq Leyla haqqında kitabın növbəti bölümlərində ətraflı söhbət açmaq fürsətimiz olacaq.

Hələliklə, Mehriban xanım Əliyevanın 27 aprel 1996-cı ildə “Panorama” qəzetinə verdiyi müsahibədən bəzi məqamları xatırlayaq:

“- Bir az özünüz haqqında danışın. Uşaqlığınız, ixtisasınız haqqında. Sizin valideynləriniz kim olub?

- Mənim valideynlərim hər ikisi alimdir. Anam filologiya elmləri doktoru, professor idi. Ömrünün son illərində Azərbaycan EA Şərqsünaslıq İnstitutuna rəhbərlik edirdi. Atam fizikdir. Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü... Mən məktəbi qızıl medalla bitirib Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutuna daxil oldum. Bir ildən sonra Moskvaya köçməyimizlə əlaqədar Seçenov adına Moskva Tibb İnstitutuna keçdim. Oranı fərqlənmə diplomu ilə bitirib, Göz Xəstəlikləri Elmi Tədqiqat İnstitutunda həkim işlədim.

- Həyat yoldaşınızla necə tanış olmusunuz?

- Respublika Sarayında bolqar müğənni Lili İvanovanın qastrolu keçirilirdi. O konsertdə tanış olduq.

- Yoldaşınız ev işlərində, uşaqların tərbiyəsində sizə kömək edirmi?

- Yox, ev işlərində kömək etmir. Uşaqların tərbiyəsinə gəlincə isə, biz heç vaxt xüsusi şəkildə uşaqların tərbiyəsi ilə məşğul olmuruq, onlara nəsihət vermirik. Mən belə fikirləşirəm ki, ailədəki atmosfer ən gözəl tərbiyə vasitəsidir. Şükür ki, uşaqlarımız da ağıllı və sözə qulaq asandırlar.

- Bəs siz necə? Yoldaşınıza işdə kömək edirsinizmi? O, sizə problemlərindən danışırımı, məsləhətlərinizə qulaq asırımı?

- İlham işdə çox yorulur, ona görə də evdə bütün problemlərdən uzaqlaşmaq lazımdır. Bax, bu işdə mən ona kömək edirəm.

- Boş vaxtınızı necə keçirirsiniz? Konsertlərə getməyi, qonaq getməyi xoşlayırsınız, yoxsa boş vaxtınızı evdə, ailə ilə birlikdə keçirirsiniz?

- Ailəmlə dincəlməyi çox sevirəm. Amma maraqlı konsertlərdə, sərgilərdə, təqdimatlarda olmağa çalışıram.

- Yoldaşınız hansı yeməkləri daha çox sevir?

- İlham yemək məsələsində elə də vasvası deyil, amma daha çox milli yeməklərə üstünlük verir. Plovu çox sevir.

- Övladlarınızın gələcəyini necə görmək istərdiniz?

- Hər şeydən əvvəl, övladlarımla sağlam və xoşbəxt olmasını arzu edirəm. Qoy həyatlarında xoş günlər daha çox olsun. Böyüyəndə isə ləyaqətli və yaxşı insan olsunlar...”

İlham Əliyev də müsahibələrindən birində illər öncə öz gələcək həyat yoldaşı ilə tanışlığını belə xatırlayırdı: “Biz Bakıda konsertdə tanış olmuşduq. Təxminən bir neçə aydan sonra da evləndik. O vaxtdan da birlikdəyik. Gözəl uşaqlarımız var, onlarla fəxr edirik, çox mehriban ailəmiz var. Mən hesab edirəm ki, ailədə mehribanlıq hər bir insan üçün qiymətsiz nemətdir. Ailə cəmiyyətin əsasıdır. Uşaqların ailədə aldığı tərbiyəni nə məktəb, nə də institut əvəz edə bilər. Uşaqlar valideynlərin mehriban münasibətini, onların arasında sevgini, qarşılıqlı anlaşmanı və zərifliyi görəndə xeyirxah və xoşrəftar olurlar. Mən ailə həyatında çox xoşbəxt adamam, yoldaşımla iyirmi beş ildir ki, evliyəm, adama elə gəlir ki, bu, dünən olub. Amma qızlarımla yaşının artıq iyirmidən çox olduğunu görəndə fikirləşirəm ki, deyəsən, o qədər də cavan deyiləm. Ancaq on yaşlı oğlumu görəndə deyirəm ki, yox, hələ cavanam, oğlumun cəmi on yaş var! Ailə çox şəxsi olan bir şeydir, mən bu barədə çox

danışmağı xoşlamıram. Evə gələrkən əzizlərimin təbəssümünü və gözlərində səmimiyyəti görəndə işimlə bağlı bütün problemləri, çətinlikləri və xoşagəlməz halları unuduram, mehribanlıq və məhəbbət dünyasına daxil oluram”.

... Oğlu İlhamın ailə sevinci Zərifə xanımı da qanadlandırmışdı, klassik qayınana-gəlin “ixtilafları” onların münasibətlərinə tamam yad idi. Bu münasibətlər ana-övlad məhəbbəti, istilik, zəriflik və həssaslıq üzərində köklənmişdi. Gənc gəlin, yenicə ailə həyatına qədəm qoymuş Mehriban xanım müdrik ev sahibəsindən dərs almağa, görüb-götürməyə çalışırdı.

Onun 31 may 2005-ci ildə “İzvestiya” qəzetinin müxbiri Oleq Siqanova müsahibəsi bu baxımdan diqqəti çəkir:

“- Siz ixtisasca həkim-oftalmoloqsunuz. Sənətinizi unutmamısınız ki?

- Mən uzun müddət ixtisasım üzrə işləməmişəm, buna görə, təbii ki, çox şeyi unutmuşam. Oftalmologiya təbabətin elə bir sahəsidir ki, fasilə sevmir. Bir-iki ay fasilədən sonra buraxılanların bərpa olunmasını tələb edir.

- Sizin peşə seçiminizə nə təsir etdi?

- Anam şərqsünas alim idi. Amma o həkim olmaq istəyirmiş və orta məktəbi bitirdikdən sonra sənədlərini Tibb İnstitutuna verib. Lakin hansı səbəblərdənsə valideynləri bunun əleyhinə olublar və anamın fikrini dəyişdirə biliblər. Nəticədə, o, filoloq olub. Məhz anamın bu baş tutmamış arzusu mənim seçimimi müəyyən etdi. Həm də ixtisas seçimində mənə İlhamın anası –həkim-oftalmoloq Zərifə xanımın böyük təsiri olmuşdur....”

* * *

O, artıq tanınmış ailənin gəlini idi. Tale bu statusu gələcək dövlət başçısının həyat yoldaşı – ölkənin birinci xanımı, övladlarının anası kimi zaman-zaman yenidən müəyyənləşdirəcəkdə. Amma ağ xalatlara vidalaşmamaq da olardı. Göz xəstəlikləri olan insanların müalicəsini, zülmətlə döyüşü, dünyanın ən qiymətli sərvətini – dünya işığını onlara qaytarmaq missiyasını davam etdirmək olardı. Zətən, gənc Mehribanın özünə örnək saydığı Zərifə Əliyeva ömrü boyu bu missiya ilə məşğul olmuşdu. Daşdığı ictimai statuslar ona maneçilik törətməmişdi.

Amma tale Mehriban Əliyevanın missiyasını başqa səmtlərə doğru istiqamətləndirdi. Onun gəlin olduğu həmin ailədən dövlət qayğılarının güclü cərəyanları keçirdi, burada ictimai nəbz, millətin arzuları, ümidləri və nigaranlıqları daha aydın duyulurdu.

Görünür, elə bu duyğu da 21 yaşlı Mehribana həyatda öz yerini müəyyənləşdirməyə kömək etdi. Azərbaycanın birinci xanımının ictimai fəaliyyəti bu duyğudan başladı.

Sınaq dolu günlər

Əliyevlər ailəsinin birliyi, bütövlüyü Zərifə xanımın mənəvi dünyasında təcəllə tapmışdı. Mehriban bu ailəyə gəlin gələndən bir neçə il sonra ailənin böyük xanımı dünyasını dəyişdi. Bu nurlu insanın vəfatı ailəyə böyük sarsıntılar yaşatdı. Tək Zərifə xanımın övladları Sevil və İlham yox, Heydər Əliyev də mənəvi cəhətdən kimsəsiz qaldı. Məhz belə bir məqamda bu boşluğu doldurmaq üçün Mehriban xanım Əliyeva 21 yaşında ailənin bütün yükünü çiyinlərinə çəkdi. Ailənin mənəvi birliyini, bütövlüyünü qorudu.

Heydər Əliyev Mehriban xanımı həmişə öz doğma övladı kimi əziz tuturdu. Bu sevgini, şəfqəti fotolar da sübut edir, o günlərə şahid olmuş insanların xatirələri də.

O Heydər Əliyevə təkə gəlin yox, həm də övlad olmuşdu...

Mehriban xanım Heydər Əliyevin acılı-şirinli günlərinin şahidi idi. Bir övlad kimi onun hər qayğısını çəkən, pencəyinin tozunu alan, ürəyinin əsəbinə su səpən doğma bir insan idi...

1987-ci ildə Heydər Əliyevin Qorbaçov və ətrafındakı şəxslərin məkrli israrları ilə istefaya göndərilməsindən sonra bu ailə üçün keşməkeşli günlər başlandı. Amma bu ağır günlərin ailə dəyərlərinin sarsılmazlığını sübuta yetirən, Əliyevlər ailəsinin üzvlərini bir-birinə daha da doğmalaşdıran, ailə üzvündən həm də silahdaşa çevirən sınaqları da vardı. Üzərinə yönələn təzyiqlər Heydər Əliyevi doğmaları - oğlu, qızı, gəlini onun mübariz, təmənnasız köməkçiləri ilə daha da yaxınlaşdırırdı.

Atasının istefasından sonra perspektivli alim, tarix elmləri namizədi, həmkarlarının, tələbələrinin böyük sevgisini qazanmış İlham Əliyevi də Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutundan xaric etdilər.

Mehriban Əliyeva o günləri belə xatırlayır: «1987-ci ildən sonra bizim ailəmiz həqiqətən çox böyük gərginliklərlə üzləşdi. İlham özünü itirmədi, hər şey elədi ki, ailəsi, uşaqlar bu çətinliyi hiss etməsinlər. O zaman çox böyük problemlərimiz var idi, bizə demək olar ki, heç kəs kömək etmirdi. Onun sayəsində biz çox üzüntü çəkmədik...»

-Ağır idimi? - «Günay» qəzetinin əməkdaşı bir müddət sonra İlham Əliyevin özündən soruşur...

-Ağır idi, - İlham Əliyev həqiqəti gizlətmir, - Mən nəzarət altında yaşayırdım, ağıma da gəlmirdi ki, haçansa Bakıya qayıdacağam. Bizneslə məşğul olmğa başladım...

Bununla belə, az sonra Moskvanı tərk etmək zərurətə çevrildi. Amma Azərbaycana qayıtmaq mümkün deyildi.

“Bakıdan hədələr eşidilirdi. Onda mən Türkiyəyə yola düşdüm. Oradan özümün Moskvadakı şirkətlərimə rəhbərlik elədim...”

Mən Moskvada bizneslə məşğul olurdum və bununla fəxr edirəm. Mən bunu heç zaman danmamışam. Yaradılmış, nizama salınmış bu kampaniya Moskvada açılmış ilk Azərbaycan ocağı idi. Bu öz yerində, bu kampaniyada Moskvada yaşayan Azərbaycanlılar çalışırdılar, qazanırdılar. Mən o zaman da, bizneslə məşğul olmaqla öz zəhmətimlə xalqıma xidmət etmişəm»...

“Heydər Əliyevdən başqa öz kabinetinizdə kimin portretini gömək istərdiniz” sualına bir vaxtlar İlham Əliyev belə bir cavab vermişdi: «Mənim kabinetimdən Heydər Əliyevin portreti asılıb. Və yəqin ki, elə biri bəsdə. Bütün bunlardan əlavə o məndən ötrü doğma insandı, atamdı, o, bütün ömrü boyu, ictimai-siyasi situasiyalardan asılı olmayaraq, xalqına bütün varlığı ilə xidmət etmiş liderdir. Azərbaycanın tərəqqisində onun əməyi qiymətsizdir. Ona saflıq və ali insani keyfiyyətlər xasdır. Amma bu keyfiyyətlərlə siyasi karyerada çox uzağa getmək olmur. Bu mənada o, unikaldır. Bir ailə üzvü kimi, bu mənə daha yaxşı bəllidir, nəinki başqasına: axı başqaları dövlət xadimlərini ya aradılan görürlər, ya da televizorda”.

8 yaşı olanda o artıq Azərbaycanın birinci şəxsinin oğlu idi və İlham Əliyevin belə bir statusun müəyyən etdiyi mühitdə böyüməsi, xarakterinin bu mühitin hüdudsuz imkanları çevrəsində formalaşması üçün geniş imkanlar vardı.

Amma bu imkanlar, bu status İlham Əliyevin böyüdüüyü evin, ocağın qapısından kənarında qalmışdı. Bu ocaqda o, Azərbaycanın birinci şəxsinin oğlu kimi deyil, cəmiyyətin kübar dəyərlərini təmsil edən bir Azərbaycan ziyalisinin, aliminin ailəsində boy atan övlad kimi tərbiyələndirilmişdi. O, məhz belə bir mühitin təlqin etdiyi dəyərlər ruhunda böyümüşdü, şəxsiyyət kimi öz xarakterinin təməl əlamətlərini bu dəyərlərin ruhunda formalaşdırmışdı.

İlham Əliyevi hələ uşaqlıqdan zəhmətə alışdırmışdılar, kimliyindən asılı olmayaraq bütün insanlara sevgi bəsləməyi təlqin etmişdilər, xarakterini sadəliklə, təvazökarlıqla ziynətləndirmişdilər.

Məsələn, həm elmi işlə məşğul olmasına, həm ailə qayğıları çəkməsinə baxmayaraq, Zərifə xanım Əliyeva bir dəfə belə məktəbdəki valideyn iclaslarından qalmazdı. Bir dəfə maraqlı bir əhvalat baş vermişdi. Sınıf yoldaşları o illərin Bakısında ən maraqlı əyləncələrdən olan Funikulyora minmək üçün sözü bir yerə qoyub dərstdən qaçanda nümunəvi şagird olmasına rəğmən o da dəstədən geri qalmaq istəmədi. Onlar dərstdən yayınıb, funikulyora mindilər, Dağüstü parka qalxıb Bakının ən uca yerindən şəhəri seyr etdilər və yenidən məktəbə qayıdarkən məktəbi dövrəyə almış milisləri gördülər. Hamı həyəcanlı idi, elə bil həyəcan signalı verilmişdi. O hadisədən sonra Zərifə xanım oğlunun sinif yoldaşlarından rica elədi: “Bir də gəzmək niyyətinə düşsəniz, əvvəlcə mənə deyin”.

Övlad tərbiyəsində bu sadə, təvazökar yanaşma İlham Əliyevin təhsil aldığı sinfin son zəng gününü də 6 nömrəli məktəbin tarixində əlamətdar bir hadisəyə çevirmişdi. İlham söyləyəndə ki, gecəyə onun atası da təşrif buyuracaq, bir çoxları inanmadı. MK birinci katibinin iş rejimindən hamı xəbərdar idi. Televiziya ilə onu gah pambıq tarlalarında, gah üzüm plantasiyalarında, gah Neft daşlarında görürdülər... Ona görə də birincinin bu qədər işin-gücün içində məktəbdəki buraxılış gecəsində iştirakı çoxlarına inanılmaz gəlirdi. Amma Heydər Əliyev həqiqətən gəldi. Onunla birgə Zərifə xanım da, Sevil də İlhamın bu sevincli gününü onunla bölüşdülər. Hamı şadlıq içində idi. Təbriklər, həyəcanlı nitqlər, kövrəlmiş müəllimlər, valideynlər... Musiqi, rəqslər. İlham da sinif yoldaşları ilə birgə şənələnirdi. Heydər Əliyev gecə yarısına qədər məktəbdə qaldı, xatirə şəkilləri çəkirdi.

Azərbaycan onu dar gündə tanıdı

Bu ailədə böyüklər öz davranışları ilə övladlarına öyrətmişdilər ki, xoş gündə də, çətin məqamda da insan öz doğmasının yanında olmalıdır, ona dəstək verməlidir. 1987-ci ildə istefaya göndəriləndən sonra Heydər Əliyev üçün başlanan çətin günlərdə də, 20 Yanvar faciəsinin səhəri günü min bir təhlükə altında Azərbaycanın Moskvadakı daimi nümayəndəliyinə gəlib, bəyanat verərək bu faciənin günahkarlarını bütün dünyanın gözləri önündə ifşa edəndə də övladları, qızı, oğlu, gəlini Heydər Əliyevin yanında idilər.

İlham Əliyevin Azərbaycan cəmiyyətinə ilk təqdimatı faktını bir çox müasirlərim, adətən, 1994-cü ildə axtarırlar.

Amma bu yanaşma ilə razı deyiləm... Əsla razı deyiləm!

Çünki Azərbaycan cəmiyyətinin İlham Əliyevi ilk dəfə görüb tanıdığı an tariximizə 20 Yanvar faciəsi kimi yazılmış elə bir günə təsadüf edir ki, o günün bir dəqiqəsini də unutmağa xalq olaraq haqqımız yoxdur.

Əsrlərin milli yaddaşımızda süxurlaşdırdığı çox iti, tutumlu bir ifadə var: dar gündə tanımaq.

Birilərini uzun zamanlardır tanıyarsan, xoş günlərin xuramanlığında çoxları ilə ülfət bağlarsan, amma zamanın səmum yeli qəddini əydiyində yanında kimləri görərsənsə, dayaq bilib kimlərin boynuna sarılırsansa, gücünə sığınarsansa taleyinə əbədi yazılanlar da onlar olar.

Qismətdən Azərbaycan xalqı İlham Əliyevlə ilk dəfə belə bir məqamında tanış oldu, çağdaş tarixinin ən ağır bir vədəsində, dar günündə onu yanında görüb tanıdı.

* * *

Bu sətirləri yaza-yaza 1990-cı ilin 20 yanvar səhərini xatırlayıram...

Sovet ordusunun Bakıda törətdiyi vəhşət, paytaxt küçələrindəki qanlı mənərələr, bu qətliama qarşı kükrəyən insan dənizi yaddaşımızda qorxulu bir filmin kadrları kimi sürətlə bir-birini əvəz edir və xatirələrim 20 Yanvar səhəri uzaq, soyuq Moskvada çəkilmiş bir videolentin tarixi-mənəvi məzmununda lövbər salır.

Epizodlarda Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyi qarşısında yaranmış izdihamdır, bir avtomobil yaxınlaşır. İzdiham bir anda hərəkətə gəlir, avtomobildən düşən sərnişinlər əhatəyə alınır, onların binaya keçməsi üçün dəhliz yaradılır. Gələn Heydər Əliyev və ailə üzvləridir. Səhhətindəki problemlər fiziki durumundan bəllidir...

O dəqiqələrdə keçmiş SSRİ imperiyasının nəbzi məhz o izdihamda döyünür, belə məqamda Heydər Əliyevə, Onun doğmalarına qarşı nələrin baş verəcəyini kimsə təxmin edə bilməz.

Amma heç nəyə baxmayaraq Azərbaycanın başına gətirilmiş bu dəhşətləri imperiyanın mərkəzindən bütün dünyaya yetirməkdən ötrü Ulu Öndər dərhal özünü ölkəmizin Moskvadakı nümayəndəliyinə yetirməyi borc bildi. İstefasından sonra keçirdiyi ilk mətbuat konfransında şəxsiyyətinə olan böyük maraqla az sonra bütün dünya mediasının diqqətini 20 Yanvar hadisəsinə yönəltdi.

Onu müşayiət edənlər arasında ucaboşlu, səliqəli geyimli bir gənc var...

Əlində qovluq Heydər Əliyevin ardınca təmkinlə addımlayır...

Ulu Öndərə, ətrafdakı insanlara yönəlmiş sevgi dolu, işıqlı baxışları ilə həmin an Azərbaycan xalqının sığındığı, nicat umduğu yeganə liderə qarşı baş verə biləcək hər hansı təxribata anında cavab vermək əzmində görünür...

Azərbaycan tarixinin İlham Əliyevlə ilk tanışlıq anı məhz həmin kadrlardan başlanır...

* * *

O epizodların çəkildiyi vaxtdan bir müddət əvvəl İlham Əliyev Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər Universitetinin tarix elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə malik gənc müəllimi vəzifəsindən uzaqlaşdırılmışdı... Yüksək dövlət vəzifələrindən istefasından sonra Heydər Əliyevə qarşı yönələn təzyiqlər ondan da yan keçməmişdi. Onda İlham Əliyev həm atası üçün böyük həyəcan keçirir, həm də özünə qarşı başlanan təzyiqlərə mətanətlə dözürdü. Üstəlik, illər öncə yaşadığı Ana itkisi...

Onda İlham Əliyev üçün hələ yolun başlanğıcı idi. Bəlkə də təzyiqlərə səbr edib, vəziyyətin qaydasına düşəcəyi vaxtı gözləmək, elmi-pedaqoji karyeranı davam etdirmək olardı. Ali məktəb müəllimliyi Onun sevib-seçdiyi bir sahə idi, dərs dediyi tələbələrini özünə çox doğma bilirdi və müəllimlik taleyinin ona nə qədər yaxın olduğunu İlham Əliyevin o illərə dair xatirələrindən də duymaq olar: "Tələbələrin hisslərini gözəl başa düşürdüm, demək olar ki, qəlbən hələ onların, auditoriyada oturanların yanında idim. Odur ki, daim onlara kömək etməyə, dəstək olmağa, hətta qiymətlərini bir qədər artırmağa çalışırdım. Düşünürəm ki, mən pis müəllim deyildim və o vaxtları yaxşı xatırlayıram".

Amma o artıq qərarını vermişdi. O ağır günlərdə gələcək arzularının deyil, Azərbaycanın, Heydər Əliyevin və bu iki dəyərin vəhdətində Haqqın yanında olmağı üstün tutmuşdu.

Ona görə də İlham Əliyevin Azərbaycandakı siyasi proseslərdə iştirakının 1994-cü ildən götürülməsini bir qədər ədalətsiz yanaşma kimi qiymətləndirir və bunu qəbul etmirəm...

Sonralar Heydər Əliyev özü də xatırlayacaqdı ki, o çətin günlərində Ona ən yaxın dəstək verən, bütün təzyiqlər və təhdidlərə rəğmən Onu haqq mövqeyindən bir addım da olsun geri çəkilməməyə, Azərbaycan davasını sürdürməyə çağıran, bunun üçün ona hər cür dəstək verən silahdaşlarından biri, daha doğrusu birincisi məhz İlham Əliyev olub.

Bu davada iştirak Heydər Əliyev qədər İlham Əliyev üçün də asan deyildi.

1987-1991-ci illərdə Sovet imperiyasının repressiya məşını, 1991-1993-cü illərdə isə yenicə müstəqillik qazanmış Azərbaycanın dövlət idarəetmə strukturlarını saran tam bir bədxahlar ordusu Heydər Əliyev qədər İlham Əliyevə qarşı da yönəlmişdi.

O, illərdə müstəqil dövlətin İlham Əliyev kimi bir neçə xarici dili sərbəst bilən peşəkar diplomatlara, gənc alimlərə böyük ehtiyacı vardı. Dövləti idarə edənlərin çoxu hələ “biznes”, “bazar iqtisadiyyatı” terminlərinin nə olduğunu bilmədiyi vaxtlarda iş həyatının incəliklərinə, Qərbin iqtisadi inkişaf meyillərinə dərinlən bələd olan İlham Əliyev kimi menecerlər müstəqil dövlətin gələcək inkişaf yollarının müəyyənləşdirilməsindən ötrü hava və su kimi lazım idi.

Amma o, məhz Heydər Əliyevin oğlu olduğuna görə belə bir diqqətdən kənarıda idi.

Məhz Heydər Əliyevin oğlu olduğuna görə təzyiqlərlə üzləşməli, bu təzyiqləri özünəməxsus mətanətlə dəf etməli idi.

O, illərdə Heydər Əliyev ailəsinin hər hansı maddi sıxıntı ilə üzləşməməsi üçün İlham Əliyev iş həyatına qədəm qoydu. İlk biznes nailiyyətləri ilə məşğul olduğu hər bir işdə uğur qazana biləcəyini bir daha isbatladı.

Və əgər tale gələcək həyat yollarında öz düzəlişlərini edərək Onu dövlət idarəçiliyi sahəsinə gətirməsəydi, İlham Əliyevin bu gün dünyanın ən məşhur azərbaycanlı iş adamlarından biri kimi tanınacağına kimsənin şübhəsi yoxdu....

* * *

Naxçıvanda keçirdiyi çətin illərdə də İlham Əliyev Azərbaycan xalqının ümummillə liderini tək qoymur, respublikadakı o xaos, qarışıqlıq dönəmində ciddi siyasi fenomen kimi qəbul olunan Heydər Əliyevin övladına qarşı yönələn biləcək bütün təhlükələrə rəğmən tez-tez Naxçıvana atasının ziyarətinə gəlir, o ağır vaxtlarda Heydər Əliyevə və Ulu Öndərin şəxsində Azərbaycan xalqına ayaqda qalmaqda mənəvi dəstək olurdu.

Oğul və silahdaş

Türkiyədə yaşadığı vaxtlarda da yolların təhlükəli olmasına baxmayaraq İlham Əliyev tez-tez özünün idarə etdiyi avtomobillə Naxçıvana doğru yola çıxırdı. Ata Moskvada yaşanan ağır sınaqları, xəstəliyi daha adlatmışdı. O, yenə mübarizə meydanında idi. Oğlu da yanında. İlham Əliyev əlbətdə ki, dünyaya məhz belə bir şəxsiyyətin övladı kimi gəldiyinə görə taleyinə minnətdar idi. 2003-cü ilin prezident seçkisindən bir neçə ay əvvələ aid bu səmimi düşüncələrindəki kimi: “Mən fəxr edirəm ki, Heydər Əliyevin oğluyam. Mən bu duyğu ilə erkən yaşlarımdan yaşayıram və bu hissə mənim bütün ömrümdən keçib. Onun haqqında siyasətçi, şəxsiyyət, qeyri-adi qabiliyyətlərə, yüksək insani keyfiyyətlərə malik insan kimi çoxlu sayda kitablar, məqalələr, elmi araşdırmalar yazıblar. Amma məndən ötrü, o, ilk növbədə istəkli atadır, övladlarımdan babasıdır.

Heydər Əliyevin oğlu olmaq böyük xoşbəxtlikdir və eyni zamanda böyük məsuliyyətdir... Məsuliyyət ilk növbədə ona görədir ki, onun adına layiq olasan. Mən uşaq yaşlarımdan anlayırdım ki, nə isə bir ədalətsizliyə yol versəm, ya nəyisə düz

eləməsəm, adamlar deyəcək: Bunu Heydər Əliyevin oğlu törədib. Mənim yanlış hərəkətim mənim atama ünvanlanacaq. Amma mən buna heç zaman yol verə bilməzdim. Həmçinin mənim uğurlarım da Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bəli, mən həyatımda nəyə nail olmuşamsa, bu atamın mənə verdiyi tərbiyənin nəticəsidir.

Heydər Əliyev qalibdir. O, bütün zamanlarda qələbələr qazanıb və qazanır. Bunu hamı etiraf edir. Ancaq bəziləri heyrətə gəlib soruşurlar ki, o buna necə nail olur? Əlbəttə, bu suala tamamilə müfəssəl cavab vermək olar. Amma belə bir müxtəsər cavab yerinə düşər: “Xeyirxahlıq həmişə qalib gəlir”. Heydər Əliyevin qələbəsi ədalətin və həqiqətin təntənəsidir. Həqiqət onun varlığında, təbiətində, naturasındadır”.

Atasının Naxçıvanda keçirilən 70 illik yubileyi də İlham Əliyevin yaddaşında ən işıqlı xatirələrdən biri kimi qalmışdı. O xoş günlərdə Heydər Əliyevlə bərabər olmaq üçün oğlu Naxçıvana maşınla Ərzurumdan keçərək gəlmişdi: “10 may 1993-cü ildə o, Naxçıvanda yaşayır və işləyirdi, atamın başına az adam yığılmışdı. Onlar da onun silahdaşları, qonaqlar, mövcud Respublika iqtidarının təzyiqlərindən çəkinməyərək Naxçıvana gələn Yeni Azərbaycan Partiyasının fəalları idilər. Onların arasında, həmfikirlər, qohumlar və atama qəlbən bağlı olan insanlar vardı. Onlar gəlmişdilər ki, atamın 70 illiyini təbrik etsinlər və eyni zamanda Respublika rəhbərliyinin səriştəsiz hərəkətlərinə qarşı açıqca etirazlarını bildirdilər. O hakimiyyət xalqın etibarını itirmişdi, xalqı uçuruma aparırdı, Heydər Əliyevin vəzifədən kənarlaşdırılması naminə hətta qorxulu bir addım atmağa, Naxçıvan Muxtar Respublikasını ləğv etməyə belə hazır idilər.

Biz bir neçə gözəl günü bir yerdə keçirdik. Bu arada heç kimin ağına da gəlməzdi ki, bir neçə ay keçəcək və mövcud rejim çökəcək. O adamlar ki, Heydər Əliyevi məhv etmək niyyətinə düşmüşdülər, özləri yalvaracaqdılar ki, Bakıya gəlsin və onları xilas etsin. Amma Heydər Əliyev Bakıya ona görə gəldi ki, öz xalqını, Vətəninə xilas etsin. Əlbəttə, o gün, yəni 10 may 1993-cü ildə biz bu barədə düşünmürdük. Sadəcə atamın ad günündə bir yerdə olduğumuza görə sevinirdik. Biz hamımız o yaz günündə yüksək əhval-ruhiyyədə idik; aydın bahar səmasında gözqamaşdıran günəş parlayırdı. Naxçıvandakı o gözəl may gününü mən heç zaman unutmayacağam”.

* * *

Yaddaşlarda Naxçıvandakı o gözəl may günəşi işığı kimi parlayan həmin gündən təxminən bir ay sonra Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının təkidli tələbi ilə siyasi hakimiyyətə qayıtdı. Elə İlham Əliyevin öz atasına ən böyük dəstəyinə də bu qayıdırdan sonra, ölkənin müstəqilliyi üçün yeganə həyat mənbəyi rolunu oynayan “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ərəfəsində ehtiyac yaranacaqdı.

Uzun illər neft-qaz sənayesində çalışdığım və o prosesləri böyük diqqətlə izlədiyimdən bu müqavilə ilə bağlı bir çox detalları dəqiqliklə xatırlamaq imkanım var. Heydər Əliyevdən əvvəl iqtidarda olan Azərbaycan Xalq Cəbhəsinin səriştəsiz təmsilçilərinin apardıqları danışıqlar nəticəsində hazırlanmış müqavilə Azərbaycanın milli maraqlarına zidd məqamlarla “zəngin” idi.

Bu da SSRİ-nin süqutundan sonra iqtisadi potensialına görə müstəqil yaşamaq imkanlarına malik üç respublikadan biri sayılan Azərbaycanın müstəqillik

qazandıqdan sonra təbii sərvətlərinə sahib çıxmaq və Xəzərin özünə aid sektorunda siyasi-iqtisadi mənafeyini təmin etmək baxımından ciddi problemlərlə üzləşməsindən irəli gəlirdi. 1991-1993-cü illərdə daxildə ictimai-siyasi sabitliyin pozulması, xaos və anarxiya mühitinin formalaşması, iqtisadi tənəzzül prosesinin dərinləşməsi Qərbin nüfuzlu neft şirkətlərini Azərbaycanla hər hansı sərbəst əməkdaşlıqdan çəkindirirdi. Kreml Xəzərin hüquqi statusunun qeyri-müəyyənliyini əsas gətirərək belə bir müqavilənin imzalanmasına qarşı çıxırdı və regionu nüfuz dairəsində saxlayan imperiyanın belə bir mövqeyi Qərbin transmilli korporasiyalarının tərəddüdlərini artırırdı.

Bu qədər gərgin ziddiyyətlər və getdikcə ölkəni öz girdabına alan sosial-iqtisadi böhran durumunda AXC iqtidarı vəziyyəti nisbətən yumşaldıb, hakimiyyətin ömrünü uzatmaq üçün Qərbin irəli sürdüyü hər şərtə razı idi. Buna nümunə kimi təkə bir faktı göstərek: AXC hakimiyyəti ilk neft müqaviləsində ümumi payın düz 60 faizinin yalnız bir şirkətə - Böyük Britaniyanın bp şirkətinə ayrılmasına razılıq vermişdilər. Saziş layihəsində bir tərəfdən Azərbaycanın payı yolverilməz dərəcədə aşağı həddə göstərilmişdi, eyni zamanda, hasil olunacaq səmt qazının respublikamıza satışı nəzərdə tutulmuşdu.

İllər sonra "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanmasının beşinci ildönümü ilə bağlı keçirilən mərasimdə o zaman Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti vəzifəsini tutan cənab İlham Əliyev o müqaviləni belə xarakterizə edirdi: "1993-cü ilin yazında Azərbaycanın əvvəlki rəhbərliyi tərəfindən elə bir müqavilə variantı hazırlanmışdı ki, əgər o imzalansaydı, ölkə iqtisadiyyatına böyük zərər gətirmiş olardı. Xalq Cəbhəsi rejimi öz acınacaqlı vəziyyətini heç olmasa, bir qədər yaxşılaşdırmaq üçün müqaviləni hər cür şərtlərlə, ən yararsız, hətta milli mənafeyə zidd olan şərtlərlə imzalamağa hazır idi. Onlar anlamırdılar, heç anlamaq belə istəmirdilər ki, müqavilənin şərtləri Azərbaycanın iqtisadi inkişafı üçün nə deməkdir".

Bir sözlə, belə bir müqavilə Azərbaycan xalqının halal sərvətlərinin Qərbə yedirdilməsi, yenicə müstəqillik əldə etmiş dövlətin sömürgəçi siyasətin qurbanına çevrilməsi məqsədinə xidmət edirdi.

* * *

Heydər Əliyevin apardığı haqq davasındakı ən yaxın silahdaşı belə çətin bir məqamda yenə Onun yanından ayrılmadı, Moskvada artıq yetərinçə inkişaf etdirdiyi fərdi biznes fəaliyyətini yarıda saxlayıb, Azərbaycana döndü, Ulu Öndərin ən etibarlı, işgüzar və bacarıqlı köməkçisi kimi yeni neft strategiyasının hazırlanması prosesində öz töhfələrini verməyə başladı.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin beynəlxalq əlaqələr üzrə vitse-prezidenti vəzifəsinə təyinatından cəmi iki həftə sonra Heydər Əliyev Onu neft müqaviləsi layihəsinin hazırlanması məqsədilə əvvəl Türkiyəyə, daha sonra isə ABŞ-in Hyuston şəhərinə göndərdi.

Elmi fəaliyyəti Qərb siyasətinin tədqiqi ilə bağlı olan İlham Əliyev elmi bilgilərinin və peşəkar diplomatik bacarıqlarının səfərbərliyi ilə Qərb şirkətlərində inam və etimad formalaşdırmağa nail oldu.

* * *

Xatırlayanda indi hər şey adama o qədər heyretəmiz gəlir ki...

Müstəqilliyini cəmi 3 ildir əldə etmiş, o dövrə qədər dünyada olsa-olsa sovetlər ölkəsinin keçmiş əyalətlərindən biri kimi tanınan balaca bir ölkənin kiçik rütbəli gənc məmuru dünyanın iqtisadi mənzərəsini müəyyən edən enerji nəhənglərinin rəhbərləri ilə üz-üzə dayanıb Azərbaycan davası aparır. Onları həmin illərdə taleyi hələ qeyri-müəyyən olan, müharibədən yenicə çıxmış, güllə səsləri hələ də kəsilməmiş bir ölkənin gələcəyinə inandırır. Onların enerji layihələri ilə bağlı müsbət qərar vermələrinə nail olur.

Amma bütün bunlara İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın qazandığı nailiyyətlərin bu üzündən nəzər salarkən heç bir heyretə yer olmadığını görürsən. İlham Əliyev Azərbaycan tarixi üçün kim olduğunu, kim olacağını hələ onda təsdiqləmişdi. Hələ onda göstərmişdi ki, O, ən çətin, ən mürəkkəb şəraitlərdə belə Azərbaycan davasını zəfərlə başa çatdırmaq əzmindədir.

* * *

İllər sonra İlham Əliyev eyni qətiyyəti Bakı – Tbilisi – Ceyhan, Bakı – Tbilisi – Ərzurum, Bakı – Tbilisi – Qars kimi global enerji kommunikasiya layihələrinin reallaşdırılmasında da göstərəcək, Heydər Əliyevin arzularını bir-bir reallığa çevirəcək, əfsanələri həqiqətlərlə qovuşduracaqdı.

1994-cü ildə onlarla danışıqlar aparmaq üçün ABŞ-ın Hyuston şəhərinə gəlmiş ucaboylu, gülümsər çöhrəli, gənc diplomatı bir qədər tərəddüdlü nəzərlərlə süzən Qərb dünyası da Onu zamanla tanıyacaqdı.

kim olduğunu anlayacaqdı...

Biləcəkdi ki, Ona inanmaq olar, Onun gələcəklə bağlı verdiyi hər bir sözü tutacağına ümid etmək olar, onunla birgə xeyirli sabahlara doğru addımlamaq, Azərbaycan üçün, region üçün, ümumilikdə dünya üçün xoş bir gələcək yaratmaq olar, amma Onu Azərbaycanın milli maraqları ilə bağlı tutduğu qətiyyətli mövqeyindən heç bir vəhclə döndərmək olmaz...

* * *

...1995-ci ildən başlayaraq İlham Əliyev müstəqil Azərbaycan respublikasının ilk parlamentinin - Milli Məclisin deputatı kimi millətə vəkilliyin də parlaq örnəyini yaradacaqdı. Öz şəxsiyyəti, insanlara, onların problemlərinə yanaşmaları ilə əsl xalq elçisinin necə olması üçün meyarları müəyyən edəcəkdi.

O illərdə İlham Əliyevin Milli Məclisdə təmsil etdiyi Qaradağ rayonunda çalışdığımdan həmin dövrdə bu rayonda görülən işləri yaxşı xatırlayıram. İlham Əliyev bu gün bütün Azərbaycanda həyata keçirdiyi tikinti-quruculuq işlərini o zaman Qaradağdan başlamışdı. Rayonun sosial-iqtisadi inkişafı məqsədilə fond təsis edilmişdi. Amma bu fondun imkanları təkcə Qaradağ sakinlərinin deyil, köməyə

ehtiyacı olan, hansısa ağır problemin həllində əlacsız qalmış hər bir Azərbaycan vətəndaşının üzünə açıq idi.

90-cı illərin sonlarına doğru Azərbaycan cəmiyyəti İlham Əliyevi daha bir sahədə qazanılmış möhtəşəm uğurların müəllifi kimi alqışladı, onun ürək açan əməllərinə əhsən dedi. O illərdə İlham Əliyev Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti kimi respublikamızı əsl idman ölkəsinə çevirdi.

O dövrə qədər bəlli səbəblərdən ciddi bir nailiyyətə imza ata bilməyən idmançılarımız İlham Əliyevin diqqət və qayğısı, ən əsası isə mənəvi dəstəyi sayəsində beynəlxalq yarışlardan ölkəmizə parlaq qələbələrlə, qızıl medallarla dönməyə başladılar.

Azərbaycan gəncliyi İlham Əliyevin timsalında qayğıkeş bir dost qazandı. İdman Azərbaycanda ictimai aksiya kimi kütləviləşdi. Azərbaycan gənclərini pis vərdislərə doğru apara biləcək mümkün yollar idmanın gözəlliyinə, fiziki, mənəvi, ictimai faydasına doğru yönəldi.

* * *

Azərbaycanın Avropa Şurasındakı nümayəndə heyətinin rəhbəri, AŞ PA sədrinin müavini...

İlham Əliyev bir zamanlar Sov İKP MK-nın Büro üzvü, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsini tutmuş Heydər Əliyevdən sonra bu qədər yüksək vəzifəyə ucalan ilk azərbaycanlı idi.

Vətən, millət adına şərəf gətirən bu nailiyyətə sevinib, qürurlanmaq yerinə, cəmiyyətimizdəki bəzi bədxahlar tərəfindən bütün bunlara kölgə salmaq meylləri isə də hələ dəyişməmişdi.

Bir vaxtlar Heydər Əliyevin əleyhinə mərkəzə aramsız danoslar ötürənlər indi də İlham Əliyevin Avrointeqrasiya yolunda Azərbaycana qazandırdığı uğurlara kölgə salmaq üçün hərəkətə keçmişdilər, Onun Azərbaycan naminə nümayiş etdirdiyi qətiyyətli mövqeyi hər fürsətdə sarsıtmaq istəyən ermənilərlə mənən bir olmuşdular, birləşmişdilər. Amma İlham Əliyevin hər dəfə bu nüfuzlu beynəlxalq arenada Azərbaycan adına qazandığı parlaq zəfərlər bu bədxah münasibətə böyük ictimai coşğu ilə müşayiət olunan ən tutarlı cavablar idi.

Bu zəfərlər Azərbaycanı Avropa ailəsinin doğma bir üzvünə çevirdi. Müstəqil dövlətimizin tutduğu yolun istiqamətini müəyyənləşdirdi, cəmiyyətimiz üçün xoş bir gələcəyin rəsmini cızdı...

* * *

2003-cü ilin yayına doğru xalqımızın ümummilli lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyevdən sonra ölkəni idarə edə biləcək ən uyğun namizədlə bağlı fikirlərin paylaşıldığı hər yerdə sadə insanların “məhz İlham Əliyev” söylədiklərini eşidərdin. Burada 1994-cü ildən başlayaraq İlham Əliyevin təşəbbüsü, iştirakı ilə müxtəlif sahələrdə əldə edilmiş xoş nəticələrin təbii ki böyük təsiri vardı. İnsanlar onu sevir, rəğbət bəsləyirdilər. Amma 2003-cü ilin prezident seçkisi ərəfəsində Azərbaycan

cəmiyyətinin məhz İlham Əliyevin adı üzərində dayanması təkcə buna əsaslanmırdı. İnsanlar Heydər Əliyevin 1993-cü ildən böyük əziyyət bahasına toparladığı, rəvan, sakit, ardıcıl bir inkişaf məcrasına saldığı cəmiyyətin yenidən təlatümlərlə üzlənməməsi, qrup iddiaları ilə param-parça olmaması üçün İlham Əliyevi yeganə birləşdirici amil kimi dəyərləndirirdilər.

Zatən, 2003-cü ilin oktyabrında “Mən ona özüm qədər inanıram və gələcəyinə etibar edirəm” deyən namizədliyini geri götürən Heydər Əliyevin bu inam və ümidi də, əslində, xalqın onun mənəvi irsinin varisinə olan inam və ümidindən gəlirdi.

İlham Əliyev isə ölkəyə rəhbərlik fəaliyyətinin hər bir günü ilə həm xalqın, həm də Atanın ümidlərini göyərtirdi.

“Biz həmişə bir-birimizə can atırıq”

Əgər ailə ocağının istisi olmasaydı, 2003-cü ildən bəri xalq üçün əldə edilənlərə, müstəqil dövlətə qazandırılan nailiyyətlərə bir insanın enerjisi, gücü yetməzdi.

Amma İlham Əliyevdə bu güc, enerji tükənməzdir. Çünki ağır iş gününün yorğunluğundan, hər yeni nailiyyətin məmnunluğundan sonra Onu növbəti nailiyyətlərə ruhlandıran, hədəflərə çatmaq üçün mənəvi dəstəyini əsirgəməyən ailəsinin, doğma insanların əhatəsindədir...

50 yaşın astanasında Azərbaycan Prezidentinin “Hakimiyyət formulu” proqramının aparıcısı Mixail Qusmana verdiyi müsahibədə bu xüsusda bəzi maraqlı məqamlar da öz əksini tapır. M.Qusman “Bilirsiniz, İlham Heydər oğlu, mən heç yerdə rast gəlməmişəm ki, Sizin hansısa ənənəvi xobbiniz vardır. Mən heç yerdə oxumamışam ki, haradasa tilovla oturmusunuz, yaxud marka və ya kəpənək toplayırsınız” deyən soruşurdu: “Bəs, öz psixoloji gücünüzü haradan alırsınız? Psixoloji baxımdan necə bərpa olunursunuz, ümumiyyətlə, necə dincə bilərsiniz?”

“Fiziki gücümü idman zalında bərpa edirəm” İlham Əliyevin bu suala cavabı konkret olur: “İdmanla məşğul olmaq mənə özümü 20-30 il əvvəlki kimi hiss etmək imkanı verir. Psixoloji cəhətdən isə evdə və yalnız evdə yaxınlarımla əhatəsində, ailəm arasında. Yəqin ki, bayağı səslənir. Əslində, Yer kürəsindəki insanların böyük əksəriyyətindən fərqlənmirəm. Lakin bu, heç də təkcə istirahət üçün ən yaxşı vaxt deyildir. Gün ərzində ən yaxşı vaxt axşam evdə, ailəmlə birlikdə olmaqdır”.

“Hakimiyyət formulu”nda dünyanın çoxsaylı prezidentləri ilə həmsöhbət olan M.Qusmanı prezidentin işi ilə şəxsi həyatı arasındakı sərhədlər də maraqlandırır. O, hətta nümunə də göstərir: “Bilirsinizmi, bəzilərimdə belədir: vəssalam, ofisi bağladım, sonra evə, səhər isə yenə də işə”.

İlham Əliyev bu barədə öz təcrübəsini belə bölüşür:

“Qismən. Məsələn, iş heç vaxt qurtarmır. Yəqin ki, bu, təkcə məndə deyil, bütün prezidentlərdə belədir. Ona görə ki, evdə də işdəsən, evdə də işlə əlaqə saxlayırsan, təbii ki, bir hadisə baş versə, sutkada 24 saat işləyirsən. Buna görə də işin qurtardığını və indi şəxsi həyatın başladığını demək, sadəcə olaraq mümkün deyil. Lakin əlbəttə, işlə şəxsi həyat bir-birinə qarışmır. Axşam evimin kandarından içəri keçəndə, əgər heç

bir fəvqəladə hadisə, zəng yoxdursa, bütünlüklə, tamam başqa mühitə - onilliklər boyu olduğum ailə həyatı mühitinə düşürəm. Mən problemləri, narahatlıqları, iztirabları, əsəbiliyi evə gətirmirəm, yaxınlarımı qoruyuram. Evdə də hər şey 20-25 il əvvəlki kimidir, dəyişiklik yoxdur».

M.Qusmanın öz suallarını Azərbaycan Prezidentinə ünvanladığı vaxtlarda ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyevanın başçılıq etdiyi Heydər Əliyev Fondu Romada, Vatikanda Azərbaycanın təbliği üzrə genişmiqyaslı tədbirlər keçirir. Məşhur jurnalist bu məqamı da diqqətə çatdırır: “Mehriban xanımın fəal ictimai işlərindən hamının xəbəri vardır. O, möhtəşəm iş aparır, UNESCO-nun, İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Gimnastika Federasiyasının prezidenti, parlamentin deputatıdır. Bütün bunlar çox gözəl. Lakin mən belə başa düşürəm ki, bu, total məşğulluqdur. İndicə Siz də dediniz, mən də bilirəm ki, o özü hər dəfə evə can atır. Siz necə hesab edirsiniz, bu prioritetlər necə bölünür və onun prioritetləri sizinkilərə nə dərəcədə uyğundur?”

- Biz axşamlar, yaxud bazar günü vaxtımızı evdə keçirməyi hər şeydən çox xoşlayırıq - deyər İlham Əliyev davam edir: “Bizim üçün bu, vaxt keçirməyin ən yaxşı yoludur. Əlbəttə, öhdəliklər var. O, sizin qeyd etdiyiniz çox mühüm funksiyaları yerinə yetirir. Hazırda İtaliyada keçirilən bu günlər müstəqilliyimizin 20 illiyinə həsr edilmiş silsilə tədbirlərdir. Dünyanın bütün iri paytaxtlarında Azərbaycan günləri keçirilir. Moskvada, Parisdə, Berlində Azərbaycan günləri keçirilmişdir, indi Romada keçirilir. Yəni, bu, tədbirlər silsiləsidir. Əlbəttə, onun ictimai yükü çox böyükdür. Hətta birinci xanımın funksiyaları da – protokol tədbirləri və s. çox böyük qüvvə tələb edir. Bütün bunlar onu sevimli məşğuliyyətindən, evdə, uşaqların və nəvələrin əhatəsində olmaq, sadəcə divanda əyləşmək və söhbət etmək, adi ömür sürmək imkanından ayırır. Lakin belə deyək, bizim bir yerdə olmadığımız hallar il ərzində çox olmur. Tədbirlərdə iştirak etmək lazım gələndə belə olur. Biz həmişə bir-birimizə can atırıq, yanaşı olmaq istəyirik. O, çox istedadlı adamdır, hər işdə istedadlıdır. Buna görə də o, hər işi görməyə, özü də yüksək səviyyədə görməyə macal tapır”.

Bu fikirlər isə Mehriban xanım Əliyevanın “İzvestiya” qəzetinə müsahibəsində öz əksini tapıb: “Ailə, ilk növbədə həmfikirlər deməkdir. Bu insanlar - oxşar həyat prinsipləri və mənəvi dəyərləri olan kişi və qadındır. Odur ki, mənə, ailədə sözün radikal mənasında müxalifət olmamalıdır. İlhamla mənim çox şeylər barədə təsəvvürümüz eynidir. Biz təxminən oxşar mühitdə böyümüşük. Bu, ötən əsrin bütün mürəkkəbliklərinə baxmayaraq, öz ideallarına, mənəvi dəyərlərinə, milli ənənələrinə sadıq qala bilən Azərbaycan ziyalılarıdır. Belə köklərə malik olmaq xoşbəxtlikdir.

Qadın, hətta əgər o, prezidentin xanımı da olsa, hər şeydən əvvəl, qadındır, ailədə sülhün, razılığın və məhəbbətin təminatçısıdır. Mənim üçün çox vacibdir ki, həyat yoldaşım olduqca dolğun və gərgin iş günündən sonra evə gəlir və burada onu anlayır və dəstəkləyirlər, onu qiymətləndirir və sevir. Mən həm dost, həm də sevimli olmaq istəyirəm”.

Sevgi dolu bir ürək

Onların - Əliyevlərin çox mehriban, sadə, səmimi və ən əsası, məhəbbətlə qidalanan ailələri var.

Sevgi dolu bir ürəkdilər...

Bu ailədə hakim yalnız bu hisslərdir: qarşılıqlı sevgi, qarşılıqlı fədakarlıq, qarşılıqlı inam, qarşılıqlı dəstək...

Bu ailədə üç övlad və üç nəvə böyüyür...

“Mən bacıma və qardaşıma çox bağlıyam. Əminliklə deyə bilərəm ki, Arzu mənim hər şeyimdir. Bizim qədər bir-birinə yaxın olan bacılar tanımıram. Arzu həmişə köməyə çatmağa, özünü və vaxtını yaxınlarına fəda etməyə hazırdır. Ailə içində biz onu “sehirli çubuq” adlandırırıq. Arzu həm də mənim “sehirli çubuğum”dur” – bunu ailənin ilki – böyük bacı Leyla Əliyeva deyir.

Onun dünyaya gəlişi hələ çox gənc olan atasına və anasına misilsiz sevinc, ümid gətirdi, onlar üçün ailənin həqiqi varlığını göstərdi. Leyla Heydər və Arif babaları, Zərifə və Aida nənələri üçün kiçik möcüzə, böyük sevgi qaynağı idi...

İndi isə o özü anadır, iki gözəl balası – Əli və Mikayılı var...

Azərbaycan həm də onu fəal ictimai xadim kimi tanıyır. Səsini Azərbaycanın sədasına çevirib, səsi-səsimiz dünyanın ən ali məqamlarından qürurla, şərəflə gəlir... O, Azərbaycanı tərənnüm edir, Azərbaycana xidmət edir – babaları, nənələri, ən əsası, atası və anası kimi!

Gözəl, səmimi və utancaq Arzu bu ailənin böyük arzularının, ulvi diləklərinin istinadgahıdır. Xeyriyyəçiliklə məşğuldur, anasına bu sahədəki fəaliyyətində ən fəal yardımçısıdır.

Amma xarakterində özünü kənarında saxlamaq, ön plandan qaçmaq kimi bir xüsusiyyət də var. Lakin nə qədər ictimaiyyətdən qaçsa da, məlahətli çöhrəsi və nəcib əməlləri daim göz önündədir. Oğlu Aydın ailənin hələki sonbeşik nəvəsi statusundadır...

Və Heydər Əliyev...

Əliyevlərin sonuncu övladı, ən əsası isə Böyük Atanın – Heydər Əliyevin əsl varisi...

Bəli, məhz İlham Əliyev özü etiraf etmişdi ki, «atamın əsl varisi məndən daha çox, onun adını daşıyan oğlum Heydərdir». Və təsadüfi deyil ki, heç ictimaiyyət də onu Prezidentin oğlu kimi qəbul etmir, o, xalqın sevgi ünvanı olan Heydər Əliyevin şərəfli adını daşıyan və hər kəsin gələcəyinə böyük ümidlərlə, əminliklə baxdığı sevimli Heydərdir!

«ADA» Universitetinin tələbəsi, gələcəyin diplomatıdır. Bu sənət həm də atasının peşəsidir və indi isə onun seçimidir. Amma insan nə vaxt özü öz gələcəyini müəyyənləşdirib ki?..

Əliyevlərin dəyişməz missiyası var və hesab edirəm ki, bu, Tanrının verdiyi missiyadır: böyük siyasətin içindən keçərək, keçməkeşlərdə bərkiyərkən, Azərbaycana – dövlətə və xalqa xidmət etmək! Zirvədə olmaq və məsuliyyətini daşdığı xalqını da, dövlətini də zirvələrə yüksəltmək!

Bu missiya onlar üçün Tanrının verdiyi taledir...

Onlar Tanrının nəşib etdiyi ömürü məsuliyətlə, təvazökarlıqla və şükranlıqla yaşayırlar...

* * *

Onlar biri-birlərinə olduqca bağlıdırlar...

Onlar xoşbəxtdirlər...

Onların da qayğıları, sevincləri və kədərləri, böyük arzuları var...

Bu ocağı alovlandıran ata-ana məhəbbəti, bacı-qardaş sevgisidir...

Bu ocağın istisini artıran, şöləsini rəvnəqləndirən isə Anadır...

Ataya dayaq, övlada örnək olan ANA...

Elə Mehriban xanım üçün də daşdığı missiyalar içində ən dəyərlisi məhz ailəsindəki mövqeyidir...

* * *

Amma bu ailənin bir özəlliyi də var: onlar özlərini böyük aildən – xalqdan kənarda təsəvvür etmirlər.

Xalqın dərdi-sərini qayğı kimi, çətinliyini isə problem tək qəbul edirlər və dərhal da onların həllinə yardımçı olurlar.

Onların hər biri ümid, mərhəmət ünvanına çevrilib.

Həmişə xalqın yanındadırlar, xalq da daim onların yanında...

Altıncı fəsil

BİRİNCİ XANIM

*Birinci xanım prezident üçün ən yaxşı partiyadır.
Amerika aforizmi*

Mənəvi körpü

«Lady» termininin yaranma tarixinin qədim ingilis dilinin hansı dövrünə aid olduğu bilinməsə də, «First Lady» – «Birinci Xanım» ifadəsinin ilk dəfə Amerika Birləşmiş Ştatlarında formalaşdığı yəqindir.

Bəzi ehtimallara görə, Amerika cəmiyyətində bu ifadə XIX əsrdən etibarən ümumişlək vahidə çevrilib və tədricən bütün dünyaya yayılıb. Bu tarixlə bağlı hətta maraqlı bir hekayət də var. Belə nəql edirlər ki, ABŞ-ın dördüncü prezidenti Ceyms Medisonun (1809-1817) hakimiyyəti zamanında Vaşinqton ingilislər tərəfindən işğal edilərkən prezidentin xanımı Dolley Madison (1768-1849) Ağ evdəki bir çox mühüm sənədləri və qiymətli əşyaları xilas edə bilib. Və sadə amerikalı bu qəhrəmanlığı unutmayıb. Dolly Madisonun bu şücaəti qeyri-rəsmi səviyyədə dillərdə dolaşan «Birinci Xanım» titulu ilə dəyərləndirilib.

1849-cu ildə Dolley Madisonun dəfn mərasimindəki nitqi zamanı ABŞ-ın o zamankı prezidenti Zachary Taylor da onu ölkəsinin «Birinci xanım»ı adlandırır. Təxminən bir əsrdən sonra ABŞ-da xanım Madisonun şərəfinə nümayiş etdirilən teatr tamaşasından sonra bu titul daha da populyarlıq qazanıb.

Başqa faktlarsa, bu istilahın formalaşma tarixinin ABŞ-ın dövlətçilik tarixi ilə təxminən eyni vaxtdan başladığını göstərir. ABŞ-ın ilk prezidenti Corc Vaşinqtonun xanımı Martha Vaşinqtonu (1731-1802) da birinci xanım adlandıranlar vardı, Dolley Madisona qədərki başqa prezident xanımlarını da...

Amma ABŞ-ın erkən tarixində prezidentin həyat yoldaşı ilə bağlı normalar hələ sabitləşməmişdi. Birinci xanımlar, əsasən, XIX əsrin əvvəllərindən ABŞ-ın ictimai-siyasi həyatında fəal rol almağa başladılar. Onlar həyat yoldaşlarının tək cə şəxsi və ictimai həyatına təsir göstərmirdilər, ərlərinin siyasi karyera irəliləyişi və prezidentin ictimai obrazının yaradılmasında da təsirdici qüvvə kimi çıxış edirdilər. Bura prezident üçün nitq mətnlərinin yazılması və redaktəsi, siyasi məsləhətçilik, eləcə də prezident seçkiləri kampaniyası zamanı ictimai vəkillik və s. bu kimi missiyalar daxil idi.

Sırası amerikalı belə düşünürdü ki, onun səs verib öz taleyini etibar etdiyi prezidentin şəxsi həyatının əsas hissəsi olan birinci xanımın mənəvi keyfiyyətləri, sosial maraqları, etiqadları prezidentə təsir göstərə bilər. Ona görə də seçki kampaniyalarında birinci xanımların ictimai obrazı önəmli bir amil kimi mütləq nəzərə alınır və elə indi də nəzərə alınır.

Tədricən Qərbin aparıcı ölkələrinin siyasi həyatında zəngin ənənə yaradan birinci xanımların qatıldığı siyasi-ictimai layihələr bu cəmiyyətlərdə qadın fəallığı ənənələrinin güclənməsinə, ölkə həyatında qadınların rolunun artmasına mühüm təsir göstərirdi.

Bu gün də Qərb cəmiyyətlərini təmsil edən birinci xanımlar qarşısında ənənələrin formalaşdırdığı üç vacib şərt var: mədəni dəyərlərə hamilik, cəmiyyətin əhval-ruhiyyəsindən və problemlərindən agahlıq, ən əsası isə yüksək zövq sahibi olmaq...

* * *

Qərb cəmiyyətlərində Birinci Xanım institutu ilə bağlı formalaşmış zəngin ənənələrə rəğmən keçmiş SSRİ-də bu məsələdə də “dəmir pərdə” asılmışdı.

Görünür, çox şey başlanğıcdan asılıdır...

SSRİ-nin ilk rəhbəri V.İ.Leninin həyat yoldaşı Nadejda Krupskaya inqilaba qədər də, həyat yoldaşının ölümündən sonra da, pedaqoji fəaliyyəti xaric, demək olar ki, guşənişin həyat sürmüşdü. Onun həyat və fəaaliyyətinə aid bəzi qeydlər V.İ.Leninin həyatının hər məqamını təbliğat elementinə çevirməkdə usta olan kommunist-sovet mətbuatına N.Krupskayanın etibarlı silahdaş və bütün ömrünü gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə həsr etmiş pedaqoq obrazının yaradılmasına imkan versə də, bu təbliğatda Birinci Xanım obrazına dəlalət edən hər hansı məqam öz əksini tapmazdı.

İ.V.Stalin hakimiyyətə gələndən sonra isə nəinki dövlət başçısının xanımının, hakimiyyət rəhbərliyində təmsil olunan bütün fərdlərin həyat və fəaliyyəti bir ümumi vəzifədə əridi. Onlar səhərdən axşama qədər öz ölkəsinin və xalqının rifahı naminə yorulmadan çalışan “əllər atası”nın imicinin formalaşdırılması üçün çalışmalı idilər. Stalinin həyat yoldaşı Nadejda Serqeyevna Alliluyevaya (yeri gəlmişkən, o, 1901-ci ildə Bakıda doğulmuşdu) bu ümumi işdə çox kiçik rol düşürdü və bu rolun əhatə dairəsi evin, mətbəxin divarlarından kənara çıxmırdı. Ona görə də sovet insanları 1932-ci ildə 31 yaşında vəfat etmiş (bəzi ehtimallara görə isə intihar etmiş) N.Alliluyeva haqqında, indinin özündə də, demək olar ki, çox az şey bilirlər.

Bu dəmir qayda, sonrakı dövrlərdə də dəyişmədi. Yalnız bir dəfə - 1961-ci ildə hansısa fotoqraf SSRİ rəhbəri Nikita Xuruşşovla, ABŞ prezidenti Con Kennedinin görüşü zamanı N.Xuruşşovun ABŞ-ın birinci xanımı Jaklin Kennedi, C.Kennedinin isə N.Xuruşşovun xanımı Nina Xuruşşova ilə yanaşı dayandığı anı fotoaparatin yaddaşına köçürə bilmişdi. Hazırda muzeylərdə sərgilənən bu foto, sovet dövlət rəhbərinin xanımının geniş publikaya təqdim olunduğu ilk və həm də o illərə aid son nümunədir. Çünki sonrakı illərdə də sovet adamları nə Viktoriya Brejnevanın, nə Anna Çermenkonun, nə də Tatyana Andropovanın üzünü gördülər. Sovet mətbuatında onlarla bağlı uzaq başı bir neçə cümləlik quru protokol qeydləri əksini tapardı. Onlar heç həyat yoldaşlarının vəfatından və söz azadlığı keçmiş sovet məkanında dəyərə çevriləndən sonra da müsahibə verməyə, şəxsi həyatları barədə danışmağa bir o qədər həvəsli deyildilər.

Və Raisa Qorbaçova... Sovet cəmiyyətində ölkə rəhbərlərinin xanımları ilə cəmiyyət arasında illərdən bəri qorunan dəmir pərdəni 1985-1991-ci illərdə məhz onun aradan götürdüyü faktdır. İlk dəfə məhz Raisa Maksimovna özünün, sırası sovet qadınının yalnız həsəd apara biləcəyi bahalı eleqant geyimləri, dəbdəbəyə meylliliyi, müasir saç düzümləri, “Time” jurnalının üz qabığını “bəzəyən” şəkilləri ilə sovet qadını obrazını dəyişməyə cəhd göstərdi.

Eyni zamanda ölkənin ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak etməyə başladı. Onun təşəbbüsü ilə Sovet Mədəniyyət Fondu təsis edildi. SSRİ-inin birinci xanımı leykemiya xəstəliyindən əziyyət çəkən uşaqlarla bağlı assosiasianın fəxri sədri də seçildi.

Rəsmi qəbullarda, səfərlərdə həmişə M.S.Qorbaçovun yanında görünən R.M.Qorbaçova, deyəsən, bu fotoların o biri üzündə cərəyan edən siyasi proseslərdə də təşəbbüsü ələ almışdı.

Nə yazıqlar ki, bu siyasi fəallığın əziyyətini ən çox çəkən Azərbaycan xalqı oldu. Onun mənəvi keyfiyyətlərindəki naqisliklər, erməni lobbisinin bahalı hədiyyələrinə aludəliyi, ermənipərəst mövqeyi ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibətdə M.S.Qorbaçova təsiri Azərbaycan xalqı olaraq ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarından başımıza gələn bəlalarda, yaşadığımız faciələrdə az rol oynamadı...

* * *

Azərbaycanda qadın fəallığı və Birinci Xanım ənənələrinin tarixi keçmişi ilə bağlı ən parlaq başlanğıc Ana kitabımız olan “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı qadın obrazlarında görünür.

Qorqudşünas alimlər dastanlarda, Oğuz elinin başçısı Qazan xanın zövcəsi Burla xatunu nəzərdə tutaraq işlənən “Boyu uzun Burla xatun” adındakı “boyu uzun” epitetinin işlənmə tezliyində, istifadə qəlibinə diqqət yetirərək, belə qənaətə gəlirlər ki, bu, əslində, bədii ifadə vasitəsi deyil, Burla xatunun məhz Birinci Xanım statusuna dəlalət edən tituldur. Yəni, Burla xatun adının qarşısında “boyu uzun” ifadəsinin ardıcılıqla və sistemli şəkildə işlədilməsi təsadüfi səciyyə daşımır və mətdəki təsviri çalar Burla xatunun həm ailədəki, həm də cəmiyyətdəki mövqeyini kifayət qədər sərrast ifadə edir. Dastanlarda Qazan xanın ildə bir dəfə xanımının əlindən tutub el arasına çıxması, evindəki sərvəti başqalarına bağışlaması barədə öz əksini tapmış məqamlar da bu qənaəti yetərincə qüvvətləndirir.

Bu da göstərir ki, Azərbaycan - türk xanımının öz nəcib əməlləri ilə birinci kimi önə çıxması nə bu günün, nə də dünənin hadisəsidir. Bu, faktı zamanın qasırğalarından hifz etmiş milli yaddaşımız hətta keçmiş məfhumunun özündən də qədimdir.

Bu yaddaş əsrlərcə Azərbaycanın indiki ərazisindən qat-qat geniş coğrafiyada böyük qəhrəmanlıqlar göstərmiş türk qadınlarının ucalığına şəhadət gətirir. Ana haqqını Tanrı haqqına çevirmiş epos təfəkkürümüzün doğulduğu zaman və məkandan soraq verir.

Bu, dünyada yaşayan bütün anaların ayaqlarının toxunduğu hər ovuc torpağı cənnətin bir parçası kimi öpüb gözləri üstünə qoyan insanların, yer üzündəki saysız-hesabsız etnoslar arasında ilk dəfə olaraq Vətənə Ana deyən, qadına Ev, Ailə, Namus və bütövlükdə Vətən kimi yanaşan qüdrətli bir xalqın yaddaşdır...

Bu yaddaşda «Kitabi-Dədə Qorqud dastanları»nın qadın qəhrəmanları ilə bahəm, Tomris ana, Azərbaycan sözünün zirvəsində qərar tutan Məhsəti Gəncəvi, bəşər mədəniyyətini dünyaya gətirmiş qoca Şərqi ilk diplomat qadını Sara xatun ömür sürür...

Hünər, ağıl və zəkaları ilə bütün nəsillərə örnək olası Türkan xatun, Tuti Bikə, Məhinbanu abidəsi ucalır...

Şərqdə ilk dəfə məhz Azərbaycanda qadınlara azad seçki hüququnun verilməsi, Ulu Öndər Heydər Əliyevin ölkəmizə birinci rəhbərliyi dövründə

qadınların cəmiyyət həyatındakı roluna verilən böyük önəm, Azərbaycan qadınının ölkəmizin azadlığı və ərazi bütövlüyü uğrunda göstərdiyi qəhrəmanlıqlar, müstəqillik illərində Azərbaycan qadınlarının əldə etdikləri mühüm nailiyyətlər bu yaddaş kitabının şərəf səhifələri kimi bir-birini əvəz edir...

Sovet dövlət rəhbərlərinin xanımlarının qapalı həyatına rəğmən, bütün SSRİ məkanında məhz Azərbaycan rəhbərinin – ümummilli lider Heydər Əliyevin ömür-gün yoldaşı, akademik Zərifə xanım Əliyevanın ictimai fəaliyyətlə məşğul olması, yerinə yetirdiyi missiya ilə hələ sovet Azərbaycanında birinci xanım institutunun təməl ənənələrini formalaşdırması da bu tarixin təqdim etdiyi qürur dolu faktlardandır.

* * *

Zərifə xanım Əliyeva, sovet idarəetmə sisteminin müəyyən etdiyi dəyişməz qaydalara əsasən, əlbəttə, rəsmi status etibarilə ölkənin Birinci Xanımı titulu daşımırdı.

Müasir dövrün, inkişaf etmiş demokratik ölkələrin birinci xanımları qarşısında müəyyən etdiyi ictimai vəzifələr sovet dövründə şəxslərin deyil, dövlət institutlarının funksiyalarına aid idi. Sovet ideologiyası xeyriyyəçilik fəaliyyətini, konkret şəxsin mədəni dəyərlərə hamiliyini, ictimaiyyət arasında böyük nüfuza malik insanların müxtəlif sosial problemlərin ictimai səviyyədə həllinə yönələn fərdi təşəbbüslərini inkar edirdi. Ona görə də belə bir cəmiyyətdə klassik Qərb ənənələrinin sırf birinci xanım üçün müəyyən etdiyi norma və qaydalarla, ictimai gözləntilərlə nüfuz qazanmaq mümkün deyildi. Bununla belə, Zərifə xanım Əliyeva əsl Azərbaycan qadınına xas ideal keyfiyyətləri öz şəxsiyyətində bir araya gətirməsi, ziyalılığı, elmi nailiyyətləri, ən əsası isə dünyaya və insanlara sevgisi ilə bu nüfuzu qazanmışdı.

Zərifə xanım Əliyeva bir sıra protokol tədbirlərində, səfərlərdə, görüşlərdə, qəbullarda, dövrün qaydalarına uyğun olaraq, adətən, Heydər Əliyevin yanında görünməzdi. Amma mədəni-kütləvi tədbirlərdə, teatr tamaşalarında, konsertlərdə, elm, mədəniyyət, incəsənət təmsilçiləri ilə görüşlərdə cəmiyyət onları qoşa görməyə adət etmişdi. Belə mühitlərdə Heydər Əliyevin xarizması, əsl lider obrazı ilə Zərifə xanım Əliyevanın ana, alim şəxsiyyəti bir-birini tamamlayırdı.

O illərdə Zərifə xanımın birinci xanımlığı hər hansı protokol tələblərini çox-çox aşaraq birinci şəxslə elm adamları, birinci şəxslə mədəniyyət, incəsənət xadimləri, birinci şəxslə - sadə insanlar, küll halında isə birinci şəxslə xalq arasında körpüyə çevrilmişdi...

* * *

Mehriban xanımın özəlliyi budur ki, O, Zərifə xanımdan əxz etdiyi bu nəcib mənəvi mirası etibarlı, səmərəli və inamlı tərzdə davam etdirir. Azərbaycanın müstəqilliyi illərində, ölkəmizin ən qüdrətli dönməndə Azərbaycanda birinci xanımlıq ənənələrini formalaşdırır və bu ənənələri milli dövlətçilik irsimizə çevirir.

Bunun özü Mehriban xanım Əliyevanın üzərinə düşən tarixi missiyadır. Məlumdur ki, Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində yaşanan siyasi təlatümlər, müvəqqəti hakimiyyətlərin bir-birini əvəz etməsi, qısa müddətdə prezident vəzifəsini yerinə yetirən şəxslərin bu istiqamətə diqqət göstərmələrinə imkan yaratmamışdı. Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycanda Birinci Xanım institutunun formalaşması yönündə heç bir təşəbbüs özünü büruzə verməmişdi.

Zərifə xanım Əliyevanın cismani yoxluğu, müstəqillik illərində Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanda həyata keçirilən hüquqi dövlət, sivil, demokratik cəmiyyət quruculuğu prosesində də belə bir ənənənin formalaşmasını istisna etdi.

Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycanın birinci xanımı kimi 2003-cü ilin oktyabrında keçirilmiş prezident seçkisinə hazırlıq kampaniyası dövründə başlanan tarixi missiyası isə Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi dönməndə Azərbaycanı gözləyən xoşbəxt gələcəyə doğru qapı açdı. Tanrının insana ziynət kimi əta etdiyi hissləri - sevgini, mərhəməti, humanizmi həyatımızın əsas dəyərlərinə çevirdi.

O öz missiyasının icrasına başlayanda Qərb cəmiyyətlərindən fərqli olaraq Azərbaycanda Birinci Xanım statusu daşıyan şəxsin davranış normaları, yerinə yetirməli olduğu vəzifələrlə bağlı istinad ediləsi sistemli qaydalar, komplekslər mövcud deyildi. Ümumiyyətlə, dünyanın heç bir yerində Birinci Xanım statusunda necə davranmağın qaydalarını öyrədən universitetlər, təhsil mərkəzləri yoxdur.

Hətta bu statusla bağlı böyük bir məktəbin formalaşdığı, dəqiq adətlərin, normaların sabitləşdiyi Amerika cəmiyyətində də hər yeni seçilən prezidentin xanımı birinci xanım kimi öz missiyası boyu saysız-hesabsız çətinliklərlə qarşılaşır. ABŞ-ın keçmiş prezidenti Ronald Reyqanın həyat yoldaşı, zamanının tanınmış aktrisası sayılan Nensi Reyqanın bir neçə il əvvəl "İndi növbə mənədir" adı ilə çapdan çıxmış memuarını təkrar vərəqləyirəm. O, toplum qarşısına birinci xanım kimi çıxmağın çətinlikləri barədə də yazır:

«1981-ci ilin yanvarında Vaşinqtona köçəndə həqiqətən elə düşünürdüm ki, ölkənin birinci xanımı olmağın bütün tələb və çətinliklərini yaxşı başa düşürəm. Otuz ildən çox idi ki, çox tanınmış bir aktyorun və televiziya ulduzunun həyat yoldaşı idim. Üstəgəl özüm də kino aktrisası kimi tanınırdım. Siyasi mühitə də təzəcə gələnlərdən deyildim: düz səkkiz il, ölkənin ən çox əhalisi olan bir ştatının və dünyanın ən fəndgir mətbuatına malik olan bir məmləkətin – Kaliforniyanın birinci xanımı olmuşdum. Vaşinqtonun hər halda Kaliforniyadan fərqli olduğunu anlasam da, elə bilirdim ki, hər anı ictimaiyyətin nəzər-diqqəti altında olan bir həyatı yaşamağa hazırım. Amma elə ilk anlardan başa düşdüm ki, heç nə, heç bir həyat təcrübəsi adamı ölkənin birinci xanımı olmağa hazırlamaq iqtidarında deyil...»

Mehriban xanım Əliyeva isə öz missiyası ilə bütün dünyada birinci xanımlığın mükəmməl nümunəsini, yeni meyarlarını yaradaraq göstərdi ki, ölkənin birinci xanımı statusunu daşıyan bir qadını öz statusuna hazır və layiq edən yeganə qüvvə insanın Yer üzündəki məsuliyyətini dərk etməsi hissidir...

Portretə cizgilər

Azərbaycanın birinci xanımı kimi Mehriban Əliyevanın müəllifliyi ilə formalaşdırılan milli irs mühüm istiqamətləri özündə birləşdirir. Bunlardan biri də klassik Qərb ənənələrinə və bütün dünyada hamı tərəfindən qəbul edilmiş qaydalara uyğun olaraq ölkənin birinci xanımının Azərbaycan Prezidentini rəsmi səfərlər, görüşlər və digər bu kimi protokol tədbirləri zamanı müşayiət etməsidir.

2009-cu ildə “Bakı” jurnalına müsahibəsi zamanı “Prezidenti və onun xanımını milyonlarla insan izləyir. Birinci xanım olmaq çətinidir?” sualına Mehriban xanım Əliyevanın cavabı belə olmuşdu: *“Belə deyərdim: asan deyil. Ancaq burada açıqlıq elementi əsas rolunu oynayır. Tədrisən kameralara, sənə dikilmiş baxışlara öyrəşirsən. Bunu öz həyat atributun kimi qəbul edirsən. Ölkə Prezidentinin həyat yoldaşı olmaq məsuliyyətli, çətin işdir. Sən yalnız özünü və ailəni yox, həm də haradasa öz ölkəni təmsil edirsən. Sözlər, hərəkətlər, davranış hamısı yerində olmalıdır. Xoşbəxtlikdən mən hələ uşaqlıqdan öz qarşıma sərt tələblər qoymuşam, həmişə valideynlərimə, ailəmə layiq olmağa çalışmışam. Bu gün eyni məsuliyyət bizim uşaqlarımızın üzərinə düşür və mən fəxr edirəm ki, onlar bu çətin vəzifənin öhdəsindən dəqiqliklə gəlirlər”*.

* * *

Dünyanın bütün sivil ölkələrində birinci xanımlar cəmiyyət üçün hər şeydən əvvəl öz geyim üslubları, dəblərə münasibətləri, ədəbi-musiqi zövqləri, vərdişləri və s. bu kimi incə məqamlarla maraqlıdırlar.

Bu məqamlar cəmiyyətin bitib-tükənməyən ortaq müzakirə mövzudur və bu da, yəqin ki, təbiidir. Çünki birinci xanımlar öz tərzləri, davranışları ilə cəmiyyət üçün nümunə yaradırlar. Sadə şəkildə ifadə etsək, sırası cəmiyyət üzvü, bir çox hallarda necə geyinməyi, hansı bədii əsərləri oxumağı, hansı janrdan olan musiqiləri dinləməyi, hansı filmlərə baxmağı, öz həyat tərzini necə qurmağı və s. onlardan öyrənir. Əlbəttə, zövqlər də, imkanlar da müxtəlifdir və birinci xanımlar qeyd edilən bütün bu məsələlərdə yeganə əhkam sayılmazlar. Amma ictimai rəyə təsir effekti bütün hallarda öz gücünü qoruyur.

Bu mənada, müxtəlif dövrlərə aid müsahibələrində bu kimi məqamlara münasibətini əks etdirən epizodları ümumiləşdirərək, Mehriban xanım Əliyevanın da protokol fotolarından kənardakı portretini təsvir etmək maraqlı olardı.

O, öz geyimlərində eleqant təmkinliyə, sakit tonlara və aydın xətlərə üstünlük verir. Təmkinliliyi, fikrini tam açıqlamamağı, aydın xətlərə üstünlük verməyi, özü də müəyyən dərəcədə xasiyyətinin tərkib hissəsi sayır. Lakin bu qarşılıqlı bağlılıq barədə heç vaxt ciddi düşünmədiyini də bu barədə fikirlərinə əlavə edir: *“Tərz xırdalıqlarda, detallarda, nüanslarda, özünü aparmaq tərzində və insandan ayrılmaz olan başqa şeylərdə özünü göstərir. Mənə elə gəlir ki, bunu rasional mövqedən izah etmək çətinidir. Bəlkə də üslub insanın yaratdığı emosional, duyulan təəssüratın yekunudur”*.

Onun dünyanın ən gözəl və ən zövqlü birinci xanımlarından biri kimi həmişə qüsursuz görünməsinin sirri dəbə, moda arenasında tez-tez bir-birini əvəz edən rəngarəngliklərə xüsusi həssaslıqla bağlı deyil. Azərbaycanın birinci xanımı bu günün dəb industriyasını müasir cəmiyyətin miqyaslı və kifayət qədər nüfuzlu tərkib hissəsi kimi qiymətləndirərək bu hadisənin artıq çoxdan adi istehsal çərçivəsindən çıxdığını düşünür: *“Bu öz kökləri, ənənələri və tendensiyaları olan mədəni təbəqədir. Beynəlxalq moda arenasında hökm sürən rəngarəngliyə baxmayaraq, əsl rəssam və yaradıcılara tək-tük rast gəlmək olar. Bu zaman və kütləviləyin sınağından keçmiş yüksək incəsənətdir. Mənim üçün dəb – maraqlı yaradıcılıq prosesidir. Bundan artıq heç bir şey”*.

Gözəlliyi, o cümlədən qadın gözəlliyini, uğur qazanmağın başlıca şərti də saymır. Əgər insanın zahiri gözəlliyi onun mənəvi dünyası ilə harmoniya təşkil edirsə, bu başqa məsələ: *“Əgər gözəllik intellektlə vəhdət təşkil edirsə, uğur qazanmaq şansları xeyli yüksəkdir. Xarici gözəllik, yəni harmonik və biçimli görünüş, haradasa taleyin hədiyyəsidir. Ancaq tez və ya gec biz hamımız bizim iç dünyamızı əks etdirən görünüşü alırıq. Demək, məhz görünüşün məzmunu həm insanın uğurlu olmasında, həm də insanın həqiqətən gözəl olmasında həlledici rol oynayır”*.

Zəngin ədəbi ənənələri olan ailənin davamçısı kimi, ədəbiyyat onun üçün də insan ruhunun əsrarəngiz ərazisidir. Stolüstü kitabı olmasa da, müəyyən kitabları yenidən oxumaq və əsərlərə qayıtmaq kimi bir adəti də var. Uşaqlıqda bacısı, gələcəyin filologiya professoru olacaq Nərgiz xanımla birgə vaxtlarını babaları Nəsir İmanquliyevin evindəki böyük kitabxanada keçirməyi sevərlərmiş. O kitabxanadakı kitabları birnəfəsə oxumaq onlar üçün ən xoş uşaqlıq zövqünə çevrilmiş: *“İndiyə kimi oxumaqdan böyük zövq alıram. Nə kinematoqraf, nə müasir kompyuter oyunları mənim üçüm maraqlı kitabı əvəz etməz. Təəssüf ki, həyat tempi o qədər sürətlidir ki, sakit kitab oxumaq üçün imkan olmur”*.

Kitablar məsələsində özünü "universal" zövq sahibi sayır. Kitabları həm Bakıda özü alır, həm də ona xaricdən gətirirlər. Müasir ədəbiyyat haqqında fikirləri təxminən belədir: *“Onu deyə bilərəm ki, yaxşı və asan oxunan ədəbiyyat az deyil, lakin daim belə bir sual doğur ki, bunu ədəbiyyat adlandırmaq olarmı? Ona görə də biz yenidən klassikaya qayıtmağa məcburuq. Məsələn, mən bir qədər əvvəl təkrarən Dostoyevskini oxuyurdum, bir çox şeyləri yenidən kəşf etdim. İndiki qavrayış gənclik illərindəkindən tamamilə fərqlidir”*.

Televiziya gəlincə isə, özünü televiziya adamı sanmır: *“Mən daha çox kitab adamıyam. İlham bütün informasiya proqramlarına baxır, o, evdə olmayanda isə, televizoru yandırmağa həvəsim də gəlmir. Kinematoqrafiyaya gəldikdə isə, kino da mənim üçün ədəbiyyatdan törəmədir. Buna görə də, Avropa, o cümlədən rus kinosu mənə Hollivudun istehsal etdiyi filmlərdən daha yaxındır. Bugünkü cəmiyyətdə televiziya çox zaman, sadəcə, vaxt keçirmək vasitəsidir. Mənim üçünsə əsas problem vaxt problemdir”*.

Özünü müasir incəsənətin bilicilərindən saymasa da, bu sahədə əsas yenilikləri və təmayülləri, diqqətdən qaçırmamağa çalışır. Güman edir ki, Avropada bütün premyeraların mərkəzində olduğun bir vaxtda "mədəniyyətdən bu sayaq

istifadə" xüsusi həyat tərzini və asudə vaxt olmasını tələb edir, onun isə vaxtı daim məhduddur. Buna baxmayaraq, ölkənin mədəni həyatının bütün hadisələrindən xəbərdar olmağa çalışır.

Ailədən kənar hər hansı yaxın rəfiqəsi yoxdur. Qızları Leyla və Arzunu özünə ən yaxşı rəfiqələr bilir. Bundan başqa, uşaqlıq dövrünün yaxın sirdaşı olan bacısı Nərgiz xanımınla münasibətlərini də çox yüksək qiymətləndirir: *“Biz onunla möhkəm dostuq. Mənim həyat ritmim, təəssüf ki, bəzən ən yaxın, doğma adamlarıma kifayət qədər vaxt ayırmağa imkan vermir. Atamla bir yerdə çox vaxt keçirə bilmədiyim üçün narahat oluram. Vaxtın qıtlığı daha geniş əlaqələr saxlamağıma imkan vermir”*.

Onun işi, şübhəsiz ki, həddindən artıq çoxdur. Lakin iş gününün dolğun olmasından əziyyət çəkmir. Özünün də söylədiyi kimi, insan gördüyü işin haqlı, xeyirli və lazımlı olduğuna daxilən inandıqda həvəslə işləyir. Fiziki yorğunluq isə mənəvi məmnunluqla ödənilir. Bu məmnunluğu rahat bir şəkildə yaşamaq üçünsə, işarası bir fincan çay ən yaxşı məlhəmdir. Yeri gəlmişkən, o, yaşıl çayı qara çaydan daha üstün tutur.

Dincəlmək, istirahət barədə suallar onun üçün konkret cavab verilməsi mümkün olmayan suallar sırasındadır. Hesab edir, ki, birlikdə, ailəliklə dincəlmək lazımdır. Bu mənada onun istirahəti Azərbaycan Prezidenti olan həyat yoldaşının iş və məzuniyyət qrafikindən çox asılıdır.

Bir neçə xarici dildə sərbəst danışması diplomatik münasibətlərdə Ona geniş imkanlar yaradır. Qısa və yığcam danışmağı sevir, yorucu nitqlər, sözcülük Onun üslubundan kənardır. Bu keyfiyyətlərini Onun kübar xanımlara xas təvazökar, elitar davranışları tamamlayır.

Rəsmi səfərlər zamanı quru protokol qaydalarına riayət etməyin bütün birinci xanımlar kimi onun üçün də yetərincə cansıxıcı tərəfləri var. Amma özünün də söylədiyi kimi, çox maraqlı insanlarla görüşlər bütün bu uçuşları, reqlamenti kompensasiya edir. Bir qayda olaraq, prezidentləri görkəmli şəxsiyyətlər əhatə edirlər. Ölkədə maraqlı nə varsa, onları göstərirlər. Səfər etmək, insanlarla, başqa xalqların mədəniyyəti ilə tanış olmaq isə intellektual bir insan üçün əsl xoşbəxtlikdir.

Həyatda qanunauyğunluğun, yoxsa təsadüflərin hakimliyi sualına o da çoxları kimi, birmənalı cavab tapa bilməyib. Amma onu da düşünür ki, həyatda hər şey əvvəlcədən müəyyən edilib və çox vaxt təsadüf kimi qəbul olunan hadisələr, əslində, heç də elə deyil. Nə dialektik materializmin qanunauyğunluğunun və təsadüflüyünün nisbətinin xülasəsi, nə də nisbilik nəzəriyyəsinin öyrənilməsi həyatda nəyin qanunauyğun, nəyin təsadüf olduğuna aydınlıq gətirə bilməz. *“Fikrimcə, hər bir insan öz taleyinin yaradıcısı ola bilər və olmalıdır. Seçim həmişə var. Mən nə təsadüfi bir hadisəyə, nə də əvvəlcədən müəyyən olunmuş dünyaya inanmıram. Mən Allaha və insanın imkanlarına inanıram”*.

Gündəlik həyatında onu da hamı kimi çox şeylər heyrləndirə bilər. Amma son illərdə öz qeyri-adi düşüncəsi, yaşından çox irəli gedən müdrikliyi, dünya haqqında fəlsəfi fikirləri ilə onu ən çox heyrləndirən oğlu Heydərdir. Həmçinin həyat yoldaşı İlham Əliyevlə fəxr edir: *“Sonsuz vətənpərvərlik, öz işinə sadiqlik,*

şərtsiz milli maraqları müdafiə etmək, əsl dövlət xadiminə xas olan xüsusiyyətlərdir”.

Azərbaycan Prezidentinin xanımı olmaq onun mənəvi dünyasında, demək olar ki heç nə dəyişməyib. Ən çox dəyişənsə, gündən-günə artan məsuliyyətdir: *“Mən uşaqlıqdan daim kütləvilik elementi olan mühitdə böyümüşəm. Əgər nəzərə alsaq ki, Heydər Əliyevin ailəsinin üzvü olanda birinci kursda oxuyurdum, deməli, 20 ildən artıq bir müddətdə bir çox amillər formalaşmış davranış tipini şərtləndirmişdir. Odur ki, xüsusi dəyişikliklərin baş verdiyini demək mənim üçün çətindir.*

Dəyişən başqa şeydir - məndən kənarında olan nə isə dəyişmişdir. Məsələn, ömür boyu mənim həyat amalım belə olmuşdur ki, etmək istədiyini yaxşılığı heç vaxtla gözə çarpdırmaq olmaz. İndi mən bundan, demək olar ki, məhrumam. Birinci xanım statusunda mən elə bir xeyriyyə aksiyası keçirə bilmirəm ki, o, ictimaiyyətin diqqətini cəlb etməsin. Bu, kütləvilik amili məni sıxsaxsa da, yaşayışıma bəzi yeniliklər gətirir və mən bunu olduğu kimi qəbul edirəm. Bu isə özünü göstərməkdən tamamilə uzaq adam kimi mənə kifayət qədər çətin olur”.

Onun üçün insana xas ən üstün keyfiyyət saflıq, mənlik hissi, səmimilik, xeyirxahlıq, ağıl və peşəkarlıqdır. Sünilik çaları olan hər hansı bir ifadə Mehriban xanım üçün qəbul edilməzdir. Müasir həyatın insana verdiyi yeni-yeni bilik, bacarıq və imkanlar müqabilində bəzən onun mənəvi tamlığını tapdalaması onda həmişə təəssüf doğuran məqamdır: *“Uğurun, firavanlığın arxasınca qaçmaq, bunlara nəyin bahasına olursa olsun, nail olmaq istəyi insanları tanınmaz dərəcədə dəyişir, bu da məyusluq gətirir. Düzdür illər ötdükcə mən insanların zəifliklərinə və bir çox şeylərə daha dözümlü yanaşmağa başlamışam. Lakin özüm üçün yolverilməz saydığım şeylərə görə, başqalarını da bağışlaya bilmərəm. Xoşbəxtlikdən məni həm ailəmdə, həm də peşəkar fəaliyyətimdə yalnız parlaq, pozitiv, səmimi və xeyirxah insanlar əhatə edir. Onlarla ünsiyyət həmişə sevinc gətirir”.*

Bu epizodların üzərinə Azərbaycanın birinci xanımının həyat devizini də əlavə etsək, yəqin ki, gözlərimiz önündə Mehriban xanım Əliyevanın tam və bitkin portreti canlanır.

Onun həyat devizi isə belədir: *“Həmişə öz ləyaqətimi saxlamaq, özümə və prinsiplərimə sadıq olmaq”.*

Ali dəyərlər

Mehriban xanım Əliyeva ölkənin birinci xanımı olaraq yerinə yetirdiyi ictimai missiya ilə vətəndaş və dövlət arasında konstitusiyaya üzrə müəyyən olmuş qarşılıqlı münasibətlərdən əlavə, xalq və Prezident arasında mənəvi körpü yaradır. Dövlət idarəçiliyi sistemi ilə cəmiyyət arasındakı inzibati sədləri aradan götürür.

Prezidenti xalqa daha da yaxınlaşdırır, doğmalaşdırır. Vətəndaşın öz dövlətinə, dövlət rəhbərinə münasibətini sevgi və rəğbət üzərində qərarlaşdırır. Həyata keçirilən siyasəti humanizm çalarları ilə əlvanlaşdırır.

Sırası Azərbaycan vətəndaşı Prezident İlham Əliyevin ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyeva ilə birgə formalaşmış ictimai obrazında öz doğmalarını, ailəsinin ən əziz üzvlərini görür.

Hər hansı mücərrəd anlayışın, konkret cildə, qiyafədə təsəvvür edilməsi insan təxəyyülünün xarakteridir. Bu mənada İlham Əliyevlə Mehriban xanım Əliyevanın birgəliyi sadə Azərbaycan insanı üçün mövcudluğuna fərəhlənib, gələcəyinə inandığı, çətin anlarında həmişə yanında hiss etdiyi, qayğı, diqqət kömək gördüyü müstəqil Azərbaycan dövlətinin ümumi portretidir.

Azərbaycanın birinci xanımının müəllifliyi ilə yaradılan milli dövlətçilik irsinin daha bir istiqaməti Mehriban Əliyevanın özünün mərhəmət, xeyirxahlıq, humanitar missiyasını birinci xanım obrazında davam etdirməsidir. Əslində, Mehriban xanım məhz bu istiqaməti həyata keçirir. Onun protokol təbirlərində iştirakı da, xalqla ölkənin birinci şəxsi arasındakı mənəvi bağlantıları gücləndirməsi də bu istiqamətin inkişafına xidmət göstərir.

Geniş mənada götürüldə, Mehriban Əliyevanın missiyası nə protokol qaydalarına, nə inzibati çərçivələrə, nə də rəsmi qəliblərə uyğunlaşır. Onu dünyanın inkişaf etmiş digər ölkələrinin birinci xanımlarından fərqləndirən əsas cəhət də elə budur.

Mehriban Əliyeva birinci xanım statusuna aid hansısa ənənələri sxematik şəkildə davam etdirmir, qloballaşma dövründə bu statusun yeni ənənələrini müəyyənləşdirir. Müasir dünyada insanın yaşama səbəbinə çevrilməli olan dəyərləri nişan verir.

Əgər birinci xanım statusu daşmasaydı belə, yəqin ki, Mehriban xanım yenə də eyni dəyərləri təmsil edəcək, eyni mənəvi prinsiplərin öz mühitində yayılmasına çalışacaqdı. Onun birinci xanım kimi Azərbaycanda və dünyada malik olduğu yüksək ictimai nüfuzsa bu missiyanın daha geniş əhatədə və daha təsirli bir tərzdə yerinə yetirilməsi imkanı deməkdir.

* * *

Nədir Mehriban xanım Əliyevanın həyat kredosu, tutduğu yol, tələq etdiyi dəyərlər?!

Əgər hər birinin cavabı cild-cild kitablara çevrilə biləcək bu məzmunları cəmi iki sözlə ümumiləşdirəsi olsaydıq, yəqin ki, xeyir və mərhəmət kəlmələrini seçməli olardıq. Bu ikicə kəlmə zülmətdən işığa, nifrətdən sevgiyə, bədbinlikdən ümidə doğru qurtuluş yoludur. Tanrı insanı xeyir əməllər üçün yaradır. Mərhəmət hissini ona dünyanın ən qiymətli ziynəti kimi ərməğan edir. Bu hissdən xali olanların dünya və insanlar üçün heç bir faydası qalmır.

Mehriban xanımın bəşəriyyətin rifahı naminə gördüyü saysız-hesabsız işlərin, xeyir və mərhəmət kəlmələrində ümumiləşməsinin ilahi hikməti də elə budur. Azərbaycanın birinci xanımının illərin yaddaşına yazılan xeyir əməlləri, mərhəmət dolu qəlbi Onun özünü xeyirin, mərhəmətin canlı simvoluna çevirib. Sanki xeyirin, mərhəmətin özü insan siması qazanaraq Mehriban xanım Əliyevanın obrazında təcəllə tapıb.

O öz mənəvi obrazı ilə ictimai şüurda xeyirxahlıq, mərhəmət nuru saçır. İnsanları xeyir əməllərə, xeyirxah təşəbbüslərə, şəri deyil, məhz xeyiri paylaşmağa, bu yolda cəsəətli və inadkar olmağa, çətinliklərdən qorxmamağa, qazanılmış uğurlarla arxayınlaşmamağa səsləyir. Xeyir əməllərin, “xeyriyyəçilik” sözünün arxasında müəyyən səbəblərə görə, müxtəlif hallar üzündən həyatda çətin vəziyyətə düşmüş canlı insanların problemlərinin dayandığını təkrar-təkrar hər kəsin diqqətinə çatdırır və tələq edir ki, bu məsələdə fəaliyyətsizliyə vaxt və vəsait çatışmazlığı ilə haqq qazandırmaq lazım deyil. Bəzən sadəcə adi insani diqqət və iştirak belə şəxsi ianəyə, şəxsi töhfəyə çevrilə bilər. İnsanın xeyirxah əməlləri isə hökmən bizim həyatımızda yaxşılığın sayının artmasına gətirib çıxaracaqdır.

İnsan naminə

O, öz həqiqətləri ilə xeyriyyəçilik fəaliyyətində iştirak məsələsinin insanın rütbəindən, dərəcəindən, vəzifəindən, maddi vəziyyətindən asılı olmadığını göstərir. Sübut edir ki, insan öz xeyirxah niyyətlərini, istəklərini, imkanlarını və qabiliyyətlərini tətbiq etmək sahəsini həmişə tapa bilər.

Bu mənada, müasir həyatımızda xeyir əməllər sahibi olmağın, mərhəmətin bir dəyər kimi, sosial-fəlsəfi şərh, bu dəyərlərlə bağlı əsaslandırılmış, sistemli nəzəriyyənin irəli sürülməsi də Mehriban xanımın intellektual zəkasının bəhrəsidir.

Bu nəzəriyyəyə görə, xeyriyyəçilik fəaliyyətinin tarixi yer üzündə bir insanın digərinə ilk dəfə təmənnəsiz şəkildə öz kömək əlini uzatdığı andan başlanır. Bu barədə düşüncələrini Mehriban xanım belə bölüşür: *“Xeyriyyəçilik” termini insanların şüurunda adətən şəfqət, başqasının halına yanma, ehtiyacı olanlara könüllü və təmənnəsiz kömək etmək kimi keyfiyyətlər və hərəkətlər barədə assosiasiya yaradır. Bununla da, xeyriyyəçilik işlərinin dairəsi konkret, özü də bir qayda olaraq, əhalinin sosial baxımdan zəif təbəqələrini təmsil edən insanlara - əlillərə, yetimlərə, qocalara və başqalarına bu və ya digər şəkildə kömək göstərilməsi ilə məhdudlaşır. Bu mənada xeyriyyəçilik anlayışının kökləri qədim dövrlərə, təmənnəsiz könüllü fəaliyyətin, əsasən, zəiflərə və ehtiyacı olanlara kömək göstərilməsi ilə məhdudlaşdığı vaxtlara gedib çıxır. ...Xeyriyyəçiliyin, çox ehtimal ki, zərdüştilik dövrünə gedib çıxan təzahürləri əsrlər boyu müqəddəs sayılaraq, ehtiram bəslənən bir mənəvi-əxlaqi kodekslə bağlıdır: “xoş söz, xoş niyyət, xeyirxah əməl”. Hələ dahi Nizami deyirdi ki, nə vermisənsə, o, sənindir. Bu mövzuya həsr edilmiş nə qədər atalar sözləri, zərb-məsəllər var! ...Şəfqət, başqasının halına yanmaq, xeyirxah işlər görməyə çalışmaq, qonaqpərvərlik və səxavət kimi keyfiyyətlər həmişə Azərbaycan xalqının ən mühüm həyatı dəyərləri olmuşdur və indi də belədir. İslamın da, digər dünya dinlərinin də təbliğ etdiyi ən mühüm fəzilətlərdən biri məhz bu mənəvi prinsiplərdir”.*

Bununla bərabər, Mehriban xanım hesab edir ki, müasir anlamda xeyriyyəçilik daha geniş mənə daşıyır, cəmiyyətin rifahı naminə hər cür təmənnəsiz könüllü fəaliyyəti əhatə edir. Bu fəaliyyət həm konkret fərdlərə və zəif müdafiə olunan qruplara, həm də ictimai həyatın müxtəlif sahələrinin – təhsilin, elmin,

mədəniyyətin, incəsənətin inkişafının dəstəklənməsinə yönəldilə bilər. Bu fəaliyyət həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər tərəfindən həyata keçirilə bilər. Həmin yardımı alanlar da həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər ola bilər: *“Xeyriyyəçilik fəaliyyəti müəyyən əmlakın, o cümlədən pul vəsaitlərinin verilməsi, müəyyən işlərin görülməsi, xidmətlərin təqdim edilməsi formasında həyata keçirilə bilər. Həmin fəaliyyətin nədən ibarət olmasından və məhz kimin tərəfindən həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq, əgər əvəzsiz və könüllü şəkildə yaxşılıq edilirsə, nemətlər yaradılsa, bu fəaliyyətin xeyriyyəçilik hesab edilməsi tamamilə düzgündür. Başqa sözlə desək, xeyriyyəçilik – insanların hər hansı direktivlər və göstərişlər əsasında deyil, öz qəlbinin və vicdanının səsi ilə öz vəsaitlərini, qüvvələrini, vaxtını və enerjisini sərf edərək gördüyü xeyirxah işlərdir”*.

Mehriban xanımın düşüncəsinə görə, xeyriyyəçilik fəlsəfəsinin əsası, ilk növbədə insanların yaxşılıq etməyə çalışması, başqasının dərdinə şərik olmaq, onun halına yanmaq, altruizm, ehtiyacı olanlara kömək əli uzatmaq istəyi kimi insani keyfiyyətlərin və qabiliyyətlərin fundamental xarakterinin qəbul edilməsidir.

Bu məsələdə Azərbaycanın birinci xanımı üçün mənəviyyətin ali qanunları əsasdır. Mənəviyyət qanunlarına görə isə, xeyriyyəçilik fəaliyyətinin əsas motivi şəxsən özün üçün hər hansı dividendlər və ya səmərə gözləmək deyil, məhz insanlara sevgi və təmənnaşılıq olaraq xeyirxah işlər görmək arzusundan ibarətdir.

* * *

O, müasir cəmiyyətdə xeyriyyəçiliyi nemətlərin və resursların indiki anda dəstəklənməyə ən çox ehtiyacı olan müəyyən fərdlərin, sosial qrupların və sahələrin xeyrinə yenidən bölüşdürülməsinin nadir mexanizmi sayır. Bu mexanizmin nadirliyi ondadır ki, siyasi məqsədəuyğunluq və iqtisadi səmərə mülahizələrinə əsaslanan dövlət və bazar mexanizmlərindən fərqli olaraq, nemətlərin xeyriyyəçilik formasında yenidən bölüşdürülməsi bilavasitə mənəvi-əxlaqi motivlərlə, ilk növbədə, ümumbəşəri dəyərlərlə tənzimlənir: *“Belə olan halda, xeyriyyəçilik, təbii ki, əxlaqi baxımdan bütün cəmiyyət tərəfindən bəyənilir, müxtəlif sosial, siyasi və iqtisadi qruplar tərəfindən mənəvi dəstək obyektinə çevrilir. Beləliklə, xeyriyyəçiliyin köməyi ilə cəmiyyət “ehmalca”, ağrısız, mən deyərdim ki, mənəvi konsensus yolu ilə ən həssas və potensial baxımdan münaqişəli sahələrin birində - ehtiyatların bölüşdürülməsində və yenidən bölüşdürülməsində fəaliyyət göstərir. Mən xeyriyyəçiliyin xüsusi “müdrikliyi”, onun cəmiyyət üçün əhəmiyyəti və dəyərini məhz bunda görürəm”* söyləyir Mehriban xanım.

Azərbaycanın birinci xanımı hesab edir ki, bizim ölkəmizdə də xeyriyyəçilik üçün fəaliyyət meydanı sərhədsizdir. Əlbəttə, ən mühümü yenə də filantropiya üçün ənənəvi istiqamət – sosial imkanları məhdud olan əhali qruplarına, yəni aztəminatlı vətəndaşlara, əlillərə, yetimlərə, qaçqınlara və məcburi köçkünlərə, təbii fəlakətlərdən və texnogen qəzalardan zərər çəkmiş insanlara müxtəlif şəkildə kömək etməkdir. Onun irəli sürdüyü meyarlara görə, Azərbaycanın çox zəngin mədəni ənənələrimizin qorunub saxlanması, nadir tarixi və memarlıq abidələrinin mühafizəsi, təbii mühitin qorunması, istedadlı gənclərə dəstək, bədən tərbiyəsi və

idmanın inkişafına kömək məsələlərini də xeyriyyəçilik fəaliyyətinin üstün istiqamətlərinə aid etmək olar.

Eyni zamanda xeyriyyəçilik kimi nəcib sahədə işləyən və ya işləməyə hazırlaşan hər kəs öz meyillərini, maraqlarını, üstün saydığı dəyərləri və imkanlarını nəzərə almaqla, işinin istiqamətini seçməkdə azaddır. Bununla bərabər, xeyriyyəçi öz fəaliyyət istiqamətini seçərkən, bunu ictimai tələbata uyğunlaşdırmalı və öz qüvvələrini ən kəskin, ümdə problemlər üzərində cəmləşdirməyi bacarmalıdır. Çünki xeyriyyəçilik resurslarının səmərəli və məqsədyönlü şəkildə, bu və ya digər yerli problemlərin kəskinliyi və aktuallığı nəzərə alınmaqla bölüşdürülməsi də son dərəcə vacib və arzu ediləndir.

Mehriban xanım Əliyeva bu əhəmiyyətli mövzuya dair düşüncələrində Azərbaycanda xeyriyyəçilik sahəsinin inkişafına çətinlik törədən maneələri də diqqətdən kənar qoymur. Onun fikrincə, bütün sosial problemlərin guya yalnız dövlət tərəfindən həll edilməli olması düşüncəsi bu çətinliklərdən birincisidir. Bu stereotipin sovet dövründə yaşananlardan irəli gələn obyektiv əsası var.

Sovet dövründə vətəndaşların müstəqil, qeyri-formal təşəbbüsləri nəinki təşviq edilmir, hətta ciddi ideoloji çərçivələrlə məhdudlaşdırılırdı. Bu cür təşəbbüslər olmadan da yetərli xeyriyyəçilik fəaliyyətini təsəvvür etmək mümkün deyil. Nəticədə sosial ətalət, cəmiyyətin işlərinə laqeydlik, ictimai rifaha xidmət məsələlərində təşəbbüskarlığın olmaması, sırası insanların cəmiyyətin vəziyyətinə görə öz məsuliyyətini dərk etməməsi adi hala çevrilmişdi: *“Bununla bərabər, indiki dövrdə ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinə xas olan bəzi inkişaf çətinliklərini də görməmək olmaz”* deyir Mehriban xanım – *“Mən bəzən bu məsələnin ifrat siyasiləşdirilməsini və merkantilləşdirilməsini nəzərdə tuturam. Belə hallar xeyriyyəçilik potensialının reallaşdırılması imkanlarını xeyli məhdudlaşdırır.*

Onu da vurğulamaq istərdim ki, bizim biznes strukturlarının korporativ sosial məsuliyyəti lazımi səviyyədə deyil, onlar çox vaxt öz fəaliyyətlərinin sosial və ekoloji nəticələrini nəzərə almır, sosial sahədə həllini gözləyən problemlərə lazımcına diqqət yetirmirlər.

Xeyriyyəçilik fəaliyyətinin hərtərəfli işlənmiş normativ hüquqi bazasının, müxtəlif səviyyəli dövlət strukturları, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyəti arasında xeyriyyəçilik məsələləri üzrə qarşılıqlı tərəfdaşlığın tənzimlənmiş mexanizminin olmaması kimi məqamlar da öz təsirini göstərir.

Nəhayət, ictimai əxlaqa xas olan bəzi naqisliklər – şəxsiyyətlərarası etimadın, insanların bir-birinin kədarına şərik olması və təmənnəsizlik kimi keyfiyyətlərin qıtlığı onların öz vəsaitlərini, qüvvələrini və vaxtını başqalarının naminə, bütövlükdə cəmiyyətin naminə qurban verməyə könüllü hazır olması ruhunun tam üzə çıxmasına mane olur”.

Və Mehriban xanım təəssüflə qeyd edir ki, bütövlükdə xeyriyyəçilik, könüllülük bizdə hələ sözün həqiqi mənasında kütləvi hal almamışdır.

Belə bir vəziyyətin yaranmasında sovet ideologiyasının bu sahədə fərdi təşəbbüslərə qoyduğu məhdudiyətlər böyük rol oynamışdır. Sovet ideologiyası XIX əsrin axırları – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda filantropiyanın bir növü olaraq yayılan və cəmiyyət həyatının bir sıra sahələrində böyük irəliləyişlərə yol açan

mesənətliğin qarşısını tam almış, sovet dövründə xalqımızın xeyriyyəçilik ənənələri, demək olar ki, itib getmişdir. Məlum ideoloji və sosial-siyasi səbəblər üzündən həqiqi xeyriyyəçilik fəaliyyətinin əhatə dairəsi son dərəcə məhdudlaşdırılmış, praktik olaraq, yalnız məişətdə kömək formasında qalmışdı.

Bu mənada Mehriban xanım Əliyevanın müasir Azərbaycanda ictimai həyatın xüsusi bir sektoru olan xeyriyyəçilik institutunu yenidən formalaşdırıb inkişaf etdirməsi, təbii ki, müasir dövrün reallıqları və tələbatı nəzərə alınmaqla, nəinki gözəl ənənələrimizi dirçəldir və inkişaf etdirir, həm də sosial və mənəvi tərəqqi üçün səmərəli vasitə yaradır.

* * *

Azərbaycanın birinci xanımının ölkəmizdə xeyriyyəçilik institutunu yenidən dirçəltmək üçün irəli sürdüyü təkliflər də kifayət qədər aydın və konkretidir. Əsas məsələ təbii ki, bu hədəfə doğru fəal, məqsədyönlü və sistemli şəkildə işləməkdir. Bundan başqa, onun fikrincə, Azərbaycanda xeyriyyəçiliyin inkişafının milli konsepsiyasının işlənilib hazırlanmasına ehtiyac var. Bu sənəddə sosial siyasətin bir vasitəsi kimi xeyriyyəçilik sisteminin qurulmasının əsas istiqamətləri öz ifadəsini tapmalıdır. Həmin siyasətin iştirakçıları isə cəmiyyətin hər üç sektorudur – dövlət, biznes və qeyri-kommersiya sektoru. Konsepsiyada xeyriyyəçilik fəaliyyətinin həyata keçirilməsində qarşıya çıxan əsas problemlər və onların həlli yolları təsbit olunmalı, icra hakimiyyəti, yerli özünüidarə orqanlarının və ictimai təsisatların qarşılıqlı tərəfdaşlıq əlaqələri yaradılmasının mexanizmləri göstərilməlidir.

Mehriban xanımın fikrincə, bu da çox vacibdir ki, həmin konsepsiya xeyriyyəçilik fəaliyyətinin bütün əsas aspektlərinin – normativ hüquqi, təşkilati, kadr, infrastruktur, informasiya və başqa məsələlərin harmonikləşdirilməsinə yönəlmiş olsun. Təbii ki, bu ciddi işin öhdəsindən yalnız bütöv bir kollektiv halında cəmləşmiş mütəxəssislər, alimlər və praktik işçilər gələ bilər. Bundan əlavə, xeyriyyəçilik sahəsində mövcud vəziyyəti və meyilləri izləməyə imkan verən xüsusi tədqiqatların aparılması, vaxtında müvafiq təshihlərin edilməsi də mühüm şərtidir.

Praktik işə gəldikdə isə, birinci xanım hesab edir ki, konkret xeyriyyə tədbirləri, müvafiq proqramlar və layihələr nə qədər faydalı, gərəkli və geniş əhatəli olsa da, təkcə onların həyata keçirilməsi ilə kifayətlənmək düzgün olmazdı: *“Mən əminəm ki, davamlı xeyriyyəçilik sektorunun yaradılması üçün xeyriyyəçiliyə və könüllülüyə stimül yaradan ictimai şəraitin formalaşdırılmasına xeyli qüvvə sərf edilməlidir. ...Biz bu məqsədə yalnız o halda çata bilərik ki, xeyriyyəçilik ideyaları, bir-birimizə xeyirxah, həssas münasibət cəmiyyətimizin şüurunda dərin və möhkəm kök salsın və nəhayət, hamı aydın başa düşsün ki, hər kəs başqaları üçün, ümumi rifah naminə xeyirxah işlər görəndə, bunu özünün və yaxın adamlarının naminə etmiş olur. Ona görə də bu istiqamətdə geniş və səmərəli maarifçilik və təbliğat işlərinin görülməsi çox vacibdir. ...Əgər biz öz uşaqlarımıza və gənclərə xeyriyyəçilik fəaliyyəti “zövqü” aşılaya bilsək, onları xeyirxahlıq, həssaslıq, cəmiyyətin rifahına təmənnəsiz xidmət etməyə hazırlıq ruhunda tərbiyə edə bilsək, filantropiyanın möhkəm mənəvi-mədəni təməlinin formalaşmasında daha böyük*

səmərə əldə edərək. Buna isə, ilk növbədə, böyüməkdə olan nəsli praktik xeyriyyəçiliyə və könüllü ictimai-faydalı işlərə geniş cəlb etmək yolu ilə nail olmaq mümkündür. Bu işdə ailə və məktəb tərbiyəsinin düzgün qurulması son dərəcə böyük rol oynayır. Ümumiyyətlə, xeyriyyəçilik gərgin və məsuliyyətli əmək deməkdir və ona uşaq yaşlarından öyrəşmək lazımdır”.

Mehriban Əliyeva Azərbaycanda bu sahədə böyük inkişaf perspektivləri də görür. Onun qənaətinə bu sahənin inkişaf perspektivləri, ilk növbədə, ölkənin gələcək iqtisadi inkişafı ilə, Azərbaycanda sosiomədəni modernləşmə, vətəndaş cəmiyyətinin möhkəmlənməsi və yəqin ki, cəmiyyətimizin mənəvi tərəqqisi ilə bağlıdır. Bütün bu amillər bir-birilə bağlıdır və bütövlükdə xeyriyyəçilik sahəsində əsaslı dəyişikliklər tələb edən və eyni zamanda, bunun üçün zəruri imkanlar yaradan prinsipcə yeni mühit formalaşdırır.

Şübhə yoxdur ki, iqtisadiyyat inkişaf etdikcə, vətəndaşlarımızın maddi rifahı yüksəldikcə, əhalinin sosial müdafiəsi və dəstəklənməsi tədbirləri gücləndikcə, xeyriyyəçiliyin strukturunda əhalinin imkansız təbəqələrinə, qruplarına və kateqoriyalarına birbaşa maddi yardımın xüsusi çəkisinin azalması labüddür. Buna müvafiq olaraq, xeyriyyəçilik resursları getdikcə daha artıq dərəcədə başqa ictimai ehtiyaclarla, məsələn mədəniyyətin, elmin və təhsilin, ictimai səhiyyənin, idmanın inkişafına, təbii mühitin qorunmasına və yaxşılaşdırılmasına, digər oxşar sahələrə yönəldiləcəkdir. Bu baxımdan bizi təxminən, artıq iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə baş vermiş proseslərə bənzər proseslər gözləyir.

O hesab edir ki, xeyriyyəçilik fəaliyyətinin motivasiya əsaslarında da ciddi irəliləyiş labüddür. Azərbaycan cəmiyyətinin sosiomədəni transformasiyası ona gətirib çıxaracaqdır ki, xeyriyyəçilər öz fəaliyyətlərində “ənənəvi” cəmiyyət üçün daha çox səciyyəvi olan adət və ənənələri deyil, səmərəlilik, pragmatizm, ictimai faydalılıq mülahizələrini və özlərinin üstünlük verdikləri məqamları rəhbər tutacaqlar.

Elə Mehriban xanım da xeyriyyəçilik sektorunun köhnə filantropiyaya xas olan paternalizm ruhundan azad olunması və onun mütəşəkkil, ölkə miqyasında konsolidasiya edilmiş, öz standartları, infrastrukturunu və texnologiyaları olan müasir “sənayeyə” çevrilməsi perspektivini də sosiomədəni modernləşmə ilə əlaqələndirir və qeyd edir ki, təşkilati və institusional baxımdan xeyriyyəçiliyin perspektivlərinə diqqət yönəldilsə, bu prosesdə vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü və möhkəmlənməsinin çox mühüm rol oynadığını görməmək olmaz.

Mehriban xanım bu fikrini vətəndaş cəmiyyəti adlandırdığımız cəmiyyətin, əslində iqtisadi və siyasi sahə olmaqla yanaşı, həm də ictimai həyatın və sosial fəallığın xüsusi bir sahəsi olması ilə əsaslandırır. Bu sahənin əsas prinsipi isə azad vətəndaşların özlərinin maraqları və ya ictimai maraqlar naminə müxtəlif təşkilatlar və assosiasiyalar şəklində könüllü birləşməsidir. Ona görə də bu şəkildə başa düşülən vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı yerli, regional və milli səviyyələrdə ictimai xeyriyyə təşkilatlarının yaranması və fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin formalaşmasına kömək edir. Bununla da, fərdi və korporativ filantropiya ilə yanaşı, xeyriyyəçilik sisteminin bir sosial institut kimi iş mexanizmində xüsusi imkanları və məxsusi yeri olan

mütəşəkkil vətəndaş xeyriyyəçilik sektoru formalaşır və onun, perspektivdə daha da möhkəmlənəcəyi şübhə doğurmur.

Mehriban xanım ümid edir ki, biz insansevərlik, şəfqət, qarşılıqlı etimad və insanın ləyaqətinə hörmət keyfiyyətlərinin formalaşmasına əsla kömək etməmiş yaxın tarixi dövrdən uzaqlaşdıqca, cəmiyyətin demokratikləşməsi və humanistləşməsi yolu ilə irəlilədikcə, ölkəmizdə xeyriyyəçiliyin tərəqqisi yolundakı mənəvi-əxlaqi maneələr tədricən aradan qalxacaq: *“Artıq indi, bizim cəmiyyətdə müasir xeyriyyəçilik institutunun təməli qoyulduğu bir vaxtda elə etməliyik ki, filantropiya ehtiyacı olan insanların öz problemlərini müstəqil həll etmələri üçün imkan və şərait yaradılmasına, onların həyatı nemətlərlə qorunmaq üçün vəsaitlərlə təmin edilməsinə maksimum dərəcədə istiqamətləndirilsin. Konfusunin bir müdrik kəlamı var: balığı paylamaqdansa, onu necə tutmağı öyrətmək yaxşıdır. Biz bu müdrik məsləhətə nə qədər çox riayət etsək, filantropiyanın müsbət sosial və mənəvi-psixoloji səmərəsi bir o qədər sanballı olacaqdır.*

Digər tərəfdən, bəzi hallarda xeyriyyəçilik fəaliyyətinə onu həyata keçirənlərin mənəvi baxımdan mənfi hərəkətləri kölgə sala bilər. Filantropiyanın varlanma mənbəyinə çevrilməsi şəfqət və mərhəmət hisslərindən sui-istifadə etməkdən heç də az mənəviyatsızlıq deyildir.

Ümumiyyətlə, deməliyəm ki, xeyriyyəçilik insani münasibətlərin son dərəcə incə, nəzakətli və həssas sahəsidir və fəaliyyətin bütün iştirakçularından – xeyriyyəçilərin özlərindən, bu fəaliyyətdən bəhrələyənlərdən və vasitəçilərdən ümumbəşəri əxlaq, etika və nəzakət normalarına dönmədən riayət olunmasını tələb edir”.

* * *

Ünlü fransız yazıçılarından A.Lamartin vaxtilə yazırdı ki, şairlər və qəhrəmanlar arasındakı fərq ideya və əməl arasındakı fərq kimidir. Qəhrəmanlar şairlərin fəhm etdiklərini həyata keçirirlər. Bu, deyimi ümumilikdə sosial münasibətlərə şamil etsək, cəmiyyətdə həqiqətən, ancaq ya ideyaların, yaxud da ancaq əməllərin daşıyıcıları olan insanların olduğunu görürük. Eyni vaxtda həm ideyaların, həm də əməllərin daşıyıcısı olmaq isə, tarixin seçdiyi şəxsiyyətlərin nəsibidir. Mehriban xanımın böyüklüyü də onun şəxsiyyətində həm ideyaların, həm bu ideyaları əmələ çevirməyə qabil ruhun, gücün, əzmin, məqsədyönlülüüyün, həyat eşqinin bir-birini tamamlamasıdır.

Onun ideya və əməlləri təkcə Azərbaycan hüdudları ilə əhatələnmiş, bu dəyərli ideyaların, bu nəcib əməllərin işığı, uzaq-uzaq ellərdə - Pakistanda, Rumıniyada, Rusiyada, Türkiyədə, Gürcüstanda mərhəmətə, qayğıya, hansısa müşkülün həllində köməyə ehtiyacı olan insanların, toplumların da üzərinə düşür. Onun təşəbbüsü ilə Heydər Əliyev Fondunun xarici ölkələrdə inşa etdiyi məktəblərin, xəstəxanaların, körpülərin, köməyə möhtac insanlara edilən yardımların nurunda yaşadığı məkandan, milli mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən asılı olmayaraq dünyanın uzaq-uzaq ellərində yaşayan insanlar da Mehriban xanım

Əliyevanın humanizmindən öz nəsibini görür. Xeyirxahlıq, mərhəmət bu insanlar arasındakı bütün ayrıntıları götürərək, onları eyni sevgi, eyni şəfqətlə bağrına basır.

Təsadüfi deyil ki, Mehriban xanımı bu gün beynəlxalq miqyasda tanıdan əsas amil onun sadəcə Azərbaycanın Prezidentinin həyat yoldaşı kimi ölkənin birinci xanımı statusunu daşmasından daha çox, bu statusun verdiyi imkanlardan istifadə edərək bəşəriyyətə verdiyi mühüm töhfələrdir. Azərbaycanın möhtəşəm tarixini və müasir uğurlarını ölkə hüdudlarından kənarında layiqincə tanıtməsi, Azərbaycan qadını adını layiq olduğu zirvələrə ucaltmasıdır.

Etibarlı silahdaş

İllər öncə Azərbaycan Respublikasının Prezidentindən müsahibə alan Rusiyalı jurnalistin İlham Əliyevə verdiyi «birinci xanıma Azərbaycan xalqının sevgisi sizə olan etimaddan heç də az deyil» sualına İlham Əliyev böyük səmimiyyətlə gülərək «bu məni sevindirir, çünki Mehriban xanımın gördüyü işlər mənim gördüyüm işlərə dəstəkdir» cavabını vermişdi.

Bu, konkret fəaliyyət istiqamətlərini həyata keçirən dövlət institutları ilə, Mehriban xanım Əliyevanın ictimai təşəbbüsləri əsasında bu qurumlarla fəal əməkdaşlıq əsasında həmin fəaliyyət istiqamətləri üzrə çoxsaylı sosial-humanitar layihələr həyata keçirən Heydər Əliyev Fondu arasındakı münasibətlərin də ən gözəl izahıdır.

Müasir Azərbaycan dövləti özünə sosial dövlət modelini seçib. Bu siyasətin mahiyyəti, vətəndaşların layiqli həyatını, sərbəst inkişafını təmin edən şəraitin yaradılmasıdır. Hər bir dövlət qurumu da öz fəaliyyətini məhz buna yönəldib.

Azərbaycan dövləti qəti şəkildə bazar iqtisadiyyatının daha da inkişaf etməsinə yönəlmiş istiqaməti saxlamaqla yanaşı, sosial siyasətin prioritetliyini təmin etməyə çalışır. İndi dövlət sosial yönümlü proqramlara və layihələrə getdikcə daha çox maliyyə vəsaitləri sərf edir. Minimum əmək haqqı ilbəil artır, pensiyalar və müxtəlif sosial müavinətlər müntəzəm olaraq artırılır, sosial infrastruktur obyektlərinin tikintisi genişlənir.

Xalqımızın qurucu və mənəvi enerjisində əks olunan, məişət sahəsindən tutmuş korporativ filantropiyaya qədər ən müxtəlif formalarda təzahür edən xeyriyyəçilik də bu məsələdə çox böyük potensiala malikdir. Bu potensialın əsas tətbiq dairəsi isə keçmişdə olduğu kimi indi də, əsasən, sosial, humanitar sahədir. Mehriban xanım Əliyeva fenomeninin təsiri ilə son illər Azərbaycanda sosial sahədə filantropiya meyilləri durmadan genişlənir və özünü müstəqil, sanballı amil kimi getdikcə daha çox göstərir.

Sosial problemlərin həllində dövlət və xeyriyyəçilik institutunun bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə fəaliyyətini təsəvvür etmək mümkün deyil. Əksinə, dövlət və filantropiyaya cəlb edilmiş vətəndaşların və özəl sektorun öz aralarında əlaqəli şəkildə işləməsi daha çox səmərə verir. Bu qarşılıqlı fəaliyyət isə yalnız bərabərhüquqlu əməkdaşlıq formasında həyata keçirilə bilər. Yeri gəlmişkən, çox böyük iqtisadi potensiala, güclü vətəndaş cəmiyyətinə və yetkin xeyriyyəçilik

institutuna malik olan inkişaf etmiş ölkələrdə məhz belə bir mənzərə müşahidə olunur.

Ona görə də Mehriban Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun gördüyü işlərə dövlətin həyata keçirdiyi sosial-humanitar siyasətə hansısa bir əlavə kimi yanaşmaq və bu qurumun irəli sürdüyü xeyriyyəçilik təşəbbüslərinə dövlətin sosial yüklərinin, qayğılarının bir hissəsini mülki təsisatların və özəl sektorun üzərinə qoymağa imkan verən yardımçı vasitə kimi baxmaq tamamilə yanlış olardı. Bu ictimai fəaliyyətə həm nəzəri, həm də praktik nöqtəyi-nəzərdən bu cür utilitar-praqmatik münasibət onun daxili mənəvi məzmununu cılızlaşdırır və “kommunist iməcilikləri”nə oxşar bir formaya çevirərdi. Üstəlik, bu məntiqlə yanaşı, iqtisadiyyat inkişaf etdikcə, dövlətin sosial proqramlar üçün xərcləri artdıqca xeyriyyəçilik fəaliyyətinin meydanının daralmasını da müşahidə etməliyik. Əslində isə dünyada bunun tam əksi olan bir meyil müşahidə olunur: dövlətin sosial sahəni maliyyələşdirmək üçün daha geniş imkanlara malik olduğu ölkələrdə, bir qayda olaraq, xeyriyyəçilik fəaliyyətində iştirakın kütləvililiyi və xeyriyyəçilik resurslarının miqyası getdikcə yüksəlir.

Belə bir qarşılıqlı fəaliyyətin, xeyriyyəçilik amilinin daim cəmiyyətin gündəmində olmasının ictimai əhəmiyyəti, insanların mənəvi tərbiyəsinə müsbət təsiri də yetərinə böyükdür. Bu, cəmiyyətdə mənəvi-psixoloji ab-havanın yaxşılaşmasına şərait yaradır, insanlar arasında münasibətləri humanistləşdirir, onların daha xeyirxah, səmimi və həssas olmasına müsbət təsir göstərir. Axı, çətin məqamda başqalarından dəstək almış insan özü də, imkan daxilində başqalarına kömək göstərməyə daha çox meyil edəcəkdir.

Bu mənada, Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən layihələr öz birbaşa məqsədindən əlavə, həm də cəmiyyətdə mənəvi-psixoloji ab-havanın yaxşılaşmasına şərait yaradan, insanlar arasında münasibətləri humanistləşdirən, onların daha xeyirxah, səmimi və həssas olmasına müsbət təsir göstərən dəyər formalaşdırır. Bu dəyər hesabına cəmiyyətimizdə “xeyirxah işlər dairəsi”, qarşılıqlı kömək və dəstək sistemi yaranır. Bu da son nəticədə insanların qarşılıqlı münasibətlərinə, onların ovqatına və sosial əhval-ruhiyyəsinə müsbət təsir göstərir.

Mehriban Əliyeva fenomeni hökumətin həyata keçirdiyi siyasətə ictimai dəstəyi mərkəzləşdirən ciddi bir amil kimi çıxış edir. İndiyə qədər bir sıra əhəmiyyətli təşəbbüslərin bu fenomen ətrafında ictimai hərəkətə çevirilməsi mümkün olub.

Son illər Azərbaycanda muğam sənətinə artan maraq, milli təhsilimizin inkişafı üçün həyata keçirilən tədbirlərə, bütün ölkə boyunca tikilmiş təhsil, səhiyyə, mədəniyyət obyektlərinə, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, tarixi abidələrimizin qorunması, imkansız xəstələrin müalicəsi, əlillərin, kimsəsiz uşaqların problemlərinin həlli, ölkəmizdə informasiyalı cəmiyyətin qurulması yönündə görülən işlərə dəstək bunun ifadəsidir...

Hökumətin apardığı siyasət öz yerində, bu nəticələrin əldə olunmasında Mehriban xanım Əliyevanın təşviq etdiyi ictimai dəstək də öz sözünü deyir...

Bütün bunlar əsla həyata keçirilən dövlət siyasətinə birinci xanımın müdaxiləsi kimi anlaşılmamalıdır. Mehriban Əliyeva siyasətlə məşğul olmur. Tanrının bütün insan övladları üçün müəyyən etdiyi mənəvi borcun yerinə yetirilməsi və bunun başqalarına da təlqini isə Onun nəzərincə siyasətdə təmsilçilik deyil.

“İzvestiya” qəzetinin bu barədə sualına illər öncə özü belə cavab vermişdi: *“Əgər siyasi fəaliyyət sənə yaxındırsa, əlbəttə ki, bu iş daha asanlıqla başlamaq olar. Mən siyasətlə məşğul olmuram, sadəcə insanlara kömək edirəm. Əgər bunu siyasət adlandırmaq olarsa, buyurun, elə də hesab edin. Çox vaxt siyasət dedikdə, insanın hakimiyyətə gəlmək niyyəti olduğu düşünülür. Mən hakimiyyət adamı deyiləm və hakimiyyətə can atmıram. Bu, mənlik deyil.*

İstər YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri kimi, istərsə də Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi mənə ehtiyac olduğunu hiss edirəm. Mənim adıma hər gün 200-dən çox məktub gəlir. Onların heç biri diqqətsiz qalmır. Mən konkret iş görmək, konkret insanlara kömək etmək istəyirəm. Konkret problemləri həll etmək, yardım edə bildikdə sevinc hissi keçirmək və səndən asılı olmayan səbəblər üzündən nəşə edə bilmədikdə təəssüflənmək, qəzavü-qədər, sağalmaz xəstəlik qarşısında bütün gücsüzlüyünü dərk edərkən əziyyət çəkmək, xilas edilmiş bir uşağın təbəssümünü gördükdə isə bir daha sevinmək istəyirəm. Bu, mənim seçimimdir”.

Əlbəttə, peşəkar siyasətçi qabiliyyəti, liderlik keyfiyyətləri, xalqın sonsuz rəğbəti Ona siyasi həyatda da böyük uğurlar qazandırardı. Amma Mehriban xanım bu məqamda da əsrlər boyu milli düşüncəmizdə sabitləşmiş normalara sadıqdır.

Mehriban Əliyeva xarici ölkələrə səfərləri, dünyanın ünlü simaları ilə keçirdiyi görüşləri, müxtəlif tribunallarda çıxışları ilə siyasi xadim, dünyada qadın liderliyinin ən fəal təmsilçilərindən biri kimi daim mərkəzdə olsa da, O, öz dərrakəsini, zəkasını, ictimai nüfuzunu həyat yoldaşının böyüklüyü naminə əsirgəməyən əsl Azərbaycan qadınıdır.

O, Azərbaycan xalqının lideri olan həyat yoldaşının ilk ardıcılı, ən etibarlı silahdaşdır.

* * *

O, həmişə Prezident İlham Əliyevin yanındadır, çətin anlarda da, xoş günlərdə də Prezidentin ilk həyanıdır, dəstəyidir. Bu, məqam “Sabaha inamla” filmində də, bizim Viktor Andriyanovla birgə müəllifliyimizlə 2007-ci ildə çapdan çıxmış görkəmli adamların həyatı silsiləsindən “İlham Əliyev” kitabında da həzin bir epizod kimi öz əksini tapıb. Və Ulu Öndər Heydər Əliyevin xəstəliklərlə mübarizə apardığı, İlham Əliyevin atasının səhhəti ilə bağlı böyük narahatlıq hissi keçirdiyi o çətin günlərdə Mehriban xanım Əliyevanın mənəvi dəstəyinə nə qədər böyük ehtiyacının olmasını, bu dəstəyin dəyərini aydınlıqla əks etdirir.

- 1999-cu ilin aprel ayında biz Amerikanın Klivlend şəhərində idik, - Mehriban Əliyeva xatırlayır. – Biz bilirdik ki, cənab Prezidenti ürəyindən əməliyyat edəcəklər. Əlbəttə, çox həyəcanlanırdıq. Digər tərəfdən, əmin idik ki, hər şey yaxşı olacaq, əməliyyat uğurla keçəcək. Allaha şükür ki, belə də oldu.

Ömür-gün yoldaşı İlham Əliyevin o günlər çox böyük həyəcan keçirdiyini yada salır. – O ola bilsin ki, bunu gizlətməyə çalışdı. Hər halda mən onun yanında idim və hiss eləyirdim ki, bu anlar onun həyatının ən ağır anlarıdır. Görürdüm ki, özünə yer tapa bilmir. Əlbəttə, çalışırdım ki, imkan daxilində onu sakitləşdirim. İlham çox etibarlı insandır. ...Mən də, mənim uşaqlarım da bilirəm ki, bizim arxamızda belə bir insan, belə bir dayaq var və hər hansı bir çətin vəziyyətdə o, bizim müdafiəçimizdir...

10 may – Ulu Öndər Heydər Əliyevin növbəti doğum gününün Klivlenddə keçirilməsinə də elə onlar birgə qərar verdilər və təşkilatçılıq işinin əsas hissəsini böyük sevgi və həvəslə Mehriban xanım yerinə yetirdi.

- Bizim yerləşdiyimiz oteldə banket zalı var idi, - o xatılayır. Səhərdən buradakı stolu bəzəməyə başladım, xeyli gül-çiçək gətirdilər, ətrafdan şarlar asdıq. Divara isə belə yazdıq: “Əziz prezident, Sizi ad gününüz münasibətilə təbrik edirik!” Biz çox həyəcanlı idik.

O kövrək axşam orada iştirak etmək nəsb olunanların hamısının yanında qalıb. Əməliyyatdan sonra prezident ilk dəfə insanların qarşısına çıxdı. O, həmişə olduğu kimi gümrahdı, əhvalına söz ola bilməzdi. Əl xətti ilə yazdığımız təbriki görəndə gülümsədi. Bir sözlə, hər şey çox gözəl idi, – Mehriban xanım sözlərinə davam edir. Bizim ağılımıza da gəlməzdi ki, Heydər Əliyevin ad gününü Klivlend şəhərində qeyd etməli olarıq... Biz hamımız - doğmalar, yaxınlar, dostlar, prezidentin tanışları – hesab edirdik ki, bizi buraya Yaradan özü gətirib.

Bu mənəvi dəstəyi Mehriban xanım Azərbaycan Prezidentindən və Onun simasında ümumilikdə Azərbaycan xalqından sonrakı proseslərdə də heç zaman əsirgəməyib. Cəmiyyət üçün ən həyəcanlı, həssas anlarda, kiçik bir davranışı ilə də olsa böyük nəticələr yarada, ictimai rəyi düzgün məcraya doğru istiqamətləndirə bilib.

2003-cü ilin 16 oktyabr günü siyasi emosiyaların təsirindən gərginləşib həddini aşmış destruktiv qüvvələrin Bakının mərkəzində vandalizm aktı törədərək dinc vətəndaşlar üçün yaratdıqları təhlükəni, körpə bir uşağın anası ilə birgə onların ayaqları altında qalıb ağır yaralandığını kimsə unutmayıb.

O zaman Mehriban xanım Əliyevanın həmin körpənin taleyinə həssas münasibəti, xəstəxanaya gedib onlara baş çəkməsi, ana və körpənin müalicəsinə hərtərəfli kömək göstərməsi cəmiyyətdə hansı cinahların hansı dəyərlərin daşıyıcısı olduğunu sərgiləyən, emosiyaları sakitləşdirən, prosesləri sivil bir məcraya, müstəqil Azərbaycan dövlətinə zərbə vurmağa çalışan qüvvələrin deyil, öz dövlətinin rifahını, sabit inkişafını arzulayan toplumun arzularına doğru yönəldən incə bir jest idi.

2005-ci ildə Bakı metrosunun keçmiş “Bakı Soveti” stansiyasında baş vermiş qəza zamanı bu qəzada zərər çəkən insanlar da ilk andan Mehriban xanıma öz yanlarında gördülər. O, dərhal Musa Nağıyev adına təcili yardım xəstəxanasına gedərək, xəsarət almış insanlara baş çəkməyi özünə borc bildi. Yaralananların hər biri ilə ayrılıqda hal-əhval tutdu. Vəziyyətləri, müalicələrinin gedişi ilə maraqlandı. Belə qəzalardan heç kimin sığortalanmadığını bildirərək təsəlli dolu kəlmələri ilə

onlara səbirli, təmkinli olmağı arzuladı. Bu insanların müalicəsi, tibbi reabilitasiyası ilə bağlı bütün xərcləri Heydər Əliyev Fondu öz üzərinə götürdü.

Bütün bunlar Mehriban xanımın qəlbindən gələn səmimi davranışlardır. Sünilik Onun xarakterinə yaddır. Mehriban xanım, məşhur bir kəlamda ifadə edildiyi kimi, həmişə göründüyü kimi olmağı və olduğu kimi görünməyi bacarır.

* * *

Belə epizodları Azərbaycan Prezidentinin bölgələrdə sadə insanlarla keçirdiyi görüşlər zamanı tez-tez izləmək olar. Belə səfərlərində Prezidenti müşayiət edərkən, onları qarşılamağa, öz sevgilərini, rəğbətlərini ifadə etməyə toplaşan insanlarla əhatə olunmuş hansısa məkanda Mehriban xanım birdən ayaq saxlayıb kənarda dayanmış ağbirçək qadına yaxınlaşır, onu öz doğması kimi öpüb bağrına basır. Uşaq evlərinə səfərləri, kimsəsiz körpələr üçün keçirilən mərasimlər zamanı bu körpələrə bir ana kimi şəfqət göstərir...

Mehriban xanımın atası, akademik Arif Paşayev bu munis keyfiyyətin onun uşaqlıq çağlarından gəldiyini deyir: *“Mehriban doğulandan çox fəal olub. Bəzən mənə elə gəlirdi ki, o, Nərgizdən böyükdür. Onların uşaqlığını hər anına kimi xatırlayıram. Yadımdadır, Mehribanı hər dəfə məktəbə gətirəndə müəllimlər mənə nəsə bir xoş söz deməyə çalışırdılar. O elə gözəl idi!.. Biz küçədə gedəndə adamlar ayaq saxlayıb bu balaca qızcıqazla görüşər, onu danışdırardılar. Mehriban olduqca xeyirxah insandır. Düşünürəm ki, bu xüsusi bir xeyirxahlıqdır – mərhəmətlə dolu bu dünyanın sərhədi yoxdur. Bu dünyanın özülü səmimi hisslərlə, insani duyğularla qoyulub. Başqasının kədəri onu elə sarsıdır ki, dərhal əlindən gələn köməyi göstərmək üçün tələsir... Yəqin ki, siz onun uşaqları qucaqlamasını və öpməsini görmüsünüz. Hətta bəzən öz doğma uşaqlarını bu cür qucaqlayıb öpmürsən. Bu, bir göstəri üçün deyil. Bu, onun ürəyindən gəlir və o, həmişə belə olub”*.

Prezidentin insanlarla ünsiyyətinə Mehriban xanımın yeri gələndə xoş bir təbəssümlə, incə bir replika ilə, zərif bir jestlə müdaxiləsi səmimiyyəti artırır, ünsiyyəti unudulmaz edir.

Mehriban xanımın Gədəbəy rayonunun Slavyanka kəndinin sakinləri ilə görüş zamanı rus qadınlarının milli rəqsinə - “çastuşka”ya qatılmasını, ucqarlarda yaşayan ana-bacılarımızla yaxından ünsiyyətini, hətta Prezidenti bölgələrə səfərləri zamanı müşayiət edə bilmədiyi istisna hallarda da sadə insanların onların salamını Mehriban xanıma çatdırmağı cənab İlham Əliyevdən necə böyük sevgi və rəğbət hissi ilə xahiş etdiklərini xatırlayıram...

Bunlar adi epizodlar deyil, həmin insanların həyatının ən mənalı, ən unudulmaz anlarıdır. Mehriban xanım Onunla ani ünsiyyəti də insanlar üçün tarixiləşdirməyi bacarır.

* * *

İnsanlar onu özlərinə doğma bilir və bu münasibətin işığında hər hansı problemlərinin həllində ondan kömək istəyirlər. Haqlı olaraq vətəndaşlara elə gəlir

ki, onları narahat edən məsələlərlə bağlı Mehriban xanım Əliyevaya müraciət etsələr, onların narahatlığının aradan qaldırılması özünü çox gözlətməz.

Dövlət rəhbərinin vətəndaş müraciətlərinə həssas münasibət göstərilməsi, onların müraciətlərinə operativ reaksiya verilməsi barədə irəli sürdüyü prinsipləri, verdiyi qəti tapşırıqlarını lazımi şəkildə yerinə yetirə bilməyən, prezidentin etimadını gözlənilən səviyyədə doğrultmayan və təbii ki, belə bir münasibət nəticəsində öz vəzifəsi ilə vidalaşmalı olan bəzi məmurlardan fərqli olaraq Mehriban xanım Əliyevanın iş üslubunda hansısa vətəndaşa cavabın gecikdirilməsi, onu narahat edən məsələnin diqqətdən kənar saxlanması, insanlara kömək imkanları varkən bu köməyin göstərilməməsi anlayışı yoxdur. Ona görə də Azərbaycanın birinci xanımının poçtu vətəndaşlarımızın ən çox müraciət etdikləri ictimai ünvandır. Heydər Əliyev Fondunda bu müraciətlərin qəbulu, onlara baxılması, əlaqədar dövlət orqanları ilə birgə həmin müraciətlər üzrə müvafiq tədbirlərin görülməsi üçün mükəmməl bir sistem formalaşdırıb, Mehriban xanım Əliyeva.

Və bu işi hər hansı inzibati öhdəlik qismində yerinə yetirmir. Belə bir missiyanı bir ananın, bacının öz doğmalarının dərdinə yanması, imkan daxilində onlara kömək əli uzatması, başqaları üçün faydalı olmasının mənəvi rahatlığı kimi həyata keçirir.

* * *

Bir neçə il əvvəl, özəl müəssisələrdən hansıdası istehsalat xəsarəti alaraq əlil olan və bu statusun verdiyi sosial hüquqları tələb edən İftixar Ağayev adlı gənc fəhlənin ən radikal müxalifət qəzetlərindən birində Heydər Əliyev Fonduna müraciətinə verilmiş reaksiyanı əks etdirən ibrətamiz fikirləri dərc edilmişdi.

“Sifarişli teleqramımı Mehriban Əliyevaya göndərdim. Allaha dua etdim ki, teleqramım çatsın və məni qəbul etsin”.

Bir müddət keçəndən sonra Mehriban Əliyeva şəxsən özü onu qəbul edir: “Cavab məktubu gəldi ki, Mehriban Əliyeva sizinlə görüşmək istəyir. Mehriban xanımla görüşdüm və ona başıma gələn hadisəni danışdım. Dediklərimi eşitdikcə gözümdən yaş süzülürdü. Məni təhlükəsizlik xidmətinin əməkdaşlarına tapşırırdı. Onlarla birlikdə nahar etdim, mənə kostyum aldılar, sonra 100 manat pul verdilər. Üstündən bir neçə saat keçəndən sonra dedilər ki, Mehriban xanım sizi yenidən qəbul otağında gözləyir”.

Bu dəfə Mehriban xanım Əliyeva onu aidiyyəti sahəyə məsul səlahiyyətli şəxslərlə birgə qəbul edir: “Mehriban xanım mənə dedi ki, narahat olma, başına gələnləri danış. Bütün başıma gələnləri bir daha danışdım”.

Beləliklə, əlil gəncin problemi qısa zamanda sonra öz həllini tapır.

Görəsən, əlavə şərhə ehtiyac varmı?!/.

* * *

Mehriban xanım əsrlərdir formalaşan birinci xanım institutuna özünün təshihlərini verdi və həm Azərbaycanda, həm də müasir məzmununda götürsək, ümumilikdə bütün dünyada mükəmməl birinci xanımlıq institutu yaratdı.

Birinci şəxsin kölgəsində olmadan öz müstəqil fəaliyyəti ilə birinci şəxsin ən yaxın silahdaşına, ən fədakar dəstəkçisinə, ən etibarlı müttəfiqinə, ən sadıq dostuna çevrildi.

Və Azərbaycanın uğuru da elə ondadır ki, birinci şəxsin müdrikliyini, qətiyyətini, xarizmasını birinci xanımın nüfuzu, mərhəməti və xeyirxahlığı tamamlayır.

Yeddinci fəsil

SÜLHÜN SƏFİRİ

*Xalq bir çox xüsusiyyətləri ilə tanınır, sayılır və
dünya xalqları içərisində fərqlənir.
Bu xüsusiyyətlərdən ən mühümü mədəniyyətdir.*

Heydər ƏLİYEV

İkinci təbiət

...İnsan dünyaya gəlir, Tanrının bəxş etdiyi ömür payını qismətinə düşən sayaq yaşayır və günlərin birində də köçünü bu dünyadan sürüb gedir.

Ömrün hər anında udduğu hava, içdiyi suyun hər qətrəsi, ayaqlarının toxunduğu hər ovuc torpaq, qəlbini qızındıran od, atəş insanın təbiətə borcudur, əslində...

Bu barədə heç düşündükmü?!

Qanunlar nizamsızlığı, qarşılıqlı münasibətdə olan iki tərəf arasında tənəsübün bu qədər pozulmasını sevməz.

Təbiət qanunları heç sevməz...

Onda bu necə olur bəs?! Bir tərəfdə insan, o biri tərəfdə təbiət. Və bu münasibətlərdə həmişə insan təbiətə borcludur. Onun səxavətindən barınan tərəfdir.

Özü ilə təbiət arasındakı münasibətlərdən elə hey faydalanan, onun zəngin sərvətləri üzərində həyatını quran, mənəvi dünyasının rəngindən, havasından asılı olaraq, hətta bəzən təbiətə qənim belə kəsilən, onun verdiklərinə şükür yox, sitəm edən insandır.

İnsanla təbiət arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdə ədalət meyarının bu qədər pozulması həmişə fikrimi məşğul edib. Amma indi bir-birini qovduqca yaş üstünə yaş gətirən illərin təcrübəsindən düşən işıq bu düşüncələrimdə bir qədər yanıldığımı göstərir.

Əslində insan təbiət qarşısında sandığım qədər gözükölgəli deyil. O da bacardığı qədər təbiətin Hatəm səxavətinin əvəzini çıxmağa çalışır. Yaratdığı maddi-mənəvi abidələrlə, insan əllərinin torpağın hüsnünə çəkdiyi sığalla öz borcunu qaytarmağa can atır.

Gur şələlələrin, dənizlərin, okeanların səsini, yarpaqların xışıltısını notlara köçürüb ən şirin musiqiyə çevirir insan, qayaların xınasından, çiçəklərin rəngindən dünyanın ən gözəl rəsm əsərlərini canlandırır.

İcad etdiyi texniki vasitələrlə torpağın kələ-kötür köksünü cilalayır, Yer üzünü sahmana salır və mahiyyət etibarilə əvvəlkindən fərqlənən özgə bir təbiət vücuda gətirir.

Təbiətin verdikləri qarşılığında insanın ona qaytardıqlarının bir ümumi adı var: mədəniyyət.

Ünlü alman filosofu F.Hegel də elə təxminən belə yazmışdı: “Mədəniyyət insan tərəfindən yaradılmış ikinci təbiətdir”.

* * *

Mədəniyyətin təməlinə üç dəyər dayanır: maarifçilik, savad, tərbiyə.

İndi gəlin, dünyamızı bu dəyərlərin hansısa biri olmadan təsəvvür etməyə çalışaq. Yəqin ki, mümkün olmayacaq. Hətta fikir dəryasının hüdudsuzluğunda belə bir dünyanı təsəvvür etmək mümkün olsa belə, bu dəyərlərdən hansısa birinin olmadığı yerdə gözümüzə dəyənləri, rastımıza çıxanları insan adlandırmaq imkansız...

Mədəniyyət sərhədlərə sığmır. Onun coğrafiyası yoxdur. Bu, insan ruhunun ərazisidir, reallıqdan daha çox ruh faktıdır. Dünyanın ən uzunmüddətli işğalları da elə mədəniyyət silahının gücü ilə həyata keçirilənlərdir.

Nə vaxtsa böyük fransız yazıçısı Balzak yazırdı ki, Napaleonun qılıncı ilə tuta bilmədiyi əraziləri mən qələməmlə fəth edəcəyəm. O, deyəsən, bu iddianı həyata keçirə bilmişdi. Hər halda, bir zamanlar Napaleon ordusunun sapı üzülmüş muncuq kimi qırıq-qırıq, məğlub halda geri çəkildiyi ərazilərdə də, bu gün Balzak sözünün sehrinə tapınan böyük nəsillərin olması onun qələmində mərkəzləşən mədəniyyətin gücüdür, qüdrətidir, Balzak qələminin Napaleon qılıncı üzərindəki mənəvi qələbəsidir.

Amma mədəniyyətin dəyəri həm də ondadır ki, o, hətta insanın mənəvi aləminin işğalına yönəlsə belə, yenə bu aləmə verdikləri, ondan qopardıqlarından çox olur. Hətta bəd niyyəti ilə də insanın mənəvi dünyasına rəng qatır, onu zənginləşdirir, əlvanlaşdırır. İnsanın təfəkkür silahını həmişə tətikdə saxlayır.

Əziz oxucum, sən heç böyük dövlətlərin tərkibində azlıqda qalan xalqların mahnılarını dinlədinmi?! Onların milli rəqslərindəki hərəkətlər düzümünə, plastikaya diqqət yetirdinmi?! Bu, onların ruhunu qoruyan, bu ruhu aşınmağa qoymayan mədəniyyətin diqtəsidir, insanın yaratdığı ikinci təbiətin ona verdiyi gücdür.

Və bu gücün əminliyi ilə insanın azadlığa doğru qaçışıdır...

Təbii ki, burada milli köklərə bağlılığın da böyük rolu var. Rişələri sağlam olan xalq mədəniyyətlərin işğalına da tab gətirəcək. Bu mədəniyyətlər arxasında gizlənən niyyətləri öz milli kultürünün inkişafına, zənginləşməsinə yönəldəcək.

İşğal etdiyi coğrafiyadakı insanların ruhunu öz mədəniyyəti ilə sıradan çıxara bilməyən imperiyalar əvvəl-axır həmişə qoşun-ləşkərini də yığıb coğrafi sərhədlərdən geri çəkilib.

Şərqin ən böyük söz peyğəmbərlərindən olan M.Füzulunun məşhur bir qitəsində ərz etdiyi kimi, dövrani-fələyin hər saatda bir inqilab göstərdiyi yerdə bu imperiyaların özü də, ləşkəri də, kişvəri də fani olub.

Azərbaycan ərsilər boyu bir-birindən güclü imperiyaların əsarətində yaşadı. Bu da bir taledir. Yəqin, belə bir tale Azərbaycan kimi dünyanın tam ortasında, Yer üzünün çox əlverişli, əlçatan bir səmtində qərar tutan bütün məmləkətlərin insanların alınına yazılır.

Bu taleyin yazmaqdan daha çox cızdığı başqa yazılar da var. Azərbaycan ərazisindəki maddi-mədəniyyət abidələri üzərində Roma imperatoru Pompeyin “İldırım sürətli legionunun” yürüşünə dair qeydlərdən tutmuş, XVIII əsrin sonlarında çar ordusunda xidmət keçən rus kazaklarından hansınısa bekar vaxtında “İçəri şəhərdəki” Şirvanşahlar sarayının divarlarında mıxla cızdığı adına qədər hər cür soraqlara rast gələrsən.

Amma bu cızma-qaralar həmişə ruhumuzun sərhədlərinin o biri üzündə qaldı. Onların arxasında daldalanmış mədəniyyət, ruhumuzun qapısından ancaq yaxşı niyyətlərlə, hər biri ictimai fikir tariximizdə zirvə kimi ucalan ərməğanlarla daxil ola bildi.

Onlara qaynayıb-qarıxdıq, onlardan nələrsə görüb-götürməyə, əxz etməyə çalışdıq. Amma ruhumuzu heç zaman yad mədəniyyətlərə təslim etmədik.

Ruhumuzun mənəvi ərazisinə sığınmış dəyərlərin bəkarətinə xələl gətirməyə kimsəyə izn vermədik. Bu dəyərlərin mühafizəsində, sehrində, cazibəsində həmişə ayaqda qaldıq, ruhumuzu oyaq saxladıq.

Və bu sərvaxtılıqla da bir gün elliklə ayağa qalxıb, öz taleyimizə, tarixi coğrafiyamıza sahib çıxıb müstəqil Azərbaycan dövlətini qurduq.

* * *

Mehriban xanım Əliyevanın ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarında, bir qədər də konkretləşdirsək, 1995-ci ildə yaratdığı ilk ictimai təşkilat barədə söhbətimizə körpü salmaqdan ötrü bu, bəlkə də, həddən artıq təfsilatlı müqəddimə oldu.

Amma istiqbalını yenicə elan edib özünü dünyaya öz adı, öz taleyi, öz tarixi ilə təqdim etmək istəyən bir xalq üçün mədəniyyətin müstəsna əhəmiyyəti barədə nə qədər yazsaq, düşünürük ki, yenə az olar.

Mehriban xanımın rəhbəri olduğu ilk ictimai təşkilat təsis olunan ilin ardınca – 1996-cı ildə dünyanın fikir məkanında başqa bir əhəmiyyətli hadisə də baş vermişdi. Az sonra bütün ölkələrdə böyük populyarlıq qazanacaq, qloballaşan dünyamızın inkişafına istiqamət verəcək əsər işıq üzü görmüşdü:

Samuel Hantinqton, “Sivilizasiyaların toqquşması”.

Ünlü Amerika sosioloqu və politoloqu, müqayisəli politologiya və demokratiyaya keçid problemləri üzrə tanınmış uzmanlardan sayılan S.Hantinqtonun yazdıqlarını istinad etsək, haqqında bəhs etdiyimiz ötən əsrin 90-cı illərinin ortaları dünya siyasətinin yeni fazaya girdiyi vədə idi...

İntellektuallar bu siyasətin üstümüzə hansı qiyafədə gələcəyi barədə gümanlar üzərində baş sındırırdılar: tarixin sonu, millət-dövlətlərinin ənənəvi rəqabətə qayıtması, müxtəlif yönlərə - tayfaçılığa, qlobalizmə və s. aparan tendensiyaların basqısı altında millət-dövlətlərin böhrana düşməsi, daha nələr...

S.Hantinqton isə adı çəkilən əsərində bu sadalananların hərəsinin yaranan gerçəkliyin yalnız bir yönünü tuta bildiyini, ancaq onların hamısının əsas nöqtəni, əslində, problemin mərkəzindəki aspekti tuta bilmədiklərini yazır və öz gümanını təxminən belə irəli sürürdü: Yeni yaranan dünyada indən belə konfliktlərin başlıca qaynağı nə ideologiya olacaq, nə də iqtisadiyyat.

İnsanlığın önəmli sərhədlərlə bölünməsi və konfliktlərin başlıca qaynaqları mədəniyyətdən gələcək!

O, millət-dövlətlərinin beynəlxalq aləmdə çox güclü tərəflər kimi yenə qalacaqlarını söyləyirdi. Ancaq onu da vurğulayırdı ki, qlobal siyasətin prinsipial konfliktləri başqa-başqa mədəniyyətlərə aid olan millətlər, qruplar arasında baş verəcək. Beləliklə, mədəniyyətlərin toqquşması dünya siyasətinin başlıca amili olacaq. Mədəniyyətlər arasından keçən çatlar gələcək cəbhələri ayıracaq cızıqlardır.

S.Hantinqton mədəniyyətlər arasındakı konflikti dünyada konfliktlərin gəlişməsinin axırıncı fazası kimi təqdim edir və fikrini maraqlı bir məntiqlə əsaslandırır.

Onun fikrincə, çağdaş beynəlxalq sistemin yarandığı vaxtdan üzübəri keçən yüz əlli ildə Qərb dünyasının konfliktləri başlıca olaraq krallar, imperatorlar, mütləq və konstitusiyalı monarxlar arasında baş verirdi.

Millət dövlətləri bu prosesdə yarandı...

Fransız inqilabından sonra bu konfliktlər millətlər arasındakı konfliktlərə keçdi. R. R. Palmerin yazdığı kimi, «1793-də kralların savaşı sona yetdi və bundan sonra xalqların savaşı başladı».

Birinci dünya savaşından sonra bütün dünyada ideologiyaların – kommunizmlə faşizmin, kommunizmlə liberal demokratiyanın vuruşu başlandı.

SSRİ-inin timsalında kommunizm ideologiyası bu savaşda məğlubiyyətə uğradıqdan və digər sosialist ölkələri kimi Azərbaycan da dövlət müstəqilliyinə nail olduqdan sonra isə artıq bütün dünya mədəniyyətlərin toqquşması mərhələsinə qədəm qoymuşdu.

Azərbaycan öz qapılarını belə bir dünyanın üzünə açmışdı, dünyaya qaynayıb-qarışmaq niyyətini ortaya qoymuşdu.

Belə bir niyyət milli mədəniyyətimizi beynəlxalq mədəniyyətlərin qaynar kürəsində əridib itirə də bilərdi, Azərbaycan mədəniyyətini yeni dövrün çağırışlarına uyğun bir şəkildə dünyaya yeni tərzdə, yeni biçimdə təqdim edə bilərdi.

Nəhəng sivilizasiyaların üz-üzə gəldiyi savaş mühitində ayaq altda qalıb əzilməmək, həm Şərq, həm də Qərb sivilizasiyasının faydalarından yararlanmaq, belə bir savaşda tərəf yox, dialoq məkanı olmaq üçün Azərbaycan mədəniyyətinin hər şeydən əvvəl dünyanın dörd bir yanından onun ayaqda qalmasına, inkişafına, təbliğinə dəstək verəcək dəyərli dostlara ehtiyacı vardı.

Mehriban xanım ictimai təşkilat qismində yaratdığı fondun adını da belə düşünmüşdü: Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu.

* * *

Adətən, protokol görüşlərində dövlətlərarası dostluq münasibətlərindən çox söhbət açılır. Amma mənə elə gəlir ki, dövlətlərin bir-biri ilə əsl dostluğu ancaq mədəniyyət müstəvisində baş tuta bilər.

Etiraf edək, dövlətlərin bir-biri ilə siyasi münasibətləri qeyri-səmimi çalarlarla zəngin olur. Ölkələrarası sosial-iqtisadi münasibətlər də o qaydada...

Əslində, mədəniyyət sahəsindəki əlaqələr də siyasi, sosial-iqtisadi bağlantıların güclənməsinə, hər iki tərəfin bu münasibətlərdən faydalanmasına xidmət edir. Amma mədəniyyətin halallığı ondadır ki, onun süfrəsində kəsilən çörəyə, bağlanan peymana xilaf çıxmağa heç zaman imkan vermir.

Hətta siyasi-iqtisadi iddialar tərəfləri ayrı salsaq belə, bir zamanlar mədəniyyət ortamında yaradılmış dəyərlər qalır, yaşayır, yaşadılır və nə vaxtsa tərəfləri yenidən bir çətir altına yenə də bu dəyərlər toplayır, onları bərləşdirir, ayrı düşmüş qəlbləri birləşdirir.

Yoxsa, dünyada mədəniyyət adına heç nə qalmazdı.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin xeyir-duası ilə Azərbaycan mədəniyyətini özünə dost bilənlərin sırasının, səfinin genişləndirilməsini özünə məram, məqsəd

seçmiş Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun təsis edilməsi Hüseyn Cavidin hələ ötən əsrin əvvəllərində Türk dünyasının timsalında bütün cahanın qüdrətlənməsi üçün irəli sürdüyü idealın gerçəkləşməsi idi.

*... Türk ordusu daim basaraq ölkələr almış,
Ən sonda siyasətdə basılmış da bunalmış.
İdraki sönük başçıların qəfləti ancaq
Etmiş, edəcək milləti həp əldə oyuncaq.
Turana qılıcdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət...*

1995-ci ildə Azərbaycanda Heydər Əliyevin xeyir-duası ilə mədəniyyət məramlı belə bir təşkilatın ərsəyə gətirilməsi müstəqillik qazanmış respublikanın lideri kimi qılıncı deyil, mədəniyyəti əsas mübarizə silahına çevirən, bütün dünyada qan izinin kəsilməsini, humanizm prinsiplərini, ümumbəşəri dəyərləri önə çəkən Heydər Əliyevin şəxsində tarixin, qılıncın toqquşmasından əsrlər boyu çox acılar yaşatdığı türk etnosu qarşısındakı üzrxahlığı kimi görünürdü...

Bu, zaman-zaman mədəniyyətdən çox qılıncın gücünə güvənən, torpağın bərəkətindən, sərvətlərindənə sərhədlərinin genişliyi ilə öyünən və qılınc gücü ilə yaratdıqları imperiyaların günlərin birində zamanın səmum yellərinin qum dənəsi kimi havaya uçduğu fəthlərin yol verdikləri yanlışlıqların etirafı da sayıla bilərdi...

Və bu, ötən əsrin 90-cı illərinin ortalarında hələ yolun başlanğıcında olan Azərbaycanın seçdiyi səmtin düzgünlüyü idi...

* * *

Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun 1995-ci ildən bu günə qədərki fəaliyyətinin xronologiyası bu qurumun seçdiyi yola, tapındığı məramı sadıqlığını təsdiqlədi.

Fond Azərbaycanın görkəmli incəsənət xadimlərinin - Rəşid Behbudovun, Müslüm Maqomayevin, Arif Məlikovun, Fidan və Xuraman Qasımova bacılarının və digər görkəmli sənətkarların yubiley gecələrini təşkil etdi.

Rəşid Behbudovun ifa etdiyi mahnılardan ibarət CD disk buraxdı.

Arif Məlikovun yaradıcılıq gecəsi və rəsmlərindən ibarət sərgi keçirdi.

Xatırladığımız bu adların hər biri XIX əsrin əvvəllərindən başımıza gəlmiş əsarət ağrısını ovudan təsəlliləndir.

Biz məhz bu insanlara və onlarla eyni zamanı, sənət ucalığını paylaşan digər tanınmış sənət adamlarımıza görə imperiya tərkibində keçən illəri xalqımız üçün itirilmiş illər saymırıq. O tarixi bu adlara görə dəyərləndiririk. Çünki o illər, o mədəniyyət bizə bu sənətkarları verib. Bizə onların yaratdıqları bir-birindən qiymətli sənət incilərini qazandırıb.

Azərbaycan müstəqillik əldə edənə qədər dünya bu sənətkarları ümumi qazanda qaynayan sovet mədəniyyətinin təmsilçiləri kimi tanıyırdı. Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun dövlət institutlarımızla birgə ötən əsrin 90-cı

illərinin ortalarından gördüyü işlər isə bu insanların sənəti qarşısındakı sovet istilahını götürdü.

Onlar sovet müğənnisi, sovet bəstəkarı deyil, məhz Azərbaycan müğənnisi, Azərbaycan bəstəkarı olaraq tanındılar.

Dünya onları belə tanıdı, belə qəbul etdi və onların sənətini bu dəfə də Azərbaycan adına dəyərləndirdi.

Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun fəaliyyəti bir aktual sualın da cavabına yönəlmiş oldu. Xatırladığım kimi, sovet dövründə, bu ideologiyanın bütün çatışmayan cəhətlərinə və yaradıcılıq prosesinə ideoloji müdaxilələrə rəğmə sənətə münasibət, demək olar ki, ideal səviyyədə idi.

Sovet ideologiyası yeni insan tərbiyəsi məsələsində məhz sənətə, ədəbiyyata, kinoya, musiqiyə və s. güvənirdi. Ona görə də bu sahəyə qayğısını əsirgəmirdi.

SSRİ-nin qürubundan sonra digər keçmiş ittifaq respublikaları kimi, Azərbaycanda da bazar iqtisadiyyatı şəraitində mədəniyyətə, sənətə münasibətin necə olacağı böyük bir sual altına düşdü.

İllərin zəhməti hesabına yetişmiş mədəniyyət, incəsənət xadimlərinin bir qismi dolanışıq dalınca baş götürüb ölkədən getdi.

Belə bir zamanda Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycanda sənətə sahib çıxdı. Onun bazar predmetinə çevrilməsinə imkan vermədi. Dövlətin o zamankı məhdud imkanları daxilində, sənətin, sənətkarın qayğı ilə əhatə olunması üçün mümkün olan hər şeyi etdi.

Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə yaradılan Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu isə bu sahədə aparılan dövlət siyasətinə böyük ictimai dəstək qazandırdı.

Azərbaycan milli mədəniyyətinin, ən sadıq, ən güvənli dostlarından birincisi də elə Mehriban xanım özü oldu.

* * *

Kitab müqəddəsdir...

Yəqin həm də ona görə ki, hər kitab ayrı-ayrılıqda müqəddəs sayılan Sözün və Qələmin sevgisindən yaranır.

Mən ömrümün müxtəlif mərhələlərində kitaba and içən, kitaba əl basan, kitab açdıran insanlarla çox rastlaşmışam. Və həmişə də mənə elə gəlib ki, onların nəzərdə tutduqları kitab, heç də Tanrı sözünü insanlara çatdıran səmavi kitablardan deyil.

Nədənsə bu zaman gözlərim önündə insanlara bilik, mənəviyyət bəxş edən bütün kitablardan canlanıb. Və mənə elə gəlib ki, insanlar bu kitablardan hər birinə əl basıb and içə bilər.

Kitab mədəniyyətin bir parçasıdır. Mədəniyyətə doğru aparılan bütün yollar kitablardan başlanır.

Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu da yola kitaba çıxdı.

Azərbaycan İncəsənət Muzeyinin kataloqunu, böyük şair Səməd Vurğunun xatirəsinə həsr olunmuş «Ellər Vurğunu» kitabını, professor Səadət Abdullayevanın

«Azərbaycan xalq musiqi alətləri» kitabını, professor Əhməd İsadənin «Azərbaycan xalq musiqisinin antologiyası» kitabının I-VII cildlərini, hər biri Azərbaycanın vicdanı sayılan böyük mütəfəkkirlərin – Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Molla Pənah Vaqifin, İmadəddin Nəsiminin, Mirzə Ələkbər Sabirin və başqalarının əsərlərindən ibarət topluları, akademik Çingiz Qacarı «Qədim Şuşa» kitabını ərsəyə gətirdi.

Bununla Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu öz meyarlarını sərgilədi, xalqın milli ruhundan yarandığını, bu ruhu öz məram və məqsədlərində yaşatdığını göstərdi.

“...Ay yüz il bundan sonra dünyada yaşayan nəvə və nəticələrimiz! Bəlkə yüz il bundan sonra “Molla Nəsrəddin”in köhnəlmiş və qat yemiş vərəqləri tozlanmış və çürümüş kitabların içindən çıxıb düşə əlinizə və oxuyasınız. Mən qorxuram ki, siz o vədə deyəsiz ki, “bu rəhmətlik Molla Nəsrəddin bizim rəhmətlik babalarımıza böhtan deyib, çünki bu yazdığı əməlləri heç qədim əsrlərdə Germaniyanın çardağ altında yaşayan millətləri də tutmazdılar!”.

Ey xoşbəxt nəvə və nəticələrimiz! Qorxuram belə deyəsiz!”

Gələcəyə ünvanlanmış bu xitab “Molla Nəsrəddin” jurnalının 17 fevral 1907-ci il tarixində nəşr olunmuş 7-ci nömrəsində dərc edilmişdi. Müəllif yerində “İmzasız” yazılıb, güman ki, müəllif Azərbaycan ictimai fikir tarixinin zirvəsində qərar tutan Mirzə Cəlilin özüdür.

Mirzə Cəlil Azərbaycan xalqının yüz il sonrakı nəslinin onu anlamayacaqlarından, zamanında bu jurnalda öz əksini tapan və bu günümüz üçün də yetərində aktual olan mövzuların, yanaşmaların gələcək nəsillər tərəfindən onların əcdadlarına atılan böhtan kimi qiymətləndiriləcəyindən narahat idi.

“Molla Nəsrəddin”in qaldırdığı problemlərin mühüm bir hissəsi zamanla öz həllini tapdı, jurnalın pislədiyi bəd əməllərin böyük qismi artıq mədəni-mənəvi təkamülümüzün keçmiş mərhələsindədir.

Amma “Molla Nəsrəddin”in bu gün də bizim üçün köhnəlmiş və qat yemiş vərəqlər deyil. Mənəvi dünyamızın son dərəcə dəyərli bir parçasıdır.

Mənəviyyat işığıdır...

Səhifələrində əksimizə baxıb yanlışlarımızı düzəltməyə, eyblərimizi götür-qoy etməyə çalışdığımız aynadır...

Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu bu dəyəərə də sahib çıxdı. 1900 illərin əvvəllərində nəşr olunan «Molla Nəsrəddin» məcmuəsinin 1 və 2-ci cildləri Fondun maliyyə köməyi ilə yeni, nəfis şəkildə işıq üzü gördü.

Yüz il əvvəl mənəviyyatımızda düşüncə çırağı yandırmış «Molla Nəsrəddin» kitab rəflərimizin ən hörmətli yerində qərar tutdu. Hər gün bir səhifə də olsa oxumağa çalışdığımız və bununla ruhi rahatlıq tapdığımız stolüstü kitabımıza çevrildi.

Azərbaycan xalqının tərəqqisi üçün ömrünü şam kimi əritmiş Mirzə Cəlilin narahat ruhunu şadman etməkdən ötrü, yəqin ki, Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun bu layihəsindən nəcib, xeyirxah bir əməl ağla gəlməzdi.

* * *

Xarici ölkələrin incəsənət xadimlərinin Azərbaycanda keçirilən konsertləri, teatr tamaşaları, təqdimat mərasimləri, sərgilər, festivallar, mədəniyyət günləri...

Dünya şöhrətli incəsənət xadimlərinin - həmyerlilərimiz maestro Mstislav Rostropoviçin, ABŞ-ın Culyard Musiqi Akademiyasının professoru pianoçu Bella Davidoviçin, Belfast simfonik orkestrinin Baş dirijoru, violinoçu Dmitri Sitkovetskinin, "Möst-Vivaldi" kamera orkestrinin, Nadejda Pavlova və Vyaçeslav Qordeyev kimi balet ulduzlarının, İqor Moiseyevin rəhbərlik etdiyi Rus Dövlət rəqs ansamblının Bakıdakı çıxışları...

«Musiqinin Böyük İpək Yolu» Beynəlxalq Klassik Musiqi festivalı və SEBA (Seul-Bakı) Azərbaycan-Koreya Mədəniyyət Mübadiləsi Assosiasiyası ilə birgə keçirilən Koreya Mədəniyyəti Günləri...

Sözlə ümumiləşdirəndə cəmi bir neçə cümləyə sığan faktlar.

Amma keçmişə tərəf boylananda hər biri məzmunu, mahiyyəti ilə çağdaş tariximizdə özünə əbədi yer eləmiş əlamətdar mədəniyyət hadisələri...

* * *

Sənətkar maddi istehsalla məşğul deyil. Onun satıb pula çevirəcək əmtəəsi yoxdur.

Sənətkarın yeganə məhsulu səsidir, sözüdür, təxəyyülüdür. O, insanların cismi üçün deyil, ruhu üçün çalışır. İnsanların cisminə yox, ruhuna üz tutub, onların mənəvi dünyasına xitab edir.

Bu, həyatın heyvətəmiz bir qanunauyğunluğudur. Dünyada insanın cisminə hesablanan, demək olar ki, hər şey – köhnəlir, sıradan çıxır, yenisi ilə əvəzlənir.

Amma mənəvi məhsullar heç zaman əhəmiyyətini itirmir. Zaman keçdikcə dəyəri daha da artır.

Bu məhsulları yaradan əsl sənətkarların həmişə ictimaiyyətin dəstəyinə ehtiyac var. Sənət həmişə onu anlayana, dəyər verənə möhtacdır. Bu mənada Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu çağdaş mədəniyyətimizin inkişafı baxımından son dərəcə önəmli bir təşəbbüsə imza atdı. Müğənnilər, teatr xadimləri, rəssamlar, muğam ifaçıları üçün ilk dəfə məhz bu qurumun təşəbbüsü ilə xüsusi aylıq təqaüd təsis olundu.

Azərbaycan muğamının beynəlxalq miqyasda geniş təbliği məqsədilə Fond görkəmli muğam ifaçılarının, alimlərin, muğam ilə caz sənətinin sintezini yaradan musiqiçilərin xarici səfərlərini təşkil etdi. Dünya şöhrətli muğam ifaçısı Alim Qasımovun Yaponiyanın Naqoya şəhərində çıxışı, musiqişünas Sənubər Bağırovanın ABŞ-ın Massaçuset Universitetində elmi məruzələri, caz sənətinin mahir ifaçıları Salman Qəmbərov və Cəmil Əmirovun ABŞ-ın Çikaqo şəhərindəki konsertləri Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərinə aid önəmli məqamlardır.

Amma Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun fəaliyyəti bunlarla məhdudlaşmır. Fəaliyyət salnaməsini vərəqlədikcə «Bakı payızı» Beynəlxalq musiqi festivalı, «Reklam acgözləri gecəsi» - beynəlxalq reklam filmlərinin nümayişi,

Beynəlxalq Bakı Caz Festivalının keçirilməsi və s. bu kimi nəcib təşəbbüsləri də görürük.

Ən əsası isə Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondu ulularımızdan miras qalmış xeyriyyəçilik ənənələrini dirçəltdi.

İnsanlar, kultürlər arasında xeyir körpüsü saldı.

Bununla da qısa zamanda tək Azərbaycanda yox, bütün dünyada böyük rəğbətün ünvanına çevrildi...

Allahın xeyir-duasını almış ölkə

Mehriban xanım Əliyeva Sözlə sitayiş edən ziyalıların ailəsində dünyaya gəlib. Sözlə nəfəs alan, Sözlün halal çörəyini yeyən, sözlün qeyrətini çəkən insanların əhatəsində böyüyüb. Sözlün cazibəsində boy atıb.

Babaları Mir Cəlal, Nəsir İmanquliyev, anası Aida xanım İmanquliyeva, atası Arif Paşayev şəxsiyyətindən mənəvi-əxlaqi ucalıqla birgə, sözlün seyrini də əxz edib.

Şərq düşüncəsində qələm ziyalılığın əsas nişanələrindəndir.

Şərq öz ziyalılarını həmişə əldə qələm görüb, yaddaşına bu obrazla həkk edib, zaman-zaman belə xatırlayıb.

Mehriban xanım da öz ictimai obrazında babalarından, valideynlərindən miras qalmış müqəddəs qələmlə birgədir. Əli qələmli ziyalı xanımların ön cərgəsindədir.

Maarifçilik missiyasının yerinə yetirilməsində qələmin, mətbuatın gücünə, kəsərinə böyük önəm verən maarifpərvərlərdəndir.

* * *

Milli mədəniyyətimizin Azərbaycanda və xaricdə geniş təbliği məqsədilə o, 1996-cı ildə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində çap olunan "Azərbaycan-İrs" jurnalını yaratdı. Elə ilk nömrəsindənə bu jurnal səhifələrindəki materialların mənəvi hərarəti ilə əlləri isitdi.

Azərbaycan tarixinə, mədəniyyətinə və incəsənətinə dair materialların dərc olunduğu jurnal bu gün də dünyanın bir çox ölkələrində yayılmaqdadır.

Mehriban xanım Əliyevanın bu jurnalda dərc edilmiş məqalələri mükəmməl publisistika nümunələri kimi böyük maraq doğurur.

“Mənəvi irsimiz”...

Onun bu jurnalda dərc edilmiş məqalələrindən biri belə adlanır. Azərbaycan xalqının klassik mədəni irsi ilə qırılmaz tellərlə bağlı olan dini-fəlsəfi təlimə - sufizmə həsr edilmiş məqalədə islamaqədərki dövrün zəngin mədəni ənənələrinin saxlanması və yenidən dərkində sufizmin müstəsna rolu xüsusi vurğulanır.

Mehriban xanım məqaləsində Azərbaycan torpağında yaşamış - Şərqi məşhur sufi alimləri-ulu şeyxlər Səfiəddin İshak Ərdəbilinin, Əbuhəfs Ömər əs-Sührəverdi və Sədrəddin əl-Xalvatinin adlarını çəkir.

Bütün dünyada tanınmış Səfəviyyə, Sührəverdiyyə, Xəlvətiyyə ordenlərini məhz onlar yaratdıqlarını qeyd edir.

Azərbaycanın, sufi aləmində böyük nüfuza malik Baba Kuhi Bakuvi, Əyn əl-Kuzat, Şeyx Zahid Lənkərani, Mahmud Şəbustari, Abu Nəcib əs-Sührəverdi, Şihabəddin Əbulfatih Sührəverdi, Fəzlullah Təbrizi, Şibli və başqalarının vətəni olduğunu göstərir.

Mehriban xanım hesab edir ki, görkəmli Azərbaycan mütəfəkkirləri Nizami, Məhsəti Gəncəvi, Həqiqi, Nəsimi, Xətai, Füzuli, Mirzə Şəfi Vazeh kimi dahi Azərbaycan şairlərinin yaradıcılığı da sufizm ideyaları ilə hopdurulmuşdur. Sufizmin təsirindən XIX-XX əsrlərin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Azərbaycan şair və yazıçıları da yan keçməmişlər. XX əsrin əvvəllərində yaranmış romantizm ədəbi məktəbinin banisi Hüseyn Cavid, Məhəmməd Hadi və başqalarının əsərlərindəki güclü və təsirli romantik obrazlar sufi idealları özlərində daşıyan qəhrəmanlardır. Musiqi sənətinin və musiqi ənənələrinin inkişafı və hiş olunmasında da sufilər böyük rol oynamışlar. Sufi məclislərində musiqi daim səslənir, mərasim rəqsləri ifa olunurdu. Bu məclislərdə qadınlar da iştirak edir, şerlər söyləyir, oxuyur və rəqs edirdilər.

Mehriban xanım Əliyevanın "Azərbaycan-İrs" jurnalında dərc edilmiş "Musiqi, musiqi..." sərlövhəli başqa bir yazı da elə bu mövzunun davamı kimi Azərbaycan musiqisinin minillərin o üzündən gələn sirlərinə, ecazkarlığına həsr olunub.

Onun Azərbaycan muğamı barədə düşüncələrinə ilk dəfə, bu məqalədə rast gəlirik. Müəllif Azərbaycan muğamının dünya musiqi sənəti xəzinəsi incilərindən biri kimi, tərəvətini əsrlərdən bəri qoruyub saxladığını, "Qafqazın konservatoriyası" adlandırılan Şuşanın Azərbaycan musiqi sənəti tarixinə onlarla böyük muğam ustası - xanəndələr, tarzənlər bağışladığını qeyd edir.

* * *

Fikrimcə, Azərbaycan muğamını xalqımızın "genetik kodu" adlandıran Mehriban xanımın muğama bu qədər bağlılığı da elə bu genetik kodun təsiridir. Mehriban xanımın nənəsi, görkəmli yazıçımız Mir Cəlalın ömür-gün yoldaşı Püstəxanım Şuşadan idi, nəslə, kökə ilə bu mədəniyyət beşiyini təmsil edirdi.

Ona görə də Mehriban xanım Əliyevanın muğama münasibəti, sonradan qazanılmış sevgi deyil, əcdadlarından gələn ruhani bir hissdir. Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətində bütöv bir salnamə təşkil edən muğam mövzusunə az sonra - qeydlərimin davamında daha əhatəli şəkildə qayıdacağam.

Hələlik, diqqətimi çəkən bir məqamı, əziz oxucu, Səninlə də bölüşmək istədim. Bu məqam birinci xanımın milli-mənəvi dəyərlərimizə münasibətində özünü hiss etdirir.

Sənətin yayılmasında region amilinin rolu həmişə inkarolunmazdır. Bir bölgədə muğamı çox sevirlər, başqa bir bölgədə aşıq musiqisini üstün tuturlar, daha bir bölgədə poeziya, şeir, ya da rəngkarlıq, xalçaçılıq sənəti üstün mövqeyə malikdir. Bu münasibət qan yaddaşı ilə nəsillərdən-nəsillərə ötürülür.

Tale insanları müxtəlif məkanlara aparıb çıxarır. Fərdlərin, ailələrin, bir çox hallarda isə hətta böyük toplumların bir məkandan başqasına doğru yerdəyişməsi baş verir. Amma sənətin müxtəlif qollarına olan münasibət yenə də dəyişmir.

İnsanların mənşəcə bağlı olduqları torpaqlara vəfasının, sədaqətinin nişanəsi kimi qorunur, yaşadılır, nəsil ağacının cavan budaqlarında da çiçək açır.

Mehriban xanımın nəsil şəcərəsi, coğrafi məkan etibarilə o taylı, bu taylı Azərbaycanımızın tam mədəniyyət palitrasını əks etdirir. Buna görə də Onun Azərbaycan sənətinin bütün qollarına eyni sevgi ilə münasibəti qəlbədən gələn munis duyğuların ifadəsidir.

* * *

Yeni mərhələdə Azərbaycan musiqi sənətinin inkişafında Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun yaxından iştirak etdiyini yazan Mehriban xanım Əliyeva “Azərbaycan-İrs” jurnalında dərc edilmiş daha bir məqaləsində “Rəşid adlı bir möcüzə” haqqında söhbət açır.

Rəşid Behbudov yaradıcılığından bəhs edərkən "ilk dəfə" ifadəsinin işlənmə tezliyinə diqqət yönəldir. İlk dəfə məhz onun ekranda bənzərsiz Əsgər və operada Balaş obrazlarını yaratdığını, bir çox mahnıların təkrarolunmaz ifaçısı olduğunu, Mahnı Teatrı adlı ecazkar bir dünyanın təməlini qoyduğunu, Azərbaycan nəğməsi ilə, demək olar ki, bütün dünyanı dolandığını, Yer kürəsinin hər bir nöqtəsində doğma Azərbaycanı tərənnüm etdiyini yada salır.

“Bütöv bir dünya idi Rəşidin özü də, sözü də”, yazır Mehriban xanım: *“Hər birimiz özümüzi Rəşid adlı bir dünyanın ayrılmaz parçası hiss edərək çox gözəl başa düşürük ki, Rəşid nəğməsi, Rəşid səsi, Rəşid avazı hələ uzun illər bizim daxilimizdə yaşayacaqdır. Rəşid möcüzəsi dedikdə biz Rəşidin özünün və sənətinin bu bənzərsizliyinə işarə edərək heç vaxt dəqiq təhlilə yatmayan bir çox problemləri sözün gücü ilə açıqlamaq istəyirik. Gözəl başa düşürük ki, əslində, Rəşid yaradıcılığı, Rəşid sənəti həyatımızın elə ayrılmaz hissəsi olub ki, bu deyilən söz bizim özümüzün haqqındadır. XX əsrdə Azərbaycan musiqisində baş verən dəyişikliklərin səbəblərini Rəşid möcüzəsində axtarıb tapmaq olar.*

...Ovsun dolu səsiylə Rəşid elə bir möcüzədir ki, sadəcə adını çəkməklə, gözlər önündə bütöv bir dünya canlanır. Həm də elə bir dünya ki, hər təzə gələn nəsil onu yeni bir tərzdə qavrayır. Yaşamağı ondandı ki, dünyanı qurtaracaq ruhuyla gözəl idi Rəşid və bir da ona görə ki, bənzərsiz idi, bir daha təkrarı olmayacaqdı onun. Rəşid Behbudovun sənət dünyasında Şərqlə Qərb, Asiya ilə Avropa, gündoğanla günbatan bir-birinə qovuşur”.

“Azərbaycanın qızıl irsi” adlı məqaləsində də Mehriban xanım Əliyeva milli incəsənət tariximiz barədə söhbət açır. “Üzüyümün qaşığı firuzədənir...” sərlövhəli məqaləsini isə XX əsr Azərbaycan musiqi tarixinin mühüm hadisələri olan Fidan və

Xuraman Qasımova bacılarının yaradıcılığına həsr edir. Onun qənaətinə, tale bu sənətkar bacılardan heç nəyi əsirgəməmişdir - gözəl səs, gözəl sima, nadir istedad... Hər iki bacının ümumiləşdirilmiş obrazı məhz bu iki kəlməyə köklənir: Güzəllik və İstedad.

* * *

Mehriban xanımın "Azərbaycan-İrs" jurnalında dərc edilmiş "Azərbaycan məbədləri" məqaləsi də böyük elmi-publisistik dəyərə malikdir.

Qədim karvan yollarının, o cümlədən Şumer, Assuriya, Yunan, Roma, İran, Türk, Hind, Çin və s. kimi qədim sivilizasiyaları birləşdirən Böyük İpək Yolunun Azərbaycandan keçdiyini yada salan Mehriban xanım bu sivilizasiyaların hər birinin öz mədəniyyətini və etiqadını güclə, yaxud "xoşluqla" Azərbaycanda yaymağa can atdığını yada salır.

Azərbaycanın bu gün özünə doğmalaşmış İslam dinini qəbul edənə qədər demək olar ki, dünyanın bütün dinlərindən keçdiyini əsaslandırır. Azərbaycan ərazisində bir-birindən qədim məbədlərin mövcudluğunu da bu səbəblə bağlayır. Mehriban xanım bir zamanlar çoxlarının Azərbaycanı Allah tərəfindən xeyir-dua verilmiş ölkə hesab etmələri həqiqətini xatırlatmağı da unutmur:

O, (Azərbaycan ölkəsi) bəxtiyar ölkələrdən biridir,

Onda günəş idraki parladi

Bu ölkə Allahdan xeyir-dua alıb

O, peyğəmbərlərin və müqəddəslərin mehrabıdır.

Haqqa tapındıran muğam

Tanrı insanlara, məmləkətlərə öz xeyir-duasını insanların qəlbini işıqlandıran nurla, torpağa əta edilmiş sərvətlərlə, təbiətin füsunkarlığı ilə verir.

Tanrı yer üzündə diqqəti çəkən, gözləri sevindirən bütün maddi və mənəvi gözəlliklərin dili ilə danışır, öz böyüklüyünü bu gözəlliklərdə ifadə edir.

Tanrı yaratdığı bəndələr kimi səslərlə, sözlərlə, cümlələrlə danışmaz. Ona görə də əgər Tanrı insanlar kimi kəlmə kəssəydi, onun nitqinin ecazkarlığı necə olardı - deyə bir təsəvvürə malik deyilik.

Tanrının insanlarla danışdığı kəlmələr, cümlələr hansı gözəlliklərlə süslənərdi, bu barədə heç ehtimallarla söhbət açmaq imkanımız da yoxdur.

Amma həmişə düşünmüşəm ki, əgər Tanrı yer üzünə öz xeyir-dualarını bizim təsəvvür etdiyimiz dildə çatdırsaydı, Tanrı öz bəndələri ilə onların anladığı, bir-biri ilə ünsiyyət qurduqları dildə kəlmə kəssəydi bu, ecazkar dil mütləq bir az muğamı xatırladardı.

Muğam tükənməz bir xəzinədir...

İnsanın qəlbini, ruhunun dərinliklərindən çağlayan nur çeşməsidir...

Muğam zəngin fəlsəfi və ədəbi zəmində təşəkkül tapan bir musiqidir. Muğam ifaçısı isə elə bil qədim sehrkarlıq ayininin nəsillərdən-nəsillərə

ötürücüsüdür. Bu zaman o, insanlara əbədi həqiqətlər haqqında düşünmək və mənəvi rahatlıq tapmaq imkanı yaradır.

Xalqın mədəni-mənəvi irsinin ilkin kökləri yaradıcı başlanğıc kimi həmişə ən böyük sirr olaraq qalır. Heç bir nəzəriyyə bu yaradıcılığın ən incə çalarlarını belə, olduğu kimi çatdırmaq iqtidarında deyil. Yalnız muğam ifaçıları həmin sirri fəhmlə duyaraq öz ifaları ilə bu sənətə həyat verməyə qadirdirlər.

Böyük şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin bu ölməz misralarında ifadəsini tapdığı kimi:

*Daş ürəklərdə yanıb daşları sındırdı muğam.
Haqqa düşmən olanı haqqa tapındırdı muğam.*

*Nə güman eyləmişən ondakı tilsimləri sən,
“Kürü ahıyla qurutdu”, “Salı yandırdı” muğam.*

*Onun hər guşəsi bir xatirə, bir canlı kitab,
Keçilən yolları hərdən bizə andırdı muğam.*

*Su çilər kinli ürəklərdə qəzəb tonqalına,
Neçə qəsdin öniünü kəsdi, dayandırdı muğam.*

*O, ürək yanğısı, göz yaşları, bir çəngə bulud,
Oyadıb yaddaşı, vicdanı utandırdı muğam.*

*Dəfn edin siz məni Zabul səgahın mayəsinə,
Deyirəm, bəlkə, məni bir gün oyandırdı muğam.*

*Çox kitablar oxudum, zənn elədim bəxtiyaram,
Mənə çox mətləbi ahəstə qandırdı muğam.*

* * *

Mehriban xanım “Azərbaycan İrs” jurnalında dərc olunmuş “Qarabağ muğamı” adlı məqaləsində bu mədəniyyət xəzinəsinin sirlərini, mətləblərini belə təfsir edir: “Çoxəsrlik tarixə malik olan Azərbaycan muğamı, mütəxəssislərin rəyinə görə, Şərq İntibahı çağında özünü çığəklənmə dövrünü yaşamışdır. Sonrakı dövrlər bu sənətin mahiyyət və məzmununu əsla dəyişdirə bilməmişdir. Bu gün də muğam bir tərəfdən keçmişdən bu günə yaşayan mənəvi sərvət, digər tərəfdən isə son dərəcə çağdaş sənət aləmi kimi bütün varlığı ilə yaşamaqdadır. Burada sənətin ənənə ilə qəti olaraq müəyyən edilmiş normaları və yaradıcılıq prosesindəki improvizasiya imkanları heyrətamiz bir vəhdət, ahəngdarlıq təşkil edir”.

Əlbəttə, muğam təkcə Azərbaycanın yox, ümumən bəşəriyyətin mənəvi xəzinəsidir. Amma bu da bir reallıqdır ki, istənilən dəyəri təbliğ etmədən, mahiyyətini, əhəmiyyətini insanlara çatdırmadan, ictimai düşüncədə onu həmişə diri

saxlamadan bu dəyərin yaşayacağını, mövcudluğunu qoruyacağını düşünmək sadələşmə olardı.

İnsan təbiəti çox qəribədir. O, bəzən ən qiymətli incilərə də etinasız yanaşır, onların qədrini bilmir, ruha qida verənlərə yox, ruhu aşındıranlara üz tutur. Düşüncəsini çox da çətinə salmadan onun üçün ən asan görünən, qeyri-sənət nümunələri ilə - bayağı musiqilərlə, ədəbiyyat adına iddialı cizma-qaralarla zövqünü və ruhunu aldatmış olur.

Ona görə də əsl sənətə himayəçilik təkcə onun inkişafı üçün pul xərcləmək, bu sənəti yaradanlara maddi kömək göstərmək deyil. Həm də əsl sənəti bayağılığın, bazarın ayağına verməməkdir. Cəmiyyətin zövqünü formalaşdırmaq, onu əsl sənətin ardınca aparmaqdır.

“Sənət sənət üçündür” – “Sənət xalq üçündür” ziddiyyəti bütün dövrlərdə aktual olub və bu məsələyə bazar münasibətlərinin, pul qazanmaq nəfsinin qarışdığı indiki günlərimizdə bu, xüsusilə aktualdır.

Etiraf etsək də, etməsək də, bu realıq idi ki, sovet dövründə akademik musiqi səsləndirilərkən, xüsusilə kənd yerlərində insanlarımız radionu söndürərdilər. Dinləyicilərin bu musiqilərdən nə başa düşdükləri, hansı zövqü yaşadıkları çoxlarına anlaşılmaz gələrdi.

Ona görə istənilən sənətin təkcə sənət üçün olmaqdan çıxıb, ümumilikdə xalqın malına çevrilməsi üçün, kütlənin zövqünü, mədəni səviyyəsini yüksəltməsi üçün cəmiyyətin öndə gedən insanların şəxsi nümunəsinə hər zaman böyük ehtiyac var.

* * *

Yüksək incəsənət zövqünə malik olan Ulu Öndər Heydər Əliyev hələ sovet Azərbaycanına rəhbərlik etdiyi dövrdə maraqlı bir yol düşünmüşdü. O, ayda bir dəfə Siyasi Büronun bütün üzvlərini Filarmoniyaya cümə konsertlərinə çəkib gətirərdi. Bu məqam Elmira Axundovanın “Şəxsiyyət və zaman” kitabında da əksini tapmış maraqlı epizodlardandır. Onda görkəmli dirijor Niyazinin təşəbbüsü və Heydər Əliyevin fəal dəstəyi ilə bir qayda olaraq ayın son cümə günündə respublikanın partiya-dövlət aktivləri üçün klassik və Azərbaycan simfonik musiqisindən ibarət konsertlər verilirdi.

Əvvəl dinləyicilər qarşısında Moskvadan məxsusi dəvət edilən musiqişünas Janna Dozortseva populyar tərzdə bu və ya digər bəstəkarın yaradıcılığı, proqramda göstərilən əsərlər haqqında məlumat verərdi. Sonralar məşhur sovet bəstəkarı Dmitri Kabalevski bu musiqi gecələrini “ciddi musiqi dinləmə institutu” adlandırmışdı.

Mərkəzi Komitənin mədəniyyət şöbəsinin sabiq müdiri, tanınmış jurnalist Azad Şərif sonralar xatırlayırdı: *“Etiraf etməliyəm ki, ilk vaxtlarda bəzi vəzifəli dinləyicilərimiz narazılıqla məni qınayırdılar, axı həftənin axırındır, plan “yanır”, sən də bizi sınavı tamaşaçılar sayacağı heç kimi getmədiyi konsertlərə təpindirirsən... Tədrisən adamlar alışmağa başladılar, musiqiyə maraq oyandı, bəziləri hətta şöbəyə zəng bu gün axşam onları nəyə “qonaq edəcəyimizi” soruşurdular. Bu konsertlərin hamısında, eləcə də şöbəmizin bütün tədbirlərində mən həmişə Heydər Əliyevin*

arxasında əyləşərdim, o da gedişat ərzində çox-çox suallar, müxtəlif tapşırıqlar verərdi. Heç vaxt yadımdan çıxmayacaq: Qara Qarayevin “Leyli və Məcnun” simfonik poeması ifa ediləndə Heydər Əliyeviç bizə tərəf dönüb heyratla: Necə də ecazkar musiqidir - dedi”.

Düzdür, partiya-təsərrüfat aparatının bəzi rəhbərləri Heydər Əliyevin klassik musiqiyə bəslədiyi məhəbbəti heç də bölüşmürdülər və onlar üçün cümə günləri “qara bayrama” çevrilmişdi. Bununla bağlı Müslüm Maqomayev öz təəssüratını belə xatırlayır:

“Niyazi və onun orkestri onlar üçün simfoniyalar, fortepiano və skripka konsertlərini ifa edirdilər, heç bir operetta, mahnı yox, ancaq klassikanı. Onların sifətinə baxaydınız. Simfonik konsertlərə belə gəlişlərini “ziyan çəkənlərdən” biri “işgəncə” adlandırmışdı, sanki bundan betər cəzanı onlar üçün icad etmək də olmazdı. Heydər Əliyeviç Moskvaya gedənə qədər beləcə də davam etdi – deyinsələr də, klassik musiqini candərdi dinləyirdilər. Əliyev: “Bəlkə kimlərsə qəlbi gözəllikdən silkələndi”, deyirdi...»

Sonralar Heydər Əliyev özü də bu “cümə konsertləri”ni yada salırdı:

“Sovet Azərbaycanının rəhbəri olduğum zaman tez-tez Filarmoniyaya gedərdim: simfonik musiqini sevirəm... Görürdüm ki, konsertlərdə bizim rəhbər işçilərimiz yoxdur... Onda mən elan etdim ki, hər cümə günü axşam saat 7-də Filarmoniyada simfonik musiqi konsertlərinə getmək lazımdır. Birinci dəfə gələndə gördüm oturublar, düzü, güclə dözürlər, fikirləşdim, bəlkə də ürəklərində məni hətta söyürlər... Bir dəfə, yadımdadır, mən belyetada əyləşmişdim və birdən rəhmətlik həyat yoldaşım mənə dedi: “Gör simfonik musiqiyə onlar necə qulaq asırlar...” Baxıb gördüm ki, bizdən bir sıra aralı Nazirlər Sovetinin sədr müavinlərindən biri möhkəm yatıb, hələ xoruldayır da. Yoldaşım deyir: “Yazığım gəlir, niyə onları məcbur edirsən?” Mən: “Məcbur edirəm, edəcəm də”, - dedim... Sonra nəşə buna oxşar tədbirləri Lənkəranda, Gəncədə, Ağdamda, Cəlilabadda keçirməyə başladılar.

Filarmoniya “cümə”ləri haqqında soraqları Moskvanın musiqi dairələrində xeyirxahlıqla qarşıladılar, bu barədə mərkəzi qəzet və jurnallar yazdılar, bu barədə Siyasi Bürodə da söhbətlər gedirdi”.

* * *

Heydər Əliyevin bu orijinal musiqi tərbiyəsi üsulunun nəticələri 80-ci illərin ortalarından başlayaraq bu günə qədər Azərbaycanda akademik musiqi dinləyənlərin getdikcə genişlənən auditoriyasında özünü göstərir.

Bu musiqi sərvətinə dəyər verənlərin zamanla böyüyən sırasında əks olunur.

İndi imkanı olunca Filarmoniyada keçirilən simfonik musiqi konsertlərini qaçırmayanlar, buna vaxtı, imkanı olmasa da işdəki bilgisayarında simfonik musiqi dinləyənlər, hətta mobil telefonunun zəngini də belə bir musiqi üstündə kökləyənlər bir zamanlar Heydər Əliyevin inzibati üsullarla Filarmoniyanın salonuna topladığı, candərdi, mürgüləyə-mürgüləyə də olsa, akademik musiqiləri dinləyib, dinlədikcə də yuxudan ayılan və az sonra bu sənətin vurğununa çevrilən həmin o nəslin nəvə-nəticələridir...

Muğama gəlincə, burada vəziyyətin bir qədər fərqli olduğunu xatırlatmalıyıq.

Azərbaycanda muğam sənəti həmişə sevilib. Daim uca tutulub.

Siyasi ideologiyaların diqtəsi ilə hansısa şair “Oxuma tar, ötmə tar, ötmə dedim, ötmə tar, İstəməyir proletar, səndə çalınsın “Qatar” yazdığı yerdə mütləq başqa bir həmkarının hətta bahar ömründə ölümü belə gözə alaraq hayqırdığı belə bir cavabını eşidib:

Oxu, tar, oxu tar!

Səsindən ən lətif şeir dinləyim.

Oxu tar, bir qadar!

Nəğməni su kimi alısan ruhuma çiləyim

Oxu, tar!

Səni kim unudar!

Ey geniş kütlənin acısı, şərbəti,

Alovlı sənəti!..

Bu, tarixən, elə sovet dövründə də muğama verilən yüksək dəyərin ifadəsidir.

Amma qloballaşma dövrünün də öz şərtləri, öz imkanları var. Yeni əyyamda milli varlığımızın bu ayrılmaz parçasının mədəniyyət diplomatiyasının mühüm elementinə, əfsunlu silahına çevrilməsi barədə müdrikcəsinə düşünmək lazım gəlirdi.

Muğamın Azərbaycan mənəvi aləmini bütün dünyanın gözləri önündə sərgiləyəcək, Yer üzünü bu aləmin əlvanlıqlarına, zənginliklərinə heyran qoyacaq ecazkar bir gücə malik olduğunu hələ ötən əsrin 70-ci illərində Heydər Əliyev özünəməxsus fəhmi ilə duymuşdu.

70-ci illərin əvvəllərində Sovet İttifaqında YUNESKO-nun himayəsi ilə keçirilən ənənəvi beynəlxalq musiqi festivallarında Qərb dünyası Azərbaycan muğamının heyranlığını yaşamışdı.

Muğamımız hələ o zamandan addım-addım dünya mədəniyyəti məkanına daşınmış, bu mühitin mədəni dəyərləri ilə qaynayıb-qarışmışdı.

Yaxşı yadımdadır ki, 1971-ci ildə qəzetlərdə YUNESKO-nun 50 albomdan ibarət “Dünya ənənəvi musiqi antologiyası” kolleksiyasına “Şərqi musiqi antologiyası” seriyasından çıxan “Azərbaycan musiqisi” vollarını daxil etməsi xəbərini oxuyunca yaradıcı dostlarla birgə buna necə sevinib-fərəhlənmişdik.

1975-ci ildə Azərbaycan muğamları yenə də YUNESKO tərəfindən “Musiqi mənbələri” seriyasından dünyaya təqdim olunmuşdu.

...Və bu məqamda mütləq dünya şöhrətli sovet rejissoru Andrey Tarkovskinin bütün dünyanı dolaşan “Stalker” filmi də xatırlatmalıyam.

Sevimli filmlərində qarşılaşdığın belə məqamlar insana, adətən, unudulmaz hisslər bəxş edir. Məsələn, necə ağına gələ bilər ki, bir vaxtlar Azərbaycanın aran rayonlarından Kürdəmirdə hazırlanan və o dövrdə ittifaq məkanında sovet brendi kimi məşhur olan “Kürdəmir” şərabını Vladimir Vısofskinin çəkildiyi “Görüş yerini

dəyişmək olmaz” filminə masanın üzərində görəcəksən. Unudulmaz sənətkarın şərab butulkasının üzərindəki etiketə baxıb, xırıltılı, qəltanlı, təkrarsız səsi ilə söylədiyi “Azərbaycan şərabı, Kürdəmir...” replikasını eşidəcəksən.

Ötən əsrin 60-cı illərinin sonlarında doğulmuş körpələrimizin şirin uşaqlıq xatirəsi olan və bu gün də böyük sevgi ilə baxılan “Düşərsən əlimə” (Nu poqadi) cizgi filminə də Azərbaycan bəstəkarı Qəmbər Hüseynlinin 1949-cu ildə şair Tofiq Mütəllibovun sözlərinə yazdığı “Cücələrim” mahnısının səsləndirdiyi maraqlı bir epizod var.

Hələ Y.Nikulinin “Brilyant əl” filminə turist qrupu ilə birgə dolaşdığı, ayağı sürüşüb yıxıldığı dolanbac İçərişəhər küçələri...

A.Tarkovski də 1973-cü ildə çəkdiyi “Stalker” filminə Azərbaycan muğamından bir parçanı daxil etmişdi və bu epizod o zamanlar biz azərbaycanlılar üçün ekrandan qəlbimizə dolan bir aləm qürur demək idi...

Müstəqillik illərində Azərbaycan cəmiyyəti mədəni dəyərlərin gələcəyinə doğru uzanan istiqamətlərin də yol ayrıcında dayanmışdı.

Muğam bu dövrdə də öz mövcudluğunu milli enerjiyə əsasında təmin edirdi. Ona görə müstəqillik dövründə bu sənətin itib-getmək təhlükəsi qarşısında qaldığını desək ədalət hissini itirmiş olarıq.

Amma bu sahədə zəngin imkanlardan istifadə təşəbbüsləri də ortada görünmürdü.

Muğam ölkəmizin dünyaya açılmış qapılarından içəri adlayan, bir tərəfdən qərb, bir tərəfdən türk, bir tərəfdən də ənənəvi rus pop-musiqisinin hay-küyü içində eşidilməz olmuşdu.

Muğam ləngərli ahəngi, ağır məzmunu ilə yavaş-yavaş qocafəndi musiqi sayılırdı. Ona, əsasən, illərin musiqi zövqünə, vərdişinə sadıq qocalar qulaq asırdı.

Muğam qocalırdı...

Və bunun davamının muğam sənətinin necə olacağını təxmin etmək çətin idi.

Belə bir məqamda ahəngindəki kədər kimi qürub çağını yaşayan Azərbaycan muğamına Mehriban xanımın yardım əli Xızır kimi yetişdi. Mehriban xanımın, isti, həssas münasibəti muğamı elitar zövq elementinə çevirdi.

Zatən, muğam həmişə elitar musiqi sayılıb. Onu ilk vaxtlar, əsasən, saraylarda, xüsusi məclislərdə dinləyiblər. Tədricən bu sənət kütləvi zövqü də öz ardınca apararaq onu anlayan, dəyərləndirən, muğamın sehrli, mübhəm dəryasına baş vurmağı bacaran hər kəsin və hamının xörəyi olub.

Mehriban xanım da muğamı yenidən öz əvvəlki statusuna qaytardı. Cəmiyyətin bu tükənməz xəzinəyə münasibətini yenidən formalaşdırdı.

Azərbaycan insanları necə qiymətli bir sərvətə sahib olduqlarını, sanki, yenidən anlayaraq bir daha muğama tapındılar.

Ölməz şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin bir zaman yazdıqları gerçək oldu sanki...

Dəyərli sənətkarımız, ustad kaman ifaçısı Həbil Əliyevin bu xüsusda maraqlı bir sözü yadıma düşdü. O çıxışlarının birində deyirdi ki, adətən biri başqasına dəstək verəndə, kömək göstərəndə deyirlər ki, o, əsl ata qayğısı göstərdi. Ana qayğısı öz müqəddəsliyinə görə daha məsuliyyətli ifadə olduğundan heç kim belə bir ifadədən

istifadə etmir. Amma Mehriban xanımın Azərbaycan muğamı üçün etdikləri, əsl ana qayğısıdır. Bunlar bir ananın, öz övladının böyüyüb ayağa qalxması, bir tərəfə çıxması üçün qatlaşdığı fədakarlıqlardır.

Bu fədakarlıqlar Azərbaycan muğamını YUNESKO-nun bəşəriyyətin qeyri-maddi mədəni irsi siyahısına daxil etdi.

Muğam sənətimizi dünyanın ən nüfuzlu konsert salonlarına çıxardı, bu sənəti təkcə Azərbaycanın deyil, dünyanınkı etdi.

“Azərbaycanın zəngin mədəniyyətinin və tarixinin ən gözəl incilərindən olan muğam sənəti bizim milli sərvətimizdir. Muğam Azərbaycan xalqına xas olan ən gözəl xüsusiyyətlərin daşıyıcısıdır” deyən Mehriban xanım *“Torpağa, köklərə bağlılıq, vətənpərvərlik, milli ləyaqət hissi, qonaqpərvərlik, xeyirxahlıq, mərhəmət, emosional zənginlik – bütün bu hisslər muğam fəlsəfəsinin əsasında”* qiyməti muğamı bir boy da ucatdı.

2004-cü ildə Mehriban xanım Əliyevanın YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri kimi yüksək statusa layiq görülməsi Azərbaycan muğamının səsinin, avazının, vəzninin əhatə çevrəsini – muğamın mənəvi ərazisini daha da genişləndirdi.

Mehriban xanımın təşəbbüsü ilə gerçəkləşdirilən muğam layihələri Azərbaycan muğamını bütün dünyaya tanıtdı...

* * *

Bunun özü qloballaşma gerçəyində hər kəsin qəbul etməli olduğu həqiqətdir. İndi elə zamandır ki, tarixlə, mədəniyyətlə sadəcə öyünə bilməzsən.

Əgər, düşünsək və başqalarına da sübut etməyə çalışsaq ki, Azərbaycan muğam kimi böyük mədəniyyət sərvətinə sahib yeganə xalqdır, bu zaman kənardan çox sadələvh və bir qədər də gülməli görünərik.

Dünyada heç bir xalq bircə günün içində yaranmayıb. Hər xalqın bəlli bir tarixi də var, əsrlərin cilaladığı folkloru da, nəğmələri də, hər kəsin özünə əziz olan musiqisi də.

Bu başqa məsələ ki, sən özünün olanları qloballaşma dövründə dünyaya təqdim etməyə, onları həm də dünyanınkına çevirməyə nə dərəcədə müvəffəq ola bilirsən?!

Öz dəyərlərini başqalarına da özün qədər sevdirməyi nə qədər bacarırsan?!

Qloballaşma xalqların, mədəniyyətlərin öz şirəsində qaynadığı dövrün sonudur.

Qloballaşan aləmdə ildırım sürətli dəyişikliklər baş verir. Mehriban xanımın da qeyd etdiyi kimi, biz hamımız birlikdə bundan sonrakı inkişafımızın əsaslarını yaratmalıyıq. Yeniliklər isə ənənə ilə sıx bağlı olmalıdır. Məhz ənənənin təsir qüvvəsinə əsaslanaraq, hər bir xalqın milli mədəniyyət arxetiplərini qorumaqla elə bir dünya yaratmalıyıq ki, orada həmin ənənələri qoruyub saxlamaq və yaşadıb inkişaf etdirmək mümkün olsun.

Yəni, əgər gələcəyin dəyərləri sırasında öz dəyərlərini də görüb, duymaq istəyirsənsə, onda bu dəyərlərin yaradılması prosesində yaxından iştirak edəcəksən.

Gələcəyin dəyərləri isə bir zamanlar özünütənqid ruhunda çox tez-tez istifadə etdiyimiz “Biləcəridən o tərəfdə” yaradılır.

Mehriban xanım öz layihələri ilə, Azərbaycanı gələcəyin dəyərlərinin yaradılması prosesinin fəal iştirakçısına çevirdi.

“Qarabağ xanəndələri...”

Onun bu istiqamətdə düşüncədən reallığa çevirdiyi ilk layihələrdən biri belə adlanırdı. Nəfis tərtibatla dinləyicilərin ixtiyarına verilmiş “Qarabağ xanəndələri” albomunun təqdimat mərasimində Mehriban xanım deyirdi: *“Mən inanıram ki, bu albomla tanış olanda hiss etmisiniz ki, biz onu nə qədər məsuliyyətlə, digər tərəfdən də böyük məhəbbətlə hazırlamışıq. Heç də təsadüfi deyil ki, bizim ilk layihəmiz Qarabağ xanəndələrinə həsr olunmuşdur. Biz Qarabağ torpağının acısını, Azərbaycanın haqq səsinə muğam vasitəsilə bütün dünyaya çatdırırıq”*.

Bu təkcə, Azərbaycan muğamının təbliğinə yönələn bir addım deyildi. Həm də muğamın gücündən mədəniyyət diplomatiyasında istifadəyə, muğamın ecaazkar dili ilə Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılmasına doğru məqsədyönlü cəhd idi.

* * *

Diqqətli oxucu və dinləyici üçün bu alboma məhz “Qarabağ xanəndələri” adının seçilməsi arxasındakı incə mətləbi sezmək də bir o qədər çətin deyil.

Bu albom ilk dəfə YUNESKO-nun baş qərargahında bu təşkilatın xoşməramlı səfirlərinin illik toplantısında təqdim olundu.

Və çox da böyük diqqətlə, maraqla qarşılandı.

Mədəniyyət diplomatiyasının incə gedişi alındı.

“Qarabağ xanəndələri” adı dünyanın diqqətini bir daha Azərbaycanın öz əzəli torpaqlarında, Dağlıq Qarabağda ermənilər tərəfindən üzləşdiyi tarixi ədalətsizliyə yönəldi.

Qarabağın əzəli və əbədi Azərbaycan torpaqları olduğu, muğamın isə bu torpağın dünyaya bəxş etdiyi nadir sənət nümunəsi sayıldığı bu sənətin ahəstə, təsiredici gücü ilə hər kəsə andırıldı.

“Qarabağ xanəndələri” mədəniyyətin sərhədlərindən adlayaraq həm də siyasi bir hadisəyə çevrildi.

Mehriban xanımın özünün də söylədiyi kimi, sırf musiqi layihəsindən yetərincə əhəmiyyətli siyasi layihə yarandı: *“Balaca muğam ifaçılarını, adətən, “Qarabağ bülbülləri” adlandırırlar.*

Bu gün Qarabağın sakinləri olan məcburi köçkünlərin düşərgələrində böyüyən uşaqlar daha muğam oxumurlar, onların arasında belə Qarabağ bülbülləri son dərəcə azdır. Oxumaq üçün onlara Qarabağ dağları, Qarabağ təbiəti, Qarabağ torpağı lazımdır.

Azərbaycan mədəniyyətinin Üzeyir Hacıbəyov və Bülbül kimi belə böyük korifeylərinin Şuşada doğulduqlarını demək kifayətdir. Bax beləcə, sırf musiqi layihəsindən siyasi layihə yarandı”.

“Azərbaycan muğamı” interaktiv audiovizual multi-media toplusu və “Muğam aləmi” toplusunun nəşri ilə bu layihənin davamı da gəldi.

Az sonra bu xeyirxah niyyət, nəcib təşəbbüs Azərbaycan muğamına həsr olunmuş xüsusi ensiklopediyanı da ərəsəyə gətirdi. Belə bir ensiklopediyanın nəşri ölkəmizin musiqi və elmi ictimaiyyətinin böyük rəğbəti ilə qarşılandı. Azərbaycan muğamının qorunub saxlanması və daha geniş şöhrət qazanması üçün bir əlverişli zəmin də bu ensiklopediya oldu.

Amma bunlardan da önəmlisi albomlardan, kitablardan kənarında baş verdi.

Muğam yenidən konsert salonlarına qayıtdı. Toy şənliklərinin, el məclislərimizin bəzəyinə çevrildi. Yenidən öz ecazkarlıqlarını, sirlərini, mübhəmlərini öz xiridarları ilə bölüşdü.

Yaşlı insanlarla bahəm, gənc nəslin də maraq dünyasına çevrildi.

* * *

Müəyyən bir imkanın əldən çıxmasına, hansısa istedadın batıb getməsinə heyfslənərkən ürəyimizdəki məyusluğun təsəllisi misalı tez-tez işlətdiyimiz ovutqan bir ifadə var: “yiyə dərdindən”.

XIX əsrin sonlarına doğru Şamaxı əsilli Aleksandr Çernyayevski adlı bir ziyalı Azərbaycanı oba-oba, oymaq-oymaq gəzib “yiyə dərdindən”, savada, dünyəvi təhsilə etinasızlıq acısından şəksiz batıb gedəcək nə qədər istedadlı Azərbaycan balalarını Qori seminariyasına oxumağa aparmışdı.

A.Çernyayevskinin yiyə durduğu bu uşaqların cərgəsindən Mirzə Cəlil çıxdı, Üzeyir Hacıbəyov parladı, Firidun bəy Köçərli, Soltan Məcid Qənizadə, Rəşid bəy Əfəndiyev, Müslüm Maqomayev, Şıxlınskilər, Fərhad Ağazadə, Süleyman Sani Axundov, Nəriman Nərimanov və hər biri ictimai fikir tariximizdə özünə əbədi yer tutan onlarla mütəfəkkirimiz göründü...

Mehriban xanım Əliyeva da Azərbaycanın bütün bölgələrində Allahın verdiyi istedadı yiyə dərdindən bir tərəfə çıxara bilməyən, səsinin sehri ecazı dağlara daşlara qismət olan istedadlı gənclərimizə yiyə durdu, onlara sahib çıxdı.

Düzənlədiyi muğam müsabiqələri beynəlxalq festivallarla həm bu istedadları bir yerə toplayıb onlara meydan verdi həm də Azərbaycanda muğam ənənələrinin yaşamasından ötrü nəsillər arasında körpü saldı.

Hərəsi illər sonra Azərbaycan muğamının simvoluna çevriləcək yeni-yeni səsləri dağ bülluru kimi saf diri canlı şirin avazları üzə çıxardı.

2008-ci ildə Bakının mərkəzində açılışını etdiyi Beynəlxalq Muğam Mərkəzini ərəsəyə gətirməklə ümumilikdə dünyanın çağdaş mədəniyyət tarixinin ən mühüm hadisələrindən birinə müəlliflik etmiş oldu.

Çox ölkələrdə muğam oxunur.

Çox xalqların mədəniyyətində muğamın nişanələri var.

Amma dünyada muğam sənətinin qibləsi, qibləgahı məhz Azərbaycandır.

Dünyada muğamın şəninə yaradılmış abidə, mənəviyyat məbədi məhz Azərbaycanda ucalır.

Belə bir məbədin, qurucusu, memarı Mehriban xanım Əliyevadır...

Dünyada özünə “Muğam” adını seçən, muğama xitab edən, ona üz tutan yeganə jurnal da ancaq Azərbaycanda nəşr olunur.

Bu jurnalın da yaradıcısı, naşiri, ilk müəllifi Mehriban xanımdır...

* * *

“Diqqətinizə təqdim olunan bu jurnal adı nəşrlərdən biri deyil” – Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun təsisçisi olduğu nəşrə ön sözündə Mehriban xanım Əliyeva belə yazırdı – *“Ona qeyri-adilik verən, onu digərlərindən özünəməxsusluğu ilə fərqləndirən başlıca cəhət bu jurnalın bütövlükdə muğam sənətinə, muğam aləminə və muğam fenomeninə həsr olunması ilə bağlıdır. Məhz bu səbəbdən belə bir jurnalın nəşrə hazırlanması prosesi də qeyri-adi olmuşdur. Muğam ətrafında aparılan müzakirələr bu işin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.*

İncəliklərə varmadan yalnız onu qeyd etmək kifayətdir ki, bu jurnalın konsepsiyası kəskin diskussiyalar nəticəsində yaranmışdır. Həmin konsepsiyaya əsasən, yaranacaq jurnal nə sırf elmi nəşr olmalı, nə də ki, həddən ziyadə populyar bir toplu xarakteri daşmalıdır”.

Azərbaycanda “Muğam” jurnalının fəaliyyət göstərməsi, muğam maarifçiliyi ilə məşğul olan bir nəşrin mövcudluğu ümumən dünya mədəniyyət tarixində hadisə yaradan mənəvi gerçəklikdir.

Və bu gerçəkliyi də mədəniyyət tarixinə gətirən məhz odur – Mehriban xanım Əliyeva...

* * *

Aşiq, aşiq, işiq...

Qədimlərdən bu sənətə verilmiş adın yuxarıdakı sözlərdən hansına söykəndiyini, hansından pöhrələnib boy atdığını kimsə dəqiq bilmir.

Bilinən budur ki, zamanın ən dərin qatlarından gələn aşiq sənətində aşıqlıq də var, işiq də var və bu aşıqlıq, bu işığın cəzbinə düşüb qədim sufilər kimi kandan məkana, kamillik məqamına doğru can atmaq da var.

Nə demişdi Dədə Ələsgər:

Aşiq olub tərki-vətən olanın

Əzəl başdan pür kəmalı gərəkdir.

Oturub-durmaqla ədəbin bilə,

Mərifət elmindən dolu gərəkdir.

Xalqa həqiqətdən mətləb qandıra,

Şeytani öldürə, nəfsin yandıra.

El içində pak otura, pak dura,

Dalısınca xoş sədali gərəkdir...

Azərbaycan milli mətbuatının banisi Həsən bəy Zərdabi "Bizim nəğmələrimiz" adlı məqaləsində bu sənətin ecazkarlığını və əfsununu belə ifadə

edirdi: "Bizim aşıqlar toyda oxuyanda qulaq asanlara bir baxın. Bu zaman bu qulaq asanlar elə hala gəlirlər ki, ətini kəssən də, xəbəri olmaz".

Azərbaycan xalqının aşiq sənətinə vurğunluğu bu sənətin yurdumuzun təbiətindən doğmasından gəlir. Onun nəfəsində dağ havası, avazında çiçək ətri, ahəngində quşların cəhcəhi var.

Bineyi-qədimdən aşığın oxuduğu qoşma və gəraylıda, söylədiyi dastanlarda ağıl, idrak, vətən, torpaq eşqi, insan sevgisi, mübarizəsi, əzmi, iradəsi, eləcə də gileyi, şikayəti, saf, təmiz hissləri, zarafatları, atmacaları dil açardı.

Buna görə bu sazlı-sözlü insanlara "haqq aşığı", "el nəğməkarı" deyilərdi. Aşıqlar öz ağına, hazırcavablığına, dünyagörüşünə görə seçilərdi və el arasında böyük hörmət-izzətə sahib olardılar.

Söz mülkünün qüdrətli sultanlarından olan Aşiq Ələsgər yuxarıda iqtibas etdiyimiz misralarında özünə aşiq deyib, saz götürüb söz qoşan insanların əxlaq kodeksini yaratmışdı.

Bu, elə bir əxlaqi keyfiyyətdir ki, ondan bir addım kənara çıxmaq "aşığam" söyləyənə məğlubiyyət gətirər, onu xətir-urvatdan salar.

Dünyada eyni vaxtda, eyni anda həm musiqini, həm poeziyanı, həm təhkiyəni, həm rəqsi, həm pantomimi, həm də ümumilikdə teatr sənəti elementlərini özündə üzvi şəkildə birləşdirən ikinci belə bir sinkretik sənət növü təsəvvür etmək, hər halda, mənə çox çətindir.

Bir dəfə musiqi bilicilərindən kiminsə belə bir fikrinə qulaq müsafiri olmuşdum ki, sazın simlərində yaranan harmoniya bir orkestri əvəz edəcək gücə malikdir.

Mehriban xanım Əliyevanın timsalında aşiq sənəti də özünə qüdrətli hamı tapdı.

Həm də elə bir zamanda ki, bu sənətin dirçəlməsi, yenidən öz mənəvi-tarixi mövqeyinə ucalması üçün belə bir hamiyə böyük ehtiyac vardı.

* * *

Sovet dövründə aşiq sənətinin məzmunu çox dəyişmişdi.

Əsrlərlə insanların zəka bulağı, şeyx, haqq aşıqləri kimi yanaşib hörmət qoyduqları, ifalarına qulaq asmaqdan ötrü uzaq-uzaq ellərdən özlərini el şənliklərinə yetirdikləri, toy məclislərində gecələr boyu davam edən söhbətlərini, dastanlarını nağıllarını nəfəs dərmədən dinlədikləri, təkcə, sözləri, söhbətləri ilə yox, ədəb-ərkanları, geyim tərzləri ilə də nümunə olan aşıqları Stalin hərbi qiyafəsinə salmışdı.

Onlara qalife şalvar, kitel, uzunboğaz xrom çəkmə geyindirilmişdi.

Bir zamanlar Tanrı işığını, haqqdan gələn aşıqlıyı insanlara çatdıran, onları bu sehrin cazibəsinə salan aşıqlar indi sovet ideologiyasını tərənnüm edərək "İşıqlıdır lampaları kolxozun" oxumaq məcburiyyətində idilər.

Gənc nəsil tədrisən aşiq musiqisindən uzaq düşürdü.

Elmi-texniki tərəqqinin bətnindən çıxan elektrik gitarası, sintezator kimi müasir musiqi alətləri, sazı, sözü el şənliklərindən sıxışdırıb çıxarırdı.

Bu sənət el bayramlarından, toy məclislərindən perik düşüb, bu sənətdə təsadüfi olanların “kəraməti” sayəsində tədricən kafələrə, çayxanalara sığınırdı.

Saz kimi mənəviyyat bulağı, irfan çeşməsi kef məclislərinin hansısa məqamında könlünə saz havası düşmüş sərxoş kimsələrin ani zövqünə, çox hallarda da lağ hədəfinə çevrilirdi.

Mehriban xanım belə bir məqamda bu zərif, sözün bütün mənalarında incə sənətin üzərinə qanad sərdi. Onun sayəsində muğamımız kimi aşiq sənətimiz də 2009-cu ildən başlayaraq YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısında özünə yer tutdu.

Aşiq sənətinin inkişafında yeni bir dönmə başladı.

Azərbaycan aşıqlarının yaradıcılıq irsinin üzə çıxarılması, üzdə olanların qorunması istiqamətində sistemli tədbirlər müəyyənleşdi.

Aşıqlar Birliyi bərpa olundu, orta və ali musiqi məktəblərində aşiq sənətinin tədrisinə başlandı. Kitablar, notlar çap edildi. Azərbaycanda və Fransada CD disklər buraxıldı. Azərbaycan aşıqlarının səsi-sədası Fransanın Paris (Luvr muzeyində) və Strasburq şəhərlərində təşkil edilən konsert proqramlarında eşidildi.

Aşıqların Stalin dövründən qalma kitelli, qalife şalvarlı, enli kəmərlı, xrom çəkməli obrazının yenilənməsindən ötrü onlara yeni geyim formasına qədər hazırlandı...

Əlbəttə, zövqlər fərdidir və hər kəs istədiyi sənətə münasibətini özü bildiyi, duyduğı kimi, bu sənətin ecazından qəlbinin titrədiyi qədərincə formalaşdırı bilər.

Aşiq sənətini də çox insanlar sevə bilər və bu sənət çox insanlar tərəfindən sevilir də.

Amma bir var, bu sevgi sıravı bir insanın verdiyi dəyər kimi fərdi səciyyə daşısın, fərdi zövq çərçivəsində məhdudlaşıb qalsın, bir də var Mehriban xanım Əliyeva kimi müstəsna nüfuza malik ictimai xadimin, bir çox məsələlərdə ümumun münasibətinin formalaşmasına yetərincə təsir imkanlarına malik birinci xanımın nümunəsində ictimai zövqə çevrilsin.

Mehriban xanımın bu münasibəti aşiq sənətini Azərbaycanda yenidən ictimai zövqə çevirdi.

Xüsusilə gənc nəslə bu sənəti sevdirdi.

Aşiq sənəti yenə öz məqamına ucaldı, urvata mindi, irfan yükü kimi qəlblərə dolub haqq aşıqlıyınə, kamillik məqamına, sarı simlərdə dil açan sirli-sehrli bir dünyaya doğru apardı...

Xoş məramlar elçisi

Azərbaycan Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv olanda 1992-ci ilin 2 martı idi. Bu quruma ölkə həyatının son dərəcə çətin bir vədəsində üzv olmuşduq.

Azərbaycanın siyasi həyatı dəmirçi kürəsi kimi alovlanırdı – xaos, anarxiya, hərki-hərkilik, hakimiyyət ehtirasından dumanlanmış qafaların toqquşması...

BMT-nin aparıcı qurumlarından olan Təhsil, Elm və Mədəniyyət Məsələləri üzrə Təşkilatının (YUNESKO) irəli sürdüyü məqsədlərin gündəmə gəlməsi o illərin Azərbaycanı üçün, məşhur bir filmimizdə deyildi ki, heç üfüqdə də görünmürdü.

1946-cı ildə yaradılmış YUNESKO təhsil, elm və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq məsələlərini önə çəkirdi – o illərdə hərtərəfli böhran dövrünü yaşayan Azərbaycan təhsili, elmi, mədəniyyəti bu qurumla əməkdaşlıq edəcək gücdə deyildi.

YUNESKO-nun bir əsas missiyası sülhün, təhlükəsizliyin təmin olunmasına yardım göstərilməsidir – onda bu sahədə YUNESKO-nun yardımı Azərbaycan üçün növbəti mərhələ sayılırdı.

Həmin məqamda Ermənistanın ölkəmizə qarşı təcavüzkar siyasətindən geri çəkilməsinə dair BMT-nin dörd bəlli qətnaməsinin yerinə yetirilməsinə daha böyük ehtiyacımız vardı.

YUNESKO-nun daha bir missiyası irqindən, cinsindən, dilindən, dinindən asılı olmayaraq insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasından ibarətdir – onda insanın hüquq və azadlıqları Azərbaycanda bir-birini əvəz edən müvəqqəti və səriştəsiz hakimiyyətlərin qayğılandığı ən son məqsəd idi.

Belə bir dövrandə kimsə xeyallara qapılıb desəydi ki, cəmi 12 ildən sonra bir Azərbaycan qadını YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri statusuna layiq görüləcək, bu qurumun irəli sürdüyü prinsipləri bütün dünyada yerinə yetirən bir neçə adamdan biri olacaq, yəqin, bu çoxlarına sadələvh arzu kimi görünərdi.

Amma bu, cəmi 12 ildən sonra arzudan reallığa döndü.

Mehriban xanım Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun rəhbəri kimi ölkə sərhədlərimizdən kənar da maraq və rəğbətlə izlənen ictimai fəaliyyətinə dünyanın ən nüfuzlu qurumlarından olan YUNESKO-nun rəhbərliyi biganə qalmadı.

2004-cü ilin yayında Mehriban xanım Əliyevanın YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri ali statusuna layiq görüldüyünü eşidib sevindik.

Həmin ilin 9 sentyabrında Paris şəhərində bu ad təntənəli şəkildə Ona - Azərbaycan qadınına təqdim olundu.

Mehriban xanım Əliyevanın belə yüksək statusa layiq görülməsi bir neçə amillə əsaslandırılırdı.

...Onun YUNESKO tərəfindən dəstəklənən əsas məsələlərə şəxsi marağı...

Media sahəsində malik olduğu populyarlıq...

Karyera və ictimai nüfuzu ilə cəmiyyətin daha ədalətli dünya naminə köməyinə böyük inam...

Mehriban xanım Əliyeva qısa zamanda bu inamı, ümidi nəinki doğruldacaq, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri olmağın meyarlarını, ən parlaq nümunəsini yaradacaqdı.

Xoşməramlı səfir olmaq – Vətən qarşısında, dünya qarşısındakı məsuliyyətdir. İnsanın Yer üzündə tarixin özü tərəfindən müəyyən edilmiş taleyidir.

Bu yüksək adın ictimai mahiyyətinin ifadəsi üçün zənnimizcə, ən mükəmməl nümunə indiyə qədər “YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri” titulu daşıyan adlar qalereyasıdır:

Dünya şöhrətli musiqiçilər Monserrat Kabalye, Mstislav Rostropoviç, Fransa kosmonavtı Patrik Bodri, İordaniya şahzadəsi Firyal, məşhur afrikalı alim Mobido

Diara, Türkiyənin tanınmış musiqiçisi və bəstəkarı Ömər Zülfi Livanelli, tanınmış fransız musiqiçisi Jan Mişel Jar, ispaniyalı səyahətçi-alim Kitin Linyos, Fransanın nəhəng “L’Oreal” şirkətinin baş direktorunun xanımı Kristina Ouen Cons, iş adamı Şeyx Həsən Şakir, tanınmış gürcü rəssamı Zurab Sereteli, Latin Amerikasının təmsilçisi xanım Mariya de Murdes və başqaları...

Xoşməramlı səfir olmaq – narahat, ziddiyyətli dünyanın insanlarını mənən yaxınlaşdırmağa çalışmaq, əsrlərin miras qoyduğu mənəvi və mədəni sərvətləri yaşatmaq amalı uğrunda zəhmət sərf etməkdir.

Xoşməramlı səfir olmaq - dünyada çox az şəxsiyyətin taleyinə düşən Tanrı payını bölüşməkdir...

* * *

Dünya üzrə onların sayı 30-dan çox deyil. İlham Əliyev bu xüsusda özünəməxsus yumorla deyib: hər halda onların sayı prezidentlərin sayından xeyli azdır.

Mehriban xanım öz fəaliyyəti ilə YUNESKO-nun xoşməramlı səfirləri sırasında çox qısa zaman ərzində lider mövqeyə doğru irəlilədi.

Mədəniyyətlər və sivilizasiyalar, keçmişlə bu gün arasında əlaqənin, bağlantının yaradılması missiyasını şərəflə yerinə yetirdi.

Azərbaycanın YUNESKO ilə tam əməkdaşlığı, bu nüfuzlu qurumun imkanlarından istifadə edilməsi də məhz Mehriban xanım Əliyevanın şəxsi nümunəsi sayəsində mümkün oldu.

Ölkəmiz 2005-ci ildə YUNESKO-nun İcraiyyə Komitəsinə üzv seçildi və bu da Azərbaycanın mədəniyyət sahəsində rolunun, fəaliyyətinin beynəlxalq miqyasda tanınmasının parlaq sübutuna çevrildi...

Hələlikse 2004-cü ilin 9 sentyabrıdır...

YUNESKO-nun Parisdə yerləşən Baş Qərargahında təşkil edilmiş təntənəli mərasimdə Mehriban xanım Ona təqdim olunan “Xoşməramlı səfir” adını qəbul edərək söyləyir: *“Azərbaycanı çox vaxt Qərblə Şərq arasında körpü adlandırırlar. Bu, hələ tarixi Böyük İpək yolu dövründən ölkəmizin əlverişli coğrafi-siyasi mövqeyə malik olması ilə bağlıdır. Azərbaycan özünün çoxəsrlik tarixi boyunca təkca nəqliyyat dəhlizi kimi deyil, həm də mədəniyyətlərin dialoqunda öz sözünü deməyə qadir olan bir ölkə kimi tanınır. Mən fəxr edirəm ki, ölkəmizdə tamamilə bənzərsiz bir mədəni məkan yaranmışdır. Biz öz mədəniyyətimizin, adət-ənənələrimizin, tarixi irsimizin təkrar olunmaz incilərini qoruyub saxlayaraq, dünya mədəniyyətinin nümunələrini qəbul edə bilmişik.*

Bu gün biz müxtəlif xalqların mədəniyyət elementləri ilə milli mədəniyyətimizin tərkib hissəsi arasında oxşarlığın şahidi oluruq. Bu isə heç də təsadüfi deyildir. Belə ki, bu proseslərin arxasında öz tolerantlığı, xeyirxahlığı, öyrənilib-öyrətmək bacarığı ilə seçilən və mədəniyyətlər arasında körpülər yaradan azərbaycanlıların neçə-neçə nəslidir.

Sizi əmin etmək istəyirəm ki, bu yüksək mükafat məni və başçılıq etdiyim Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunu mədəni irsimizin qorunması naminə daha böyük səylə çalışmağa sövq edəcəkdir.”

* * *

YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri kimi Mehriban xanım Əliyevanın həyata keçirdiyi missiya çoxşaxəli və əhatəlidir: mədəniyyət, sosial müdafiə, mənəvi irsin qorunması...

Azərbaycanın birinci xanımının bu istiqamətlərin hər biri üzrə apardığı ardıcıl fəaliyyət Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin dövlət qayğılarını üzvü surətdə tamamlayır, bu qayğıları mümkün qədər azaldır, yüngülləşdirir.

Vaxtilə Qarabağ xanının qızı, Azərbaycan klassik poeziyasının parlaq təmsilçilərindən olan Xurşidbanu Natəvan da təxminən eyni missiyanı yerinə yetirirdi.

İnsanlar üçün su çəkdirir, onların sosial müşküllərinə əncam çəkir, oxuyub savadlanmalarına dəstək olurdu, Xan qızı.

Bir zamanlar Natəvanın adı külli Qarabağda mərhəmətin, xeyirxahlığın, alicənablığın təcəssümü kimi xatırlanırdı.

Əsərləri indi də bütün dünyada maraqla oxunan fransız yazıçısı Aleksandr Düma onunla görüşünü böyük heyranlıq hissi ilə qələmə almışdı.

Bu əlamətdar fakta Viktor Andriyanovla birgə müəllifi olduğumuz “Görkəmli adamları həyatı” seriyasından «İlham Əliyev» kitabında da yer vermişik. Tarix analogiyaları sevir, fikrimcə, həmin maraqlı məqamın burada da xatırlanmasında fayda var.

İllər əvvəl Fransanın o zamankı prezidenti Jak Şirak Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi və ölkəmizin birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevanı qəbul edərkən Aleksandr Dümanın Xurşudbanu Natəvanla görüşünü xatırlatmışdı.

* * *

Dünyanın ünlü yazarlarının Azərbaycana səfərindən söz düşmüşkən, tanınmış rus şairlərindən Mixail Yuryeviç Lermontovun da adını xatırlatmadan keçmək istəməzdik.

O, Qafqaza ilk dəfə hələ uşaqkən gəlmişdi. Bu yerin gözəlliklərinə, təbiətinin əzəmətinə, sərtliyinə, məğrur ruhlu camaatına valeh olmuşdu.

Hər şairin özünün doğulduğu vətəndən başqa, yazdığı şeirlərin də vətəni olur. Qafqaz Lermontovun poeziya vətəni idi.

Nakam ömürlü şair ona uşaqlığını, anasının obrazını xatırladan bu yerə sevgisini «Qafqaz» şeirində “Sevirəm Qafqazı mən” misrası ilə etiraf etmişdi.

O, məşhur «Demon» və "Rahib" poemalarını da Qafqaz həyatının təsiri altında qələmə almışdı.

Şair Qafqazı təsvir edərkən buranın dağlarını, mərd adamlarını göstərirdi. Qafqaz Lermontov üçün azadlıq simvolu idi. Onun Qafqaza həsr olunmuş şeirləri,

poemaları, "Zəmanəmizin qəhrəmanı" əsəri dünyaya fərqli baxışı, insanpərvərliyi, təsirli lirikası ilə fərqlənir və bu yerlərə olan səmimi sevgini ehtiva edir.

Ümumiyyətlə, Qafqaz həyatını Lermontov kimi özünə mövzu seçən bütün şairlərin, yazıçıların əsərləri Qafqaza xas xalq ənənələri ilə zəngindir və bütün bunlarında mərkəzində, şəxsiz ki, Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərləri dayanır.

Lermontov Şuşada, Şəkiddə, Qubada, Qusarda, Şamaxıda olarkən hətta Azərbaycan dilini öyrənməyə başlamışdı.

"Asiyada Azərbaycan dili Avropada fransız dili qədər əhəmiyyət daşıyır" - yazırdı şair.

Bəli, Azərbaycan tarixən, Qafqazın əsas mədəniyyət mərkəzlərindən sayılıb. Cənubi Qafqazda gedən mədəni inkişaf proseslərini istiqqamətləndirib.

Azərbaycanda baş verən mədəni hadisələrdən qonşu ölkələrə də müəyyən pay düşüb.

Mehriban xanımın YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri statusunda həyata keçirdiyi missiya da tək Azərbaycanın yox, ümumilikdə Cənubi Qafqaz mədəniyyətinin qazancıdır.

Bu fikir çoxlarına mübahisəli görünə bilər. Axı Cənubi Qafqaz mədəniyyətini təmsil edənlər sırasında bizə düşmən olan, soyumuza, tariximize qənim kəsilən ermənilər də var...

Razılaşıyıq. Erməni təcavüzkarları ötən yüzildə Azərbaycan xalqına qarşı o qədər qanlı cinayətlərə yol verib, bizə o qədər acılar çəkdiriblər ki, bu cinayətlərinə görə aman diləyib tövbə qapısından keçməyincə, ədalətin kəsdiyi layiqli cəzanı çəkməyincə onları bağışlamaq imkansız.

Amma əgər söhbət öz ölkələrinin işğalçı siyasətini səmimi qəlbdən pisləyən, bu siyasətlə razılaşmayan, aradakı inzibati sərhədlər yüz illərdir ki, reallıqda ortadan götürülüb ancaq rəsmi xəritələrdə qalan sivil Avropa ölkələrinin xalqları kimi azərbaycanlılarla sülh, əmin-amanlıq şəraitində yaşamaq istəyən sırayı ermənilərdən gedirsə, bu niyyətə doğru yol da, yəqin ki, mədəniyyətin formalaşdırdığı mühitdən başlanıla bilər.

İndi ara-sıra gündəmə gətirilən "Azad Qafqaz Evi" ideyası yeni düşüncə deyil. Bir çox mütəfəkkirlərimiz bunu hələ Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründən də əvvəl irəli sürürdülər. "Biz hamımız qafqazlı balalarıyıq" sərlövhəli məqalələrində Qafqaz xalqlarının öz problemlərini öz aralarında həll etmələrini, ortaq dəyərlərə söykənərək barıt, qan qoxulu dünəndən və bu gündən, dinc, sabit, barış və firavanlıq dolu bir gələcəyə doğru birgə irəliləməyi bu bölgədəki qarşıdurmaların yeganə çarəsi hesab edirdilər.

Mehriban xanım Əliyevanın YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri statusunda ümumən Cənubi Qafqaz mədəniyyətinə pasibanlıq missiyasını üzərinə götürməsi, "Qafqaz xalq ənənələri evi"nin yaradılması təşəbbüsünü gündəmə gətirməsi Azərbaycanın bu regionda belə bir gələcək arzusunun ifadəsidir.

Bu arzunu reallığa qovuşdurmaqla, bütün dünya üçün Cənubi Qafqazı füsunkar təbiəti qədər təkrarsız milli-mənəvi dəyərləri, musiqini, xalq yaradıcılığını, adət-ənənələri, zəngin mətbəxi sərgiləyən özü boyda təbii muzeyə çevirmək olar.

“Qafqaz xalq ənənələri evi”nin yaradılması zaman-zaman Azərbaycanın və digər Qafqaz xalqlarının mədəni sərvətlərinə dədə malı kimi şərik olmaq istəyən, mədəniyyət incilərimizi imkan düşən kimi çırpışdırıb öz adlarına çıxan ermənilərin bu cibgirliklərinə yaxşı əncamdır, əslində...

* * *

...“Bakıdakı rus imperator humanitar gimnaziyasının üçüncü sinfində oxuyarkən biz qırx tələbə idik. Onlardan otuzu müsəlman, dördü erməni, ikisi polyak, üçü sektant, biri isə rus idi. Günün ikinci yarısında coğrafiya dərsi keçirdik. O gündəlik içimizdə şəhərimizin son dərəcə maraqlı coğrafi durumuna diqqət edən olmamışdı. Lakin indi professor Sanin zəif səsiylə bizə şəhərimizin coğrafi durumunu başa salırdı. Biz, sakitcə oturub onun dediklərinə diqqətlə qulaq asırdıq. “Avropanın şərq sərhədləri Şimalda Buzlu şimal okeanından, qərbdə Atlantik okeanından, cənubda da Aralıq dənizindən keçir. Avropanın şərq sərhədi isə Rus imperiyasının içindən, Ural sıra dağları boyunca aşağı, Xəzər dənizindən və Qafqazdan keçir. Bəzi alimlər Qafqaz dağlarının cənubundakı bölgəni Asiyaya aid edirlər. Digər alimlər isə bu bölgəni mədəni cəhətdən inkişaf etdiyi üçün Avropaya aid edirlər. Uşaqlar, demək istəyirəm ki, şəhərimizin qabaqcıl Avropayamı, yoxsa geridə qalmış Asiyayamı aid olacağını müəyyən etmək sizin mövqeyinizdən asılıdır”.

Müəllimimizin özündən razı halda gülümsəməsi bilinirdi.

Kürəyimizə birdən birə ağır sual yükünün qoyulması bizdə çaşqınlıq yaratdı. Bu suala cavab vermək üçün böyük zəka tələb olunurdu.

Sonra ən arxa sırada oturan Məmməd Heydər əlini qaldıraraq dedi:

“Cənab professor, biz Asiyada qalmaq istəyirik”.

Sinifdə bərk qəhqəhə qopdu. Məmməd Heydər ikinci il idi ki, üçüncü sinifdə oxuyurdu. Bakı Asiya tərəfində qaldığı möhlətdə Məmməd Heydər də üçüncü sinifdə bir il daha oxuması labüd idi. Çünki, maarif nazirliyinin qərarına əsasən Rusiyanın Asiya bölgəsindəki yerli tələbələrə eyni sinifdə kefləri istədikləri qədər qalmaq icazəsi verilirdi. Rus orta məktəb müəllimlərinin qızılı sapla işlənmiş uniformasını geymiş professor Sanin alnını qırışdırıb: “Demək Məmməd Heydər, sən Asiyada qalmaq istəyirsən? Bir çox qabağa. De görüm fikrini əsaslandırma bilərsənmi? Məmməd Heydər qızarmış halda qabağa çıxdı, lakin bir şey deyə bilmədi.

Onun ağzı açıq, alnı qırışmış, baxışları isə mənasız idi. Məmməd Heydər axmaq sayacağı vəziyyətdən dörd erməni, iki polyak, üç sektant və bir rus son dərəcə həzz aldıkları anda, mən əlimi qaldıraraq dedim ki:

- Cənab professor, mən də Asiyada qalmaq istədim?

- Əli xan Şirvanşir! Sən də mi? Yaxşı çıx qabağa baxaq - Professor Sanin alt dodağını qabağa uzadıb, onu Xəzər dənizi sahillərinə qədər gətirmiş taleyinə lənətlər yağdırdı. Sonra öskürüb, qürurla dedi: -Heç olmasa sən öz fikrini söyləyə bilərsənmi?”

- Bəli, ona görə ki, Asiyanı sevirəm”...

“Qurban Səid” imzalı azərbaycanlı müəllifin bütün dünyanı böyük oxucu sevgisi, heyranlığı ilə dolaşan “Əli və Nino” əsəri belə bur müqəddimə ilə başlanır.

Taleyin Xəzər dənizinin Şərqi sahillərinə qədər gətirib çıxardığı coğrafiya professoru Saninin dilindən Bakıdakı rus imperator humanitar gimnaziyasının üçüncü sinfinin tələbələrinə ünvanlanmış bu sual, əslində zamanın sualı idi.

Saysız-hesabsız çıxılmazlıqlar deryasında dalğa kimi kükrəyən tale məsələsi idi.

Avropa, yoxsa Asiya...

Qərb, yoxsa Şərqi...

“Əli və Nino”nun başqa bir epizodunda da söyləndiyi kimi, Qərb adamının timsalında meşə yolu ilə gedən adamın qarşısındakı sıx ağacların hər türlü gözlənilməzliklərinə qarşı daimi sərvaxtlığı, analitik yanaşmaları, yoxsa ucsuz-bucaqsız çöllərdə atını üfüqə sarı səyirdən Şərqi adamının içindəki çöl ruhu, çöl azadlığı, çöl saflığı, sadəlövhlüyü?!

Vaxt Azərbaycan cəmiyyətini hələ XX əsrin əvvəllərində bu suala doğru-dürüst bir cavab tapmaq, hər iki aləmin ən yaxşı cəhətlərindən faydalanmaq üçün yollar düşünmək zərurəti qarşısında saxlamışdı.

"Biz avropalıların ədəbiyyatlarına, sənayələrinə, elm və maariflərinə, kəşfiyyat və ixtiralarına müraciət etmək istəyirik, özlərinə deyil! Biz istəyirik ki, islam ölkəsinə onların beyinləri girsin, boğazları, mədələri girməsin. Biz istərik ki, ölkəmiz onların beyinlərini həzm etsin, yoxsa mədələrində həzm olunmasın ... "

Dövrünün böyük məsenatı Hacı Zeynalabdin Tağıyevin maliyyə yardımını ilə nəşr etdirdiyi "Füyuzat" dərgisində görkəmli fikir adamı Əli bəy Hüseynzadə o zaman bu suala belə cavab verirdi.

Qurban Səidin o təbəddülatlı zamanda mənəviyyatı ilə Asiyada qalıb, elmi, maarifi, həyatının müasirliyi ilə Avropaya can atmaq istəyən Azərbaycan ruhunun təcəssümü kimi canlandığı Əli xan Şirvanşir “Əli və Nino”da bu iki dünyanın harmoniyasına nail ola bilmədi.

Bu məqsəd uğrunda səy göstərirkən, şimal səmtindən əsən güclü bir tufanın burulğanına düşdü. Azərbaycanın istiqlalını qara niyyətli qırmızı ordudan qorumaq üçün savaşa atılıb həlak oldu...

Bu tufanın özü ilə birgə qovub gətirdiyi ideologiyası isə nə Qərbi, nə də Şərqi tanıyırdı. Bu ideologiya üçün, Qərbə və ya Şərqi, Şimala yaxud Cənuba aidliyindən asılı olmayaraq yalnız iki sinif - hakim və məhkum, əzən və əzilən, burjuaziya və proletariat vardı.

Və bu ideologiyanın can atdığı fərqli bir dünyanın yaranması, bütün ölkələrin proletarlarının birləşməsi sayəsində mümkün olacaqdı.

Amma ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarına doğru bütün dünyada ideologiyaların savaşı başa çatandan və kommunist ideologiyası son nəfəsini verib canını tapşırandan sonra Azərbaycanda da Qərbə, yoxsa Şərqi doğru sualı yenidən aktuallaşdı.

XX əsrin əvvəllərində ömür sürmüş böyük fikir adamlarımız bu sualın cavabını düşüncələrində axtarırdılar.

Mehriban xanım Əliyeva isə həmin mütəfəkkirlərin yolunu sovet dövründə də əsərləri ilə davam etdirən və şəxsiyyət etibarilə onlarla eyni mənəvi ucalıqda qərar tutan anası, professor Aida İmanquliyevadan əxz etdiyi fikir sərvətinin işığında əməlləri ilə cavab tapdı bu suala.

2004-cü ildən, mahiyyət etibarilə Qərb dəyərlərinin ifadəçisi kimi çıxış edən YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri statusunu daşımaqla bəhəm 2006-cı ilin noyabrından İslam Elm, Təhsil və Mədəniyyət Təşkilatının (İSESKO)-nun da eyni statusuna layiq görüldü.

Mehriban xanım Əliyeva İSESKO-nun mövcudluğu tarixində bu yüksək vəzifə ilə şəərəfləndirilən 3 xoşməramlı səfirdən biridir.

Azərbaycanın birinci xanımı İSESKO-nun ilk qadın xoşməramlı səfiridir.

...Və Mehriban Əliyeva şəxsiyyəti eyni vaxtda həm Qərbin, həm də Şərqi mənəviyyət, barış elçisi missiyasını yerinə yetirən, bu iki fikir dünyası arasındakı dialoqu, anlaşmanı ilk növbədə öz mənəvi aləmində, qəlbində, zəkasında quran bir ilkdir.

Azərbaycan qadını bu iki dünyanı bir araya gətirməyi bacardı.

Bu iki aləm arasındakı gah birləşən, gah kəşşən, əsrlər boyu böyük düha sahiblərinin fikirlərini məşğul edən mübhəmlərin sirrini çözdü.

Mehriban xanım Əliyevanın məzmunu, fəlsəfəsi ilə həm Şərqə, həm də Qərbə üz tutub xitab edən nəcib əməllərinin hündürlüyündən baxdıqda məlum oldu ki, dünyada Şərq də, Qərb də şərti anlayışlardır və bu iki şərtiliyin tam ortasında yeganə qeyri-şərti olan yalnız bir gerçəklik, bir mütləq həqiqət var: insan ideyası.

Mehriban xanım həyatda ən böyük ideyanın məhz insan ideyası olduğunu hər kəsə anlatdı.

Əməlləri ilə sübuta yetirdi ki, yalnız bu ideya ilə yüklənmiş fəaliyyət başa vara, muraza yetə bilər.

Humanizm hissi ilə bağlı olmayan hər cür niyyət öz nəcibliyini itirər, eybəcər mahiyyət kəsb etməyə başlar.

Humanizm olmayan yerdə, insan ideyasının məhvə məhkumluğu mühitində, bu ideyanın qətlə yetirildiyi məqamda Qərb, siqaret tüstüsü ilə dolu bir gecə klubunda kədərli gözlərini qarşısındakı zülmətin sonsuzluğuna dikmiş bir caz ifaçısının dilləndirdiyi saksafonun yanıqlı səsinə dünyanın bütün azadlıq, tərəqqi sevdalılarına yas tutacaq.

Şərq isə neyin kədərli naləsində öz nifrətini, nisgilini, arzusunu, ümidini, üzə çıxmamış və bu üzdən bütün vücuduna, mənəvi aləminə ağır yük olmuş imkanlarını ifadə edəcək.

Mehriban xanım YUNESKO və İSESKO-nun sülhməramlı səfiri kimi, həm Qərbin, həm də Şərqi yüksək səlahiyyətli elçisi statusunda bəşəriyyətə bu gerçəyi anlatmağa çalışır.

Körpəlikdən varlığına hakim kəsilmiş humanizm qayəsini, insan ideyasını Pakistanda zəlzələdən zərər çəkən qızlar məktəbinin yenidən inşası ilə gündəmə gətirir.

Hollandiyada, Rusiyada, Gürcüstanda, Rumıniyada, Misirdə və digər ölkələrdə təhsil ocaqlarının müasirləşdirilməsinə köməklə, Afrika ölkələrinin qeyri-maddi mədəni irsinin qorunmasına yardımla reallaşdırır.

Parisdə Versal sarayının parkında yerləşən abidələrin bərpaı, Strasburqda Müqəddəs Məryəm kafedral kilsəsinin yenidən qurulması ilə gerçəkliyə çevirir.

Qəbələdə ənənəvi beynəlxalq musiqi festivallarının təşkili, dünyanın fərqli ölkələrində icra edilən beynəlxalq layihə və proqramlarla, konfrans və toplantılarla bəşəriyyətə təlqin edir.

Elə 2004-cü ilin 10 may tarixində Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə təsis edilən Heydər Əliyev Fondu da insan ideyasına, insanlığa ucaldılan mənəvi məbəd idi...

Səkkizinci fəsil

MƏNƏVİYYAT MƏBƏDİ

Görkəmli şəxsiyyətlər xalqın zəkasını, elmini, mədəniyyətini, mənəviyyatını dünyaya nümayiş etdirirlər.

Heydər Əliyev

Bani Atalar

ABŞ-ın 32-ci prezidenti, ötən əsrin ən adlı-sanlı siyasətçilərindən olan F.D.Ruzvelt (1882-1945) vaxtilə deyirdi ki, XXI əsrin uzağı birinci onilliyinə qədər dünyanın bütün siyasi partiyaları və ideologiyaları üzərində Şopenin “Matəm marşı” çalınacaq...

Ruzvelt hansısa nitqindəmi, müsahibəsindəmi belə bir öncəgörməni irəli sürəndə hələ XX əsrin 40-cı illəri idi. İdeologiyalar arasında savaşı qızıdığı ikinci dünya müharibəsi milyonlarla insanın canını alırdı.

Və o illərdə Yer üzünün gələcək taleyini müəyyənləşdirəsi üç adamdan biri olan Ruzvelt olsun ki, o ağır vaxtın gərdisinə baxıb təxminən 70 il sonrakı dünyanın siyasi partiyalarsız və ideologiyalarsız halını Şopenin “Matəm marşı”nın sədaları altında təsəvvürünə gətirə bilirdi.

Amma Ruzveltin təsvir etdiyi həmin zamanda yaşayan, bu cümlələrin qələmə alındığı anlarda XXI əsrin bir onilliyini yola verib, ikincisinin tən yarısına doğru irəliləyən bizlər bu barədə daha real, necə deyərlər, soyuq başla düşünmək imkanındayıq.

Reallıq bundan ibarətdir ki, dünyamız hələ nə siyasi partiyalarla, nə də ideologiyalarla vidalaşana oxşamır.

Bəlkə, yəqin həm də ona görə ki, siyasi partiyaların da, ideologiyaların da təməlində dayanan əsas amil öz gücünü indi də qoruyur.

Bu gücün adı şəxsiyyətdir...

İctimai həyatın dolaşığı kələf kimi mürəkkəb mexanizmini çözmək, tarixin hərəkətverici qüvvələrini bütün dolğunluğu ilə başa düşməkdən ötrü tarixdə şəxsiyyətin həlledici rolunu axıradək anlamalısan.

Əlbəttə, tarixi eyni zamanın hadisə və proseslərini, dəyər və dəyərsizliklərini paylaşan insan birliklərinin, sosial qrupların birgə iştirakı yaradır. Onların müştərək hərəkəti tarix qatarını keçmişdən bu günə gətirdiyi kimi, bu gündən də gələcəyə götürür.

Şəxsiyyət amili onların tarixdəki roluna əsla əlavə deyil.

Filosoflar şəxsiyyətə, adətən, tarixin müstəqil bir qolu kimi yanaşırlar. Yəni, hər bir tarixin içində onu yaradan xalqlar da var, sosial qruplar da var, siyasi təsisatlar da var.

Və bütün bunlarla yanaşı, həmin o qüvvələri konkret ideyalar ətrafında səfərbər edib onların önündə, tarix karvanının sarbanlığında qarşıdakı hədəflərə doğru yürüyən şəxsiyyətlər də var.

Ona görə də tarixi inkişafda şəxsiyyətin rolu mütləqdir. Zamanın bütün mərhələlərində şəxsiyyətlər inkişafın hərəkətverici qüvvəsi rolunda çıxış edirlər.

Bu reallığı nəzərdə tutaraq Heydər Əliyev də demişdi: “Heç bir cəmiyyət şəxsiyyətsiz yaşaya bilməz”.

* * *

Tarixi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi olmaq...

Zamanı gələcəyə doğru, sabahın amallarına tərəf irəlilətmək...

Düşünürəm ki, bu, insan üçün ən mühüm humanist keyfiyyətdir.

Amma hər bir şəxsiyyət kimi, onun tarix önündəki davranışları da fərddir. Tarixin şəxsiyyətlər qalereyasında Həzrəti Məhəmməd də var, Neron da...

Şah İsmayıl Xətai də var, Şah Abbas da... Corc Vaşinqton, Otto fon Bismark, I Pyotr da var, Stalin də, Hitler də...

Nəzər yetirdikdə, taleyin verdiyi humanizm imkanlarının onların əkib suladıqları tarix ağacının budaqlarında tamam fərqli meyvələr gətirdiyini görəcəyik.

Birində bu meyvənin adı bütün dünyaya və insanlara sevgi olacaq, başqasında humanizmə də, sevgiyə də ölüm gətirən acı zəhər.

Birində körpə qız uşaqlarını doğulan gün torpağa gömən yarım vəhşi, bədəvi bir qövmü inkişafa yetirəcək, mənəviyyata qovuşduracaq, başqa birində od vurub bütün aləmi yandırmaq istəyəcək.

Birində param-parça olmuş ölkəsini vahid bir ideya ətrafında birləşdirəcək, bir başqasında həmin birləşmiş ölkəni faşizm adlanan bəlanın qaynar kürəsinə çevirəcək və bu bəla ilə bütün dünyanı yaxmağa qalxacaq.

Bu şəxsiyyətlərdən biri bir tərəfdən kəndliləri öküzlə, cütlə yer şumlayan imperiyanı kosmosa peyk uçuran bir məmləkətə çevirəcək, o biri tərəfdən də həmin məmləkətin milyonlarla insanının qətlinə fərman verəcək.

Tarixdə heç bir şəxsiyyət ziddiyyətlərdən xali deyil. Amma hər bir şəxsiyyət haqqında qəti bir fikir söyləmək üçün ən dürüst, ən ədalətli münsif də elə vaxtın özüdür.

Bütün hallarda şəxsiyyətlər xalq adlanan coşğunluqdan axıb gələn çaylardır. Əvvəl-axır onlar yenə həmin coşğunluqlara axır və onun hissəsinə çevrilərək bəşəriyyət dənizinə qovuşurlar. Buna görə də xalqdan ayrı düşmüş insan heç zaman şəxsiyyət səviyyəsinə yüksələ bilməz.

Şəxsiyyəti yetirən xalqdır...

Çaya axarı olmayan gölməçələr əvvəl-axır quruma taleyinə məhkum olduğu kimi, xalq axınından ayrı düşən fərd də mənəvi iflasa uğrayır. Çünki o, bəşəriyyət adlanan dənizə tək özünü yox, içərisindən çıxdığı xalq adlanan coşğunluğun ahəngini, harmoniyasını da gətirir.

* * *

...Mən, əslində «Bani Atalar» haqqında yazacaqdım.

Bəli, məhz onlar...

Fikrimcə, bu söz birləşməsi taleyin verdiyi humanizm payını, tarixi hərəkətləndirmək missiyasını insana, insanlığa xidmət ideyasına çevirə bilmiş bütün şəxsiyyətləri öz semantikasında birləşdirə bilər.

Həzrəti Məhəmməd, Mark Avreli, Şah İsmayıl Xətai, Corc Vaşinqton, Bencamin Franklin, Mustafa Kamal Atatürk, Şarl de Qoll...

Tarixdə öz nəcib izlərini qoymuş şəxsiyyətlər bu gün bizim üçün tək onə görə önəmli deyillər ki, öz dövrlərində hansısa işi görüblər. Hansısa maddi-mədəniyyət

abidəsinin memarı olublar. Hansısa ideyanın ağır yükünü müəyyən mərtəbəyə qədər qaldıra biliblər.

Açıq danışmaq, tarixin bu üzündə, yetərinə inkişaf etmiş dünyamızın bugünkü şərtlərinin əhatəsində dayanıb da o insanların xidmətlərini incələsək, onların öz dövrlərində gördükləri işlər, bəlkə də, çoxumuza həddən artıq bəsit görünər.

O insanların inkişaf etmiş cəmiyyət adına qurduqları, olsun ki, bu günün inkişaf etmiş cəmiyyətlərinə çox az bənzəyib.

Onların demokratik nailiyyət deyə təqdim etdikləri, olsun ki, bu günün demokratiyasından xeyli geridə qalıb.

Olsun ki, o insanlar bizim onların yaşadıkları dövr barədə yaratdığımız miflərdəkindən qat-qat azını yaradıblar.

Amma ortada bütün şərtlər altında razılaşmalı olduğumuz bircə həqiqət var. O şəxsiyyətlər ən mühüm olanı – ideali formalaşdırma biliblər...

* * *

İnsana inam hissi xalqın ən ümdə, ən dərin duyğularındandır. Bu, xalq müdrikliyinin ilkin əlamətlərindən biri kimi özünü göstərir. Şəxsiyyət amili də insana inam hissini, xalq müdrikliyinin mərkəzində dayanır. Bu hissədən, bu müdriklikdən gələn bir çox dəyərləri özündə birləşdirir.

Heydər Əliyev şəxsiyyəti də xalq ruhundan gələn, xalqın yetirdiyi ayrı-ayrı şəxsiyyətlərin həyatından, tarixdəki iştirakından keçən talelərin ümumiləşmiş obrazı idi.

Heydər Əliyev şəxsiyyəti, Onun Azərbaycan tarixindəki yeri və rolu xalqın əsrlər boyu toplanmış milli enerjisinin, tarix boyu qazandığı mənəvi nailiyyətlərin, milli ruhunun seçkin insanların ömürlüyündən yol gələ-gələ konkret liderin həyat və fəaliyyətində ən yüksək zirvəsinə çatması idi.

Bəli, Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin min illər ərzində ömürlərdən-ömürlərə əmanət edib boya-başa çatdırdığı, hər işıqlı ömürdən bir zərrə pay verib yetirdiyi - dünyanın ən böyük azərbaycanlısı idi!

Dədə Qorqud müdrikliyi, Babək əzmi, Nizami Gəncəvi bəsirəti, Şah İsmayıl ruhu, Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov, Həsən bəy Zərdabi ziyası, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini qurub-yaratmış zəka sahiblərimizin vətənpərvərliyi və idrakı Heydər Əliyev şəxsiyyətində təcəllə tapmışdı.

Ulu öndərin hər əməlinə bu insanlardan, onların ideallarından bir nişanə var. Amma fərq ondadır ki, Heydər Əliyev bu dəyərli böyüklərimizin axıra yetirə bilmədiyi müqəddəs vəzifələri məntiqi sonluğuna uğurla çatdırma bilmişdi.

Ona görə də Heydər Əliyev bir azərbaycanlının öz ictimai-siyasi taleyində ucala biləcəyi ən yüksək ucalıq idi.

Heydər Əliyev hər bir azərbaycanlının ideali idi...

* * *

İnsanın ideal tapmaq, ideala tapınmaq haqqı var. Bu haqq xəyalda yaranıb formalaşan əzəli, zəruri və daxili bir haqqdır.

Hər insan öz idealını həyatda arayır və sarsıntılı həyəcanlar, düşüncələr, tərəddüdlər, ümidlər burulğanına düşür.

Həyatdakı ideal bütün mürəkkəbliklərinə, ziddiyyətlərinə rəğmən xəyaldakı ideala çox bənzəyir, onlar arasında çox bənzəyişlər tapılır.

İnsan ideala yetişməkdən ötrü uzun, çətin bir yol keçir və bu yolda özü də yetkinləşir, ideallaşır.

İdeal və ideya...

Mənim aləmində bunlar arasında çox az fərq var. Hər ikisinin təməlində fikir, amal, məqsəd və bütün bunları gerçəkliyə çevirməyə qabil şəxsiyyətlər dayanır. Ona görə də şəxsiyyətlər milli ideyaları mərkəzləşdirən, onlara insan obrazı qazandıran mənəvi ehtiyac kimidirlər.

İdeyaları onlar aktuallaşdırırlar. İdeyaları öz toplumları üçün mənəvi istinadgaha çevirirlər. Hətta onların cismani yoxluğundan sonra da ideyaların ölməməsi, xalqın gələcəyinə işıq saçması üçün yollar arayırlar.

Miladan əvvəl IX-VIII əsrlərdə yaşamış böyük Sparta qanunvericisi və islahatçısı, tarixə “Sparta tərbiyəsi” kimi düşmüş yeni insan tərbiyəsi üsulunun müəllifi Likurq onun ölümündən sonra da ideyalarının yaşaması üçün maraqlı yol tapmışdı.

Ömrünün qürub çağına gəlib çatdığını duyunca o, xalq qarşısında çıxış edərək bir müddət Krit adasında yaşayıb yenə geri dönəcəyini bildirir. O qayıdana qədər qurub yaratdığı dövlət quruluşunda kimsənin dəyişiklik etmək niyyətinə düşməməsini istəyir. Spartalılar uzun illər onun yolunu gözləyirlər. Likurqun yaratdığı dövlət quruluşunda dəyişiklik etmək kimsənin ağına gəlmir.

Spartalılar onun yoxluğu barədə xəbər tutanda Likurq çoxdan dünyasını dəyişmişdi. Cəsədi yandırılaraq külü dənizə səpilmişdi. Amma onun ideyalarının yaşaması üçün üz tutduğu bu yol Likurqun qurub yaratdığı dövlət quruluşunu uzun illər qoruyub saxladı.

Likurqun şərəfinə ən tutarlı arqument kimi təkə onu xatırlatmaq olar ki, Spartalılar onun qanunlarını pozmağa başlayanda Yunanıstan üzərindəki ağılıqdan məhrum oldular və az qala dövləti məhvə aparıb çıxardılar.

* * *

Müstəqil Azərbaycan dövləti isə Heydər Əliyevin cismani yoxluğunda da ayaqdadır, güclüdür, qüdrətdlidir. Çünki bu dövləti qurub yaratmış insanın ideyaları yaşayır.

Azərbaycan dövlətinin bu günkü uğurları məhz Heydər Əliyev ideyalarına söykənir, bu ideyalar üzərində qərar tutur.

Təsadüfi deyil ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev də özünü bu ideyaların davamçısı sayır.

Özünü məhz bu cür təqdim edir.

Heydər Əliyev ideyalarına istinad edərək sosial-iqtisadi islahatlar kursunu, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu proseslərini əzmlə irəli aparır.

Bəli, İlham Əliyev Heydər Əliyev ideyalarının davamçısıdır. Amma bu gün İlham Əliyevin özünün də Azərbaycan adına, Azərbaycan naminə gördüyü işlərlə gələcək üçün daha bir dövlətçilik irsi formalaşır. Gələcək nəsillərdən ötrü daha bir mənəvi istinadgah ortaya qoyulur. Həm də elə bir istinadgah ki, hər zaman ona söykənərək müvazinətini saxlaya və parlaq gələcəyə doğru yoluna davam edə bilərsən.

* * *

Bu hissi ilk dəfə İstanbulun Topqapı muzeyini ziyarətim zamanı yaşamışam.

Vaxtilə Osmanlı sultanlarının sarayları olmuş bu əsrarəngiz muzeydə sultanların istifadə etdikləri faytonlara qədər saxlayırlar. Burada 400-500 il əvvəlin sultan faytonları var.

Kimlərçünsə, bu, sadəcə bir eksponatdır. Kimlərçünsə, əsrlər əvvəl bu faytonların hazırlanmasına vaxt, əmək sərf etmiş, ona min bir bəzək vurmuş sənətkarların əl işi...

Amma mən bu faytonlar qarşısında dayanarkən, bu muzeyin aid olduğu Türkiyəmizin, onun sələfi olan Osmanlı İmperiyasının milli dövlətçilik tarixini gözlərim önündə canlandırmağa çalışdım. Bu ölkənin öz möhtəşəm tarixindəki məğlubedilməzliyini, irslə-varislik arasındakı rabitəni, bu tarixə aid hər bir dəyəərə, hətta adicə faytona belə sahib çıxdığımı düşündüm.

O anlarda həmin faytonlar tarixin özünü dünəndən bu günə gətirən vasitə kimi göründü mənə...

Heydər Əliyev Mərkəzinin açılışı zamanı həmin mərkəzdə vaxtilə Heydər Əliyevin istifadə etdiyi sovet dövrünün “Çayka”sını və müstəqillik illərinin 2 “Mercedes”ini görürkən, bir anlıq Topqapı muzeyindəki sultan faytonlarını yenidən xatırladım və köksüm qürurla doldu.

Deməli, tariximiz və taleyimiz irslə varislik ənənələri arasında mənəvi rabitənin qurulmasını, milli ideyaların əbədiyyətinin təmin olunmasını bizlərə də əta etdi.

İndi bizim də, milli dövlətçilik dəyərlərimiz kimi gələcək nəsillərə çatdırmağa nələrimizsə var və zaman keçdikcə bu nələrin sayı daha çox olacaq, inşallah...

Amma Heydər Əliyev ideyalarının, İlham Əliyevin bu ideyalar üzərində yaratdığı zəngin milli dövlətçilik irsinin bu dəyərlərlə birgə hər bir vətəndaş qarşısında müəyyən etdiyi bir sıra vəzifələr, ortaya qoyduğu bir sıra həqiqətlər də var.

Mən bunlardan ən ümdəsini diqqətə çatdıracağam.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanması Prezidentdən tutmuş, əziz oxucum, Sənə qədər hər bir vətəndaşın borcudur...

Və hər kəs gücü yetdiyi qədər, bacardığı kimi bu borcunu yerinə yetirməyə çalışmalıdır.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamağa, müstəqilliyimizə fayda verməyə müəlləh olmalıdır.

Uzun, incə bir yol

Mən indiyə qədər Heydər Əliyev ideyaları haqqında yazdım.

Bunlar Ulu Öndərin dövlətçilik ideyalarıdır. Amma şəxsiyyətlərin insanlara, bəşəriyyətə xidmət edən mənəvi ideyalarının da əbədilik haqqı var. Onların mənəvi ideyaları da bəşəri sərvətdir.

Siyasi liderlərin, dövlət qurucularının dövlətçilik ideyalarının davamı mexanizmi məlumdur. Onların qurub-yaratdıqları dövlət institutları, idarəetmə sistemləri bu ideyaların həyata keçirilməsinə, davamlılığına təminat verir.

Mənəvi ideyalara gəlincə isə burada vəziyyət bir qədər fərqlidir. Bu ideyaların yaşaması yollarını axtarıb tapmaq, bu insanların nəcib obrazını yenə həyatda görmək, onların adlarını, əməllərini o mənəvi ideyaların təcəssümü kimi yaşatmaq istəyən insanlar düşünüb tapmalıdırlar.

Heydər Əliyev şəxsiyyətinə xas mənəvi ideyalar dünyanın bütün kamil insanları üçün xarakterik olan insanlıq dəyərləridir. Humanizmdir, mərhəmətdir, xeyirxahlıqdır, tolerantlıqdır, maarifdir, savaddır, insana inamdır, dünyaya, bəşəriyyətə sevgidir.

Heydər Əliyevin 1997-ci ilin avqustunda ABŞ-da rəsmi səfərdə ikən, Londonda oğul nəvəsinin dünyaya gəlməsini eşidib Hyuston şəhərindən Londona, nəvəsinin görüşünə tələsməsi epizodunu yada salıram.

Şahidlər xatırlayır: *“Heydər Əliyev bu görüşə, sözün əsl mənasında, qaça-qaça gedirdi. Nəvəsini ona təqdim edəndə gözləri yaşardı və çox təntənəli, yüksək, bir qədər də kövrək səslə dedi: “Mən bu uşağın adını Heydər qoyuram».*

Otaqda olan hər kəsin gözləri yaşarmışdı”.

O, dünyaya yenicə göz açmış körpəyə dünyanın ən qiymətli hədiyyəsini, tarixin xatırladığı ən şanlı adlardan birini - öz adını, Heydər Əliyev adını verdi.

Bir yaz günü Naxçıvanda, sadə bir ailədə doğulmuş oğlan uşağına verilən bu adı Heydər Əliyev doğulduğu, həyata doğru ilk kövrək addımlarını atdığı ata ocağından dünyanın taleyini müəyyən edən üç-beş adamın adının əks olunduğu tribunallara qədər aparıb çıxarmışdı.

80 illik təlatümlü ömrünün heç bir mərhələsində bu ada toz belə qondurmamışdı.

İndi isə, qolunun qüvvəti, zəkasının gücü ilə yüksəltdiyi, mənalandırdığı, dəyər qazandırdığı, şəxsiyyəti ilə bəzək verdiyi bu adı yenicə dünyaya gəlmiş körpəyə bağışlayırdı...

Çünki zəndində yanılmayacağına adı kimi əmindir.

O körpəni dünyaya gətirmiş ananın soyuna, mənəvi dünyasına, körpəsinə verdiyi südün, tərbiyənin, ana öyüdünün halallığına bələddir.

Bu, təkcə adın əmanəti deyildi.

Heydər Əliyev bununla oğluna, ocağının gəlininə “Adım əmanəti” demirdi. Bununla həm də öz mənəvi ideyalarını onlara əmanət edirdi.

Və bu ideyaların qorunub saxlanması, Heydər Əliyev adında assosiasiya olunan mərhəmətin, humanizmin, xeyirxahlığın bəşəriyyətə xidmət göstərən dəyərlər kimi bütün dünyaya yayılması Heydər Əliyevin ömrünün davamını, onun varisini dünyaya gətirmiş Ananın – Mehriban xanım Əliyevanın üzərinə düşürdü.

O, öz borcundan çıxdı. 2004-cü ildə Heydər Əliyev Fondunu yaratmaqla bu ideyaları düşüncədən əmələ çevirdi.

Ömrün qürub çağında olduğunu hiss edən insanlarda bəzən belə kövrək davranışlar müşahidə etmək olur. Onlar özlərinin cismani yoxluğundan sonrakı dövrə

aid həzin düşüncələrini çox zaman öz doğma övladları ilə bölüşməyə çətinlik çəkirlər. Bununla onları üzüb, acı çəkdirmək, danışdıqlarını doğmalarının boğazında yumruq boyda qəhərə çevirmək istəməzlər.

Ömrün bu çağında olan insanlar belə məqamlarda öz nəvə-nəticələri, doğma övladlarının ömür-gün yoldaşları ilə daha səmimi olurlar. Düşündüklərini onlarla bölüşmək bu insanları yüngülləşdirir, mənəvi rahatlıq gətirir.

Vəsiyyət yüngüllükdür, demişlər.

Hərdən düşünürəm ki, cismani yoxluğundan sonra belə bir ictimai fondun yaradılması, onun təlqin etdiyi mənəvi dəyərlərin, bütün dünyaya bu qurumun fəaliyyəti ilə yayılması, bəlkə də Heydər Əliyevin öz vəsiyyəti olub.

Bəlkə də, o, Mehriban Əliyeva ilə söhbətlərindən birində bu məqama, ötəri də olsa toxunub, belə bir arzusunu ötəri də olsa dilə gətirib, kim bilir...

Həqiqət budur ki, Heydər Əliyevin mənəvi ideyalarını yaşatmaq, onlara qol qanad vermək borcu Mehriban Əliyevaya düşdü.

Çünki Mehriban xanım özü də bu ideyaların yetiri idi. O, Heydər Əliyevin mənəvi övladı idi və atası Arif müəllimdən, anası, mərhum Aida xanımdan görüb-götürükləri, aldığı tərbiyə qədər həm də Heydər Əliyev ideyalarından, özünün də məqalələrindən birində yazdığı kimi «Heydər Əliyevin Həyat dərsləri»ndən öyrənmişdi.

O, Heydər Əliyevin təkcə xoş günlərinin şahidi olmamışdı. Cəmi 18 yaşında Əliyevlər ocağına gəlin köçən Mehriban xanım Heydər Əliyev üçün, eləcə də bu ailənin hər bir üzvü üçün son dərəcə ağır günlərin acısını – Zərifə xanımın itkisini, istefaya göndərildikdən sonra Heydər Əliyevə, onun ailə üzvlərinə qarşı başlanan təzyiqlərin göynərtisini də bu ailədəki bütün doğmalarla birgə yaşamışdı, bunları qəlbindən keçirmişdi.

O çətin illərdə Mehriban xanım Əliyeva – bu zərif Azərbaycan qızı bütün xalqın yükünü, ağrısını daşıyan Heydər Əliyevin mənəvi yükünü öz kövrək çiyinlərinə çəkmişdi. Onun çətin günlərinin həyanı olmuşdu.

Həmin keşməkeşli günlərdə dağ vüqarlı, xan çinar əzəmətli Heydər Əliyevin yerbəyerdən üzərinə əsən tufanlara, qasırğalara sinə gərməsi, duruş gətirməsi və bununla tarixin küləklərinin silkələdiyi Azərbaycanın da müvazinətini qoruması üçün zərif vücudu ilə ona söykək olmuşdu.

Halal süd əmmiş, mayası halallıqdan yoğrulan bir kişinin çörəyini yemiş hər bir Azərbaycan qızı, yəqin ki, belə davranardı və Mehriban Əliyeva da bu baxımdan istisna deyildi.

* * *

Mehriban xanım ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərindən başlayaraq Azərbaycan dövlətinin tarixi taleyinə çevrilən sonrakı ictimai-siyasi proseslərdə də daim Heydər Əliyevin yanında idi.

Və bu məqamda mən, əziz oxucum, kiçik bir haşiyə çıxmalı olacağam.

Uzun, incə bir yolun başlanğıcında olan bir ata, bir ana övladına “Mənəmləsənmi” deyərək bir sorğu sormaz. Övlad özü onun ardınca düşüb gedər. Körpə ikən uşaqlıq

qorxularından, kimsəsizlik, köməksizlik, ac-susuzluq acılarından, böyüyüncə onu dünyaya gətirmiş insanlara dayaq olmaq, kömək göstərmək, qarşıdakı uzun bir yolun, bu yolun mənzil başının əziyyətləri boyu onları qorumaq ehtiyacından düşüb gedər.

Fərqi yoxdur, bu yol adicə bir zəhmət adamını öz tarlasına tərəf aparan yoldur, yoxsa xalqın xilasını üçün yola çıxmış bir lideri qanlı savaşa, gedər-gəlməzə doğru götürən yol...

Bu yolda övladlar hətta öz ata-analarının səhvlərini, günahlarını belə üzərinə çəkər. Uzun illər Qafqaz dağlarında istilaya qarşı mübarizə aparan Şeyx Şamilin ömürlüyündən yaddaşıma əbədi köçmüş hekayəti xatırlayıram...

Qüvvələrin qeyri-bərabərliyinə baxmayaraq Şeyx Şamil Qazavat müharibəsini davam etdirirdi. Bütün dağ xalqları Şeyx Şamilə müttəfiqlik barədə əhd-peyman bağlamışdılar. Bu əhdə xilaf çıxmaq o xalq üçün ölümə bərabər sayılırdı.

Düşmən güclü idi. Onlar çeçenləri qorxutmağa başlamışdılar, çeçen kəndlərini yandırır, tarlalarını məhv edirdilər.

O zaman çeçen köçərilərinin müdrikləri Şeyx Şamilin imarətinə gəlirlər. Lakin onlar Şeyx Şamilin hüsuruna gəldikləri zaman oraya nə niyyətlə gəlmiş olduqlarını söyləməyə cəsarət göstərmirlər. Çünki qanuna görə mübarizənin dayandırılmasını təklif edən hər kəsi, bu xəyanətinə görə 100 şallaq zərbəsi gözləyirdi.

Ona görə də çeçen ağsaqqalları Şeyx Şamilin anası Xanımın yanına gedib onunla görüşürlər. Xanım ürəyi yumşaq qadın idi. O, çeçenlərin başlarına gətirilən əzab-əziyyətləri dinlədiyi zaman kədərindən ağlamağa başlayır: “Mən Şeyxə deyərəm, o, sizi əhddən azad edər”.

Xanım böyük nüfuza malik idi. Şeyx də anasına daim xeyirli bir övlad olmuşdu. Bir dəfə Şeyx Şamil demişdi ki, “anasına dərd gətirən övlada lənət olsun”.

Xanım Şeyx Şamilə çeçenlərin dərdindən danışanda, Şeyx “Quran xəyanəti qadağan edir” – deyər söyləyir. “Ancaq Quran övladın anaya qarşı çıxmasını və onun sözünü yerə salmağını da qadağan edir. Mənim müdrikiyəm, idrakım bu müşkülətdən çıxmaq üçün kifayət deyildir. Mən ibadət edib, oruc tutacağam ki, Allah mənə düz yol göstərsin”.

Şeyx üç gün, üç gecə oruc tutur. Sonra xalqın qarşısına çıxıb deyir: “Allah mənə ilham verdi və buyurdu ki, “xəyanət barədə mənimlə danışan ilk adam yüz şallağa məhkum olunmalıdır”. Mənimlə xəyanətdən ilk dəfə bəhs edən, mənim anam Xanım olub. Mən onu yüz şallaq cəzasına məhkum edirəm”.

Xanımı meydana gətirirlər. Döyüşçülər onun çadrasını başından dartırlar, sonra onu məscidin pilləkənlərinə yıxıb şallaqlarını havaya qaldırırlar. Şeyxin anasına birinci şallaq vurulan kimi, Şamil diz üstə yıxılıb hönkür-hönkür ağlayır və imdad edib deyir: “Cənab Allahın qanunlarına qarşı çıxmaq olmaz. Heç kim o qanunları dəyişdirə bilməz, hətta mən də dəyişdirə bilmərəm. Lakin Quran bir şeyə icazə verir. Övladlar valideynlərinin cəzasını öz üzərlərinə götürə bilərlər. Ona görə də anamın cəzasının qalan hissəsini mən üstümə götürürəm. Sonra Şeyx Şamil cübbəsini çıxarır və xalqın gözləri qabağında məscidin pilləkənlərinə uzanıb çığırır: “Şeyx olmağıma baxmayın, əgər mən hiss etsəm ki, şallağı var gücünüzlə vurmursunuz, başınızı vurduracağam”.

Şeyxə doxsan doqquz şallaq vurulur. Şallağın vurulması sona çatanda Şeyxin bədəni qan içində idi. Onun dərisi parça-parça olmuşdu. Özü də pilləkənlərin üzərinə sərilib qalmışdı. Xalq bu mənzərəni görəndə dəhşətə gəlir...

Bunu ona görə yazdım ki, insanın doğma övladı, onun lideri və ya ardıcılı sayılmaz, cisminin, ruhunun bir parçası sayılır. Ona görə də, bilmirəm, mənəvi mənada bir liderin bioloji övladlarına onun ilk ardıcılları demək olarmı?! Onlar zətən, həmin liderin irəli sürdüyü idealların içində böyüyürlər, bu idealların ruhunda yetişirlər.

Məncə bir liderin ilk ardıcılları onun ideyalarına ilk iman gətirən insanlar olar.

Bu mənada Mehriban xanım Əliyeva Moskvadakı dövlət bağında keçirdiyi ağır, əziyyətli, min bir keşməkeşli günlərdən müstəqil Azərbaycan dövlətinin Prezidenti kimi yaradılan möhtəşəm tarixə doğru apararı uzun, incə bir yolda Heydər Əliyevin ilk ardıcıllarından idi.

Heydər Əliyevin nələr düşündüyünü, nələr hiss etdiyini, nələr planladığını, İlham Əliyev qədər Mehriban Əliyeva da bilirdi, duyurdu, hiss edirdi.

Ona görə də indi bu sözləri heç bir mübalığəyə varmadan yazıram: Heydər Əliyevin, əslində iki davamçısı var. Milli dövlətçilik ideyalarının həyata keçirilməsi, milli dövlətimizin gələcəyi ilə bağlı arzuların reallığa çevrilməsi baxımından bu missiya Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin üzərinə düşür.

Mənəvi sahədə isə Heydər Əliyev irsini Azərbaycan Prezidenti ilə birgə, həm də Mehriban xanım Əliyeva davam etdirir.

Və bu davamçılıq onun yaratdığı Fonda seçilmiş adla birgə bu qurum üçün müəyyən edilmiş fəaliyyət istiqamətlərində də öz əksini tapır.

Heydər Əliyevin adını daşıyan bu qurumun – Heydər Əliyev Fondunun məramı, məqsədi aydındır:

- Heydər Əliyevin ölkənin sosial-iqtisadi, mədəni tərəqqisi, sivil dünya birliyinə inteqrasiyası, xalqın maddi rifahının yaxşılaşması naminə müəyyən etdiyi, işləyib hazırladığı siyasətin öyrənilməsinə, təbliğinə və bu ideyaların həyata keçirilməsinə dəstək vermək;

- Azərbaycanın tərəqqisi və xalqımızın rifahı naminə ümummilli lider Heydər Əliyevin zəngin irsindən bəhrələnərək bu işə xidmət edən genişmiqyaslı proqram və layihələrin reallaşmasına kömək etmək;

- elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, idman, ekoloji sahələrə aid proqram və layihələr hazırlayıb həyata keçirmək;

- respublikanın və xarici ölkələrin fondları, QHT-ləri, ictimai təşkilatları ilə əməkdaşlığı genişləndirmək, onlarla birgə layihələr həyata keçirmək;

- yerli əhəmiyyətli sosial problemlərin həllinə yardımçı olmaq, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanlara kömək göstərmək;

- insanların yaradıcı potensialının, bilik və bacarıqlarının aşkara çıxarılmasına, qabiliyyətlərini göstərməsinə, inkişaf etdirməsinə yardım etmək;

- Azərbaycan mədəniyyətinin geniş təbliği, sağlam mənəvi dəyərlərin qorunması ilə bağlı aparılan işlərə kömək etmək;

- uşaq və gənclərin hərtərəfli biliklərə malik vətəndaş kimi yetişdirilməsi işinə xidmət etmək;

- Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq nüfuzunun artırılması ilə bağlı tədbirlərin həyata keçirilməsinə yardım göstərmək;
- Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq;
- respublikanın və xarici ölkələrin təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq etmək;
- elmi tədqiqatların aparılmasına yardım göstərmək;
- xarici ölkələrin tanınmış elmi-tədqiqat mərkəzləri ilə alimlərin mübadiləsini təşkil etmək, ölkənin yaradıcı və elmi potensialının artırılmasına kömək etmək;
- uşaq müəssisələrinin infrastrukturlarını inkişaf etdirmək;
- səhiyyə və tibbi təsisatları inkişaf etdirmək;
- ekologiya sahəsində mühüm tədqiqatları dəstəkləmək, sağlam həyat tərzini təbliğ etmək;
- Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xaricdə aktual mövzulara dair konfrans və seminarlar təşkil etmək;
- uşaqların, yaradıcı gənclərin, incəsənət xadimlərinin sərəgilərini təşkil etmək;
- dini tolerantlığın bərqərar olmasına, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna, qloballaşan dünyaya inteqrasiya prosesində milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılmasına dəstək vermək.

...Və bunların heç biri sadəcə kağız üzərində öz əksini tapan, göstəri xatirinə bəlağətli sözlərdə, gurultulu nitqlərdə ifadə olunan formal məsələlər deyil.

Diqqət etdikdə, 2004-cü ildən bəri Heydər Əliyev Fondunun gördüyü işləri incələdikdə bu məqsədlərin hər birinin arxasında real işin, əməlin dayandığını, nəticələrin pöhrələndiyini görəcəksən...

Günəşin doğduğu yer

...Bu epizod Azərbaycan milli mətbuatının banisi, bütün dövrlərin ən işıqlı fikir adamlarından olan Həsən bəy Zərdabi haqqında xatirələrdə əksini tapıb.

Deyilənə görə, oğlu məktəbdə oxuyan bir dəmirçi günlərin birində Həsən bəy Zərdabiyə yaxınlaşıb, məktəbin pulunu ödəmək imkanının olmadığını, bu səbəbdən oğlunu məktəbdən ayırmaq istədiyini bildirir.

Onun bu niyyətinə Zərdabi gözlənilməz reaksiya verir və aralarında belə bir dialoq alınır:

– Zindanın varmı?!

– Bəli, bəy, dəmirçi adamam. Zindansız işim keçməz ki...

– Yəqin ki, çəkicin də var, deyilmi?!

– Əlbəttə var.

– Onda elə bu gün apar zindanını da, çəkicini də birinə sat, məktəbin pulunu verib, oğlunu oxut!

O, dəmirçi yəqin ki, nə zindanını, nə çəkicini satır, amma hardansa pul tapıb, oğlunun təhsilini davam etdirməsinə kömək göstərir. Deyirlər ki, onun oğlu bir neçə ildən sonra Kiyevdə tibb təhsili alıb, o dövr Bakısının ən nüfuzlu həkimlərindən biri kimi ad qazanır.

Həsən bəy Zərdabi ilə o dəmirçi kişi arasındakı həmin dialoqa şahidlik etmiş zaman Azərbaycanın çoxəsrlik tarixinin hələ xeyli bəri tərəfləri idi.

Bu tarixin ən qədim əyyamlarında da zəmanənin düşünən aydınları ətrafdakıları oxumağa, öyrənməyə çağırardılar, məktəbdarlıqla məşğul olurdular, bu məktəblərdə oxuyan hər kəs “Molla Pənah” olmaq istərdi, amma hər oxuyan da “Molla Pənah” olmazdı.

İndi elmlə dinin arasını vurmağa çalışan biriləri ya hansısa məqsədləmi, ya sadəcə korafəhlikdənmi elm və təhsillə dini, məktəblə məscidi üz-üzə qoyub, onsuz da ziddiyyətlər sarıdan kasad olmayan çağdaş dünyamızın dəyərləri arasındakı uçurumları bir az da dərinləşdirmək istəyirlər.

Görürsən ki, kimlərisə kəndlərdə məktəb əvəzinə məscidin tikilməsi narahat edir. Ya da kimlərsə kənddə məscid əvəzinə yeni məktəbin tikilməsindən rəncidə olur.

Məncə, bu, düşüncə darlığından, əqlin kasadlığından irəli gələn bir yanaşmadır. Unutmamalı ki, Qərbin ilk məktəbləri kilsələrdən törədiyi kimi, Şərqlin birinci elm, təhsil, irfan ocaqları da Allahın evində meydana gəlib.

Şərqdə də təhsillə din həmişə bir arada, iç-içə olub.

Zatən, islam dininin fəlsəfəsinə varanda özgə cürünü də təsəvvür etmək mümkünsüz...

Dünyada insanların tapındığı, iman gətirdiyi çox dinlər var. Amma elmə, biliyə, təhsilə, maarifə, insan tərbiyəsinə islam qədər önəm verən, insanlara oxumağı, öyrənməyi islam qədər uca səsle təlqin edən ikinci bir din haqqında mən indiyə qədər nə oxumuşam, nə də eşitmişəm.

* * *

Oxu...

İslam ümmətinə nazil olan və müqəddəs səmavi kitabımızın adına çevirilən ilk Allah kəlamı da elə bu idi.

“Beşikdən qəbr evinə qədər öyrən”, “Elm Çində isə onun ardınca get”, “Alimin mürəkkəbi şəhid qanından müqəddəsdir”, “ Bir gün elm öyrənmək qırx ilin ibadətinə bərabərdir” təlqinləri də məhz İslam peyğəmbərinə aiddir.

İndi bəzi mövhumatçılar bu təlqinlərin guya dünyəvi deyil, dini elmlərə aid olması iddiası ilə çox boşboğazlıq edə bilirlər. Amma fikirlərimin davamında əsrlər əvvəl məscidlərdə fəaliyyət göstərmiş mədrəsələrdə keçirilən fənlərin adlarını sıramaqla bu cür mövhumatçıları məyus etməli olacağam.

Bunlar o mədrəsələr idi ki, sovet ideologiyası sosializm realizmi ədəbi cərəyanının, sovet kinosunun, ateizm tərbiyəsinin gücü ilə onları “mollaxana” halına salmışdı.

Vaxtilə bu məktəblərdə keçmişin əsl düha sahiblərini yetişdirmiş müdərrişlərin, maarif xadimlərinin bədii portertlərini “Dəli Kür” əsərindəki Molla Sadıq kimi tiplərin yoğun vücutunda, idbar simasında, mənfur xarakterində cəmləmişdi.

Diqqəti bu təhsil ocaqlarında verilən təlimə, tərbiyəyə, elmə deyil, falaqqaya, “ə-zəbər-ə, be-zəbər-be” ritorikasına yönəlmişdi.

Elə təsəvvür yaranmasın ki, mən mədrəsə təhsilini idealizə edirəm. Onsuz da bu sahədə islahatlar hələ sovet dövründən də əvvəl şəhərlərimizdə, kəndlərimizdə dünyəvi məktəblərin açılması, Seyid Əzim Şirvani məktəbində Sabir kimi şəxsiyyətləri yetirmiş “dərsi-üsuli-cəddid” kimi yeni tədris üsullarının tətbiqi ilə başlanmışdı, davam etdirilirdi.

Amma bu fikrimdə indi də qalırım ki, mədrəsələrdə formalaşmış təhsil ənənələrinin sovet dövründə tamamilə aradan çıxarılması, bu ənənələrin demək olar ki, heç bir mütərəqqi cəhətindən istifadə edilməməsi yanlış idi.

Bu mədrəsələr X-XIV əsrlərdə bəşər sivilizasiyasının mayasını təşkil edən, məşhur rus mütəfəkkiri Belinskinin təbirincə desək, bəşər mədəniyyətini dünyaya gətirən Şərfin, islam dünyasının o əsrlərdəki intibahından gəlirdi.

Ən böyük universitetlər, rəsədxanalar, xəstəxanalar, əczaxanalar məhz müsəlman Şərqində yerləşirdi. Ən güclü alimlər bu məkanda çalışırdı.

Azərbaycanda da böyük məscidlərin daxilində mədrəsələr fəaliyyət göstərirdi. Bu məktəblərdə ərəb və fars dilləri, ərəb qrammatikası, məntiq, kəlam, fiqh (islam hüququ), riyaziyyat, kalliqrafiya (xəttatlıq), tarix və ədəbiyyat öyrədilirdi. Düşünürəm ki, islam dininin elm deyərəkən dini elmləri nəzərdə tutduğunu iddia edənlər ən azı bu faktı nəzərə alaraq, etika naminə susmalıdırlar.

Müasir ali məktəblərə bənzəyən mədrəsələrdə hətta yunan fəlsəfəsi, astrologiya, natiqlik elmi, həndəsə, tibb, əl-kimya və s. bu kimi fənnlər də tədris olunurdu.

XII əsrdə Şamaxıdakı “Məlhəm” mədrəsəsi Şərfin ən tanınmış tədris mərkəzlərindən idi. Bu mədrəsəyə görkəmli Azərbaycan klassiki Əfzələddin Xaqani Şirvaninin əmisi Kafiyədin Ömər ibn Osman rəhbərlik edirdi.

Mənim Azərbaycandakı mədrəsələr haqqındakı fikirlərim görkəmli düşüncə adamlarımızın ömürlüyü ilə tanışlığımdan sonra formalaşmış. İctimai fikir tariximizdə özünə əbədi yer tutan elə bir klassikimiz, elə bir mütəfəkkirimiz yoxdur ki, “İlk təhsilini mədrəsədə almışdır” qeydi onun tərcümeyi-halından parlaq bir cizgi kimi keçməsin.

Onların Şərq dilləri, Şərq fəlsəfəsi ilə tanışlığı yaşın erkən dövründə bu mədrəsələrin müdərriələrindən aldıkları bilgilərə əsaslanırdı. Tarixin sonrakı mərhələlərində isə Bakı, Şuşa, Naxçıvan, Gəncə, Lənkəran kimi mədəniyyət mərkəzlərimizdə açılan dünyəvi məktəblər belə bir bilgi təməlinə həm Şərq, həm də bir sıra Qərb dillərinə, Şərq və Qərb dünyagörüşünə aşına olan, zəngin savada malik mütəfəkkirlərin yetişməsinə imkan yaradırdı.

Elə buna görə o insanların yazıb-yaratdıqları bu gün də bizim üçün canlıdır, diridir, dəyərlidir.

Çünki o yazılarda bərq vuran düşüncə işığı hələ uşaq ikən o mütəfəkkirlərə verilmiş Şərq və Qərb dünyagörüşünün üzərinə düşərək fikrimizi qaranlıqdan, zülmətdən aydınlığa çıxarır.

* * *

Azərbaycan xalqı əzəldən maarifçi bir xalq olub. Bizim insanlarımız həmişə təhsilə, elmə, oxumağa böyük maraq göstərirlər. Toplumda təhsil ilə, bilgi ilə bağlı ortaya çıxan hər bir yenilik kütləvi maraqla qarşılanıb.

Azərbaycan cəmiyyəti oxumağa, təhsilə biganə yanaşan, məktəbə xor baxan insanlara daim böyük Sabirin “Oxutmuram, əl çəkin!” misralarındakı sayaq gülüb.

Bu satiranın qəhrəmanına bənzəyən nadan tipləri kinayənin atəşinə tutub. Azərbaycan tarixinin elə bir dövrü yoxdur ki, o dövrə tərəf yola gedərkən rastına dünyanın ən böyük mütəfəkkirlərindən biri çıxmasın.

Biz tarixi də onların adları ilə dövrlərə bölürük, zamanı bu adlarla səhifələyirik.

Bir əsr bizm üçün Nizami Gəncəvinin yaşadığı əsrdir, bir başqası İmadəddin Nəsiminin, qeyri-birisi Nəsrəddin Tusinin, digərləri Məhəmməd Füzulinin, Molla Pənah Vaqifin, Abbasqulu ağa Bakıxanovun, Mirzə Fətəli Axundovun, Həsən bəy Zərdabının, Əli bəy Hüseynzadənin, Əhməd bəy Ağaoğlunun və daha kimlərin...

* * *

XIX əsrdə xan övladlarının, zadəgan balalarının ölkədən kənarında təhsil alması Azərbaycanda insanların əsl-nəcabətini sərgiləyən bir göstərici idi. İmkanlı ailələr övladlarını xarici universitetlərdə oxutmağa çalışırdılar.

XIX əsrin sonlarına doğru Hacı Zeynalabdin kimi mesenatlar imkansız ailələrin övladlarının da ölkə sərhədlərindən kənarında oxuyub, bir sənət sahibi olmalarına kömək göstərirdilər. Onlara təqaüdlər ayırırdılar.

Söz yox, bu səxavətdə o dövrdə ümumən Rusiya imperiyasında imkanlı adamlar arasında təşviq edilən xeyriyyəçilik fəaliyyətinin və bu fəaliyyət müqabilində neftxudalarımıza verilən orden və medalların da müəyyən rolu vardı.

Amma yaxşılıq elə yaxşılıqdır.

Və Azərbaycan balalarının o dövrdə ölkə sərhədlərindən kənarında oxuyub bir sənət sahibi olması kimi xeyir bir əmələ imza atan hər kəsin bu yaxşılığının haqqı verilməlidir.

Hacı Zeynalabdin Tağıyev xaricə təhsil ardınca göndərdiyi tələbələr qarşısında müəyyən şərtlər irəli sürürdü. Hacınin şərtlərinə görə, tələbə ali təhsilini bitirdikdən sonra mütləq Azərbaycana dönüb faydanı öz ölkəsinə verməli idi...

Qeyri-türk millətindən olan qızla ailə qurmamalı idi...

Və bir də təhsilini bitirib işə başlayandan, az-çox qazanc sahibi olandan sonra təhsil müddəti ərzində Hacı Zeynalabdin Tağıyevdən aldığı pulları birdəfəlik, ya da hissə-hissə Xeyriyyə cəmiyyətinə ödəməli idi...

Hacı Zeynalabdin Tağıyevin hər bir tələbəyə ayırdığı pul yetərinə sambilan məbləğ sayıla bilərdi.

1902-ci ildə H.Z.Tağıyevin himayəsi ilə Odessa Universitetində tibb təhsili almış və geriye məşhur həkimlərdən biri kimi qayıtmış Nəriman Nərimanovun tərtib etdiyi “Borc iltizamı”nda oxuyuruq:

“1902-ci il iyunun 27-də mən, aşağıda imza edən kollec katibi Nəriman Nərimanov bu iltizamı fəxri vətəndaş Hacı Zeynalabdin Tağıyevə verirəm ondan ötrü ki, o, Tağıyev ali məktəbdə təhsilimi davam etdirmək üçün mənə beş il ərzində, birinci

iki ilin hərəsində 360 manat verir, bu da cəmi iki min iki yüz səksən (2280) manat edir və mən elmlər kursunu başa çatdırdandan sonra bu məbləği tamamilə ona, Tağıyevə qaytaracağıma söz verirəm. Bu barədə imza atıram”.

Azərbaycan xalqının başqa bir dəyərli həkim övladı, görkəmli dövlət xadimi Əziz Əliyev də 1951-ci ildə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavini vəzifəsində çalışarkən yazdığı tərcümeyi-halında Hacı Zeynalabdin Tağıyevin yaxşılığını belə xatırladırdı:

“1917-ci ildə bütün fənnlərdən “5” qiymət almaqla gimnaziyanı qızıl medalla bitirdim. Təhsili davam etdirmək üçün vəsaitin olmadığına görə, maddi yardım üçün o vaxt Bakı milyonçusu Tağıyevə müraciət etdim. O, mənə 300 manat miqdarında pul göndərdi. Bu pulun bir hissəsinə anam üçün ərzaq aldım. Qalan hissəsini isə özümlə götürüb Petroqrada getdim. Attestat müsabiqəsi yolu ilə Hərbi-Tibb Akademiyasına daxil oldum”.

* * *

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə də təhsilə, maarifə böyük önəm verilirdi.

Zatən, müsəlman Şərqi yox yerdən belə bir demokratik cümhuriyyətin vücuda gəlməsi də elə təhsilin meyvəsi idi.

O cümhuriyyəti qurub yaratmış üzü nurlu, zəkası işıqlı kişilərin məktəblərdə, universitetlərdə aldıkları dərslər və bu dərslərdən təfəkkürlərinə hopan milli düşüncəsinin barı idi.

Cəmi bir il əvvəl elan olunmuş AXC 1919-cu ildə bu gün də tariximizin son dərəcə dəyərli bir parçası kimi qorunan Darülfünunu (indiki Bakı Dövlət Universiteti) yaratdı.

Azərbaycan parlamenti hökumətin təklifinə əsasən, 100 nəfər azərbaycanlı gəncin dövlət hesabına təhsil almaq üçün xarici ölkələrin ali məktəblərinə göndərilməsi barədə qərar qəbul etdi.

Onda Azərbaycan parlamenti xaricə göndəriləcək tələbələrə müəyyən etməkdən ötrü Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin başçılığı ilə beş nəfərdən ibarət xüsusi komissiya da da yaratmışdı. Mehdi bəy Hacinski, Əhməd bəy Pepinov, Qara bəy Qarabəyov, Abdulla bəy Əfəndizadə bu komissiyanın üzvləri idi.

Qərara əsasən, ali təhsil almaq üçün 45 nəfər Fransa, 23 nəfər İtaliya, 10 nəfər İngiltərə, 9 nəfər Türkiyə ali məktəblərinə göndərilmişdi. Rusiyada oxumaq üçün seçilmiş 13 nəfərin oralarda vətəndaş müharibəsi başlandığı üçün təhsil ardınca göndərilməsi mümkün olmamışdı...

* * *

...Qarşımda bir foto var.

Bu, həmin anın fotosudur.

1920-ci ilin 14 yanvarında hansısa fotoqraf bu anı zamandan oğurlayıb tarixə çevirib.

Fotodakılar 1920-ci ilin 14 yanvarında dayanıb oradan gələcəyə baxan 100 nəfər gəncdir.

Parlament və hökumət üzvləri, tanınmış xeyriyyəçilər, iş adamları, din xadimləri, ictimaiyyət nümayəndələri, valideynlər bu seçkin gəncləri təntənəli surətdə uzaq-uzaq ellərin universitetlərinə yola salırlar.

Onları gələcəyə doğru uğurlayırlar.

Bu şəkil çəkilən an kim biləydi ki, bu gəncləri böyük ümidlə öz gələcəyi üçün seçmiş Vətəni cəmi bir neçə aydan sonra ağır faciələr gözləyir.

Kimin ağlına gələrdi ki, cəmi dörd aydan sonra Azərbaycan tarixinin “Aprel işğalı” acısı yetişəcək. Və ümidli, işıq dolu gözləri gələcəyə doğru zillənmiş bu gənclər təhsil, elm dalınca yollandıqları qərrib diyarlarda düşmənə belə arzu edilməyəsi ağır məşəqqətlərlə baş-başa qalacaqlar.

Cəmi dörd ay sonra o tələbələrə pul göndərilməsi dayandırıldı.

Onlar bununla bağlı Nəriman Nərimanova müraciət etsələr də, Nərimanov bu məsələnin həlli üçün 1922-ci ilədək əlindən gələn qədər, səlahiyyətləri yetən qədər gücü çatan hər şeyi etməyə çalışsa da, bunun bir faydası olmadı.

1922-ci ildə Nərimanovun Azərbaycandan gedişi ilə bu məsələ havadan asılı qaldı. Xaricdə oxuyan tələbələr “sədaqətli” və “sədaqətsiz” yarlığı ilə iki qismə bölündü.

Tələbələrin bir hissəsi, nəinki təhsil haqqını ödəyə bildi, hətta quru çörəyə belə möhtac oldu.

Qarşımdakı bu fotoda olan insanların bir qismi ən ağır işlərdə qul kimi çalışmaq zorunda qaldı. Həyatın amansız davranışlarından məhbus taleyi yaşadı, ömrünün bir hissəsini həbsxana köşələrində keçirdi, hətta öz acınacaqlı həyatından qurtuluş üçün intihar yolunu seçənlər belə oldu.

Çox çətinliklə təhsilini başa çatdırıb yüksək ixtisaslı mütəxəssislər kimi vətənə qayıdan məzunların əksəriyyəti isə 30-cu illərdə aparılan “qırmızı terror”un qurbanına çevrildilər.

Bir neçə il əvvəl çapdan çıxmış “Cümhuriyyət ensiklopediyası”nı vərəqləyib o fotodakı ömürlərin izinə düşməyə çalışıram.

Cəhdlərim əbəsdir...

Sonrakı talelərdən bir xəbər-ətərin olmaması qeydi fotodakı bu insanları, bu foto kimi ortağ bir taledə də birləşdirir.

Fotoya baxıram, o gözlərin arxasından boylanan talelər bir-bir qəlbimdən keçir və yazdığım hər sətir o talelərin ağrı-acısından içimə daman bir damla göz yaşını kimi gəlir mənə...

* * *

Bu insanlara uzun illər ərzində az diqqət ayırmışam.

Onların ömrünü, taleyini az öyrənmişəm və indi bu sətirləri yazmağa daxilən özüm-özümə belə bir söz verirəm ki, nə vaxtsa bu nakam talelər haqqında iri bir kitabımı, məqaləmi, bədii əsərimi yazmaq, vaxtım, fiziki imkanlarım daxilində ölkə-

ölkə, şəhərbəşəhər, kəndbəkənd dolaşib bu talelərin izinə düşmək bir yazıçı kimi mənim də boynumun borcu olsun...

* * *

Mən tarixi ədalətin nə vaxtsa bərpasına inananlardanam.

Bir vaxtlar Nəriman Nərimanovun xaricdə təhsil alan azərbaycanlı balalarının problemlərinə bir əncam çəkmək üçün xüsusi müvəkkil təyin etdiyi Bəhram bəy Axundov İstanbuldan Parisə böyük bəstəkarımız Üzeyir bəy Hacıbəylinin qardaşı Ceyhun Hacıbəyliyə göndərdiyi məktubda yazırdı:

“Əzizim Ceyhun. Tələbələrdən çox nigaranam. İki aydan da bir az artıq müddətdə Bakıda çox çalışdım. Öz əllərimlə 200 brilliyant seçib tələbələrə yola saldım. Sata bildilər ya yox, məlumatım yoxdu. Nərimanov bu barədə Berlin nümayəndəliyinə sorğu göndərmişdi. Nərimanın Moskvaya gedişi ilə hər şey alt-üst olub. Sabah nə olacaq, deyə bilmərəm. Məchulluqla üz-üzə dayanmışıq. Mən onları unutmuram. Unutmayacağam da. Bakıya qayıdan kimi onlara yardım etməyə çalışacağam. Təki oxusunlar. Bizim bu uşaqlara ehtiyacımız var. İmza: Bəhram Axundov”.

...Bu məktubu yazmış, içindəki narahatlıq, təşviş, nigaranlıq yazdığı sətirlərə də köçmüş Bəhram bəy Axundovun kimliyi ilə maraqlanıram. Arxiv dadıma çatır. Öyrənirəm ki, o, 1861-ci ildə Şuşa şəhərində doğulub. Şəhər realını məktəbini, sonra gimnaziyanı, ardınca Fransanın Lill Akademiyasının qarışıq elmlər (fizika, kimya, biologiya) və tibb fakültələrini bitirib.

İnqilabdan qabaq Bakı xəstəxanalarında həkim işləyib. AXC parlamentinin üzvü olub. Və 1932-ci ildə vəfat edib...

Əfsus ki, zamanı geri qaytarmaq, insan ömrünü tarixin hansısa mərhələsinə qədər gətirib çatdırmaq mümkün deyil. Əgər mümkün olsaydı, bu işıqlı insanın heç olmasa ötən əsrin 70-ci illərinə qədər yaşamasını çox istərdim.

Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə Nəriman Nərimanovdan sonra milli ruha bu qədər bağlı, öz xalqına bu qədər sevdalı bir şəxsiyyətin gəldiyini görməsini çox arzu edərdim.

Kaş ki, Heydər Əliyevin Azərbaycanlı gənclərin keçmiş SSRİ-nin ən nüfuzlu universitetlərinə təhsil ardınca göndərilməsi barədə qərarına, Azərbaycan balalarının xaricdə səriştəli mütəxəssis kimi təhsil alıb qayıtları üçün Ulu Öndərin imza atdığı nəcib işlərə, xeyir əməllərə o da şahid olaydı...

Bir vaxtlar o yüz tələbənin ağır güzəranına, məhbus həyatına, ağır işlərdə qul kimi zimistan çəkməsinə yaş tökmüş gözləri indi Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin vətən övladlarının dünyanın ən nüfuzlu universitetlərində təhsil almaları üçün etdiklərini görüb sevinəydi...

Xalq təhsildən başlanır

Təhsil, xalqın maariflənməsi, cəmiyyətin öz peşəsinin pərgarı olan mütəxəssislərlə zənginliyi Heydər Əliyev üçün milli hədəflərə doğru aparan yolun başlanğıcı idi.

Bu, təbii ki, bütün xalqlar üçün belədir. Əgər sivil, qanunlara riayət edən, öz hüquq və öhdəliklərini anlayan, qarşılıqlı hörmət ruhunun hakim olduğu bir cəmiyyət arzusundasansa, o cəmiyyəti təşkil edən hər bir fərdin erkən yaşdan maariflənməsi, savad alması yaxşı təhsilə yiyələnməsi barədə düşünməlisən.

Təhsildə buraxılan istənilən səhv, bu sahəyə hər hansı biganəlik sabah cəmiyyətin ayrı-ayrı üzvlərinin yəndəmsiz davranışları formasında qarşına çıxacaq.

Təhsil hesabdır, xalqın zamanla, tarixlə haqq-hesabıdır...

Təhsil əlifbadır...

Dil hərflərdən başladığı kimi xalq da təhsildən başlanır.

Heydər Əliyev hələ sovet dövründə dövlət rəhbəri kimi bu məsələdə üzərinə düşən hər şeyi edirdi.

Savaddan özgə güvənc yeri olmayan sadə kolxozçu, fəhlə balalarının o dövrün ən nüfuzlu ixtisasları üzrə ali təhsilə yiyələnmələri üçün onların ən qüdrətli hamisi idi, Heydər Əliyev.

Heç kim statusuna, imkanına güvənib hansısa kasıb balasının ali məktəb tələbəsi olmaq haqqını yeyə bilməzdi. Heç kim həyata doğru ilk tərəddüdlü addımlarını atan və oxumaq, öyrənmək, irəli getmək həvəsi ilə alışıb-yanan bir gəncin bu arzusunu əngəlləyə bilməzdi.

Çünki qarşıda Heydər Əliyev əzmi vardı, Heydər Əliyev zəhmi vardı və o dövrdə Heydər Əliyev adı bu əzmlə, bu zəhmlə ədalətin özü demək idi...

Sonralar bütün ittifaq məkanında məşhur aforizmə çevrilmiş müsahibəsinin sərlövhəsində ifadə olunduğu kimi, ədalətin zəfər çalması demək idi...

* * *

Heydər Əliyev sovet Azərbaycanına da, müstəqil Azərbaycan dövlətinə də rəhbərliyi dövründə milli təhsilimizin inkişafı istiqamətində gördüyü işlər cild-cild kitabların mövzusu, əslində...

Müstəqillik dövründə bu sahədə görülməli olan işlərin öhdəsindən gəlmək xüsusilə çətin idi.

Ölkə bazar iqtisadiyyatı yoluna qədəm qoymuşdu. Və bazar iqtisadiyyatı ümumişlək termin kimi gündəlik ünsiyyətimizdə tez-tez işlənirdi.

Əfsus ki, bir çoxları da bazar iqtisadiyyatı ilə bazar təfəkkürünü, yeni iqtisadi münasibətlər sistemindən yaxşı baş çıxaran yüksək təhsilli, səriştəli menecer olmaqla əsl bazar adamı olmağı qarışıq salırdılar.

Çoxlarına elə gəlirdi ki, belə bir əyyamda, oxumağa, dərin savad almağa elə bir ehtiyac yoxdur. Elə bazarın, əsas qanunu olan almağı və satmağı, yəni sadə dildə desək, alveri bilsən bəsindir.

Ona görə də bir qism valideynləri övladının təhsili, savadlanması o qədər də qayğılandırmırdı. Təbii ki, belə bir düşüncə cəmiyyətdə müəllim nüfuzunu da getdikcə aşağı salırdı.

Amma Heydər Əliyev bu münasibəti qısa zamanda ortada götürməyə müvəffəq oldu. İnsanlara anlatdı ki, bütün zamanlarda, bütün quruluşlarda, istər sosializm olsun, istər kapitalizm olsun, istər bazar iqtisadiyyatı olsun, adını nə qoyuruqsa qoyaq, ən qiymətli əmtəə, ən dəyərli məhsul insanın intellektidir, zəkasıdır, savadıdır.

Bu da ancaq məktəbdə əxz olunur, müəllimdən əxz olunur.

Heydər Əliyev bütün ömrü boyu yüksəklərdən yüksəkdə tutduğu müəllim adının nüfuzunu yenidən ucaltdı.

Müəllimi yenidən cəmiyyətin ən hörmətli üzvü kimi təqdim etdi.

Övladına yaxşı təhsil verməyi, onu sabahın layiqli mütəxəssisi kimi yetişdirməyi yenə valideynlərin ülvü arzusuna çevirdi.

Ata-anaların bu arzusunun göyərməsi, Azərbaycan balalarının ən yüksək təhsil imkanlarına malik olmaları üçün dövlətimiz indi bir dövlətin görə biləcəyi bütün işləri görür, bütün addımları atır.

Müqayisə üçün müxtəlif üsullardan istifadə edilə bilər. Mənim aləmində isə ən yaxşı müqayisə nəsillər arasında, onların imkanları arasında nəzərə çarpan fərqlərdir.

Heydər Əliyevin ötən əsrin 70-80-ci illərində keçmiş SSRİ-nin ən adlı-sanlı universitetlərinə göndərdiyi gənclərin oğul-uşaqları İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi Azərbaycandan dünyanın ən reytingli unversitetlərinə təhsil almağa yollanırlar.

Maddi imkanından, varlılığından, kasıblığından asılı olmayaraq qapılar hər kəsin, hər bir Azərbaycan övladının üzünə açıqdır.

Əgər həqiqətən yüksək savadın varsa, oxumaq, öyrənmək, öz üzərində işləmək həvəsin yüksəksə, xeyallarındakı həyatını, arzularındakı gələcəyi addım-addım quracaqsan.

Və hər addımında öz dövlətini yanında görəcəksən, dövlətinin maddi-mənəvi dəstəyini, sənə həyan olduğunu hiss edəcəksən...

* * *

Bir adamın yüksək mənəvi keyfiyyətlərini daha yüksək tonla, daha emosional ovqatda nəzərə çatdırmaqdan ötrü adətən, “qızıl kimi insandır” deyirik...

Azərbaycan dövləti də Prezident İlham Əliyevin gündəmə gətirdiyi “insan kapitalı” ideyası ilə, əslində, “insan qızılı” yaratmaq istəyir.

Gələcəyin qızıl kimi insanların yetişməyə çalışır.

Çünki bu, zəmanəmizin ən qiymətli sərvətidir, xəzinəsidir və bu xəzinənin də mərkəzində təhsil dayanır.

Azərbaycan dövlətinin təhsilimizin inkişafı istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlərlə bir arada, nə aşağı, nə yuxarı, elə dövlətin gördüyü işlər qədər Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini də xüsusi qeyd etməliyəm.

...Hər kəs üçün bərabər təhsil imkanları yaradılmalıdır!...

Gənc nəsil zəruri biliklərə yiyələnməlidir!...

Azərbaycan təhsili beynəlxalq təhsil sisteminin bir parçasına çevrilməlidir!...

Bu üç məramı Heydər Əliyev Fondu özünün təhsil sahəsində gələcəyə yönəlik aydın fəaliyyət istiqaməti kimi müəyyənləşdirib.

Adətən, cəmiyyətdəki hansısa ictimai məzmunlu problemlər haqqında söhbət düşərkən, tez-tez istifadə etdiyimiz ümumi bir məntiqi hökm var: “Hər şey məktəbdən başlanmalıdır”.

Heydər Əliyev Fondu da, Fondun rəhbəri Mehriban xanım Əliyeva da, sözün əsl mənasında birinci məktəbdən başladı. Onun irəli sürdüyü “Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb layihəsi” Azərbaycanın ictimai gündəmini müəyyən edən sosial çağırış kimi əks-səda yaratdı.

Qısa zamanda özünə böyük tərəfdarlar ordusu topladı, bu çağırış...

Hamı bu nəcib niyyətin niyyətdən gerçəkliyə dönüşməsindən ötrü canı-dildən işə girişdi. Sabah övladlarının təhsil alacağı yaxud, müəllim kimi dərs deyəcəyi yeni Azərbaycan məktəblərinin tikilib qurulması prosesində hamı bir işin qulpundan yapışmağa can atdı.

Az zamanda Azərbaycanın ucqar kəndlərində, şəhər və qəsəbələrində ağ daşdan səliqə ilə inşa olunmuş, iri pəncərəli, rəngli taxtapuşlu məktəb binaları dikəldi.

Bunlar yeniləşən Azərbaycanımızın yeni məktəbləri idi. Sovetin vaxtından məktəb deyib dad döyən, birinci sinif şagirdi olan balaca sakinləri hər səhər çantalarını sürüyə-sürüyə qonşu kəndlərin məktəblərinə doğru kilometrərlə yol adlayıb, dağlardan, dərələrdən aşan, yol yorğunluq olan kəndlərin də məktəb intizarı bitdi.

O kəndlərin ağsaqqalları, ağbirçəkləri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevə, Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevaya şükranlıq duyğuları ilə “Halaldır kişinin oğluna, halaldır kişinin qızına” söylədilər.

Xalqın daim adını əziz tutduğu, xatirəsini rəğbətlə andığı Kişinin – Heydər Əliyevin ocağında yedikləri çörək, aldıkları tərbiyə bu sadə insanların dualarında İlham Əliyevin də, Mehriban xanım Əliyevanın da halalı oldu...

Heydər Əliyevin ruhu bu zəhmət adamlarının Tanrıya ünvanlanmış şükranlıq dualarında sevindi, rahatlıq tapdı.

* * *

“Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb” layihəsi dünyada bənzəri olmayan bir layihədir. İşin maddi-texniki tərəfləri hələ bir kənara, bu layihə xalq həmrəyliyinin, insanların milli hədəflərə doğru birgə hərəkətinin, elliklə görülən işin məmnuniyyəti kimi də tarixə düşdü.

Bir dəfə Mehriban xanım bu xüsusda demişdi: “Biz ilk dəfə bu proqramı təqdim edəndə dəyirmi masa keçirmişdik. Çox adam inanmırdı, şübhə ilə yanaşırdı ki, bu necə ola bilər, üç-dörd ay ərzində 132 məktəb tikiləcək, özü də əksəriyyəti ucqar rayonlarda, ölkəmizin dağlıq rayonlarında inşa olunacaqdır. Amma biz sübut etdik ki, əgər inam varsa, iradə varsa, əgər işləri düzgün qurmaq bacarığı varsa, hər bir problem çox qısa bir zamanda öz həllini tapa bilər”.

İndi hər səhər yüz minlərlə Azərbaycan övladı çiyinlərindəki məktəb çantaları, ürəklərindəki arzuların yükü, məsuliyyəti ilə o məktəblərə doğru tələsirlər.

Evlərinin astanasından bəri üzdə bu məktəblər balalarımızın müstəqil Azərbaycan dövləti ilə ilk görüş yeridir...

Onların gözlərində qurulan, abadlaşan, yaraşığı, səliqə-sahmanlı, işıqlı Azərbaycan dövlətidir...

Körpə vətəndaşlarımızda formalaşdırılan dövlətçilik düşüncəsidir. Onların hisslərinə, duyğularına arzu və ideallarına qoşa qanaddır...

* * *

Azərbaycanın ən ucqarlarında, Xınalıq yolunun üstündə Heydər Əliyev Fondunun inşa etdirdiyi bir məktəb var. Girişi mərmərdəndir, səliqəsi, görkəmi, əzəməti də öz yerində...

Necə deyərlər, iki göz istəyir ki, tamaşa etsin.

Hər dəfə yolum o məktəbin yanından düşərkən, sovet dövrünün son illərində bir çox kəndlərimizdəki yastı-yapalaq, fin evlərindən tikilmiş məktəbləri yada salıram.

Ötən əsrin əvvəllərində, 30-cu, 40-cı, 50-ci illərində ucqar kəndlərdə məktəb adına heç bir şəraiti, avadanlığı olmayan binalarda, sınıq-salxaq partalarda təhsil alıb, illər sonra cəmiyyətin ünlü simalarına çevrilən şəxsiyyətlətimizi xatırlayıram.

Düşünürəm ki, bəlkə, heç bu qədər xərc çəkib belə ucqar bir kənddə girişli mərmərli, görkəmi, şəraiti ən müasir bu cür məktəb tikməyə lüzum yox idi?!

Bəlkə, minimal şəraitli, ortabab bir tikili ilə də ötürmək olardı?!

Amma elə o an da başqa bir düşüncə mənə bu fikrimdə yanıldığımı söyləyir.

Fikirləşirəm ki, yox, elə məhz belə lazımdır!

Qoy məktəb binası kəndin-kəsəyin ən təzə, ən hündür, ən görkəmli binası olsun!...

Axı söhbət təkcə binadan getmir.

Təhsil insanın mənəvi dünyasının bir hissəsidir. Təhsilə nə qədər yüksək dəyər verilsə, o, insanın mənəvi dünyasında da özünə daha geniş yer tutar.

Məktəblərimizin maddi aləmdəki hündürlüyü yüksəldikcə, görkəmi müasirləşdikcə, təhsilin insanlarımızın iç dünyasındakı əzəməti də yüksəlsə, maarif çirağının qəlblərdəki, işığı, nuru daha da güclənər.

Elə buna görə də kəndlərimizdə, qəsəbələrımızdə, şəhərlərimizdə ən hündür binalar məktəb binaları olmalıdır.

İnsan toplumlarının yaşadıkları hər ərazinin ruhu, ürəyi bu məkanda – məktəbdə döyülməlidir.

Əsl müəllim adını, mənəvi yükünü, məsuliyyətini daşımaq gücündə, ərkanında olan şəxsiyyətlər əli öpüləsi insanlar olmalıdır.

Bax, bunları təmin edir, təlqin edir Mehriban xanım...

* * *

Bu olmuş əhvalatı mənə dostlardan biri danışmış. Ötən əsrin, hardasa, iyirminci illərində onların kəndində kasıb, amma qoldan güclü bir kişi yaşayırmış.

Deyilənə görə, hərdən kənddə torpaq, su, biçənək, otlaq davaları düşəndə bu kişi çuxasını qoluna dolayıb, əlindəki çomaqla bəzən on adamın qarşısında duruş gətirə

bilirmiş. Kənd yerlərində kütləvi şəkildə məktəblərin açıldığı, savadsızlığın ləğvi kampaniyasının başlandığı vədələmiş. Bu kişinin oğlu da qonşu kəndə məktəbə gedirmiş. Bir gün uşaq ağlaya-ağlaya evə qayıdır. Nəsə bir şuluq işinə görə müəllimin ona qulaqburması verdiyini deyir.

Təbiətən tündməcaz, davakar bir adam olan atası bundan bərk qəzəblənib çomağını əlinə alır və müəllimin cavabını vermək üçün oğlu da yanında özünü başılovlu məktəbə yetirir. Oğlu ona müəllimi nişan verincə, kişi qarşısındakı səliqəli kostyumu, ağ köynəyi, qalstuku, yenicə tərəş olunmuş üzündəki nurla tam ziyalı görkəmli gənci görüb, bir anlıq şaşırır. Bu, ömründə məktəb üzü görməmiş, sal qaya parçası kimi möhkəm, yöndəmsiz, kasıb və saf qəlblə kişinin həyatında rastlaşdığı ilk müəllim idi...

İndi fikirləşirəm ki, həmin an o kişinin daxilində, yəqin ki, aramsız suallar baş qaldırır. “Yəni, mən belə bir insanın övladına dərs deməsinə layiq biriyəmmi? Yəni mən bu qədər dəyərliyəmmi? Hökumət mənə, kasıb bir kəndliyə bu qədərmi yüksək qiymət verir?. Doğrudanmı mənim də balam oxuyub gələcəkdə bu gənc müəllim kimi biri ola bilər?!” - deyər öz-özünə sorur.

Kişi, müəllimin görüşmək üçün mehribancasına ona uzatdığı təmiz, ağ əlinə bir anlıq heyrətlə baxır və qəfil müəllimin əlini ağır zəhmətdən qabar bağlamış zorba əlləri ilə tutub sürəkli öpür...

“Balalarımıza dərs verən bu əllərinə qurban olum”, deyir kişi...

Və yanında dayanıb indi atasının müəllimə çomaq zərbəsi endirəcəyini səbrsizliklə gözləyən bədəməl oğluna bir şapalaq da elə oradaca atasından gəlir...

Fikrimcə, sovet təhsil sisteminin uğurlarının əsas sirri də elə cəmiyyətin müəllimə, məktəbə verdiyi bu dəyərdə idi. Və biz bu gün də bu dəyəri insanlarımızın təhsilə, məktəbə, müəllimə əsas münasibət meyarına çevirməliyik.

Vaxtilə Əli bəy Hüseynzadə “Füyuzat” jurnalında yazırdı ki, “Məktəb elm və maarifin bağı, ağıl və fikir çiçəklərinin meyvəsidir. Elm və mədəniyyət bir günəş, məktəb də o günəşin doğduğu yerdir. Mərifət nuru həmişə oradan saçılır”.

Mehriban xanım Əliyevanın açdığı yeni məktəblərlə gələcəyimizə gün doğur, bu günəşin zərrələri həyatımızı ağıl və fikir çiçəkləri ilə bəzəyir...

* * *

Yaxşı oxumaq üçün gərək yaxşı məktəb olsun, bu şübhəsizdir.

Amma bina nə qədər yaraşıqlı olsa da, gözəgəlimli olsa da, şagirdi ehtiyac duyduğu dərsliklərlə, əyani vəsaitlə təmin etmədən istədiyin nəticəyə gəlib çata bilməzsən.

İlk dərs günü sevinci...

Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü nəticəsində doğma yurdlarından perik düşmüş məcburi köçkün ailələrindən birinci sinif şagirdlərinin, Gürcüstanda yaşayan körpə soydaşlarımızın bu sevincinə artıq bir neçə ildir ki, bir sevinc də qarışır.

Valideynlərin öz övladlarına məktəb hədiyyələrini kim unudar?!

Hələ yeni dərs ilinin başlanmasına həftələr qalmış doğma insanların “məktəb bazarlığı” deyimi ilə alıb gətirdikləri, evin ən əziz bir güşəsinə qoyulan qəttəzə

çantaların, dərsləvazimatlarının fabrik, mətbəə qoxusunu, bu ecazkar rayihəni kim yaddan çıxarar?!

Gündə azı yüz yol o çantaları açıb içindəkiləri sonalamağımız, ilk dərslə gününün gəlməsini həsrətlə gözlədiyimiz günlər, o çantaların, o kitab dəftərin sənaye qoxusunu dünyanın ən gözəl ətri kimi ruhumuza çəkdiyimiz anlar uşaqlığımızın, atalı-anaları günlərimizin ən şirin xatirələridir.

İndi birinci sinfə hazırlaşan bir çox balalarımızın bu xatirəsinə bu adlar da əbədi həll olunur: Heydər Əliyev Fondu – Mehriban xanım Əliyeva.

Heydər Əliyev Fondunun – Mehriban xanım Əliyevanın onlara göndərdiyi içi hər cür dərsləliklərlə, dərslələvazimatları ilə dolu hədiyyəlik çantalar birinci sinif şagirdlərinin ilk dərslə günü sevincini daha da unudulmaz edir.

Əlbəttə, bir dərslə çantasının, içindəki dərslələvazimatlarının maliyyəti elə də böyük deyil. Birinci sinfə gedən övladına azdan-çoxdan bir şeylər ala bilmək, şükürlər olsun ki, varlı, ya kasıb, fərq etməz, indi hər bir Azərbaycan valideyninin imkanı daxilindədir.

Amma söhbət bu işin mənəvi dəyərindən gedir...

Heydər Əliyev Fondunun göndərdiyi bu hədiyyənin mənəvi dəyəri qiymətsizdir, əvəzsizdir...

Onu heç bir maddi imkanla, pul-para ilə əvəz edə bilməzsən...

Bu, Azərbaycan dövlətinin, bu ölkədə fəaliyyət göstərən ən böyük ictimai təsisatın həyata doğru ilk addımlarını atan hər bir vətəndaşın yanında olması deməkdir, ilk dərslə günü sevincini bölüşməsi deməkdir, bir vətəndaş olaraq onu tanıması, adını bilməsi, ona diqqəti deməkdir.

Onu unutmaması, hər an köməyə hazır olması deməkdir.

Vətəndaşa verilən dəyərdir...

Heydər Əliyev Fondu Azərbaycanlı birinci sinif şagirdlərini dünyanın dörd bir yanında axtarıb tapır. Rusiya Federasiyasında, Hollandiyada, Türkiyədə, Rumıniyada və başqa-başqa ölkələrdə yaşayan məktəbli balalarımızı da bu cür ərməğanları ilə sevindirir.

Vətənin onlara sahib çıxdığını göstərir...

Heydər Əliyev Fondu “Təhsilə dəstək” adlı bu layihə çərçivəsində Azərbaycan ərazisindəki milli azlıqları da diqqətdən-qayğıdan kənar qoymur. Onların da öz dillərində təhsil almaq imkanlarını genişləndirir. Göstərir ki, bu vətən, bu torpaqlar milliyyətindən, dilindən, dinindən asılı olmayaraq bizim hər birimizindir.

Hamımızın ümumi Vətənidir...

Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə müntəzəm olaraq keçirilən fənn olimpiyadaları, məktəblilər arasında təşkil edilən inşa müsabiqələri ilə istedadlı balalarımız millətin ən dəyərlə sərəvəti kimi bir-bir üzə çıxarılır. Onların Fransa, Almaniya, Niderland, Belçika kimi ölkələrə səfərləri təşkil olunur.

Bölgələrimizdə, Bakı kəndlərində uşaq bağçalarının əsaslı təmir olunaraq müasir avadanlıqlarla təchiz olunması da Mehriban xanım Əliyevanın irəli sürdüyü bu layihənin, səpdiyə xeyirxahlıq toxumunun lətif meyvələridir...

* * *

Heydər Əliyev Fondunun YUNESKO ilə birgə yerinə yetirdiyi “Təhsil hamı üçün”, “Assosiativ məktəblər” layihələri, texniki-peşə təhsilinin inkişafı, ali məktəblərdə YUNESKO kafedralarının yaradılması, qaçqın və məcburi köçkün uşaqlarımızın təhsil problemlərinin həlli, bütün dünyada savadlılığın dəstəklənməsi yönündə görülən işlərin hər biri ayrıca tədqiqatların mövzudur.

Və güman ki, gələcəyin təhsil tədqiqatçıları bu işin zəhmətini çəkib Heydər Əliyev Fondunun təhsil sahəsindəki misilsiz xidmətlərinin haqqını öz qələmləri ilə verməyə çalışacaqlar.

Onların öz gələcək tədqiqatlarında Mehriban xanım Əliyevanın təhsillə bağlı fəaliyyətində xüsusi diqqətimi çəkən bir məqama da mütləq toxunmalarını çox istədim.

Qadınların təhsili...

Bəli, təkcə Azərbaycanda yox, bütün müsəlman Şərqiində günü bu gün də oyaq olan, düşüncəli insanları ağrıdan, məyus edən problem, sosial bəla...

Cəmiyyət analardan başlanır...

Cəmiyyət üçün yeni üzvlər dünyaya gətirən, onları böyüdən, tərbiyələndirən analardır, qadınlardır. Qadınlar təhsil almalıdırlar ki, maarif işığında gələcək üçün, millət üçün, dövlət üçün layiqli övladlar yetişdirə bilək.

Bütün dünyada Şərqi qadınının adını, şəxsiyyətini ucalardan-ucalara qaldıran Mehriban xanım Əliyeva özü təhsilli bir Azərbaycan qadınının övladıdır. Onun çəkdiyi zəhmətin, verdiyi tərbiyənin yetiridir.

Mehriban xanım Əliyeva da öz zəkası, intellekti işığında Azərbaycan üçün, bəşəriyyət üçün böyütdüyü üç xeyirli övladın anasıdır.

Azərbaycanın birinci xanımı qadınlarımızın, qızlarımızın təhsili ilə bağlı tələblərini təkcə missiyasının həyata keçirilməsində daim ona dəstək verən, xeyir əməllərində həmişə yanında olan yüksək təhsilli, dərin zəkalı iki qız övladının davranışları ilə məhdudlaşdırmır.

Məqam düşüncə, çıxışlarında da qadınların təhsili zərurətini dilə gətirir. Bəzi arxaik təsəvvürlərdən irəli gələn naqisliklərin aradan qaldırılmasını, qız uşaqlarının təhsildən ayrı salınmamasını istəyir.

Ataları, anaları öz qız övladlarını məktəbə göndərməyə, onlara təhsil verməyə səsleyir: “Sizin diqqətinizi məni narahat edən bir məsələyə cəlb etmək istədim” – bu, Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan qadınlarının 2009-cu il sentyabrın 26-da keçirilmiş III qurultayındakı çıxışındandır: “Bir sıra bölgələrdə bəzi ailələr, qızlarına hətta orta məktəbi bitirməyə belə icazə vermirlər. Hesab edirlər ki, qız uşağı üçün təhsil o qədər də vacib deyil. Fikrimcə, bu, dözülməz faktdır.

...Mən bu kürsüdən istifadə edərək Sizə müraciət edirəm və düşünürəm ki, biz bu məsələləri birgə təhlil edib, bu xoşagəlməz meyillərin qarşısını almağa çalışmalıyıq”.

Bəli, bu iş birgəlik tələb edir və mən də düşünürəm ki, cəmiyyətdə, el-oba arasında müəyyən nüfuza malik olan, başqlarının yanında sözü keçən hər kəs bu məqamı diqqətdə saxlamalı, qızlarımızın, xüsusilə bölgələrdə yaşayan qız övladlarımızın təhsil almasına kömək göstərməlidir.

Ana mücəssəməsi

Hər uşağın ata-anaya ehtiyacı var. Bir körpə üçün dünyanın ən rahat, ən güvənli sığınacağıdır, ata-ananın qolları.

Yer üzünün ən çox məmnunluq bəxş edən məkanıdır .

Bəs kimsəsiz körpələr?!

Onların qəlbindəki dünya boyda boşluq?!

Bəs bu boşluğu kim doldursun?!

L.Tolstoy “Anna Karenina“ romanının epiqrafında yazırdı ki: “Dünyanın bütün xoşbəxt insanları bir-birinə bənzəyir. Bədbəxtlərin isə hərəsi bir cür bədbəxtidir”.

Dünyada insan xarakterləri kimi həyatın insanlara çəkdiyi acıların da, bütün bunların o insanların öz övladlarına münasibətlərinə təsirinin də fərqli olmasını bu epiqrafdakından parlaq, tutumlu tərzdə necə ifadə edəsən?!

Heç bir ata, heç bir ana istəyərək öz övladını atmaq, onu həyatla təkbaşına buraxmaq istəməz...

Çünki kimsəsiz buraxılan hər körpə bir atanın, bir ananın mənəvi edamı deməkdir. Bir körpə kimsəsiz buraxılan yerdə bir ana, bir ata ölür...

Bu ölümün cismən, ya mənən olması fərq etməz...

Amma dünyanın bütün məkanlarında öz körpələrini atan analar və atalar təəssüf ki, yenə yetərincədir.

Dünyanın bütün məkanlarında imkan daxilində bu uşaqlara sahib çıxmağa, onların qumru kimi ürkək qəlblərindəki boşluğu doldurmağa, gözlərindəki özlərindən ağır kədəri ovutmağa çalışan dövlət qurumları var, uşaq evləri var.

Dünyanın bütün sivil ölkələrində belə uşaqların problemləri ilə dövlətlə bəhəm qeyri-hökumət təşkilatları, ictimai qurumlar, xeyriyyə fondları, cəmiyyət arasında yüksək nüfuza malik siyasətçilər, sənət adamları, idmançılar və digərləri məşğul olur.

Azərbaycan da bu sarıdan istisna deyil və bunun ən kamil nümunəsi Heydər Əliyev Fondudur, Mehriban xanım Əliyevadır.

Əslində o da dünyanın hər yerində başqa tanınmışların bu sahədə gördükləri işləri görür. İrəli sürdüyü “Uşaq evləri və internat məktəblərinin inkişafı” layihəsi ilə dünyanın bütün sivil ölkələrində özünü doğrultmuş üsulların, yanaşmaların Azərbaycanda da tətbiqinə çalışır.

Amma arada bir fərq var və bu fərqi toxunmasam, olmaz.

Mehriban xanım bütün bu işlərə ana şəfqətini, ana sevgisini, analıq hisslərini də qatır və bu şəfqət, bu sevgi, bu hiss kimsəsiz uşaqlarla bağlı görülən bütün işlərin, həyata keçirilən bütün tədbirlərin fəvqündə dayanır.

* * *

Bu sətirləri yaza-yaza mərhum yazığımız Əlibala Hacızadənin bizim gəncliyimizdə yetərincə populyar olan əsərindən mənəvi yükü ilə onda da, indi də ruhumu əzib keçən bir epizodu xatırlayıram.

O epizodda Əfqanıstanın hansısa şəhərindəki səfil uşaqların acınacaqlı həyatı təsvir edilmişdi. Onlar bütün günü şəhərdə dolaşır, axşamlar isə gecələmək üçün çay

kənarındakı radio dirəyinin ətrafına toplaşırlar. Hər axşam eyni vaxtda uşaqlar üçün veriliş aparan məlahətli səsli diktör “Axşamınız xeyir, əziz balalar” söyləyir və uşaqlardan biri qışqırır: - “Susun, anamız danışıır.”

O körpələr üzünü belə görmədikləri, yalnız səsindəki məlahətdən, şəfqətdən ovsunlandıqları məchul bir radio diktörünü özlərinə ana seçiblər. Onu ana gözündə görürlər.

Mehriban xanım Əliyeva da Azərbaycandakı bütün kimsəsiz körpələr üçün ana əvəzidir, ana misalıdır, ana abidəsidir...

Ən şəfqətli, ən xeyirxah, ən humanist ana obrazıdır...

Kimsəsiz körpələrin sözün hər iki mənasında Mehriban Anasıdır...

* * *

İnternat məktəblərində, uşaq evlərində tərbiyə olunan, qaçqın və məcburi köçkün ailələrindən olan və təhsildə fərqlənən uşaqlar üçün hər il müxtəlif bayramlarda şənliklər, mərasimlər təşkil olunur.

Bu mərasimlərdə Mehriban xanım qızları Leyla və Arzu ilə körpələrin görüşünə gəlir...

Və bütün siyasi-ictimai statuslarını – körpələrlə görüşdüyü məkanın O astanasında, o biri üzündə buraxıb içəri yalnız bir statusla, bir missiya ilə daxil olur...

Ana statusunda, ana missiyasında, ana sifətində...

Ona görə də belə mərasimlərdə körpələr onun yanında çox sərbəstdirlər.

Bir uşaq anasına doğru necə tələsərsə, onlar da Mehriban xanıma elə can atırlar...

Bir uşaq anasının yanında necə davranarsa, necə dəcəlliklər, şıltaqlıqlar edərsə, onlar da Mehriban xanımın yanında belə davranırlar...

Körpələrdən hansısa lap dəcəli Mehriban xanımın saçlarına toxunmaq istərkən onu qarışdırır, başqa biri onun ana qucağında rahatlıq tapır, digərləri şəkil çəkdirmək üçün onu bir anda əhatəyə alır.

...Və hər dəfə o şəkillərə nəzər salarkən, kimsəsiz körpələrin sevimli Mehriban anasının o şəkillərdən baxan gözlərinin dərinliyindəki kədəri də sezmək olur...

* * *

Sovet sisteminin dağıldığı, əksər istehsal müəssisələrinin öz fəaliyyətini dayandırdığı və ciddi işsizlik probleminin yarandığı 90-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq, uşaq evləri ilə bağlı, yəqin ki, hamı kimi məni də düşündürən, qayğılandırıcı bir məsələ olub.

Dövlət müəyyən yaşa qədər bu uşaqlara sahib çıxır. Onların yaşaması, qidalanması, təhsili ilə bağlı ehtiyacları qarşılıyır. Bu uşaqlar müəyyən yaş dövrünə gəlib çatandan sonra uşaq evlərini tərk etməli olurlar.

Bəs onların sonrakı taleyi?!

Gələcək həyatı?!

Bu məsələ ilə bağlı xüsusi narahatlıq doğuran bir məqam daha var. İndi insan alveri bəşəriyyəti ən çox əndişələndirən qlobal bələlərdəndir. Dünyanın hər yerində

müəyyən yaş dövründən sonra uşaq evlərini tərk edən yeniyetmələr insan alveri cinayətkarlarının hədəfidirlər. Müxtəlif bəd əməllər törətməkdən ötrü onlara canlı vasitə kimi baxan cinayətkar qrupların yemidirlər.

Ona görə də Azərbaycanda uşaq evlərini tərk edən yeniyetmələrin gələcək taleyi bu acıdan böyük təşviş doğurur, narahatlıq yaradırdı.

Amma indi Mehriban xanım Əliyeva Onu özlərinə mənəvi ana bilən bu uşaqları uşaq evlərini tərk edəndən sonra da sahibsiz, kimsəsiz, pasibansız qoymur.

Bir ana kimi onların üzərinə qanad sərir. Müxtəlif şəhərlərdə, qəsəbələrdə, kəndlərdə inşa edilən yaşayış binaları ilə, Onun bu nəcib təşəbbüsünə dəstək verən biznes qurumlarının köməyi sayəsində yeni açılmış zavodlarda, fabriklərdə yaradılan iş yerləri ilə bu körpələri ev-eşik, iş-güc yiyəsi etməyə çalışır.

Onların layiqli vətəndaşlar kimi öz həyatlarını qurub halal çörək qazanmalarına dəstək olur. Bu uşaqların ailə qurub, övlad sahibi olmalarına, iç dünyalarındakı kimsəsislik soyuğunu, buzunu ailə ocağının hərarəti ilə isitmələrinə vəsilə olur.

Onlara Ana xeyir-duası verir...

“Cənnət anaların ayaqları altındadır”. Məncə, bu tələqində vurğu Ana sözünün üzərinə düşür və heç də hər ananın deyil, bu sözün məsuliyyətini daşımağa, ağır yükünü çəkməyə, övladın hər əzabına, məşəqqətinə qatlaşmağa hazır anaları nişan verir.

Cənnəti həyatın adi bir çətinliyi üzündən övladını atan, onun sonrakı taleyindən xəbərsiz olan və özü-özünü ana adından məhrum edən qadınların deyil, hər fürsətdə körpələrə sahib çıxan, onların nazını, qayğısını çəkən əsl anaların ayağına gətirir.

Onların ayaqları dəyən, güzəri düşən hər yeri cənnətin bir parçasına, insanlar üçün, insanlıq üçün xeyir əməllər, nəcib niyyətlər, xoş arzular məkanına çevirir...

Doqquzuncu fəsil

ÜMİD QAPISI

Şəfqət və mərhəmət elə bir dildir ki, onu hər kəs oxuya bilir.
Mark TVEN

Həyatda ən vacib olanı anlamaq

Dəyərini vaxtında biləndən ötrü sağlamlıq dünyanın ən qiymətli var-dövlətidir. Bir xəstə insan üçün həyatının, heç olmasa bir neçə ilini, ayını, həftəsini, gününü, hətta saatını, dəqiqəsini belə sağ və salim yaşamaqdan böyük arzu olmaz.

Dünyanın heç bir dəfinəsi canın salamatlığını əvəz etməz. Xoş günlərdə bir-birimizə can sağlığı arzulayırıq. Xoşagəlməz bir olay baş verəndə bunun sağlq durumumuzla bir əlaqəsinin olmaması ilə təsəlli tapırıq. “Canımız sağ olsun, başımıza sadəğa” deyirik. Can sağlığı olmayan yerdə dünya insan üçün öz rənglərini itirir, maddi aləmin bir anlamı qalmır.

İnsanların sağlamlıq hüququ dünyanın bütün demokratik ölkələrinin konstitusiyalarında təsbit olunmuş əsas hüquqlardandır. Amma insanların sağlamlıq hüququnun təmin olunması bir tək dövlət institutlarının öhdəsindən gələcəyi iş də deyil. Burada ümumən ictimaiyyətin də üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Adətən, biri xəstə düşəndə doğmalarını yanında görür. Ona qəlbi yanan, dərdlərinə yaxın olan hər kəs bir neçə dəqiqəlik ziyarəti ilə də olsa, kiçicik bir sovqatı ilə də olsa, lap adicə bir isti kəlməsi ilə də olsa ona mənəvi dəstək verməyə can atır. Bu, bizim milli mentalitetimizin məmnunluq bəxş edən son dərəcə qiymətli məqamıdır.

Və bu bir insanın sağlamlığına ictimai dəstəyin ifadəsidir. Bu dəstəyin el arasında böyük nüfuza malik ictimai təsisatın əsas fəaliyyət qayəsinə çevrilməsi isə o təsisatın aid olduğu cəmiyyətin şansındır. O cəmiyyətdə yaşayan insanların yararındır.

Mehriban xanım Əliyeva sağlamlıq problemləri olan insanlara kömək göstərilməsini rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirib. Fondun bu sahədə gördüyü işlər yalnız səhhətində problem yaranmış hansısa vətəndaşımızın müalicəsinə kömək göstərilməsi, kiməsə dava-dərman alınması və ya bir başqasının Azərbaycanda dəvası tapılmayan ağır bir dərddən qurtuluşu üçün xarici ölkələrin xəstəxanalarına göndərilməsi ilə əhəmiyyətli deyil.

Əlbəttə, hətta cəmi bircə insanın da həyata qayıtmasının, dünyadan əlini üzmüş bir kəsin qəlbində ümid işığı yandırılmasının savabı yerə-göyə sığmaz. Heydər Əliyev Fondu, Mehriban xanım Əliyeva illərdir ki, bu işi görür. Bu Fond dərdləri, ağrı-acıları ilə baş-başa qalmış insanlar üçün illərdir ki, pənah ünvanı tək ucalır. On minlərlə insana ümid bəxş edir, mərhəmət işığı ilə onları yenidən həyata tutundurur.

Özlüyündə bunun dəyərini, qiymətini sözlə ifadə etmək mümkünsüzdür. Amma mənimçün daha qiymətli olanı Mehriban xanımın bununla insanlara təlqin etdiyi mənəvi dəyərlərdir. Heydər Əliyev Fondu bu məqamda da xalqımızın milli düşüncə sistemində xüsusi yer tutan dəyərlərə tapınır.

Mərhəmətə, insanpərvərliyə, xeyirxahlığa üz tutur. Cəmiyyətin mənəvi cəhətdən saflaşdırılmasına, mənəvi dünyamızın yad təsirlərdən qorunmasına dəstək olur. Bunlar elə dəyərlərdir ki, onları tarix boyu qazandığımız ən qiymətli sərvət gözündə görə bilərik. Əfsuslar olsun ki, qloballaşma adlandırdığımız zaman seli bütün müsbət cəhətləri ilə yanaşı, bu dəyərlərə qarşı yönəlir. Onları öz axınında itirməyə meyilli görünür. Texnologiyalar inkişaf etdikcə insanlar sanki bir-birindən ayrı düşür, başqalaşır.

İnsan öz acıları, dərdləri ilə təkbaşına qalır. Əslində isə, indi insanların bir-birinə daha çox ehtiyacı var. Daha çox həssaslıq, daha yüksək diqqət insanların zaman qarşısında ayaqda qalmalarına, öz həyat amallarına doğru irəliləmələrinə yardım edə bilər.

Mehriban xanım Əliyevanın missiyası da yıxılanı ayağa qaldırmaq, köməksizə, binəşibə əl tutmaq, insanlara daha yüksək diqqət və qayğı düşüncəsini fəallaşdırır. Bu düşüncənin işığında cəmiyyət dərk edir ki, xeyirxah əməllər bütün dövrlərdə nə qədər lazımdır, gərəklidir, vacibdir...

* * *

“Diabetli uşaqlara ən yüksək qayğı...”

Bu, Heydər Əliyev Fondunun ictimaiyyətə təqdim etdiyi ilk layihələrdən biridir.

Diabet müasir dünyamızı təhdid edən bəlalardandır. Ən pisi də budur ki, Yer üzündə diabet xəstələrinin sayı ildən-ilə artır. Dünya Səhiyyə Təşkilatının hesabatları adamın ürəyini təşvişlə doldurur. Bu sətirlərin yazıldığı anlarda dünyamızda şəkərli diabet xəstəliyindən əziyyət çəkən 170 milyona yaxın insan var.

Bu, 170 milyona yaxın insanın ömrünü dini-imanı olmayan bu xəstəliklə sürdürməsi deməkdir. Bu insanların mənsub olduqları 170 milyona yaxın ailənin gündəlik narahatlığı, əndişəsi deməkdir.

Hələ 2030-cu ilə qədər bu rəqəmin 230 milyona çatacağı güman edilir. Azərbaycan bütün bu narahatlıqları nəzərə alaraq ümumən MDB məkanında “Diabet haqqında” qanun qəbul edən ilk ölkələrdəndir. Bizdə diabetlə mübarizəyə dair dövlət proqramı da qəbul edib. Hər il dövlət büdcəsindən bu proqramın maliyyələşdirilməsinə yetərincə vəsait ayrılır.

Nədənsə, həmişə mənə belə gəlirdi ki, şəkərli diabet ancaq qocaların xəstəliyi ola bilər. Gül üzvlü körpələri bu xəstəliyin cəngində təsəvvür edə bilməzdim heç zaman. Amma dünyadakı şəkərli diabet xəstələrinin müəyyən hissəsi məhz uşaqlardır. Azərbaycanda da bu xəstəliklə çarpışanlar arasında uşaqların sayı yetərincədir.

Mehriban xanım Əliyevanın “Diabetli uşaqlara ən yüksək qayğı...” adlı bu nəcib təşəbbüsü irəli sürməsi ictimai diqqəti bu uşaqlara cəlb etdi. Müxtəlif dövlət qurumları, milli və xarici şirkətlər, Beynəlxalq Diabet Federasiyası da bu təşəbbüsə qoşuldu.

Diabetli körpələrimiz daha böyük diqqətlə əhatə olundu. Qeydiyyatla alınmış azyaşlı xəstələr Danimarkanın "Novo Nordisk" şirkətinin istehsalı olan ən müasir insulin preparatları ilə təmin edildilər. Xəstələrə bu preparatların orqanizmə daha ağrısız və dəqiq yeridilməsinə imkan verən inyeksiya iynələri verildi və verilir.

Əlbəttə, könül istərdi ki, bu iynə-dərmanların heç birinə ehtiyac qalmasın. Azərbaycan əhalisi Yer üzünün əhalisi şəkər xəstəliyindən ən az əziyyət çəkən ölkələri sırasında qərarlaşsın.

Amma biz reallıqdan danışırıq. Reallıq isə bundan ibarətdir ki, Azərbaycanda bu xəstəliyə mübtəla olanlar kifayət qədər çoxdur və onlar üçün dava-dərman yardımının özü də böyük dəstəkdir. Heydər Əliyev Fondunun müvafiq dövlət qurumları ilə həyata keçirdiyi birgə işlər sayəsində indi Azərbaycanda diabetdən əziyyət çəkən uşaq və böyüklərin dava-dərman sarıdan heç bir çətinlikləri yoxdur.

* * *

14 noyabr günü Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin qərarı ilə hər il bütün dünyada Ümumdünya Diabet günü kimi qeyd edilir.

Bu günün maraqlı tarixçəsi də var.

Frederik Bantiç adı bir həkim 1921-ci ilin oktyabrında öz tələbəsi Çarlz Bestlə birlikdə ilk dəfə şəkərli diabet xəstəliyinin müalicəsi üçün insulin preparatını kəşf edir. Beləliklə, Frederik Bantiçin doğum günü olan 14 noyabr tarixi onun şərəfinə Ümumdünya Diabet Günü kimi əlamətdarlıq qazanır. O vaxtdan başlayaraq hər il bütün dünyada diabetli xəstələrlə bağlı müxtəlif aksiyalar keçirilir.

Heydər Əliyev Fondu da bu aksiyaların fəal iştirakçısıdır. Fond uşaqlar üçün gastroenteroloji sanatoriya, psixonevroloji mərkəz də yaradıb. Çünki bu xəstəlikdən əziyyət çəkən uşaqların psixososial reabilitasiyası mühüm şərtidir.

Belə bir söz var ki, şəkərli diabet xəstəlik deyil, həyat tərzidir. Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə təşkil edilən aksiyalar, o cümlədən yay düşərgələri bu xəstəliyi yenmək üçün mənəvi dəstəyə ehtiyacı olan körpələrimizdə özünəinam hissini gücləndirir.

Şəkərli diabeti onlar üçün xəstəlikdən, həqiqətən həyat tərzinə çevirir.

Onlar da özlərini cəmiyyətin layiqli bir üzvü kimi dərk etməyə başlayırlar.

"Diabetlə yaşayıb, diabetə qalib gəlmək" devizi altında təşkil edilir bu tədbirlərin hamısı. Və hər biri körpə vətəndaşlarımızda öz xəstəlikləri üzərində zəfər əzmi formalaşdırır. Onları psixoloji əlaqə, tolerantlıq, münaqişəsiz davranış vərdişlərinə alışdırır.

* * *

...Bir insanın öz həyatında üzləşə biləcəyi ağır məqamların sırası çox genişdir. Həyat bizi çox ağrı-acılarla üz-üzə gətirir. Hər kəs xarakterindən asılı olaraq başına gələnləri bir cür adlandır. Bəzən həyatın ən dəhşətli yaraları da insan üçün adiləşir, gündəlik həyatının bəlli bir hissəsinə çevrilir.

Əgər kimsə məndən soruşsa ki, bir insanın öz həyatında qarşılaşdığı ən ağır an hansı ola bilər; edam qabağı sarsıntılarını, ağır bir qəza sonrasını, dəhşətli bir qorxumu, - yəqin ki, bir anda ağılımdan keçən fraqmentlər sırasında nə vaxtsa klassik Azərbaycan şairlərindən Əfzələddin Xaqani Şirvaninin həyatından oxuduğum bir epizod da yaddaşımda oyanardı.

Bu o şair idi ki, Təbriz zindanında dustaq ikən insan əzabının son həddini mübaligələşdirmişdi:

Bənzəyir kündə ayağında dəyirman daşına,

Qanlı göz yaşımla işlər bu dəyirmanım mənim.

Baxmayaraq ki, insanın çəkdiyi əzab-əziyyətlər mənim aləmində heç bir ədəbi nümunədə bu misralardakı qədər şiddətli dəhşətlə ifadə olunmayıb, mənə qalsa Xaqani Şirvaninin ömürlüyünün ən ağır məqamı onun Təbriz zindanının soyuq, qaranlıq bir hücrəsində içindəki bu hissələri nəzmə çəkdiyi bu anlar da deyildi.

Deyilənə görə, onun Rəşid adında bir oğlu varmış. Bir gün uşaq naxoşlayır və qısa müddətdən sonra canını tapşırır. Körpə övladının can üstə olduğu məqamları ustad öz misralarında belə təsvir etmişdi.

*Rəşidim can verərkən ona belə söylədim,
Ürəyində nə arzu varsa söylə müxtəsər
Cavab verdi arzular həyat üçün gərəkdir
Həyat əldən gedərkən arzu qalarmı məgər?!*

...Və mən düşünürəm ki, Xaqani Şirvaninin həyatının ən ağır məqamı məhz o misraların doğulduğu anlar idi. Yatağına uzanıb ölüm rəngli gözlərini atasına zilləmiş övlad, cisminin, canının, ruhunun bir parçası və onun həyata qayıtması üçün əlindən heç nə gəlməyən, göz yaşlarından başqa bir güvənci olmayan, hər dəfə övladının gözlərinə baxdığında qəhr olan, dünyası uçulan ata...

Əzabın, ağrı acıların yaşı olmur. Onlar min il əvvəl də eynisi idi, indi də eynisidir. İndi də dünyada hər gün övladının ölümünü gözləyən nə qədər ata-ana var.

Ciyərparasının köksündə yuva qurmuş ölüm quşunu perikdirməyə gücü yetməyən nə qədər valideynlər var.

Hər gün övladının bir gün də artıq yaşamasını qənimət bilən, buna sevinən valideynlər...

Qan həyatdır, soy-köküdür, əsil-nəcabətdir, insanların keçmişi ilə bu günü, indisi ilə gələcəyi arasında mənəvi rəbitədir. Və bütün bunlarla bahəm, qan həm də keçmişin günahlarının o qanın bu günkü günahsız daşıyıcılarının bədənində bir ailənin, bir nəslin faciəsinə çevrilməsidir.

Hər dəfə talassemiya xəstəliyi haqqında oxuyanda, eşidəndə, bu, keçmişin yanlışlarının qarabaqara insanın izinə düşməsi kimi gəlir mənə. Sələflərinin yanlışlarının bədəlini xələflərin öz canları ilə ödəməsi kimi görünür.

Azərbaycanda talassemiya xəstəliyinə dair ilk məlumatlar ortaya çıxanda ötən əsrin 50-ci illəri idi. O vaxtdan bəri bu xəstəlik Azərbaycanda çox narahatedici miqyas alıb.

Nə qədər acı olsa da xatırlatmalıyam ki, Azərbaycanın bir çox rayonlarında talassemiya geninin yayılma tezliyi bütün dünya üzrə rekord həddə qeydə alınır. Ölkəmizdə talassemiya daşıyıcılarının əhalinin sayına görə orta nisbəti 8 faizə bərabərdir. Bu da o deməkdir ki, Azərbaycanın hər 12 sakinindən biri bu dəhşətli genin daşıyıcısıdır.

Fərqi deyirikmi?!

Hər il Azərbaycanda 200-ə qədər talassemiyalı uşaq anadan olur. Yaşayan böyük talassemiyalı xəstələrin sayı ildə 5 mindən çoxdur. Əslində, reallıqdakı rəqəmlər, yəqin ki, mənəm burda yazdıqlarımdan qat-qat çoxdur. Çünki Azərbaycanın əksər ucqar rayonlarında talassemiya diaqnozu qoyulmur. Anadan olan uşaqlar xüsusi müayinədən keçmir, həyatının ilk illərində vəfat edir və ölümünün səbəbləri də doğru-dürüst bilinmir.

Ağrılı faktlardır, amma tez-tez yada salınmasında və cəmiyyətin hər bir üzvünün də diqqətdə saxlamasında fayda var. Fikrimcə, bu xəstəliyin ölkəmizdə belə geniş miqyas alması, milli mentalitetimizin çağımızın ruhu ilə bir araya sığmayan bəzi kompleksləri ilə vidalaşmağı diqtə edir.

Mənim bu xəstəlik haqqında bildiyim qədər, talassemiya daşıyıcıları sağlam sayılırlar. Onların heç müalicəyə də ehtiyacları olmur. Ancaq belə xəstələrin bəzilərində yüngül qan azlığı özünü göstərə bilər. Ona görə də çoxları talassemiya geninin daşıyıcısı olduqlarını heç təsəvvürlərinə belə gətirmirlər. Onlar daşıyıcı olduqlarını yalnız böyük talassemiyalı xəstə uşaqları olduqdan sonra və ya təsadüfən xüsusi hematoloji müayinədən keçəndən sonra bilirlər.

Bu işə artıq çox gecdir.

Nə qədər cəhd göstərsə də, talassemiya daşıyıcılığından azad olmaq mümkün deyil. Belə şəxslər anadan olandan ta ömürlərinin sonuna kimi talassemiya əlamətlərini özlərində saxlayırlar.

Ən pisi budur ki, talassemiya daşıyıcıları özlərini sağlam hiss etsələr də, xəstəliyin əlamətlərini uşaqlarına irsən ötürürlər. Əgər xəstəliyin daşıyıcıları olan iki nəfər bir-biri ilə evlənmişsə, onda övladlarında talassemiyanın çox ağır forması hesab edilən "böyük talassemiya" inkişaf edir.

Uşağın bu xəstəliklə dünyaya göz açmaması üçün xəstələrin yaxın qohumları ilə nikaha girməməsi tövsiyə edilir. Ümumiyyətlə, talassemiyanın nəslə ötürülməsi qohumluqla əlaqədar olmasa da, mütəxəssislərin fikrincə, talassemiya geninin daşıyıcılığı Azərbaycanda geniş yayıldığından nikah qurulan zaman belə daşıyıcıların bir-birinə rast gəlmək ehtimalı çox böyükdür. Amma yaxın qohumla nikah zamanı ümumi əcdaddan talassemiya geninin irsən ötürülməsi və öz uşaqlarına ötürmə ehtimalı daha da yüksəkdir.

* * *

Mentalitetimizdəki bəzi çatışmayan komplekslər haqqında söhbət açarkən də mən məhz bunu nəzərdə tuturam.

Azərbaycan milli mentaliteti müasir dünyamızda bir çox toplumlara örnək olası dəyərlərlə zəngindir. Amma cüzi qüsurlardan da xali deyil. Kimin nə düşünməsindən asılı olmayaraq mən bir yazar kimi bəzi bölgələrimizdə qohum nikahlar adətini bu çatışmazlıqlar sırasında görürəm.

Əlbəttə, insan hisslərini idarə etmək mümkün deyil. Hələ bu hissənin adı sevgi işə, heç mümkün deyil. Bir-birinə qan qohumluğu olan iki gənc də bir-birini sevib ailə qura bilərlər. İki gəncin bu azad sevgisinə, seçiminə qarışmaq bizə düşməz. Amma əgər bu izdivac heç bir sevgiyə, məhəbbətə deyil, böyüklərin qərarına, adət-ənənələrə əsaslanırsa, belə komplekslərdən mümkün qədər tez qaçmaq lazımdır.

Yaxın qohumlarla evlənmək qərarı qəti olduqda nikaha qədər həkimlərə müraciət etməyə, qüsurlu genlərin olub-olmadığını əvvəlcədən müəyyənləşdirməyə utanıb, tərəddüd göstərmək lazım deyil.

* * *

Talassemiya çarəsiz bir dərddir, müalicəsiz mümkün olmayan bir xəstəlikdir.

Böyük talassemiya xəstəliyinin müalicəsi həm xəstə uşaq, həm də onun ailə üzvləri üçün olduqca çətin və əziyyətli. Həddən artıq baha başa gələn müalicə xəstənin sağlmasına deyil, ömrünün cəmi bir neçə il uzanmasına xidmət edir.

Talassemiyadan xilas olmağın yeganə yolu dünyaya talassemiyalı körpələrin gəlişini əngəlləməkdir.

İnsanı talassemiyadan xilas etmək, əfsus ki, mümkün deyil.

Amma həyatın özünü talassemiyadan azad etmək olar.

Mehriban xanım Əliyevanın təkcə Azərbaycan ictimaiyyətinə deyil, bütün dünyaya ünvanladığı çağırış da elə bu hədəfə yönəlib: "Talassemiyasız həyat naminə".

"Xəstəlik böyük-küçük tanımasa da, uşaqların əzabı daha ağrıdır. Amma dünyada bu xəstəlikdən tamamilə sağalan insanlar var. Ona görə çox böyük işlər görmək lazımdır və bunun öhdəsindən yalnız birlikdə gəlmək olar".

Bu da Mehriban xanımın Yer üzünün bütün sakinlərinə nişan verdiyi ümumi missiyadır. Talassemiyalı bir körpənin gözlərindəki kədərdən qəlbi titrəyən hər kəs qarşısında duran ortağ məqsəddir.

O kədəri ancaq bir-birindən tutmuş əllərlə silmək olar.

O solmuş gözləri ancaq bir-birindən tutmuş əllərin birgə səyləri hesabına ümid işığı ilə süsləmək olar.

Dünya səhiyyə təşkilatının proqnozuna görə, Azərbaycanda talassemiyanın profilaktikası əgər lazımi səviyyədə təşkil edilməsəydi, bu xəstəliyə düşər olmuş vətəndaşlarımızın sayı 45 il ərzində 16 minə çatardı.

Şükür ki, bu qorxulu perspektivi adlarda bilmişik. Və bu, belə bir təhlükəli gümanın gerçəkliyə çevrilməməsindən ötrü Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə xüsusi proqram hazırlamış Heydər Əliyev Fondunun gələcək qarşısındakı mühüm xidmətidir həm də.

Mehriban xanım Əliyeva belə bir proqramla ictimaiyyətin, xarici ölkələrin, Beynəlxalq Talassemiya Federasiyasının diqqətini bu problemin həlli yollarının araşdırılmasına cəlb edib.

Azərbaycanda talassemiya xəstəliyinin müalicəsi və diaqnostikası məqsədi ilə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən ixtisaslaşdırılmış mərkəz tikilərək 2009-cu ildə istifadəyə verilib. Bakının mərkəzində ucalan Talassemiya Mərkəzi bu gün yüzlərlə körpə üçün nicat qapısı, şəfqət ünvanıdır.

Bu mərkəzdə hər gün 30-40 xəstə qəbul olunur.

Hər gün 30-40 körpə bu mərkəzdə ölümdən bir addım daha uzaqlaşır, həyata, yaşamağa bir addım daha yaxın olur.

Hər gün bu mərkəzdə insanlara dünyanın ən qiymətli payı verilir... Arzu payı... Körpələrin yaşamaq arzusu...

Mehriban xanımın şəxsi nəzarəti, diqqəti sayəsində burada yaradılmış şərait, quraşdırılmış ən müasir avadanlıqlar burada müalicənin yüksək səviyyədə aparılmasına imkan yaradır. Azərbaycandakı talassemiyalı xəstələrin 60 faizindən çoxu bu səhiyyə ocağında daimi müayinə olunur.

* * *

Talassemiyadan əziyyət çəkən uşaqların təhlükəsiz və keyfiyyətli qanla təminatı üçün Azərbaycanda könüllü donör xidmətinin inkişaf etdirilməsi də Heydər Əliyev Fondunun bu istiqamətdə apardığı davamlı işlərin, cəmiyyətə səsləndiyi nəcib çağırışların əks-sədasıdır.

Azərbaycanda qan vermə ənənələri həmişə olub.

Mahiyyətə donorluq - qədim vaxtlarda müalicə metodu sayılan qan aldırmaqdır. Amma müasir dövrdə onun miqyası - qan itkisinin 450 ml-dən artıq olmaması elmi cəhətdən əsaslandırılıb, təhlükəsizliyi, ciddi nəzarət altında olması təmin olunub.

Donor termini latınca "dono" sözündəndir, mənası "bağışlayıram" deməkdir. Təbii ki, donorluq nəcib işdir. Üstəlik, sağlamlığa faydası böyükdür.

Dünya Səhiyyə Təşkilatının məlumatına görə, daim qan verən donorlar "adi" adamlarla - yəni qan verməyənlərlə müqayisədə 5 il daha çox yaşayırlar. İnsan donor kimi müntəzəm qan verəndə bir çox ağır xəstəliklərə mübtəla olma riski xeyli aşağı düşür. Ürək xəstəlikləri 90 faiz azalır.

Çünki qan verən insanda yeni qanın yaradılması prosesində praktiki olaraq orqanizmin bütün hüceyrələri yenilənir. Odur ki, biz qan verməklə sadəcə, xeyirxahlıq etməklə, yalnız qan köçürülməsinə həyati ehtiyacı olan kimisə ölümün pəncəsindən xilas etməklə qalmırıq, həm də özümüzü yeniləyirik, daha sağlam oluruq.

Bildiyim qədər, dünyanın bir çox ölkələrində - ABŞ-da, Böyük Britaniyada, İsveçrədə, İspaniyada donör qanı əvəzsiz verilir. Donorlar verdikləri qana görə pul kompensasiyası almırlar. Qan verənlərə sadəcə suvenir bağışlayır və yüngül yeməyə qonaq edirlər.

Deyilənə görə, məsələn, ABŞ-da qan verilməsində əsas motiv - vətəndaş məsuliyyəti hissi, doğma adamlarının və yaxud heç tanımadıqlarının həyatını xilas etmək qürurudur. Bundan başqa, Amerikada donorluq çoxları üçün bir ailə ənənəsidir. Bildiyim qədər, bu ölkədə yanvar ayı donorluq ayı sayılır.

Sevindiricidir ki, Mehriban xanım Əliyevanın nəcib təşəbbüsləri Azərbaycanda da belə bir xoş ənənənin formalaşmasına vəsələ oldu. "Donor günü" müəyyənləşdirildi.

Heydər Əliyev Fondunun düşündüyü bu aksiya müxtəlif dövlər qurumlarında, özəl təşkilatlarda böyük həssaslıqla müşayiət olunur. İnsanlar talassemiyalı körpələrin yaşaması üçün "Donor günlərində" həvəslə könüllü qanvermə aksiyalarına qoşulurlar.

Bu, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən irəli sürülmüş təşəbbüslərin cəmiyyətdə getdikcə daha böyük dəstək almasıdır.

Ayrı-ayrı sosial qrupların bu təşəbbüslərin icrası prosesinin sadəcə müşahidəçiləri deyil, həm də fəal iştirakçıları olmağa can atmasıdır.

* * *

2011-ci ilin noyabrında ABŞ-dan xoş bir xəbər duyduq.

Mehriban xanım Əliyevanın övladı, Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, İDEA (International Dialogue for Environmental Action) - Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Beynəlxalq Dialoq təşəbbüsünün təsisçisi Leyla xanım Əliyeva Uşaqlarla bağlı humanitar layihələrdə fəal iştirakına görə ABŞ-ın "Uşaqların Xərçəng və Qan Fondu"nun "Key to Life" – "Həyata Açar" yüksək mükafatına layiq görüldü.

Heydər Əliyev Fondunun bu sahədə gördüyü işlərin mahiyyətini Nyu-York şəhərində keçirilən təqdimat mərasimindəki çıxışı zamanı Leyla xanımın səsləndirdiyi bu kəlmələrdən tutumlu və təsirli tərzdə ifadə etmək, zənnimcə, mümkün deyil: *“Mənim təmsil etdiyim təşkilat - Heydər Əliyev Fondu təkcə Azərbaycanda deyil, bütün dünyada bu xəstəliklərin qarşısının alınması üçün çalışır. Biz “Talassemiya həyat naminə” səhiyyə təşəbbüsümüzə 2009-cu ildə bölgənin ən iri talassemiya mərkəzini açmışıq. Ən son texnologiyalarla təchiz olunan bu mərkəzdə xəstələr pulsuz müalicə alırlar. Mərkəz, həmçinin müttəmədi olaraq qan köçürmələri və ölkənin müxtəlif bölgələrində qanvermə kampaniyaları həyata keçirir, diabet xəstəliyindən əziyyət çəkən 14 yaşından az olan uşaqları pulsuz insulinnə və iynələrlə təchiz edir. Siz, həyatı sapdan asılı olan uşağı görəndə, həyatda nəyin vacib olduğunu anlayırsınız. Biz, bu həyatları xilas edə biliriksə, bundan vacib nə ola bilər?”*

Heydər Əliyev Fondunun bu problemə xüsusi diqqət yetirməsi ölkəmizdə talassemiya uşaqlara göstərilən xüsusi qayğı, onların başqa ölkələrdəki kimi tam dəyərli həyat sürməsinə və cəmiyyətə inteqrasiya olunmasına böyük əminlik deməkdir.

Amma Fond bu nəticələrlə kifayətlənmir, nəinki Azərbaycanda, ümumən bütün dünyada yaşayan soydaşlarımızın müalicə ilə bağlı problemlərinə fəal şəkildə kömək göstərir.

Fondun vitse-prezidenti Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə "Qanın milləti yoxdur!", "Sağlam olmağın yəqin et, xəstəliyə "Yox" de!" devizi altında həyata keçirilən aksiyalar bu qəbildəndir. Bu aksiyalar pasiyentlərin pulsuz müayinəsinə, gənc həkimlər arasında təcrübə mübadiləsinin aparılmasına böyük kömək göstərir.

* * *

...8 iyun 2005-ci il tarixində saat 13:45 radələrində Bakıda bütün ölkəni sarsıdan dəhşətli bir hadisə baş verdi. Bakı metropoliteninin keçmiş Bakı Soveti, indiki İçərişəhər stansiyasında aşağıya doğru hərəkətdə olan eskalatorun qəfil qırılması nəticəsində 1 nəfər həlak oldu, 10 nəfər ağır xəsarət aldı.

İstintaqın nəticələrinə görə, qəzaya nəzarətçilərin səhlənkarlığı və sərnişinlərin öz təhlükəsizliklərinə biganə yanaşaraq təmirdə olan eskalatordan istifadə etmələri səbəb olmuşdu.

O ağır qəzada xəsarət alıb xəstəxanaya götürülən insanlar ilk andan Mehriban xanım Əliyevanı öz yanlarında gördülər. Azərbaycanın birinci xanımı xəstəxanaya gedib onların hamısına bir-bir baş çəkdi.

Heydər Əliyev Fondu bu insanların müalicəsi ilə bağlı bütün xərcləri öz üzərinə götürdü. Onların normal həyata qayıtmalarına dəstək oldu.

Bu sətirləri yaza-yaza 2007-ci ilin 28 avqustunda axşamüstü saat 18.00 radələrində Yasamal rayon ərazisində baş vermiş başqa bir dəhşətli hadisəni xatırlayıram. O zaman Yasamal rayonu, Murtuza Muxtarov küçəsi, 185 sayılı ünvanda "Mütəfəkkir" şirkətinin inşa etdiyi on beş mərtəbəli yaşayış binasının uçması nəticəsində 25 nəfər həlak oldu, beş nəfər isə ağır xəsarət aldı.

Tikinti işlərinin aparılması zamanı təhlükəsizlik qaydalarına məhəl qoyulmaması belə ağır bir faciəyə səbəb oldu. Bu, Azərbaycanda son illərin ən dəhşətli hadisələrindən idi.

...Həmin hadisənin baş verdiyi andan saatlar sonra Mehriban xanım Əliyevanın tapşırığı ilə Heydər Əliyev Fondunun əməkdaşları hadisə yerinə gəldilər. Qəza nəticəsində xəsarət alanların yerləşdirildikləri xəstəxanalara baş çəkərək xəsarət alanlara ilkin tibbi yardımın təşkili ilə yaxından maraqlandılar. Onların müalicəsinə Fond tərəfindən kömək göstərildi.

* * *

“...Bu məktubu Sizə balaca İmranın dili ilə yazan Sizin göstərdiyiniz misilsiz mərhəmət və qayğı sayəsində ona yenidən qovuşmuş Cəfərovlar ailəsidir.

Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportunun gözləmə otağına daxil olanda, gözlərimizə inanmadıq, balaca İmranın Bakıya dönmə xəbərini eşidib onu qarşılamağa o qədər insan gəlmişdi ki, elə bil hamı bu möcüzənin – onun bağışlanmaz bir məsuliyyətsizlik nəticəsində itirdiyi ayaqları ilə yenidən sərbəst gəzməsinin şahidi olmaq istəyirdi.

Sizin sayənizdə bu günü görmək bizə nəsib oldu. O dəhşətli anlarda Sizin köməyiniz olmasaydı, bir valideyn kimi bu çətinliyi necə dəf edəcəyimizi, necə adlayacağımızı təsəvvür edə bilmirik.

Möhtərəm cənab Prezident! Siz balaca İmranın xilaskarı, onun ikinci dəfə anadan olmasının, həyata, bizlərə dönməsinin səbəbkarısınız. Sizə İmranın bütün ailə üzvləri və onun taleyi ilə bu müddət ərzində maraqlanan mərhəmətli Azərbaycan xalqı adından öz sonsuz minnətdarlığımızı bildiririk!

Təki İmran boya-başa çatıb Sizə və ölkəmizə layiqli bir vətəndaş olsun. Bizə göstərdiyiniz böyük diqqət və qayğıya görə Sizə bir daha təşəkkürümüzü bildiririk. Ulu Tanrıdan arzu edirik ki, Siz hər zaman xalqımızla olasınız! Bu bayram ərəfəsində Sizə və ailənizə uzun ömür, cansağlığı, xoş bayram ovqatı arzu edirik! Allah Sizə balalarınızın xoşbəxt günlərini nəsib etsin!”

Bu sətirlər cəmi 2 yaşında ikən həyatın ağır bir zərbəsi ilə üzləşən İmran Cəfərzadə adlı körpə balanın valideynləri İbrahim və Nuridə Cəfərovların 2014-cü ilin yeni il bayramı ərəfəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, onun ailəsinə ünvanladıkları məktubdandır.

Qəzavü-qədər 2013-cü ilin 21 iyulunda baş vermişdi.

2 yaşlı İmran Cəfərzadə Xaçmazdakı “Nabran Holiday Village” istirahət mərkəzində hovuzda çimərkən qoruyucu barmaqlıq olmadığından onun hər iki ayağı borunun içərisinə keçmiş, körpə ağır bədən xəsarətləri almışdı.

Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin göstərişi əsasında, Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə Almaniyada İmranın müalicəsi həyata keçirildi.

Körpə həyata qayıtdı. Yenidən yeriməyə, yüyürməyə, bütün körpələr kimi öz cocuqluğunun dadını çıxarmağa başladı.

Və bununla onun müalicəsinin, az qala hər dəqiqəsinə diqqət kəsilən Azərbaycana bir aləm sevinc bəxş elədi.

Bu sevincin müəllifi həm də Mehriban xanım Əliyevadır.

* * *

Onun təşəbbüsü, fəal dəstəyi sayəsində səhiyyə sahəsində görülən işlər Azərbaycan dövlətinin, tibb infrastrukturunun müasirləşməsinə yönəlik fəaliyyətinə köməkdir.

Uşaq Psixonevroloji Mərkəzinin yaradılması...

Bakıda və yerlərdə çoxlu sayda xəstəxanaların, poliklinikaların, ambulator məntəqələrin, sanatoriya binalarının inşası, ya da müasir səviyyədə təmiri...

Ayrı-ayrı xəstəxanalara müasir tibb texnologiyalarının hədiyyə edilməsi...

Fondun dəstəyi ilə xəstəxanalarda minlərlə pasiyentin müayinə olunması, xüsusilə bölgələrdə yüzlərlə xəstə üzərində açıq qəlb əməliyyatlarının aparılması...

Azərbaycanın yüzlərlə vətəndaşının müxtəlif xəstəliklərdən, müalicə olunmaq üçün xarici ölkələrin nüfuzlu klinikalarına göndərilməsi...

On minlərlə insana pulsuz tibbi yardımın təşkili...

Bakıda və Azərbaycanın bütün regionlarında aparılan çətin cərrahiyyə əməliyyatları sayəsində minlərlə körpə və yaşlı insanın həyata qaytarılması...

Bu qeydlərin hər biri üzrə təfərrüatları qələmə almağı çox istərdim.

Heydər Əliyev Fondunda nicat tapan insanların talelərinə üz tutmağı çox arzu edərdim. Amma əfsuslar olsun ki, bundan ötrü mənə lazım olan faktları heç cür toplaya bilmədim. Fondun əməkdaşları bu barədə susmağa üstünlük verdilər.

Və açığını deyim ki, bu məni çox təəccübləndirdi.

Sonradan Fondan bir nəfər mənə dedi ki, Mehriban xanım Əliyevanın bu barədə tapşırığı var. O deyir ki, biz reklam üçün çalışmırıq. Biz sadəcə insanlara yardım göstəririk və bütün bunları Allah onsuz da görür. Ona görə də insanlar üçün etdiklərimizi reklama, təbliğata çevirməyə lüzum yoxdur.

Bu sözü eşidərkən bizim bəzi “xeyriyyəçilərimizi” xatırladım...

Beş-altı kilo əti, bir o qədər şəkər tozunu, qəndi, dörd-beş qutu çayı, üç-dörd dəst pal-paltarı, yatacağı kimsəsiz uşaqlara, qocalar evlərinə apararkən başına bir dəstə jurnalist toplayıb telekamaralar önündə şou yaradan “xeyriyyəçilərimizi”...

Birinin müalicəsinə xırda bir yardım göstərərkən bunu aylarla televiziyalarda, qəzetlərdə, internet portallarında reklama çevirən “xeyriyyəçilərimizi”...

...Və düşündüm ki, belələrinin Heydər Əliyev Fondu nümunəsindən əxz etməli olduqları şeylər çoxdur.

Zatən müqəddəs dinimiz də məhz belə buyurur: “Sağ əlin verdiyini sol əl bilməməlidir”.

Quran sözüdür: “Ey iman gətirənlər! Sədaqələrinizi minnət qoymaq və əziyyət verməklə puça çıxarmayın” (Bəqərə, 264).

Mahiyyətinə varsaq, bunların öz fəlsəfəsində bir dünya hikmət yükü daşdığını görürük.

Köməyə möhtac insanlar ən həssas kəslərdir. Əgər biz hansısa məsələdə kömək göstərdiyimiz bir adam bizim rişxəndli eyhamlarımızı, ətrafa car çəkdiyimiz elanları görsə, şeksiz ki, özünü narahat hiss edəcək, qəlbi sınacaq. Verdiyimiz pul, bəlkə heç

özümüz də fərfinə varmadan onun üçün ağır yükə, ehsan etdiyimiz xörək acı zəhərə çevriləcək.

Buna görə də müqəddəslərimiz bir kəsə yardım göstərərək bunu adətən başqalarından gizli tutmağa çalışırdılar. Hətta həmin adamın əskilib xəcalət çəkməməsi üçün bəzən özlərinin kimliyini belə ona tanıtmırdılar. Həzrət Əli gecələr öz çiyinlərinə ərzaqla dolu torba yükləyib, kimsəsizlərin məhəlləsinə daşıyır, hər kəsin payını qapısının ağzına qoyub qayıdarmış. O, vəfat edəndən sonra Kufənin miskin müsəlmanları onlara gətirilən ərzağın bir müddət kəsildiyini görüb başa düşürlər ki, yemək payını onlara gətirən xəlifənin özü imiş.

Müqəddəslərimiz bəzən ehtiyacları adamın yalvarış dolu səsinə eşitməmək üçün tapşırırdılar ki, insanlar öz istəklərini yazılı şəkildə onlara bildirsinsinlər. Pul üçün gələnlər lazım olan məbləği ya kağıza yazır, ya da torpağın üzərində cızırırdılar. Bu məbləğ, adətən, qapının və ya pərdənin arxasından həmin adama verilir. Çünki müdriklərdən heç biri o şəxsin yalvarışdan utanan üzünü və xəcalətli gözlərini seyr etmək istəmirdi.

Deyilənə görə, bir gün İmam Rza öz səhabələri ilə oturub söhbət edirmiş. Bu zaman uca boylu qaraşın bir adam daxil olub İmama salam verir və deyir: “Ey Peyğəmbər övladı! Mən Sizin və ata-babalarınızın tərəfdarlarından biriyəm. Yol pulum qurtarıb, öz şəhərimə qayıda bilmirəm. Məsləhətdirsə, mənə bir qədər pul borc verin ki, vətənimə gedib-çatım. Özüm imkanlı adamam, amma mal-mülküm vətənimdədir. Söz verirəm ki, evimə çatandan sonra öz malımdan həmin məbləğdə pul ayırıb Sizin adınızdan kasıblara sədəqə verərəm”.

İmam qalxıb öz otağının qapısını açır və içəri keçir. Az sonra qapını aralayıb iki yüz dinar pulu oradan çölə uzadaraq buyurur: “Bu iki yüz dinarı al və yol xərcini tədarük et. Vətəninə çatandan sonra bu pulu mənim adımdan sədəqə verməyə də ehtiyac yoxdur. Mən bu pulu sənə hədiyyə edirəm. İndi get ki, nə mən səni görüm, nə də sən mənə görəsən”.

Həmin adam pulu alıb çıxır. Sonra İmam da otaqdan çıxıb camaatın yanına gəlir. Ondan soruşurlar: “Siz bu adama hörmət etdiniz, ona yardım göstərdiniz. Niyə pulu qapının arxasından verib onunla görüşmədiniz?”. İmam buyurdu: “Belə etdim ki, onun üzündəki xəcaləti görməyim”.

* * *

Adətən, bir insanı təmənnəsiz yaxşılığın, xeyirxahlığın zirvəsində təsvir etmək istəyərkən məcazi mənada, “Elə bil imam övladıdır” deyirik.

Mehriban xanım Əliyeva isə bu sözün məcazi mənası ilə yanaşı, həqiqi mənasında da elə İmam Övladıdır...

Əsrlər boyu və elə indi də imam övladlarına, peyğəmbər nəslinin davamçılarına aid edilən Əmir titulunun qısa variantını (“Mir”) adının qarşısında bir dəyər kimi daşımış, bu adla söz sənətinin zirvəsinə yüksəlmiş Mir Cəlalın nəvəsidir...

Peyğəmbərin, imamlarımızın nəsil ağacının zərif bir budağıdır...

Peyğəmbər əxlaqının, imamlarımızdan gələn o mənəviyyətin övladıdır...

Buna görə də Heydər Əliyev Fonduna üz tutan insanlar Mehriban xanım Əliyevanın üzünü deyil, yaxşılığını görürlər...

Onun səsini deyil, nəcib əməllərinin Yer üzündəki əks-sədasını eşidirlər...

Bu səbəbdən, əziz oxucum, burada Sənə Heydər Əliyev Fondunun kömək göstərdiyi insanlar haqqında geniş söhbət açə bilməyəcəm. Burada qeyd etdiklərim olsa-olsa ancaq quru rəqəmlərdən ibarət olar bilər...

Amma bu rəqəmlərin hər birində minlərlə insanın taleyi boylanır...

Bu rəqəmlərin hər birində minlərlə insanın qəlbi döyünür...

Bu rəqəmlərin hər birində minlərlə göz gülümsünür...

Və o taleləri, qəlbləri, baxışları əziz oxucum, Sən də öz həssas ürəyinlə görə, duya, hiss edə bilirsən...

Rəqəmsal uçurumdan qoruyan

...Bu kitabı qələmlə yazıram.

Qələm mənimçün müqəddəsdır. O, məndən ötrü adi yazı vasitəsindən daha böyük dəyəri ifadə edir.

Müqəddəs kitabımızda ayrıca “Qələm” surəsi var...

Və bu surənin ilk ayəsi “And olsun qələmə və onun yazdıqlarına!” ayəsi ilə başlanır.

“Görkəmli adamların həyatı” seriyasından “Zərifə Əliyeva” kitabımın əlyazmasını üzünü köçürmək üçün kompüter yığıcısına verəndə həyat yoldaşım mənə kiçik bir irad tutdu. “Hüseynbala, sən niyə yazılarını kompüterdə yazmırsan?”, dedi – “Bu, işini xeyli asanlaşdırar, kompüterin gör nə qədər faydası var”.

Bu iraddan alındım. Ona da, özümə də söz verdim ki, tezliklə kompüterdə yazmağı öyrənəcəyəm və az-çox öyrəndim. Bu kitabın ilkin tezlərini, planını da elə kompüterdə yazdım.

Fikirləşirəm ki, barmaqlarımı tədricən klavişlərin düzümünə öyrəşdirə, yığı sürətini getdikcə artırə bilərəm. Amma onu da bilirəm ki, qələmlə yazmağı tərgitmək mənim üçün mümkünsüzdür. Çünki qələmlə yazmaq mənim üçün bir yazı vərdisidir, müsbət mənada yaradıcı bir “xəstəlik”dir. Mənim üçün hətta hansı qələmlə, hansı növ kağızla yazmağın, kağızın rənginin, xışiltısının belə fərqi var...

Yağlı qələmin sətirlərlə naxışlayıb məsamın bir tərəfində üst-üstə çeşidlədiyi sarımtıl makina kağızı fikirlərimin bələdçisinə çevrilir, ruhumu yazıya kökləyir, barmaqlarım üyüşənə qədər yazmaq istəyirəm...

Ağ kağızsa gözlərimi yorur, fikirlərim dolaşığı düşür...

* * *

İllər əvvəl qəzetdə böyük şairimiz, mərhum Bəxtiyar Vahabzadənin oğlu, dəyərli diplomatımızdan olan İsfəndiyar Vahabzadənin “Qara qələmin nağılı və yaxud sonrakı peşmançılıq” adlı əssesini oxumuşdum və bu əsse mənə çox təsir etmişdi.

“Vaxtilə atamın qara rəngli, olduqca yaraşığı bir avtomat qələmi var idi. Bəlkə də heç yaraşığı-zad da deyildi, adi bir qələm idi də... Belə qələmlərdən vaxtilə çox idi. Bəlkə də sadəcə olaraq, illər ötdükcə, zaman dəyişdikcə, yeni-yeni avtomat qələmlər

icad olunduqca və atamla bağlı acılı-şirinli xatirələr yada düşdükcə mənə belə gəlir ki, bu qələm olduqca yaraşığı, qeyri-adi bir qələm olub. Bəlkə də mən bilmirəm həqiqətən də qeyri-adi olub” - yazırdı şairin oğlu və əlavə edirdi ki, bu avtomat qələmi Bəxtiyar müəllimə əllinci illərdə vaxtilə ən yaxın dostu olmuş, qardaşı bildiyi şair Qasım Qasımzadə bağışlayıbmiş.

“Bəlkə də bu qələmi Qasım əmi atama bağışlayanda heç mən bu dünyada olmamışdım da. Bircə onu bilirəm ki, mən aqlım kəsəndən atamı həmişə elə bu qara avtomat qələmdən istifadə etdiyini görmüşəm. Adi, qara rəngli, qızıl perolu, Çin istehsalı olan mürəkkəblə doldurulan (Atam isə bu avtomat qələmi həmişə qara tuşla doldurardı) bir qələm idi. O dövrlərdə qızıl perolu “kitayski avtoruçka” deyilən bu qələmlər adınan idi. Hər adam bunu ala bilməzdi, ən bahalı qələm sayılırdı. Hə, bir də o yadıma gəlir ki, təzə pullar çıxandan sonra bu qələmin qiyməti yeddi manat olmuşdu. Bu qara qələm olduqca rahat və həm də, olduqca yağlı yazdı, vərəqi cızıb eləməzdi. İndiki bəzi avtomat qələmlərin tayı deyildi. Atam bu qələmdən düz otuz ildən də artıq istifadə etmişdi. Həmişə də deyərdi ki, bu qara qələm mənim ən yaxın, ən sadıq, ən etibarlı dostumdur. Üzü dönük deyil bəzi adamlar kimi. Hətta Aşıq Veysəlin: “Mənim sadıq yarım qara torpaqdır” – şeirini də dəyişdirib “Mənim sadıq yarım qara qələmdir”-deyərdi.

Və bir də deyərdi ki, vallah bu qələm elə bil ki sehrlidir. Ürəyimdən hər nə keçirsə, nədənsə narahatamsa, nədənsə dolmuşamsa, kədərlənmişəmsə, özümdən asılı olmayaraq, gözlərimi bu qara qələmə zilləyirəm. Fikirlərimi toplayana qədər gözlərimi bu qara qələmdən çəkmirəm. Elə hey baxıram. Bu qələm isə heç kimə deyə bilmədiklərimi, hamıdan gizlətdiyim fikirlərimi, mənim bütün dərdlərimi, ağrılarımı, acılarımı, adam kimi sanki baxışlarımdan duyur, gözlərimdən oxuyur, ürəyimdən keçənləri başa düşür. Sonra da bu qələmi əlimə götürəndə qələm elə bil ki, əlimin istiliyini hiss edir, duyur və ağlayırmış kimi içindəki o mürəkkəb deyilən göz yaşlarını mənim əvəzimə sakit-sakit, səssiz-səmirsiz ağ vərəqə boşaldır. Arxalı bir dost kimi ürəyimi tam boşaldana qədər mənə həyan olur, yanımda olur.

“Gülüstan”, “Şəbi-hicran”, “Etiraf”, “İztirabın sonu”, “Yollar-oğullar”, “Qiyət”, “Muğam” və sairə, neçə-neçə poemalar, neçə-neçə dram əsərləri, minlərlə şeirlər, yüzlərlə elmi və publisistik məqalələr hələ bir çox üzə çıxmayan, həyat üzü görmədən o ötən illərin qorxusundan yandırılıb külə dönən, məhv edilən əsərlər hamısı bu qələmlə yazılmışdı. Atamın ürək ağrılarıyla, bu qara qələmin isə acı, qap-qara göz yaşlarıyla yazılmışdı. Atam həmişə deyərdi ki, bu qara qələm sirr dağarcığıdır.

Amma günlərin bir günü necə olursa bu qara qələm itir, yox olur. Paho, evdə aləm bir-birinə dəyir. Daha evdə axtarmadığımız, ələk-vələk etmədiyimiz yer qalmadı. Ən ağlagəlməz yerlərə belə baxdıq. Yüz yerə zəng etdik ki, indi olur da, bəlkə kimsə səhvən bu qələmi götürüb. Yox qələm tapılmadı ki, tapılmadı.

Axı bunu kim götürə bilər. Axı bu köhnə, otuz-otuz beş ilin qələmi kimə lazım idi ki...? Əlbəttə atamdan başqa heç kimə. Atam isə özünə yer tapa bilmirdi. Hə. Bəlkə də bu ən adi bir hadisə idi. Heç bu qədər səs-küyə səbəb olası hadisə də deyildi, nə olsun ki, dünya dağılmadı ki, indi qələmdi də itib. Böyük bir şey itməyib ki. Təki itən qələm olsun. Gündə o qədər şey itir ki, heç söyləməklə də qurtarmaz. Əşşi, o qələm olmasın, ayrı bir qələm olsun. Qələm elə qələmdir də. Atam isə vəziyyətlə barışmaq istəmirdi.

...Yazı masasına yaxınlaşmağı atam hamımıza yasaq etmişdi. Nəinki bizim, ev adamlarının, ümumiyyətlə yanına gələn adamların da heç birinin kimliyindən asılı olmayaraq bu yazı masasına yaxınlaşması mümkün deyildi. Heç kim bu masaya yaxınlaşa bilməzdi. Bunun da özünün çox mühüm, əsaslı bir səbəbi var idi. Hə, deyir, başına gələn başmaqçı olar. Bir hadisədən sonra kiminsə onun yazı masasına yaxınlaşması ona böyük bir dərs olmuşdu”.

* * *

Bir neçə il əvvəl hörmətli yazıçımız, dəyərli dostum Anarın mü sahibələrindən birində onun təxminən belə bir fikrini oxumuşdum ki, əgər Lev Tolstoyun kompüteri olsaydı, “Hərb və sülh” həcmində daha onlarla əsər yazardı.

Nə qədər əsaslı gümandır, deyə bilmərəm....

Amma razılaşmaqda da bir qədər tərəddüd edirəm.

Reallıq budur ki, kömpüterin yazıçıların əmək alətinə çevrildiyi ötən əsrin sonlarından bəri dünyada Nizaminin, L.Tolstoyun, Şekspirin, V.Hüqonun, F.Dostoyevskinin, T.Drayzerin, C.Londonun, Q.Q.Markesin və başqa belə söz ustalarının əsərləri sayaq bu gün də dünyanı titrədən, hər oxuduğumuzda ruhumuzu lərzəyə gətirən ədəbi hadisələr baş verməyib.

Mənə elə gəlir ki, bunun bir səbəbi də, müasir yazıçıların qələm-kağızdan uzaq düşməsidir. Kağız-qələmin sətirlərdəki mistikasının itməsidir. Görünür, sənətdə əl işi konveyer üsulu olduğu kimi ədəbiyyatda da belə ayrıntılar var. Əsərlərini kompüterdə yaradan müasir yazarlarımız məndən inciməsəydilər, müasir dövrdə ard-arda yazılan romanların əsl əl işindən daha çox, fabrik məhsulunu xatırladığını söyləyərdim.

Kompüterdə yazanda ruhunu, hissini öz sətirlərinə hopdura bilmirsən. İnsanların dəsti-xəttinin keyfiyyəti itirir, əllə yazı sürəti aşağı düşür, orfoqrafik səhvlər çoxalır. Ən mühümü isə gələcək nəsillərə bir yazarın, o sətirləri qələmə aldığı anlardakı halətinin, duyğularının tərcümanı olan heç bir əlyazma qalmır...

O günlərdə oxuyuram ki, insanları yenidən qələmə həvəsləndirmək üçün, Koreyadan olan texnoloq və dizaynerlər qrupu çox maraqlı və qəribə bir qələm hazırlayıblar. "Recorder Pen" adı verilən bu avadanlıq həm qələmdir, həm də kompüter. Görünüşcə, adi qələmdən fərqlənmir. Yazılanları yadda saxlaya və kompüterə, telefona ötürə bilir. Nəticədə onu yenidən redaktə etmək, çap etmək və ya elektron poçt vasitəsilə göndərmək mümkündür.

Bu yeni texnologiyanın Azərbaycana nə zaman gələcəyini bilməsəm də, cəmiyyətimizin son onilliklərdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına yetərinə həssaslığı məlum həqiqətdir.

* * *

Və bu belə də olmalıdır. Çünki dünyanın gələcəyi informasiyadadır. Bu texnologiyalardadır.

Bu kitabın yazıldığı günlərdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf sürəti ümumdünya orta iqtisadi artımı iki dəfə üstələyir. Belə bir dinamik və

sabit inkişaf nəticəsində bu gün insan sivilizasiyası əsas elementləri informasiya və bilik iqtisadiyyatı olan yeni cəmiyyət qurur. İnformasiya cəmiyyəti bu cür üstünlükləri ilə yanaşı özünəməxsus ziddiyyətlərdən, problemlərdən də xali deyil.

Bu problemlərdən ən çox əziyyət çəkənlər inkişaf etməkdə olan və inkişaf etməmiş ölkələrdir. Ələlxüsus əhalinin aztəminatlı hissəsi.

Son illər adına “rəqəmsal uçurum” deyilən bir problem bütün dünyada tez-tez dilə gətirilir. Bunun mahiyyəti informasiya əldə etmək, onunla işləmək, ondan istifadə hüququ üzrə insanların real imkanları arasında getdikcə dərinləşən fərqlərdir.

Bu müasir dünyamızın bu gününün və gələcəyinin problemidir. Ölkələr arasındakı ümumi inkişaf fərqindən asılı olaraq, bir qrup insan informasiya resurslarından daha geniş istifadə imkanına malikdirlər. Başqa bir qrup insan isə bu imkanlardan ya müəyyən məhdudiyətlərlə istifadə edir, ya da tamamilə bu imkandan məhrumdur.

Hazırda yüksək texnologiyalar dünya əhalisinin yalnız 15%-nin yaşadığı ölkələrdə istehsal olunur. Dünya əhalisinin 85%-nin internetə çıxışı yoxdur. Üçdə biri ömründə bir dəfə də olsun telefonla zəng etməyib.

Afrika regionuna aid informasiyaların 90%-i qərbdə saxlanır. Müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından istifadədə yaranmış mövcud bərabərsizlik, informasiya fərqi gələcəkdə saysız hesabsız çətinliklər yarada bilər.

İlk növbədə sosial-iqtisadi inkişafda böyük fərq yaranar və bu da dünyanın gələcəyi üçün böyük fəlakətə çevrilər. İnsan haqlarının qorunması məsələsində ciddi əngəllər ortaya çıxıb bilər. Çünki informasiyalı cəmiyyət həm də insan haqlarının etibarlı təminatı tistemi deməkdir.

Bundan başqa, informasiyanın həcmi də sürətlə artır. Həcmi getdikcə artan informasiyaların itməməsi üçün onların yığılmasını, saxlanmasını, emalı və ötürülməsini təmin edən texnologiyalara ehtiyac var.

Mədəni, mənəvi və milli irsin qorunması da rəqəmsal uçurumun müasir dünyanın sakinlərinin həyatına gətirdiyi dürlü problemlərdən biridir. Bu gün informasiya mədəniyyəti formalaşır. Söhbətimin müqəddiməsində də, ərz etdiyim kimi, bu gün bir çox yazarlar öz əsərlərini kompüterdə yazır.

Bir çox bəstəkarlar öz musiqilərini rəqəmsal formatda bəstələyir. Xeyli rəssam incəsənət nümunələrini kompüterin köməyi ilə yaradır. Və rəqəmsal formatda yaradılan irs bu şəkildə də gələcək nəsillərə ötürülür. Belə olan halda, bir qrup insanlar, hətta bir qrup ölkələr bu imkandan məhrum olurlar. Bu isə, keçmişlə gələcək, yaşlı nəsillə gənc nəsillə, dünya xalqlarının mədəniyyətləri və adət-ənənələri arasında uçurum deməkdir.

Bu silsiləyə informasiya müharibələrini, kommunikasiya xətlərindən istifadə haqlarının coğrafi məsafədən asılı olaraq sürətlə artması səbəbindən, bu gün informasiya məhsullarının və xidmətlərinin qiymətlərinin müxtəlif coğrafi zonalar üzrə kəskin fərqlənməsi kimi məsələləri də əlavə edə bilərik.

Azərbaycanın bu rəqəmsal uçurumun geridə qalan deyil, inkişaf edən tərəfində qərar tutması, bu sahədə mühüm nailiyyətlərə çatmış ölkələr cərgəsində gələcəyə doğru addımlamasından ötrü Prezident İlham Əliyev ölkəmizdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafını əsas milli hədəflərimizdən biri kimi müəyyənləşdirib.

İndi İKT Azərbaycanda energetika sektorundan sonra ən dinamik inkişaf edən ikinci sahədir.

2003-cü il fevral ayının 17-də imzalanmış "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya" ölkəmizdə bu sahənin sürətli inkişafına güclü təkan idi.

Bunun davamı kimi, ardıcıl olaraq imzalanan mühüm dövlət sənədlərinin, müxtəlif ölkələrlə əməkdaşlıq mühitində görülən işlərin, qazanılan nailiyyətlərin hamısını əhatə etmək, əfsus ki, imkanlarım xaricindədir.

Həm də, nə gizlədim, bu sahənin peşəkarları qədər geniş bilgi sahibi olmadığımıdan diletant kimi də görünmək istəmirəm.

Yalnız bir fakta diqqət yönəldəcəyəm ki, 8 fevral 2013-cü il tarixində müstəqil Azərbaycan dövlətinin ilk peyki orbitə buraxılında, üzərində müstəqil dövlətimizin üç rəngli bayrağı, adı olan peyk sürətlə səmanın ənginliklərinə doğru şığıyanda dünyadakı bütün azərbaycanlılar kimi mən də həmin dəqiqələrdə müasir tariximizin ən önəmli hadisələrindən birinin baş verməsinin fərqi deydim.

* * *

İş elə gətirib ki, ömrümüzün böyük hissəsini informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının indiki qədər üstünlüyə malik olmadığı bir zamanda yaşamışıq.

Eyni dövrü paylaşan bütün nəsildəşlərim kimi, bundan sonra bizə bu texnologiyaların ancaq müəyyən bir hissəsi lazım ola bilər. Ona görə də yaşlı nəslin təmsilçiləri gənclərə nisbətən bu texnologiyalarla iş vərđişlərinə nisbətən az maraq göstərirlər.

Amma bizim övladlarımız üçün, gələcəyimiz üçün bunlar çox vacibdir.

ABŞ-ın keçmiş vitse-prezidentlərindən Albert Qor ötən əsrin 90-cı illərinin sonlarında təxminən belə demişdi: "İnterneti indidən qiymətləndirməyən ölkələr, zaman keçdikdən sonra onu indidən qiymətləndirən ölkələrin nökrinə çevriləcəklər".

Azərbaycan dövlətinin bu səmtə gördüyü işlər bizim zaman qarşısındakı üstünlüyümüzdür.

Rəqəmsal uçuruma yuvarlanmaq təhlükəsindən qurtuluşumuzdur.

Və gələcəyimizi belə bir təhlükədən qoruyan bir güc də, bir hamı da Heydər Əliyev Fondudur, Mehriban xanım Əliyevadır.

Mehriban xanımın irəli sürdüyü layihələrin bir qismi, məhz bu niyyəti əsas götürür. Azərbaycanda informasiya texnologiyalarının inkişafını, informasiyalı cəmiyyətin bərqərar olmasını nəzərdə tutur.

İllər əvvəl Fond "Azərbaycan" informasiya portalını istifadəyə verdi. Bu, həcminə və keyfiyyətinə görə bənzəri olmayan bir layihə idi. Çoxsaylı arxivlərdən, kitabxanalardan, dövlət müəssisələrindən toplanmış dəyərli materiallar, sənədli bilgiler bu portalda öz əksini tapdı. Azərbaycanın ən qədim tarixindən tutmuş bugünkü reallıqlarına qədər istədiyiniz məlumatları müxtəlif dillərdə hazırlanmış bu portalda tapa bilərsiniz.

Beləliklə, Azərbaycan informasiya müharibəsində daha bir üstünlük qazandı.

İrəliyə doğru daha bir addım atıldı.

* * *

Heydər Əliyev Fondunun inşa etdirdiyi yeni məktəblərdə də informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına böyük əhəmiyyət verilir. Məktəblərin hər biri müasir kompüter avadanlıqları ilə təchiz olunur. Fondun Gürcüstanda yaşayan soydaşlarımız üçün yaratdığı təhsil müəssisələrindən biri isə sırf bu sahədə ixtisaslaşıb.

Və «Kor və zəif görən uşaqlar üçün İKT-yə çıxışın təmin edilməsi» layihəsi...

Onlar Yer üzünün ən çox diqqətə, qayğıya ehtiyac duyan insanlarıdır.

Onlar ətraf aləmin saysız-hesabsız əlvanlıqları içində ancaq bu insanlara aid olan rəngsiz bir dünyanın sakinləridir. Dünya işığından məhrum halda yaşamaq asan deyil.

Onların hətta yuxuları belə adi adamların yuxularından fərqli olur. Özlərindən eşitdiyimiz qədər onlar yuxuda görüntüsüz səslər eşidirlər.

Bu insanlar həm də dünyanın ən iradəli sakinləridir. Dünya işığından məhrumkən, onlar öz ürəklərindəki bir parça işığa tapınıb yaşayırlar. Bəzən hansısa sahədə - musiqidəmi, elmdəmi, hətta ədəbiyyatda böyük ad qazanırlar.

Onlar həyatı ətrafdakı insanların gözləri ilə görürlər. Bu insanların gözlərinin işığı ətrafda onlara həyan olan insanların nəzərləridir. Amma bəzən yaxınlar belə nəzərlərini çəkir onlardan. Gözdən əlil insanların qayğılarına bəzən doğmalar belə qatlaşmaq istəmir.

Mehriban xanım ixtisasca göz həkimidir. Tibb Universitetinin tələbəsi ikən görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın tövsiyəsi ilə o da göz həkimi olmağa, ailə ənənələrini davam etdirib insanların gözlərinə nur bəxş etməyə qərar vermişdi.

Amma sən demə həyat Mehriban xanımı bu sahədə başqa bir missiyaya hazırlayırmış. O, gözdən əlil insanların üzərinə qanad sərəcəkmiş, öz nəcib əməllərini ölkəmizdə gözdən əlillik problemi yaşayan təxminən 40 minə yaxın insanın gözlərinin işığına çevirəcəkmiş.

2005-cı ilin dekabrında Heydər Əliyev Fondu BMT İnkişaf Proqramı ilə «Kor və zəif görən uşaqlar üçün İKT-yə çıxışın təmin edilməsi» layihəsi üzrə əməkdaşlıq sazişi imzaladı. Məqsəd Azərbaycandakı gözdən əlil insanların məşğulluğunun artırılması, onlara yardım göstərilməsi idi.

Xoş məqsəd addım-addım reallığa dönüştü. Həmin insanların informasiya kommunikasiya texnologiyalarına olan ehtiyacları müəyyənleşdi. Məxsusi proqramlar dilimizə tərcümə edildi. Bu insanlar üçün internetə çıxış imkanı yaradıldı. Tədris-təlim proqramları hazırlandı. Təhsil sahəsində yerli və xarici ekspertlərin təcrübəsindən istifadə etmək üçün model informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sinfi yaradıldı.

Kor və görmə qabiliyyəti zəif olan insanlar üçün kitabxana formalaşdırıldı. Təlim mərkəzində onların audio materiallar və Brayl şriftli kitablardan istifadə imkanları təmin olundu.

Bu layihənin icrası Bakının Nərimanov rayonundakı Kor və zəifgörən uşaqlar üçün respublika internat məktəbindən başlanmışdı. İndi Naxçıvanda, Gəncədə, Yevlaxda və Azərbaycanın digər şəhərlərində də belə mərkəzlər var.

Və zaman keçdikcə onların sayı durmadan artırılır...

Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan Gözdən Əlillər Cəmiyyətinə hədiyyə elədiyi avadanlıqlar da bu xoş niyyətin davamıdır və son dərəcə nəcib bir missiyaya xidmət göstərir.

Müəyyən fiziki əngəlləri olan insanlarla bağlı problemin ən gözəl yolu onları cəmiyyətə reabilitasiya etdirməkdir.

Etiraf edək, Şərq cəmiyyəti olaraq biz bu məsələdə əsrlər boyu çox yanlış davranmışıq. Fiziki əngəli olan insanlara ürəyimiz yanıb, yazığımız gəlib, onlara müəyyən maddi yardım göstərmək istəmişik. Və əsrlər boyu fiziki əngəl bu acını yaşayan insanlar üçün çatışmazlıq kompleksinə çevrilib. Onlara elə gəlib ki, ancaq başqalarının mərhəməti, yardımları hesabına yaşamaq iqtidarındadırlar.

Bəzənsə və elə indinin özündə də fiziki əngəl öz şikəstliyini sərgiləyib pul sədəqə dilənən bəziləri üçün qazanc vasitəsinə çevrilib.

Düşünürəm ki, bu yanlış aradan qaldırmağın ən düzgün yolu, bu məsələdə bizdən xeyli irəlində olan Qərb cəmiyyətləri sayaq fiziki əngəlli insanların cəmiyyətə reabilitasiyasına nail olmaqdır.

Onlara da cəmiyyətin bərabər hüquqlu vətəndaşı kimi yanaşmaqdır.

Bu insanlara ağrıyıb-acıyıb keçməməkdir, yazıqlanmamaqdır.

Onlara iş tapmaqda kömək göstərməkdir. İşləyib həyatlarını təmin etmələrinə, başqalarından maddi baxımdan asılı olmamalarına, özlərini cəmiyyətin bərabər hüquqlu üzvü kimi görmələrinə dəstək verməkdir.

İnformasiya texnologiyalarının həyatın bütün sahələrinə sirayət etdiyi günlərimizdə bu problemlərin həlli heç vaxt indiki qədər asan olmayıb.

Hazırda informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının əksər fəaliyyət sahələrində geniş tətbiqi bu sahədə imkanları xeyli artırır. Yəni, əlilliyi olan hər bir şəxs bu texnologiyaları mükəmməl mənimsəməklə iş həyatında böyük uğurlar qazana bilər.

Hətta tam sağlam insanlara belə örnək olar...

Heydər Əliyev Fondunun məhdud fiziki imkanlı şəxslər üçün həyata keçirdiyi layihələrin də əsas məqsədi elə budur.

Könül comərdliyi

...Ağlım kəsəndən millətçiliyi mənfi məzmunlu söz kimi qavramışam.

Görünür, bu, sovet təhsilinin millətçiliyə qarşı apardığı tərbiyənin təsiri idi. Ötən əsrin 30-cu illərində repressiyalara məruz qalanlara qarşı irəli sürülən ittihamlardan biri də elə millətçilik ittihamı olmuşdu.

Ömür keçdikcə bu cür məsələlərə adamın münasibəti dəqiqləşir. Belə suallara cavab tapmaq üçün həyat bəsinət gözlərini açır.

Sovet məktəbində millətçiliyə mənfi münasibətlə tərbiyələndiyim illərin üzərinə çox illər gəlib. Amma indi də soruşan olsa, millətçiliyə münasibətimin dəyişmədiyini deyə bilərəm.

Millətçilik kəlməsi bu gün də mənim üçün müsbət məzmununda köklənməyib. Çünki birinin millətçiliyi fonunda bir başqasının öz milli mənsubiyyətinə görə sorğulandığını, təzyiqlərə məruz qaldığını, insanların göz yaşlarını görürəm.

Dünyaya hansı xalqın təmsilçisi kimi gəlməyi insan özü müəyyən etmir. Bu, əvvəlcədən müəyyən edilmiş taledir. Ona görə də bir insan öz milliyyətinə görə sorğulanmaz.

Milli mənsubiyyəti səbəbindən qapı ardında qoyulmaz...

Bu mövzuda oxuduqlarıma görə, millətçiliyin etnik, siyasi və vətəndaş millətçiliyi qolları arasında müəyyən fərqlər var. Etnik millətçilik xalqların inkişafının, demək olar ki, ibtidai dövrünə xasdır. Bu, özündə primitiv düşüncədən irəli gələn bir çox təhlükələri, etnik münaqişələri, qanlı qırğınları, soyqırım aktlarını ehtiva edir.

Siyasi millətçilik də ölkədaxili münaqişələr, hərc-mərclik, ölkənin əvvəl-axır hansısa dövlətlərdən asılı vəziyyətə düşməsi ilə xarakterikdir. Amma əgər vətəndaş həmrəyliyi bir dəyərə çevirərək, bunun üzərində vətəndaş millətçiliyini bərqərar etmək mümkün olsa, bu, dövlətin inkişafı, əldə etdiyi müstəqilliyi daim qoruyub saxlaması üçün ən möhkəm əsas olacaq.

Son illər bu mövzuda aparılan müzakirələrdə çox tez-tez eşitdiyimiz bir termin də var: multikulturalizm.

Terminin məzmununu açmaq üçün ensiklopediyalara üz tuturam. Multikulturalizm — eyni bir ölkədə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin mədəniyyət hüquqlarını tanıyan humanist dünyagörüşüdür, ona uyğun aparılan siyasətdir.

O, ayrıca götürülmüş ölkədə və bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə və məzhəblərə mənsub insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmonizasiyasına, azsaylı xalqların, dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəlib.

Multikulturalizmi humanist və demokratik nəzəriyyə də adlandırıla bilər, ideologiya da...

Bütün hallarda multikulturalizm tolerantlığın təcəssümüdür. O da olmadan humanizm, yüksək fərdi və beynəlxalq münasibətlər mədəniyyəti, insanlar arasında qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı zənginləşmə, dostluq və əməkdaşlıq mümkün ola bilməz.

2011-ci ildə Bakıda keçirilmiş Beynəlxalq Humanitar Forumun açılışında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev belə demişdi:

- Multikulturalizmin alternativini özünü təcrid edir. Mən inanmıram ki, iyirmi birinci əsrdə, qloballaşan dünyada hər hansı bir siyasi qüvvə özünü təcrid siyasətini aparmağa cəhd etsin. Bu yol heç bir yerə aparmır. Multikulturalizmin dəyərləri, əsasları möhkəmləndirilməlidir. Multikulturalizm başqa xalqın nümayəndəsinə hörmət, başqa dinə hörmətdir. Öz dininə hörmət başqa dinə hörmətdən başlayır. Multikulturalizm ayrı-seçkiliyə yol vermir, əksinə bütün xalqları birləşdirir. Eyni zamanda, hər bir ölkənin öz qaydaları, öz ənənələri vardır. Hər bir insan - həm ölkənin vətəndaşı, həm ölkəyə gələn qonaq, əlbəttə ki, o qaydalara, o ənənələrə hörmətlə yanaşmalıdır. Mən əminəm ki, bu amillərin sintezi nəticəsində bu gün müxtəlif dairələrdə multikulturalizmlə bağlı səslənən bədbin fikirlər aradan götürüləcəkdir.

Multikulturalizm mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunun zəruri alətidir. Digər mədəniyyətlərin mahiyyətini, xüsusiyyətlərini, tarixini və nailiyyətlərini öyrənmədən, onlara qarşı tolerant münasibət, onların nümayəndələrinə hörmət mümkün deyil, qarşılıqlı anlaşma, mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunu qurmaq mümkün deyil.

Multikulturalizm elə bir siyasətdir ki, o, mədəni plüralizmi qəbul edir. Onun inkişafına şərait yaradır. Ölkə əhalisinin etnik irqi və dini müxtəlifliyindən asılı olmayaraq, onların hamısının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşır. Multikultural cəmiyyətdə hər bir vətəndaş öz mədəniyyətini, dilini, ənənəsini, etnik və dini dəyərlərini inkişaf etdirmək, ana dilində məktəb açmaq, qəzet və jurnal dərc etdirmək sahələrində bərabər hüquqlara malik olur.

Belə bir mühitdə cəmlər assimilyasiyaya deyil, inteqrasiyaya üz tutur. Sivilizasiyalar arasında dialoq güclənir. Ayrı-seçkiliyin qarşısı alınır, fərqli mədəniyyətləri təmsil edən xalqların sülh şəraitində birgəyaşayışı təmin olunur. Bu baxımdan, müasir anlamda multikulturalizm hər hansı ölkədə mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirində müəyyən müsbət nəticələrin əldə olunmasına yönəlmiş demokratik dövlət strategiyasıdır.

Multikulturalizm hamı tərəfindən tanınan, müxtəlif mədəniyyətlərə tolerant münasibətə əsaslanan dinc, yanaşı yaşama prinsipidir. Müxtəlif xalqların, millətlərin, dinlərin xüsusiyyətlərinə tolerant münasibətin azərbaycanlıların mentalitetinə xas bir dəyər olduğunu nəzərə alsaq, fərqli baxışlara, adətlərə, vərdişlərə dözümlülük mövqeyini özündə ehtiva edən multikulturalizmin Azərbaycan üçün xüsusi əhəmiyyətini dərk etmək çətin deyildir.

Azərbaycan Prezidentinin çıxışından gətirdiyimiz iqtibasda bəziləri tərəfindən multikulturalizmlə bağlı bədbin fikirlərin səsləndirilməsinə toxunan bir məqam da var.

Bəli, həqiqətən multikulturalizmin perspektivləri barədə düşüncələr birmənalı deyil.

Avropa və bəzi qərb dövlətləri multikulturalizmi idarə etməyin kifayət qədər mürəkkəb kulturoloji vəzifə olmasını əsas gətirərək ondan imtina yolu tutmaqdadırlar. Bəzi xalqların nümayəndələri isə bu və ya digər dövlətlərin milli mədəniyyətinə nə assimilyasiya, nə inteqrasiya olunmaq arzusundadırlar.

Bu tərəddüdlərin, qəliz sualların aradan qalxmasından ötrü bütün dünyada “Homo sapiens” tipli insandan “Homo culturalies” tipli insana keçid beynəlxalq proqramının bütün dünyada işlənilib hazırlanmasına, tətbiqinə böyük zərurət yaranıb. Azərbaycan isə multikulturalizm ənənəvi siyasətinin çox yaxşı modeli kimi bütün dünyada böyük maraq doğurur.

Dünyanın çoxmillətli dövlətlərindən olan Azərbaycan dövləti hər bir azərbaycanlının vətənidir.

Azərbaycan Respublikasında kompakt şəkildə müxtəlif etnosların nümayəndələri yaşayır. Və onların hər biri öz maddi və mənəvi mədəniyyətini, dilini, tarixi yaddaşını, mentalitetini, etnik özünüdərk etmə və etnopsixologiyasını qoruyub saxlayan unikal xüsusiyyətlərin daşıyıcılarıdır.

Ölkəmizdə müxtəlif dinlərə, millətlərə, etnik azlıqlara məxsus xalqlar sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayırlar. Dövlət onlara öz adət-ənənələrini, dillərini qoruyub saxlamaq üçün bütün şəraiti yaradıb. Etnik azlıqlara tam bərabər mədəni hüquqlar, ölkənin mədəni irsindən istifadə hüququ verilib.

Etnik azlıqların kompakt yaşadığı yerlərdə ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərində doğma dil tədris olunur. Müvafiq dillərdə tədris proqramları və dərs vəsaitləri, folklor və şeir məcmuələri, bədii ədəbiyyat nəşr olunur.

Qəzet və jurnallar çıxır, dövlət milli teatrları və bədii özfəaliyyət kollektivləri fəaliyyət göstərir. Bütün bunları qeyd etməkdə məqsədim onu göstərməkdir ki, respublikada müxtəlif etnik qrupların mövcudluğu üçün bütün mümkün şərait yaradılıb.

Bizim ölkəmizdə mədəni müxtəliflik etnik azıqların sadəcə cəmlənməsi kimi başa düşülmür, Azərbaycan ümummilli həmrəyliyin inkişafı üçün əlverişli mühitdir. Başqa sözlə, etnik, dini və digər mənsubiyyətindən asılı olmayaraq ərazisində məskunlaşan hər bir vətəndaş Azərbaycanın sərvətidir.

Və Azərbaycan bu xoş təcrübəsi ilə multikulturalizm ideyasına sahib çıxır...

Bu bəşəri düşüncəyə yeni həyat verir...

Bakıda keçirilən *Beynəlxalq Humanitar Forum*larla müxtəlif ölkələrin dövlət siyasətində multikulturalizmin mövqe və imkanlarının bir daha təhlilini təşviq edir və bu təşəbbüslər böyük uğur qazanır.

Bütün bu nailiyyətlərin əldə olunmasında, bəşəriyyət üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bu cür təşəbbüslərin irəli sürülməsi və uğurla reallaşmasında, heç şübhəsiz ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevlə yanaşı, Mehriban xanım Əliyevanın da müstəsna xidmətləri var.

Bu məqama xarici mətbuat da xüsusi diqqət yetirir.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının nüfuzlu “Washington Times” qəzetinin Mehriban xanım Əliyeva haqqında dərc edilmiş məqalədə yazılır: “Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyeva müsəlman dünyası qadınları üçün ən yaxşı nümunədir!”

* * *

Multikulturalizm tolerantlıqla da sıx əlaqəlidir. Tolerant cəmiyyətdə multikulturalizm mədəniyyətlərin qarşılıqlı surətdə zənginləşməsinə xidmət edir. Xalqları birləşdirən mədəniyyətin formalaşmasına təkan verir. Bu da insanların gələcək mədəni birliyi məqsədilə bir mədəniyyətin digər mədəniyyətə inteqrasiya prosesini sürətləndirir.

İnsanın hüquqları və insanın vicdanı. Bunların hər ikisi özlüyündə ali dəyərlərdir.

Tolerantlıq isə bunların hər ikisini öz məzmununda bir araya gətirir.

Tolerantlıq mədəniyyətin birinci imtahanıdır. O, insan azadlıqları və hüquqlarının təsdiqi, plüralizm və demokratiya əsasında formalaşır. Onun üçün həm də irqçilik, ksenofobiya, dini dözümsüzlük, terror və ekstremizmin qəbul edilməməsi xarakterikdir.

Tolerantlıq ideyası müasir dünyamızda ortaya çıxan yenilik deyil. Bu ideya xüsusunda ilk fikirlər XVI- XVII əsrlərdə Avropada ortaya çıxıb. 1648–ci ildə imzalanmış Vestfal sülhü dini dözümlülükə bağlı ilk sənəddir. Ancaq Vestfal sülhünün ardınca gələn 30-illik müharibə və bu müharibə zamanı göstərilən dini dözümsüzlük həmin dövr üçün dözümlülüyn yetişmədiyini sübut etdi.

Bu gün isə tolerantlıq bütün cəmiyyətlərdə yüksək qiymətləndirilir.

İrfan dünyamızın parlaq günəşlərindən olan Yunus Əmrə bir zamanlar yazırdı ki, “İnsanlar din, məzhəb, irq, millət, rəng, mövqe və sinif fərqi qoymadan sevilməyə layiqdirlər. Madam ki, insanlar ruh yönü ilə Allahdan gəlməkdədirlər, elə isə insanlar heç bir şəkildə bir-birlərindən bu mənada ayrılmazlar”.

Türk şairlərindən Fazil Əhməd Aykaçın da bu xüsusda maraqlı bir sözü var ki, “Tolerantlıq könül comərdliyidir, fədakarlıq isə comərdliyin özü”.

Azərbaycanda dinlərarası dialoq və tolerantlığın dünyanın bir çox polietnik regionları üçün nümunə olası xüsusi modeli qurulub. Dövlət-din münasibətlərinin müasir Azərbaycan modeli çərçivəsində, bütün dinlər qanun qarşısında bərabər status alıb. Ölkə vətəndaşlarının böyük əksəriyyətini təşkil edən müsəlmanların hüquqlarını təmin etməklə yanaşı, dövlət respublika ərazisində yayılan bütün ənənəvi dinlərə qayğı göstərir.

Bu gün bütün dünyanın böyük din xadimləri də özünü artıq tolerantlığın ideoloji mərkəzi və praktik təcəssümü kimi təsdiq etmiş olan Bakıda toplaşır və dinlərin dialoqu çərçivəsində və bununla həm də sivilizasiyaların qarşılıqlı anlaşması istiqamətində səmərəli iş aparırlar.

Bu gün Azərbaycan təkcə Şərqdən Qərbə və Qərbdən Şərqə gedən yolların baş keçidi deyil. Həm də siyasi və iqtisadi maraqların, dinlərin, mədəniyyətlərin, sivilizasiyaların qovuşduğu məkandır. Qarşılıqlı tamamlanma və vəhdət rəmzidir.

* * *

Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi layihələrdən biri belə adlanır: “Tolerantlığın ünvanı - Azərbaycan”...

Layihə çərçivəsində Bakıdakı Pravoslav kilsəsində təmir-bərpa işləri aparılıb.

“Or-Avner” Beynəlxalq Fondu ilə birgə Bakıda yaşayan yəhudi uşaqları üçün 600 yerlik təhsil mərkəzi inşa edilib.

Binə qəsəbəsindəki Möhsün Səlim məscidi, Gəncə şəhərindəki Həzrəti Zeynəb məscidi, Buzovna qəsəbəsindəki Cümə məscidi yenidən qurulub.

2008-ci ildə Heydər Əliyev Fondu və Roma Katolik dini icması arasında anlaşma memorandumu imzalanıb və bu memorandum çərçivəsində yetərincə işlər görülüb.

Sovet dövründə uçurulub dağıdılmış, diqqətdən kənarda qalmış müqəddəs məkanların - məscidlərin, kilsələrin, sinaqoqların yenidən bərpası, abadlaşdırılması ulu öndər Heydər Əliyevin formalaşdırdığı xoş ənənələrin davamıdır həm də...

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev öz çıxışlarından birində belə deyirdi: *“Heydər Əliyev Fondu sübut etdi ki, əgər istək olarsa, əgər iradə olarsa və əgər xoş niyyət olarsa, istənilən sahədə istənilən məsələ həll oluna bilər. Bu fondun çoxşaxəli fəaliyyətini əgər bir sözlə xarakterizə etmək mümkündürsə, mən “Xoş niyyət” deyərdim. Çünki bütün sahələrdə biz bunu görürük”*.

Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə Azərbaycanda multikulturalizm, tolerantlıq ideyası müstəvisində aparılan müzakirələr, fikir paylaşımları da xoş niyyətə, bu istiqamətdə ortaya çıxan sualların aydınlaşdırılmasına, bəşəriyyət üçün daha nizamlı, sabit, qarşılıqlı hörmət ruhunun hakim olduğu dünyanın yaradılması amalına xidmət göstərir.

Onuncu fəsil

AZƏRBAYCAN ADINA

*İnsanın ləyaqəti onun vətənpərvərliyinin gücü ilə ölçülür.
N. Q. Çernişevski*

Tarixi vətəndən

...Biri bizdən “haralısan?” deyə soruşanda, bəzən bu suala birmənalı cavabımız olmur. Ovqatımızdan, o sualın ünvanlandığı vəziyyətdən asılı olaraq sualının pisimizə gəldiyi də olur, doğulub boya-başa çatdığımız regionun adını həvəslə nişan verib bununla söhbətimizə bal qatdığımız da...

Amma, elə, ya belə, başqaları ilə ilk ünsiyyət anında bir-birimizə ən çox verdiyimiz suallardan biri də elə “haralısan?” sualıdır və bu təkəcə Azərbaycanda yox, dünyanın bütün ölkələrində belədir.

Dünyanın hər yerində insanlar bir-birindən haralı olduqlarını soruşur. Məncə, bu sual bir çoxlarının xəyal etdiyi kimi yerlipərəstlik, konkret vəziyyətlərdə konkret coğrafi ərazilərdən olanlar üçün müəyyən güzəştlərin, imtiyazların tanınması anlamına gəlmir.

“Haralısan?” sualına cavabında insan özünü dünyanın daha mənalı subyekti kimi təqdim edir, mənsub olduğu coğrafi məkanın sosiomədəni mühitinin, adət-ənənələrinin təmsilçisi sifətində qəbul olunur.

Ortaq tanışlar üzə çıxır bu sualın cavabında, ortaq xatirələr mürgüdən oyanır, ümumi dəyərlər insanları bir addım daha yaxınlaşdırır...

Harada, nə zaman dünyaya gəlməsindən asılı olmayaraq insanın həyatı onun doğulduğu məkandan başlanır. Zaman keçdikcə bu çevrə evdən, küçədən, kənddən, şəhərdən ölkəyə, sonunda isə bütün dünyaya doğru genişlənir.

Əgər min illərdir ki, insanlar bəlli bir coğrafiyada, konkret etnosun bir üzvü və həmin etnosun antroponimik cizgilərinin daşıyıcıları kimi doğulurlarsa, deməli, o coğrafiyanın, o etnosun adı da insanın bir ömür boyu daşımali olduğu alın yazısıdır, taleyidir.

Bu alın yazısını ibtidai düşüncədən, primitiv yerlipərəstlikdən daha yüksək mənziləyə - vətən, bəşəriyyət düşüncəsinə qaldırmağı bacaranlar bununla insanın “yer üzünün əşrəfi” statusunu da qorumuş olurlar.

* * *

...Bu dünyada ən böyük dərd vətənsizlik dəridir. İnsanın günü çox yerdə xoş keçə bilər. İnsan gününün xoş keçdiyi çox yeri özünə vətən sana bilər.

Amma əgər harada yaşamasından asılı olmayaraq insan dar məqamda üz tutacağı, həyatını istənilən an yenidən başlaya biləcəyi, ömrünün son dəqiqələrində övladlarını əmanət edə biləcəyi bir evi, ocağı, yurdu, vətəni qəlbinin bir hissəsi ilə hiss edə bilmirsə, onun gününün xoş keçdiyi qərib ellərdəki xoşbəxtliyi həmişə natamam qalacaq.

Belədə insan özünü həmişə yad süfrənin qırağındakı kimi hiss edəcək və bu, ona mənəvi əzab verəcək.

* * *

Dünyada elə bir xalq yoxdur ki, o xalqa aid olan bütün insanlar həmişə eyni bir yerdə yaşasınlar. Min illərdir ki, fərdlər, ailələr, nəsillər, hətta bütövlükdə xalqlar bir yerdən başqa yerə köçür. Köçərkən əzəl yurdun daşını, torpağını, suyunu, ağacını özü ilə daşıya bilməsə də, bu torpaqlarda formalaşmış mənəvi dünyanı özü ilə aparır.

O dünyanı şifahi xalq ədəbiyyatında, adət-ənənələrində, nəğmələrində, geyim tərzində, mətbəxində yaşatmağa çalışır.

Vaxtilə, alman Qrim qardaşlarının “Andersen nağılları” ilə qədim hind abidəsi “Kəlilə və Dimnə” arasında paralellər aparan alimlər bu nağıllar arasındakı oxşarlıqlardan, xalqların bir yerdən başqa yerə doğru hərəkətinin onların xalq yaradıcılığında bu qədər canlı tərzdə ifadəsindən heyrətə gəlmişdilər.

Belə yerdəyişmələr, xalqların belə təmasları, yəqin ki, hələ min illər sonra da, bəlkə, indikindən də güclü şəkildə davam edəcək. Bu isə o deməkdir ki, diaspor və lobbiterminləri növbəti minilliklər ərzində də dünyanın ünsiyyət dillərində öz funksionallığını itirməyəcək.

Diaspor - öz tarixi-etnik torpaqlarından kənardə yaşayan, öz etnik kimliyini qoruyub saxlayan cəmiyyətdir. Yunan dilindən tərcümədə “səpmək”, “paylamaq” mənasını verən bu sözə qədim mənbələrdən ilk dəfə Yəhudi Bibliyasının yunan tərcüməsində rast gəlirik. Orada bu söz “Yəhudilərin yadellilər arasında səpələnməsi” mənasında işlənir.

Müasir anlamda diaspora – milli məişətə, adət-ənənələrə, mədəniyyətə və dilə, milli şüura malik olan, onu qoruyan, inkişaf və təbliğ edən etnik cəmiyyət kimi qəbul olunur.

Bəzən diaspora ilə lobbini qarışdırırlar. Amma bu iki söz arasındakı mənə fərqi kimi, onların aid olduğu istiqamətlər də ayrı-ayrıdır.

Diaspor xüsusi maraqları olan bir qrup kimi yaşadığı ölkənin siyasi proseslərində iştirak edir. Öz maraqlarını təmin etməkdən ötrü təzyiqli vasitəsi kimi lobbizmdən istifadə edir.

Deyirlər, lobbicilik fəaliyyətinin mahiyyətini anlamaqdan ötrü, mütləq birinci “lobbi” sözünün mənasını bilməlisən. Ona görə mən də sözün mənasına qısaca toxunum.

İngilis dilindən tərcümədə bu söz “dəhliz, vestibül, holl, üstüörtülü gəzinti meydançası, səhnəarxası” deməkdir. Lobbi sözü XVI əsrdə İngiltərə monastrlarında “gözətçi meydançası” kimi də işlənərdi. Başqa bir mənasında isə lobbicilik konsepti - təşkilatlanmış maraqların dövlət orqanlarına və ayrı-ayrı rəsmi şəxslərə məqsədyönlü təsirini ifadə edir.

* * *

Azərbaycan kimi yenidən müstəqillik qazanmış, Dağlıq Qarabağ qədər böyük problemi olan, təcavüzkar qonşusu ilə müharibə şəraitində yaşayan ölkənin həm güclü diaspora, həm də təsirli lobbicilik fəaliyyətinə böyük ehtiyacı var.

Etiraf edək ki, biz uzun illər ərzində bu məsələdə ermənilərə uduzmuşduq.

İşğalçı ölkənin başımıza gətirdiklərində bütün dünyaya səpələnmiş erməni lobbisinin rolu, dəstəyi müstəsna olub.

Amma indi Azərbaycan dövləti bu sahədə də məqsədyönlü siyasət aparır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin irəli sürdüyü Azərbaycançılıq ideologiyası dünyanın harasında yaşamasından asılı olmayaraq qəlbi tarixi vətənlə döyünən hər bir azərbaycanlıyı milli dəyərlərimiz ətrafında bir araya gətirir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi dövründə də bu istiqamətdə qazandıığımız nailiyyətlər çox olub.

Bu yöndə görülmüş işlərin hamısını bir-bir sadalayıb əsas mətləbdən uzaqlaşmaq istəməzdim. Sadəcə bir məqamı diqqətə çatdırmağa gərək var ki, diaspor, lobbicilik fəaliyyəti dövlətdən daha çox o dövlətə bağlı insanların vətəndaşlıq məsuliyyətinə, vətən sevgisinə söykənir. Bu məsuliyyət, bu sevgi nə qədər yüksək olarsa, fərd olaraq hər bir insan öz imkanlarını, nüfuzunu, enerjisini bu işə nə qədər çox sərf edərsə, nəticə də bir o qədər böyük alınar.

Açıq danışaq, indi dünyada heç bir xalqa, heç bir ölkənin təmsilçilərinə o ölkənin qədim tarixinə, zəngin mədəniyyətinə, ləziz mətbəxinə görə hörmət qoymurlar. Hansısa xalqın, ölkənin sözünü bunlara görə eşitmirlər, haqlı mövqeyini buna görə müdafiə etmirlər.

Bundan ötrü gərək hansısa əməllərinlə, niyyətlərinlə kimlərsə maraqlarını təmin edə biləsən, kimlərsə sənəin müdafiəçilərin qismində həvəsləndiməyi bacarasan, dünyaya çoxları üçün cəlbedici görünən layihələrlə çıxıb biləsən.

Onda dünya sözlərinə daha diqqətlə qulaq verəcək.

Onda sözün daha hündürdən eşidiləcək.

Məhz o zaman mövqeyini müdafiə edənlərin, sənə qəhmər çıxanların sırasının daha geniş olduğunu görəcəksən.

* * *

Heydər Əliyev Fondu öz fəaliyyətinin bəlli bir istiqamətini bütün dünyada Azərbaycanın sözünü deyənlərin, ölkəmizin dostlarının sayının getdikcə artırılmasına yönəldib.

Fond dünyanın aparıcı beynəlxalq təşkilatları ilə əməkdaşlıq əlaqələrini ildən-ildə genişləndirir. BMT-nin İnkişaf Proqramı, Əhali Fondu, YUNESKO, İSESKO, ABŞ-ın «Vital Voice» qeyri-hökumət humanitar təşkilatı, «Save the children» təşkilatı və digər nüfuzlu qurumlarla birgə layihələr reallaşdırır.

YUNİSEF, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı kimi qurumlarla görülmüş işlərin də xoş sədası eşidilir.

ABŞ, Rusiya, Rumıniya, Türkiyə...

Bunlar, bu kitabın yazıldığı anlarda Heydər Əliyev Fondunun nümayəndəliklərinin fəaliyyət göstərdiyi ölkələrdir.

Bu ölkələrin hər birində Fond sosial-humanitar layihələr həyata keçirir, Azərbaycan adına görülmüş işlərlə Azərbaycanı tanıdır, o ölkələrin cəmiyyətlərində Azərbaycana rəğbət oyadır.

Fond ilk nümayəndəliyini Rusiyada açıb. Bu barədə bizim az sonra daha geniş söhbət açmaq imkanımız olacaq.

Rumıniyadakı nümayəndəliyin açılışı isə 2007-ci ilin sentyabrında Azərbaycan və Rumıniya prezidentlərinin iştirakı ilə keçirilib. Heydər Əliyev Fondu Rumıniyanın müxtəlif şəhərlərindəki ahıllar evlərinə, uşaq evlərinə, yoxsul və kimsəsizlərə sosial yardımlarını günü bu gün də davam etdirir.

2008-ci ilin iyulunda Rumıniyanın Suçeava bölgəsində ağır daşqın baş vermişdi. Yüzlərlə ailə təbii fəlakətdən ciddi ziyan çəkmişdi. Heydər Əliyev Fondunun Rumıniyadakı nümayəndəliyi və Azərbaycan Respublikasının bu ölkədəki səfirliyinin əməkdaşları onda daşqın bölgəsinə səfər edərək yerli əhaliyə ərzaq, geyim və dərman preparatları ilə yardım göstərdilər.

Bu nəcib təşəbbüs, bu xeyirxah əməl rumın xalqı tərəfindən alqışlandı. Uzaq eldə, Azərbaycanın başını uca elədi.

Fond Rumıniyanın Mədəniyyət Nazirliyi, bu ölkədəki müxtəlif universitetlər, beynəlxalq təşkilatların Rumıniyadakı nümayəndəlikləri, klinikalar, fondlarla da fəal əməkdaşlıq edir.

Heydər Əliyev Fondunun ABŞ-dakı nümayəndəliyi isə 2008-ci ilin avqustunda fəaliyyətə başlayıb. Elə həmin il Kanadanın Niaqara-on-de-Leyk şəhərində keçirilən Niaqara Beynəlxalq Kamera Musiqisi Festivalı çərçivəsində nümayəndəliyin dəstəyi ilə Azərbaycan muğamına həsr edilmiş təqdimat və konsert keçirilib.

Bir neçə il əvvəl yaradılmış Türkiyə nümayəndəliyi də ötən müddət ərzində həyata keçirdiyi müxtəlif layihələrlə qardaş ölkədə böyük nüfuz qazanıb.

Fondun reallaşdırdığı layihələrin mühüm bir qismi də Gürcüstanda yaşayan soydaşlarımızın həyat və məişətini, gündəlik güzəranını əhatə edir. Bəllidir ki, bizim Gürcüstanda 600 mindən artıq soydaşımız var və mehriban münasibətlərdə olduğumuz qonşu ölkənin konstitusiyasına, qanunlarına hörmətlə yanaşaraq həm də o ölkədə yaşayan azərbaycanlılara mənən sahib çıxmaq, onların problemlərinin həllinə kömək göstərmək tarixi vətənin - Azərbaycanın borcudur.

Bu, kifayət qədər incə məqamdır. Gürcüstandakı azərbaycanlılarla bağlı irəli sürülən fikirlərdə, olub ki, ucuz populizmə də rast gəlmişik, iki dövlət arasındakı münasibətləri korlamaq meyllərinə də, mövcud problemlərin həllinə köməkdənsə, bu mövzuda siyasi dividend qazanmaq niyyətlərinə də...

Halbuki Gürcüstanda yaşayan soydaşlarımızın məsələsi sadədən sadədir...

Onlar yaşadıkları cəmiyyətə fəal şəkildə inteqrasiya olunmalıdırlar.

Ölkənin ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak etməlidirlər. Dövlət dilinə mükəmməl yiyələnməyə, yaxşı təhsil almağa, cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində karyera irəliləyişlərinə nail olmağa çalışmalıdırlar.

Təbii ki, bütün bu məsələlərdə Azərbaycan dövlətinin də bir əli bu insanların üzərində olmalıdır.

Heydər Əliyev Fondu bu məsələdə də meyar yaradır.

Heç bir siyasi yozuma imkan tanımadan gürcüstanlı soydaşlarımızın durumunu daim diqqətdə saxlayır, burada təhsilin inkişafına, milli adət-ənənələrimizin qorunub saxlanmasına dəstək olur. Burada məktəblərin yenidən qurulmasında Heydər Əliyev Fondunun rolu böyükdür. Mehriban xanım Əliyeva "Təhsilə dəstək" layihəsi çərçivəsində Gürcüstanın azərbaycanlılar yaşayan bölgələrində təhsilin, məktəb infrastrukturunun inkişafı üçün böyük işlər görür, nəcib əməllərə imza atır.

Gürcüstan azərbaycanlılarının sıx yaşadıkları rayonların əhalisinə xeyir-şər avadanlıqlarının bağışlanması, bu ərazilərdəki tarixi abidələrin bərpaı, xalçaçılıq sənətinin dirçəlişinə dəstək, gürcü dilini yaxşı bilməyən soydaşlarımız üçün dil kurslarının, kompüter kurslarının açılması da Mehriban xanım Əliyevanın doğma Borçalımızdakı əməllərinin xoş sorağıdır.

Leyla örnəyi

Heydər Əliyev Fondunun Rusiya nümayəndəliyi üzərində xüsusi dayanmaq istədim - ona görə ki, bu nümayəndəliyə rəhbərlik edən şəxs Mehriban xanım Əliyevanın doğma övladıdır - Azərbaycanın gənc liderlərindən olan Leyla xanım Əliyeva.

Sverdlovsk vilayətində çıxan "Oblastnaya qazeta"nın müxbiri Lidiya Sabaninanın bir neçə il əvvəl qəzetdə dərc etdirdiyi məqalə belə adlanırdı: "Marina üçün halici"...

Onda Azərbaycanın Yekaterinburqdakı baş konsulluğunun nümayəndələri Yeni il ərəfəsində 11 yaşlı Marina Marçenkoya Heydər Əliyev Fondunun Rusiyadakı nümayəndəliyinin rəhbəri Leyla Əliyevanın adından hədiyyə olaraq halici - Şərq rəqsləri ifa etmək üçün libas bağışlamışdılar.

Məqalədə deyilirdi ki, Leyla Əliyeva Sverdlovsk vilayətində səfərdə olarkən 1 nömrəli vilayət uşaq klinik xəstəxanasının onkohemotoloji mərkəzinə baş çəkmiş və balaca Marina ilə orada tanış olmuşdur. Qəzet yazırdı: "Qızıcığaz mavi rəngli qəşəng halicini görəndə çox sevindi - bu Şərq libasını bəzəyən çoxsaylı detalları diqqətlə nəzərdən keçirdi, hətta onu əyninə geyib şərq rəqsinə xas bir-iki hərəkət nümayiş etdirdi".

Məqalədə daha sonra Marinanın anası Tatyana Petrovnanın sözləri verilirdi. Leyla Əliyeva ilə görüşün onlar üçün gözlənilməz, lakin çox xoş və mühüm hadisə olduğunu vurğulayan Tatyana Petrovna demişdir: "Onun bizə səmimi diqqətini, qayğısını və dəstəyini hiss etdik".

Gəncliyində faşizmə qarşı eyni səngərdə döyüşmüş, bir-birini od-alovdan qorumuş, soyuq qış gecələrində kürək-kürəyə qızınıb dava bitəndən sonra gözəl bir dünyanın qurulacağı xəyalını qurmuş, indi isə həmin gözəl dünyanın ahıl sakinləri kimi ömürlərinin ixtiyar çağlarını yaşayan insanların görüşüb ötənlərin xatirələrini vərəqləmələrinə imkan yaratmaqdan, necə deyərlər canı-cana yetirməkdən savab nə ola bilər?!

Bir müddət əvvəl Heydər Əliyev Fondunun Rusiya nümayəndəliyinin belə bir görüşü təşkil etdiyini oxudum. Leyla xanım Əliyeva bununla o insanların ömrünə ömür qatdı, Rusiyadakı "Şöhrət" muzeyinə bağışladığı hədiyyələrlə bu muzeyi Azərbaycanın adı ilə zənginləşdirdi.

Heydər Əliyev Fondu nümayəndəliklərinin olduğu ölkələrin müxtəlif regionlarındakı əlil və valideyn himayəsindən məhrum körpələri də diqqətdən kənar qoymur. Onların sınıq könüllərini ovutmaq üçün müxtəlif tədbirlər, mərasimlər düşündür, onlarla görüşlər keçirilir.

Onun fəaliyyətində təhsil və gənclərlə iş xüsusi diqqəti çəkir.

Leyla xanımın təşəbbüsü və fəal dəstəyi ilə indiyə qədər Rusiyanın bir sıra yüksək reytingli ali məktəblərində Azərbaycan klubları açılıb, Azərbaycanla bağlı tədbirlər keçirilib.

* * *

Heydər Əliyev Fondunun Rusiya nümayəndəliyinin fəaliyyətinin genişləndirilməsindən ötrü Leyla xanım Rusiyanın müxtəlif vilayətlərinə səfər edir. Burada yaşayan və təhsil alan azərbaycanlı gənclərin problemləri ilə maraqlanır. Bu problemlərin həlli üçün tədbirlər görür, yerli təşkilatlarla əməkdaşlığı qaydaya salır.

Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə Moskvada ölkəmizin zəngin və qədim mədəniyyətini, ənənələrini və müasir nailiyyətlərini tərənnüm edən "Baku" jurnalının nəşrə başlaması da Fondun Rusiyadakı nümayəndəliyinin həyata reallaşdırdığı önəmli tədbirlərdəndir.

"Biz bu jurnal vasitəsilə şəhərimizin bütün gözəlliklərini və hərarətini oxuculara çatdırmağa çalışmışıq" Leyla xanım jurnalın məram və məqsədlərinin izahında belə yazır: "Bakı deyəndə, gözlərimiz önündə mülayim iqlimli, günəşli bir şəhər, onun zəngin mədəniyyəti və qədim tarixi canlanır. Güman edirəm ki, bu jurnal Azərbaycanla Rusiya arasında dostluğun möhkəmlənməsinə, mədəni dialoqun inkişafına kömək edəcəkdir. Ümidvaram ki, xalqların qarşılıqlı sevgisindən, tarixindən və dostluğundan bəhs edən bu jurnalı hamı məmnuniyyətlə oxuyacaqdır. Bu jurnal siyasi nəşr deyil, burada, əsasən, mədəniyyət, tarix, müxtəlif maraqlı şəxsiyyətlər haqqında söhbət açılır və başlıca vəzifə ondan ibarətdir ki, bu nəşr Azərbaycanı sevən, ölkəmiz haqqında daha çox məlumat əldə etmək istəyən hər kəs üçün maraqlı olsun".

"Bakı" jurnalı Azərbaycan və Rusiya arasında mədəni dialoqun inkişafında mühüm rol oynayan mənəvi körpüdür. Bu jurnal tək-cə Rusiyada yox, bütün MDB məkanında, o cümlədən dünyanın digər bir sıra ölkələrində də böyük populyarlıq qazanıb.

"Zəifəşidənlər dünyası" Ümumrusiya İctimai Gənclər Təşkilatı ilə birgə 300 əlil uşaq üçün xeyriyyə aksiyasının təşkili...

Rusiyada "Xocalı. 16 il sonra" mövzusunda keçirilmiş elmi-praktik konfrans...

Rusiyanın birinci xanımının himayəsi ilə Rus Dilinin İnkişafı Mərkəzi tərəfindən Moskvada düzənlənmiş "BibliObraz-2007" Beynəlxalq Festivalında maraqlı proqramla iştirak...

Rusiyanın "Uralsib" maliyyə korporasiyası ilə əməkdaşlıq çərçivəsində Bakıda Uşaq Serebral İflici Reabilitasiya Mərkəzinin inşası...

Moskvada Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin açılması...

Rusiyanın müxtəlif bölgələrində təşkil olunan xeyriyyə aksiyaları...

Bunlar hələ Mehriban xanımın xeyir-duası, Leyla xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə Rusiyada görülən işlərin yadına düşənləridir.

Bütün bunlar Rusiya ilə əlaqələrə töhfə verməklə yanaşı, bu tədbirlərin hər birində Qarabağ həqiqətlərini, Azərbaycan gerçəklərini Rusiya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırır.

Leyla xanım Əliyeva təvazökarcasına, siyasiləşdirmədən Azərbaycanın pozitiv imicini yaradır. Bu imicin formalaşmasında mətbuatın gücündən də geniş istifadə edilir.

Azərbaycan nəşrləri Rusiyada geniş yayılır. Rusiya kitabxanaları Azərbaycanla bağlı kitablarla zənginləşdirilir.

Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə yaradılmış "AMOR Liqası" çərçivəsində Moskvada təhsil alan azərbaycanlı tələbələr arasında intellektual yarışlar keçirilir.

Rusiyada fəaliyyət göstərmiş Fərman Salmanov kimi şöhrətli soydaşlarımızın, faşizmə qarşı mübarizədə həlak olmuş azərbaycanlı döyüşçülərin xatirə abidələri yaradılır.

Heydər Əliyev Fondunun Rusiya nümayəndəliyinin səyləri nəticəsində Sankt-Peterburqdakı ən gözəl bağlardan biri dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin adını daşıyır.

Bunlar hamısı Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətinin bəhrəsidir.

* * *

Leyla xanım Rusiyada yaşayan, təhsil alan azərbaycanlı gəncləri bu ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştiraka, Rusiya cəmiyyətinə daha sıx inteqrasiyaya və bununla bərabər, Azərbaycanın milli mədəniyyətinə qayğıkeşliklə yanaşmağa, onu qoruyub saxlamağa, yaymağa çağırır.

Onun rəhbərliyi ilə 2009-cu ildə Rusiyanın Azərbaycanlı Gənclər Təşkilatının fəaliyyətə başlaması da qonşu ölkədə yaşayan azərbaycanlı gənclərin təşkilatlanmasında yeni mərhələnin başlanğıcı idi.

Bu təşkilatda təmsil olunan gənclər Heydər Əliyev Fondunun və onun Rusiya nümayəndəliyinin bütün təşəbbüslərini dəstəkləyir, gənclərlə bağlı müxtəlif layihələrin icrasında öz səylərini əsirgəmir.

Qurum öz fəaliyyət coğrafiyasını ildən-ilə genişləndirir, gənclərin həyatının bütün istiqamətlərini - idman, səhiyyə, təhsil və mədəniyyət sahələrini əhatə edir.

Bu təşkilatın reallaşdırdığı ən mühüm layihələrindən biri "Xocalıya ədalət" beynəlxalq kampaniyasıdır. Kampaniyanın məqsədi Xocalı faciəsi haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasıdır. Bu faciənin Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımını aktı kimi tanınmasıdır.

"Xocalıya ədalət" beynəlxalq kampaniyasının təşəbbüskarı Leyla xanım Əliyevadır.

Bu kampaniya boyu dünyanın hər yerindən yüz minlərlə imza toplanıb. Avropanın, Asiyanın, Afrikanın, Şimali və Cənubi Amerikanın müxtəlif ölkələrində faciə ilə əlaqədar tədbirlər keçirilib. Müxtəlif ölkələrin parlamentləri, dövlət qurumları qarşısında etiraz aksiyaları, piketlər keçirilib. Seminarlar, konfranslar təşkil edilib, kitablar nəşr olunub, filmlər çəkilib.

"Xocalıya ədalət" kampaniyası sayəsində Pakistan, Meksika, Çexiya, Kolumbiya, Bosniya və Herseqovina parlamentləri Xocalı faciəsini soyqırımını və Azərbaycana qarşı cinayət aktı kimi tanıyıblar.

Bundan başqa, ABŞ-ın çoxsaylı ştatları da bu soyqırımını tanıyıb.

Əlbəttə, bu işlər həlak olmuş insanları yenidən həyata qaytaran, sağ qalmış xocalıların yarasını sağaldan deyil.

Amma bütün bunlar təkcə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, ümumilikdə bəşəriyyətə qarşı törədilmiş Xocalı soyqırımını kimi dəhşətli cinayətlərin bir daha təkrarlanmaması üçün lazımdır.

Həm də çox lazımdır.

Ona görə də Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, azərbaycanlılara qarşı həyata keçirilmiş soyqırımını siyasəti haqqında həqiqətlərin və faktların dünya parlamentlərinə, beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması Heydər Əliyev Fondunun əsas fəaliyyət istiqamətlərindən birini təşkil edir. Bu məqsədlə xarici ölkələrdə tədbirlər keçirilir, sərgilər təşkil olunur, müxtəlif dillərdə buklet və kitablar nəşr edilir.

Erməni millətçilərinin Azərbaycana qarşı ərazi iddialarını və təcavüz siyasətini, qanlı cinayətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq, gələcək nəsillərin milli yaddaşını qorumaq və soyqırımını qurbanlarının xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədi ilə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Quba şəhərində Soyqırımını Memorial Kompleksi də yaradılıb.

* * *

Rusiyanın bir çox regionlarında Azərbaycan dilində bazar günü məktəblərinin açılması da Mehriban xanım Əliyevanın, Leyla xanım Əliyevanın nəcib əməllərinin meyvələridir.

Bundan başqa, Rusiya kitabxanalarında Azərbaycan otaqları təşkil edilir. Burada maraqlanan bütün şəxslərə Azərbaycan haqqında informasiyalar təqdim olunur.

Leyla xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Rusiya Azərbaycanlı Gənclər Təşkilatının təmsilçiləri “Qanın milləti yoxdur” aksiyası çərçivəsində ehtiyacı olan bütün şəxslərə təmənnəsiz qan verirlər.

“Sağlamlığına əmin ol - xəstəliyə “YOX” de” devizi altında maraqlı bir aksiya da düşünülüb. Arzu edən hər kəs bu aksiya çərçivəsində pulsuz müayinə oluna bilər.

Qurumun Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İÇV/QİÇS üzrə birgə proqramı layihəsi çərçivəsində RAGT-in fəalları universitet və məktəblərdə QİÇS-ə dair maarifləndirmə işləri aparır, narkotiklərin, tütünün zərərindən söz açır, maarifləndirmə tədbirləri ilə regionları dolaşırlar.

Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə artıq bir neçə ildir ki, Heydər Əliyev Kuboku uğrunda mini-futbol çempionatı da keçirilir.

* * *

Hər il müqəddəs Ramazan bayramında Moskvanın mərkəzində Azərbaycan çadırı qurulur. İftar süfrələri açılır. Heydər Əliyev Fondunun düzənlədiyi bu tədbirlər, dini mərasimdən çox diqqətçəkən mədəniyyət tədbirləri kimi keçirilir. Azərbaycan haqqında film nümayiş etdirilir. Bütün gecə boyu milli musiqi səsləndirilir.

İftar mərasiminin təşkil olunduğu çadırın önündə Azərbaycan rəssamlarının yaratdıqları əsərlərdən - Bakının görüntüləri, Azərbaycanın füsunkar təbiəti və tarixi abidələri təsvir edilmiş rəsmlərdən ibarət sərgi təşkil olunur. Azərbaycanla bağlı müxtəlif jurnallarının nüsxələri, Heydər Əliyev Fondu tərəfindən Azərbaycan haqqında

nəşr olunmuş yeni çap məhsulları, ölkəmiz barədə multimedia diskləri, Azərbaycanın gözəl görüntülərini əks etdirən açıqcalar qonaqlara paylanır.

* * *

“Gənclər Sivilizasiyaların Alyansı uğrunda” Qlobal Hərəkətin yaradılması da ümumən Azərbaycan gəncliyinin Leyla xanım Əliyeva şəxsində imza atdığı tarixi bir nailiyyətdir. Leyla xanım Sivilizasiyalar Alyansının Gənclər Məsləhət Şurasına seçilib. Burada təkcə Azərbaycanı deyil, ümumilikdə müsəlman dünyasını, İslam Konfransı Təşkilatına daxil 57 ölkəni təmsil edir.

Sivilizasiyaların Alyansı uğrunda Qlobal Gənclər Hərəkətinin birinci qurultayı da elə 2011-ci ildə Bakıda keçirilmişdi. Leyla xanım öz fəaliyyəti ilə bütün islam gəncliyini sivil fəaliyyətə, öz yüksək intellektləri, dünyagörüşləri ilə mədəniyyətlərin dialoquna qoşulub üstünlük qazandırmaya həvəsləndirir. Onun təşəbbüsü ilə Bakıda "İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı ölkələrinin Gənc İş Adamları Şəbəkəsi"nin təsis edilməsi də elə bu niyyətin davamıdır.

İslam ölkələrinin çoxunda adambaşına düşən gəlir inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə çox aşağıdır. Buna görə də gənc iş adamlarının səylərinin səfərbər edilməsi çox önəmlidir.

Leyla xanım hesab edir ki, belə bir şəbəkə həm Azərbaycanda, həm də digər ölkələrdə fəaliyyət göstərən gənc sahibkarların bacarıqlarının artırılmasına və gücləndirilməsinə kömək göstərə bilər.

Bütün bu işlərin hamısında “Haralısan?” sualına cavab var, Azərbaycanın adı var, bayrağı var, gerbi var, Azərbaycan adının bütün dünyaya bu dəyərlərin işığında təqdimi var, dünyanın azərbaycanlılar yaşayan bütün ölkələrində, şəhərlərində, kəndlərində onlara artan ictimai rəğbət var...

Məhz bu işlərə, xaricdə yaşayan soydaşlarımızın təşkilatlanması və Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması istiqamətində göstərdiyi xidmətlərə görə Leyla xanım Əliyeva Azərbaycan Prezidentinin sərəncamı əsasında “Tərəqqi” medalı ilə təltif edilib.

Ali irs

“Hərəyə bir ağac əkək...”

Heydər Əliyev Fondunun bir neçə il əvvəl cəmiyyətə ünvanladığı çağırışlardan biri belə idi.

Bu səsə səs verənlər çox oldu. Hərə əli çatan yerdə, imkanı yetən qədər ağac əkməyə çalışdı, quru düzəngahlarda yaşıl-yaşıl vadilər əmələ gəldi.

Əlbəttə, bu, yaxşı bir başlanğıc idi. Və bu başlanğıcdan rişələnib qol-budaq atan ağacları Bakının əvvəllər mazut gölməçələri ilə ötrülmüş müxtəlif səmtlərində, şosse yollarının kənarlarında seyr etdikcə, bu, mənim üçün adi ekologiya layihəsindən daha böyük mənə kəsb edir.

“Kim bir ağac kəssə hesab etsin ki, mənim bir qolumu kəsir”. Bunu Ulu Öndər Heydər Əliyev ötən əsrin 90-cı illərində söyləmişdi.

Bununla insanları ətraf mühitlə daha saygılı davranışa, təbiətə qənim kəsilməkdən çəkinməyə çağırırdı böyük dövlət adamı.

Bu da həzrəti Peyğəmbərimizin təlqinidir: “Hətta Qiyamətin başladığını görsəniz də, əlinizdə bir budaq qalbsa, onu əkə bilən durmadan əksin”.

Hər ağac bir əməldir, yaddaşdır...

İnsanın yer üzündə özünə ucaltdığı abidədir...

Hətta ömrünü ən mənasız şəkildə başa vurmaqda olan adam da torpağa sadəcə bircə fidan basdırıb onu hasilə gətirməklə, şaxtadan, sazaqdan, susuzluqdan məhv olan bir ağaca həyat verməklə ömrünü mənalandıra bilər. Həyatından dünyaya və insanlara nəşə mənalı bir irs qoya bilər.

Bizim milli təfəkkürümüzdə ağac kultu var. Ağac bizim üçün totemdir, təbiətin təkə yaşıl bir parçası deyil, həm də müqəddəs bir parçasıdır.

Epos ənənələrimizdə ağac qədim əcdadlarımızın anası kimi bilinir.

“Dədə Qorqud” kitabında da mübarək üzlü ağacın vəsfini görürük:

“Ağac, ağac!” dersəm sana, ərlənmə, ağac!

Məkkə ilə Mədinənin qapusu ağac!

Böyük-böyük suların köprisi ağac!

Qara-qara dənizlərin gəmisini ağac!

Hərdən özümə də təəccüblü gəlir ki, mənəvi dünyamızda ağac bu qədər müqəddəs tutulduğu halda nədən meşə, bağ-bağat sarıdan xeyli kasadıq?

Azərbaycanın son dərəcə füsunkar guşələri var. Amma Tanrının öz qüdrət qələmini əsirgədiyi, boz rəngi ilə gözləri yoran məkanlarımızın da coğrafiyası kifayət qədər genişdir və bunu Bakıdan vətənimizin tən ortasından keçən İpək yolu ilə ölkənin qərb qurtaracaqlarına doğru gedərkən daha dərindən hiss edirsən.

Tarixən neft şəhəri kimi tanınan Bakının da təbiəti zəngin deyil.

Belə şəhərlərdə hər ağac bir insan qədər dəyərlidir.

Tanrı quru yerlərdə ağac bitirmək, bağ-bağat salmaq, o boz çölləri yaşıl ormanlarla bəzəmək missiyasını bizim üzərimizə qoyub. Amma əfsuslar ki, bu vəzifəni uzun illər lazımınca dəyərləndirə bilməmişik.

Əfsuslar ki, bu missiyanı çox zaman çəpərimizin, hasarımızın bəri üzü ilə məhdudlaşdırmışıq. Hasardan o biri tərəfdə qalan səhrələrin bizə, sanki çox az dəxli olub.

Mehriban xanım Əliyevanın irəli sürdüyü “Hərəyə bir ağac əkək” çağırışının mahiyyəti isə bu missiyanı Azərbaycana aid olan hər qarış torpağa doğru genişləndirmək idi.

Vətən torpaqlarını qəlbimizin sevgisi ilə əkdiyimiz ağaclarla, saldıığımız yaşıllıqlarla bəzəmək, əlvanlaşdırmaq idi.

Bu məqsəd qısa zamanda özünə tərəfdarlar topladı.

Torpağa basdırılan körpə fidanlara çevrildi.

Günəşə doğru boy atan ağacların yarpaqlarında göyərdi.

Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə 2011-ci ildən start götürən Ətraf Mühitin Mühafizəsi Fəaliyyəti üzrə Beynəlxalq Dialoq təşəbbüsünün – İDEA-nın başlanması ilə bu məqsədin əhatəsi daha da genişləndi.

İDEA nədir? Məncə, bu suala ən dolğun cavab Leyla xanımın özünün söylədikləridir: *“İndi ekologiya və ətraf mühitin qorunması barədə hamı danışır. Bizim təşəbbüs isə dəb xatirinə deyildir, bu, nə isə real və hissələn işlər görmək istəyidir. Mənim fikrimcə, bugünkü gəncləri bir məsələ narahat etməlidir: Sabah biz necə dünyada yaşayacağıq?! Bizi nələr gözləyir, ekoloji problemlərin nə kimi nəticələri ola bilər?! Biz planetimizə görə məsuliyyət hiss etməli və bioloji müxtəlifliyin, həyatımızı nəinki sağlam, həm də maraqlı və rəngarəng edən nə varsa hamısının qorunub saxlanmasına birgə töhfə verməliyik”*.

İDEA-nın devizi də elə bu şəkildə düşünülüb: “Bir planet – bir gələcək”.

Bu kampaniya çərçivəsində Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yüz minlərlə ağac əkilib. Amma, təbii ki, təkcə ağac əkməklə iş bitmir.

Ağacları bəd niyyətli adamlardan qorumağı da bacarmalısan.

Buna görə də Leyla xanım Əliyeva “Ağacların kəsilməsinə yox!” proqramını irəli sürüb. Vətəndaşlar qanunsuz ağac kəsilməsi halları ilə rastlaşdıqda qaynar xətt vasitəsi ilə şikayət və təkliflərini İDEA İctimai Birliyinə çatdırırlar.

Sahibsiz heyvanlar üçün də xüsusi sığınacaq yaradılıb. Azərbaycanda —böyük Qafqaz beşliyi deyilən, yox olmaq təhlükəsi ilə üzləşmiş beş heyvan növü müəyyənənib. Bu heyvanların - ayının, qartalın, canavarın, ceyranın və Qafqaz bəbirinin qorunmasından ötrü layihələr reallaşdırılıb.

Qız qalası Bakımızın rəmzidir. Bu tarixi abidənin əzəməti uzunqanad adlanan quşları da özünə cəlb edib. Onlar öz yuvalarını bu qalada qurublar. Qaranquşlar kimi, uzunqanadlar da köçəri quşlardır. Qış dövründə Cənubi Afrika istiqamətində köç edirlər. Yayda isə onlar Bakıya qayıdır və yenidən qədim Qız qalasının divarlarına sığınirlar.

Qız qalasında təmir-bərpa işləri aparılarkən bu yuvalar üçün təhlükə yaranmışdı. Buna görə də — İçərişəhər Tarix-Memarlıq Qoruğu və İDEA kampaniyası xətti ilə bilavasitə tarixi abidənin yaxınlığında məhz uzunqanadlar üçün xüsusi yuvalar quruldu.

Növbəti yayda onlar özlərinin ənənəvi yaşayış yerlərini dəyişmədilər.

Leyla xanımın bu istiqamətdə gördüyü işlər beynəlxalq qurumlar tərəfindən də diqqətlə işlənir və qiymətləndirilir.

Bir neçə il əvvəl o, "Ekoloji mühitin qorunmasına görə" Xüsusi Beynəlxalq Şərəf Mükafatına layiq görüldü.

* * *

Uşaqlıqdan gözəl şeirlər müəllifi kimi tanınan, eyni zamanda yüksək rəssamlıq istedadına malik Leyla xanım Əliyeva Azərbaycan mədəni incilərinin dünyada tanıtılması, Azərbaycanın dünyaya zəngin bir mədəniyyət ölkəsi kimi təqdim olunması istiqamətində anasının gördüyü işlərə öz töhfələrini əsirgəmir.

Heydər Əliyev Fondunun, Azərbaycanın müvafiq səfirliklərinin və "Baku" jurnalının birgə təşkilatçılığı ilə Avropa ölkələrinin paytaxtlarında keçirilən "Azərbaycan: uçan xalçalarla nağıllar aləminə", "Bakıda uçuş. Müasir Azərbaycan incəsənəti" xalça və rəsm sərgisinin təşkili ötən illərin önəmli mədəniyyət olaylarındanndır.

“Mən tez-tez təyyarə ilə uçmalı oluram, əsasən də Bakı, Moskva və London arasında, eləcə də başqa şəhərlərə...” deyir Leyla xanım. “İki övladım var, vaxtımın çoxunu onların yanında keçirməyə çalışıram, ona görə bəzən yoruluram. Lakin xosladığım məşguliyyətdən duyduğum məmnunluq bunun əvəzini çıxır.

Baş a düşürəm ki, çəkdiyim əziyyətə dəyərmiş, ona görə sadəcə olaraq daha çox iş görmək istəyirəm. Bu, adamı o qədər xoşbəxt edir, ona o qədər enerji verir ki, dayanmaq istəmirsən. Mənim fikrimcə, insan hansı işlə məşğul olmasından asılı olmayaraq, ona ürəklə yanaşmalı və uğur qazanacağına inanmalıdır”.

Məncə, bir ana üçün həyatın bəxş etdiyi ən böyük mükafat, ən böyük xoşbəxtlik onun düşüncələrinin, mənəvi dünyasının övladının dünyagörüşündə, əməllərində davam etməsidir.

Bu mənada, Mehriban xanım Əliyeva həyatın ən böyük mükafatına sahibdir.

Müxtəlif dövlətlər, ayrı-ayrı nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən ona verilən mükafatlar isə Mehriban xanım Əliyevanın şəxsində dünyanın Azərbaycan qadınına verdiyi dəyərin ifadəsi kimi maraqlı doğurur.

Həm xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, həm də Rusiya və Azərbaycan arasında dostluğun möhkəmlənməsi sahəsindəki xidmətlərinə görə Mehriban xanım Rusiyanın "Yüzdilliyin mesenatları" Beynəlxalq Xeyriyyə Fondunun "Yaquət Xaç" ordeni ilə təltif olunub.

O, bir zamanlar məzunu olduğu İ.M.Seçenov adına I Moskva Dövlət Tibb Universitetinin də fəxri professorudur.

Milli Qəhrəman Çingiz Mustafayev Fondu və ANS Şirkətlər Qrupu, habelə Türkiyənin nüfuzlu "Ekovitrin" dərgisi tərəfindən keçirilmiş rəy sorğusunun nəticələrinə əsasən, müxtəlif dövrlərdə "İlin adamı" seçilib.

Rusiyanın "Qızıl ürək" beynəlxalq mükafatı ilə mükafatlandırıldı.

Dünya Səhiyyə Təşkilatının xüsusi mükafatına, İhsan Doğramacı Ali Sağlamlıq Fondunun ödülünə layiq görülüb.

Ona Polşanın "Xidmətlərə görə" Böyük Komandor Xaçı ordeni, Azərbaycanın qadın ictimaiyyətinin "Qadın və inkişaf" mükafatı, Fransanın "Şərəf Legionu" ordeni, YUNESCO-nun "Qızıl Motsart" medalı, "Türk Dünyasına xidmət" mükafatı, Krans Montana Forumunun "Qızıl medalı", MDB-nin "Birlik ulduzları" medalı da verilib.

2009-cu ildə Mehriban xanım Əliyeva "Heydər Əliyev Mükafatı" ilə təltif edilib.

İTERPOL-un 2011-ci ildə təsis etdiyi — "Daha təhlükəsiz dünyanın yaradılmasında xidmətə görə" yadigar medalının bütün dünyada ilk dəfə olaraq məhz Mehriban xanım Əliyevaya təqdim olunması da onun nəcib əməllərinə, xeyirxah missiyasına beynəlxalq rəğbətə ifadəsi kimi diqqəti çəkir.

Azərbaycanın birinci xanımı Türk-Alman Dostluq Federasiyasının fəxri mükafatına, Pakistanın "Şəhid Benazir Bhutto Qadın Mükəmməlliyi Mükafatı-2013" mükafatına da layiq görülüb.

Bu sətirləri yazıram və Mehriban xanım Əliyevanın ötən illər ərzində layiq görüldüyü hansısa mükafatı unuttummu, unutmadımmı deyə tərəddüd edirəm...

Amma bir tərəfdən onu da düşünürəm ki, bəlkə tərəddüd üçün heç bir əsas yoxdur?!

Axı istənilən yazılı mətn əvvəl axır sona yetir...

Bir neçə həftədən sonra mən də bu kitabın son sətrinə nöqtə qoyacağam. Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycana qazandırdığı mükafatların sırası isə davam edəcək. Və bu kitabın nəşrindən sonrakı ilk mükafat istəsəm də, istəməsəm də bu kitabın ilk nəşrindən kənarda qalacaq.

Bu mükafatların əhatə etdiyi coğrafiyaya diqqət edirəm...

Aid olduğu sahələrə nəzər yetirirəm...

Bu mükafatlar Mehriban xanım Əliyevaya bəşəriyyəti narahat edən ən müxtəlif problemlərin həllinə köməyinə görə verilib.

Mehriban xanım Əliyeva indikindən daha gözəl, daha rahat, daha əmin-aman bir dünyanın qurulmasına verdiyi əməyə görə bu mükafatlara layiq görülüb.

Dünya onun müxtəlif sahələrdəki ardıcıl, davamlı, fədakar fəaliyyətinin haqqını, əvəzini bu mükafatlarla verməyə çalışıb.

Bu sahələr küll halında bəşəriyyət deməkdir...

Və bəşəriyyətə xidmət də elə budur...

On birinci fəsil

DUYĞULARIN RİTMİ

Sağlam bədəndə sağlam ruh olar.
D.Y.YUVENAL,
Roma mütəfəkkiri

İdman ölkəsi

Həyat min illərdir ki, insan və mədəniyyət arasındakı münasibətlər üzərində inkişaf edir. İnsan mədəniyyəti, mədəniyyətsə insanın yeni nəsillərini formalaşdırır.

İdman da dünyanın ən ciddi mədəniyyət hadisələri sırasındadır.

Hərdən mənə elə gəlir ki, bu hadisə insan ilk dəfə özünün mahiyyətcə cisim və ruhdan ibarət olması həqiqətini dərk etdiyi anda baş verib.

Və bununla təsdiq olunub ki, insanın mahiyyətindəki ən qorxulu meylləri də humanizm duyğularının gücü ilə yaxşı tərəflərə yönəltmək mümkündür.

Dünyadakı bütün canlılar yeri düşəndə bir-biri ilə vuruşur, bir-birinə müqavimət göstərir. Bir-birinin qismətini əlindən almaq üçün ona fiziki təzyiqlər göstərməyə çalışır.

İnsan təbiətindəki şeytani hisslər baş qaldıranda bütün bunların eynisini bəşər övladları arasında da izləyirik. Fiziki gücündən rəqiblərinə qarşı istifadə, görünür, digər canlılar kimi insan üçün də bir ehtiyacdır.

Amma insan yeganə varlıqdır ki, hətta bunu da mədəniyyət hadisəsinə çevirə bilib. Yüz illərdən bəri dünyanın irili-xırdalı bütün idman arenalarında keçirilən yarışların mahiyyətində məhz bu məram dayanır. Bütün bunlar insanın fiziki təzyiqlər, fiziki müqavimət, başqaları üzərində fiziki üstünlük hissənin döyüş meydanlarından idman arenalarına daşınması zərurətini əks etdirir.

Fərdlərin və fərdlərin təşkil etdiyi cəmiyyətin inkişafı baxımından idmanın həyatımızdakı rolundan geniş söhbət açmayacağıq. Çünki buna lüzum da yoxdur. İdmanın cəmiyyət həyatında üstünlük qazanması, pis vərdislərdən uzaq sağlam nəslin yetişməsi, xalqın ruhunun qorunması deməkdir.

Tarixi soraqlara görə, qədim Elladada Olimpiya oyunları keçirilən zaman bütün hərbi münaqişələrə son qoyulurdu. Fikrimcə, bu, “sağlam bədəndə sağlam ruh” həqiqətinin ən parlaq ifadəsidir.

Oyunlar və yarışların müharibələri əvəz etməsi qədim dünyanın ən möhtəşəm nailiyyəti idi. O dövrdə Olimpiadada, vicdanlı yarışda rəqibinə qalib gələn və iştirak etdiyi idman növündə böyük nailiyyətlər qazanan idmançı ölkəsinin ən hörmətli şəxsi, qəhrəmanı hesab olunurdu. İnsana xas mübarizlik ruhu, güc nümayişi, döyüşkənlik humanist formada özünü göstərirdi.

İdmanı bir mədəniyyət hadisəsi kimi formalaşdıran, öz heyvətəməz yaradıcılıqları ilə cəmiyyətin mədəni, humanist minilliyə qədəm qoymasının göstəricisi kimi Olimpiya oyunlarını düşünən qədim insanlar sülhün, humanizmin, döyüş meydanlarındakı qanlı çarpışmaların idman yarışlarına daşınmasının nə qədər vacibliyini öz sağlam ruqları ilə dərk edir, duyurdular.

Azərbaycanda da idman ənənələri qədim tarixə söykənir. Mehriban xanım Əliyeva illər öncə “Azərbaycan-İrs” jurnalında dərc edilmiş “Azərbaycan idmanının qədim ənənələri” adlı məqaləsində bu mövzuda fikirlərini bölüşmüşdü.

O da həmin məqaləsində qeyd edirdi ki, bir zamanlar Azərbaycanda insanın cəmiyyətdəki mövqeyi onun at çapmaq, ox atmaq, qılınc oynatmaq, güləşmək məharətinə və eyni zamanda fiziki qüvvəsinə görə müəyyənləşirdi.

Yaşlılar öz bacarıqlarını ovda, hərbi yürüşlər zamanı və bayramlar münasibəti ilə müntəzəm keçirilən yarış və oyunlarda təkmilləşdirirdilər. Cıdır və dəvələrin yarışı xüsusilə məşhur idi.

Qədim Azərbaycanda oyunların şahı çovqan sayılırdı. Onu xüsusi atlar üzərində bunun üçün nəzərdə tutulmuş ayrıca meydanda keçirirdilər. Yarışlarda Şah ailəsinin üzvləri də iştirak edirdilər. Meydanda özünü xarici qonaqlara göstərmək və onların hərbi hazırlığını sınamaq olardı. Uşaqlar çovqanı ot üzərində oynayırdılar.

Əsrlər öncə Azərbaycanda ox atma yarışları da geniş yayılmışdı. Bunlardan ən mürəkkəbi atı çapa-çapa oxu uzaq məsafədəki uzun şaquli taxtanın ucuna qoyulmuş kiçik həlqədən keçirmək idi. Və bunu hər adam bacarmazdı.

Azərbaycan milli yarışları arasında ən qədimi və ən çox seviləni isə güləş idi. Bu idman növünün xüsusiyyətlərini bir çox şərq güləş növlərində tapmaq mümkündür. Bayram şənliklərində tanınmış pəhləvan-güləşçilər arasında yarışların keçirilməsi ənənəsi bizim günlərə qədər gəlib çatıb. Bahadır-pəhləvanlar xalq arasında böyük hörmətə malik idilər. Pəhləvan adına layiq görülmək və bu adı təsdiqləyən sənədə sahib olmaq üçün fiziki hazırlığın yüksək mərhələsinə çatmaq lazım gəlirdi.

Qədim dastanlarımızda bəzən hətta bir-birinə qarşı vuruşan iki düşmən ordunun və ya dəstənin taleyini pəhləvanların görüşü həll edirdi.

Mehriban xanım Əliyeva məqaləsində Şah İsmayıl dövründə xüsusi alətlər ilə çıxış edən pəhləvanların hazırlandığı zorxanalar xüsusunda da yazır. Qeyd edir ki, idmançıların yarışmasından ötrü meydançası, tamaşaçıların əyləşməsi üçün amfiteatrı olan gümbəzli Zorxana binaları bir növ idman sarayları idi. Bakıda, Gəncədə və Ordubadda indi də o əsrlərin zorxana binalarına rast gəlmək olar. Azərbaycan Tarixi Muzeyində Zorxanada çıxış edən pəhləvanların idman alətləri indi də saxlanılır.

İllər əvvəlində Azərbaycanda intellektual oyunlar da geniş yayılmışdı. Şahmat, nərd, dama xüsusilə məşhur idi. Şahmat və dama oyununu adətən ənənəvi tərzdə və gözübağlı oynayırdılar. Gözübağlı oyun təzi karvan səyahətləri zamanı təkmilləşmiş və uzun sürən vaxtı qısaltmağa kömək etmişdir.

Yarışların demək olar ki, hamısı musiqi sədaları ilə müşahidə olunurdu. Hətta şahmat oyunu zamanı ud alətində incə musiqi ifa edilirdi. Zorxanalarda güləş zamanı səslənən ənənəvi musiqidən başqa pəhləvanların şücaətindən bəhs edən mahnılar da ifa olunurdu.

“1894-cü ildə Pyer de Kuberten müasir Olimpiya hərəkətinin başlanğıcını qoyan Beynəlxalq Olimpiya Komitəsini yaratdı. İnsanların çoxdankı arzusu - bərabər döyüşdə qələbə çalmaq, müharibə ilə deyil hamı tərəfindən qəbul edilmiş qanunlar üzrə bitərəf hakimlər qarşısında yarışlarda öz məharətini sübut etdirmək arzusu həyata keçdi” – yazır Mehriban xanım. Və əlavə edir ki, birinci müasir olimpiya oyunlarının Afinada keçirildiyi 1896-cı ildən düz 100 il sonra Azərbaycan Atlantada keçirilən XXVI Olimpiya oyunlarında ilk dəfə müstəqil dövlət kimi çıxış etdi.

* * *

Azərbaycanda idman yetərinə qədim ənənələrə malik olsa da, hətta ötən əsrin bəlli bir dövrünə qədər bu, daha çox hobbi səviyyəsində idi. Həm də idmanın güləş,

atçapma və s. belə ənənəvi sahələrinə həvəs müqabilində digər sahələri inkişafdan geri qalırdı.

Ölkəmizdə idman Ulu Öndər Heydər Əliyevin sovet Azərbaycanına rəhbərliyi dövründə əsl inkişaf yoluna qədəm qoydu. İdeoloji-siyasi vasitə kimi bu mədəniyyət hadisəsinin güclü təsir imkanlarını nəzərə alan Heydər Əliyev gənc nəslin fiziki sağlamlığına, ruhi kamilliyinə xidmət edən bütün zəruri tədbirlərin görülməsi üçün zəhmətini əsirgəmirdi.

O deyirdi: "Xalqımız, millətimiz genetik xüsusiyyətlərinə görə fiziki cəhətdən sağlam insanlardan ibarət olan xalqdır, millətdir. Fiziki sağlamlıq və fiziki güc mənəvi sağlamlıqla bərabər, Azərbaycan xalqına, millətinə xas olan xüsusiyyətdir".

Müstəqillik dövründə də Heydər Əliyev ölkə idmanının milli məfkurə, mədəni irs və düşüncə sistemi, ən əsası, oturuşmuş tarixi ənənələr əsasında inkişafını özünün dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirmişdi.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə qovuşmasından 3 ay sonra Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsi yaradıldı. Amma ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində ölkədə hökm sürən çətinlikləri nəzərə alaraq bu sahədə möhtəşəm nailiyyətlərin baş verməsi üçün zamanı 1997-ci ilə qədər gözləmək lazım gəldi.

...Və 1997-ci il 31 iyul...

Həmin günə qədər xeyli zəif fəaliyyət göstərən Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin Baş Məclisinin yığıncağında o dövrdə ARDNŞ-in birinci vitse-prezidenti vəzifəsində çalışan İlham Əliyev bu qurumun prezidenti seçildi.

Beləliklə, Azərbaycan idmanı yeni bir dönəmə qədəm qoydu...

Qısa zamandan sonra idmançılarımız vətənə yüksək mükafatlarla dönməyə başladılar.

Cəmiyyətimiz onların mötəbər yarışlardakı uğurlarını alqışladı...

Güclü zəriflər

Aktyorluq, balet, musiqi və pantomim...

Bədii gimnastika, bəlkə də, yeganə idman növüdür ki, bu üç mədəniyyət hadisəsinə eyni vaxtda özünün məzmun və formasında bir araya gətirir.

Onun bir idman növü kimi İsveçdə yarandığını yazırlar. Turnirlərində yalnız qadın idmançıların iştirak etməsi də bədii gimnastikanın bir özəlliyidir. Burada lirizm aparıcı xətt kimi nəzərə çarpır. Bədii gimnastikada incəlik zərifliyi, zəriflik gözəlliyi, gözəllik isə yarışın mahiyyətini tamamlayır.

Bədii gimnastika bir idman növü kimi 19-cü əsrdə formalaşmağa başlayıb. 1850-1917-ci illərdə yaşamış fransız fizioloqu və pedaqoqu Corc Deneni sübut edirdi ki, dinamik təmrinlərin, rəqs hərəkətlərinin, topla, halqalarla, toppuzla, lentlə yerinə yetirilən tapşırıqlar elastiklik, çeviklik, gözəl bədən quruluşu, cəzbedici və əsrarəngiz hərəkətlərin meydana gəlməsinə imkan yaradır.

Başqa bir fransız pedaqoqu Fransua Delsartın (1811-1871) ifadəli hərəkət vərdişləri nəzəriyyəsinə görə isə insanın hər bir hiss və həyəcanı bədənə müəyyən

hərəkəti ilə müşayiət olunur. Deməli, hərəkəti ifadə etməklə tamaşaçıda həyəcan, təsvi təəssüratı yaratmaq mümkündür.

Delsartın bu nəzəriyyəsi ilə birgə 1878-1927-ci illərdə yaşamış məşhur rəqqasəni də xatırlayıram. Bahar ömrünə intiharla son qoymuş unudulmaz şair Sergey Yesenin həyat yoldaşı, onunla təkrarsız sevgi hekayəti yaşamış Aysedora Dunkanı... Deyilənə görə, onun sərbəst plastika hərəkətləri üzərində qurulmuş rəqsləri və improvizasiyaları bir çox cəhətdən müasir bədii gimnastikanı xatırladırdı.

Ötən əsrin 50-ci illərində bədii gimnastika bir idman növü kimi bütün dünyada yetərincə populyar idi. Elə Azərbaycanda da bədii gimnastikanın yaranma və inkişaf tarixi keçən əsrin 40-cı illərinə təsadüf edir. O illərdə Nadejda Merkulova adlı idmançımız qızlardan ibarət qrup yaratmışdı. Onun yetişdirdiyi gimnastlar ümumittifaq və beynəlxalq yarışlarda iştirak edirdilər.

Amma bu da bir həqiqətdir ki, o illərdə Azərbaycanda bədii gimnastikanın ciddi uğurlarından söhbət açmağa dəyməzdi. Azərbaycanlılar milli ənənələrə söykənərək idmanın, daha çox, güləş, boks və başqa belə təkbətək mübarizə növlərinə üstünlük verirdilər. Gimnastika Azərbaycanda o qədər də populyar idman növü sayılmırdı.

Çoxları elə buna görə gimnastikanı, perspektivsiz idman növü kimi dəyərləndirirdilər. Əksər Azərbaycan ailələrindən qızları bu idman bölmələrinə buraxan yox idi. Beynəlxalq yarışlarda qalib gəlmək bir tərəfə, iştirak etməyin özü ciddi problem idi. Təlim-məşq toplanışları, yarışlar haqqında adi təsəvvürlər belə mövcud deyildi.

Kim illər sonra özündə qüvvə tapıb bu sahənin dirçəlişi missiyasını üzərinə götürsəydi, hər şeyi sıfırdan başlamalı olacaqdı.

Və bu missiyanı 2002-ci ildə Mehriban xanım Əliyeva öz üzərinə götürdü...

Beləliklə, Azərbaycan idmanının qədim ənənələrindən yazan müəllifin öz qismətinə Azərbaycan idmanında yeni bir ənənənin yaradıcısı olmaq taleyi yazıldı...

* * *

Azərbaycan Gimnastika Federasiyasına rəhbərlik etməyə razılıq verərkən Onun qarşıya qoyduğu məqsədlər yetərincə aydın və konkret idi - gimnastikanı ölkəmizdə perspektivli, populyar bir idman növünə çevirmək.

İşə ən birinci həmfikir məşqçilər və inzibatçılar komandası yaratmaqdan başladı. Həqiqətən, nəticə əldə etmək əzmində olan insanları ətrafına topladı. Bu sahənin peşəkarlarını cəlb etdi.

Və nəticə özünü gecikmədən hiss etdirdi...

Qısa müddət ərzində həm ölkə daxilində, həm də dünyada Azərbaycan gimnastikasına münasibət köklü surətdə dəyişdi. Yalnız kağız üzərində mövcud olan birləşmiş federasiya daim fəaliyyət göstərən, səlahiyyətli və səmərəli qərargaha çevrildi.

Federasiya idman gimnastikasının və bədii gimnastikanın, akrobatikanın, tamblinqin inkişafı, onların geniş yayılması və gündəlik idman həyatına tətbiqi sahəsində bütün işlərə başçılıq edərək, gimnastikamızın gələcəyinin təmin olunması üçün lazımı xətt müəyyənləşdirdi.

Ölkə daxilində bu sahədə vəziyyəti müsbət səmtə doğru dəyişdikdən sonra indi yüksək səviyyəli beynəlxalq yarışların keçirilməsi barədə də məsələlər qaldırmaq olardı.

* * *

Beynəlxalq Gimnastika Federasiyası (FIG) dünya kubokunun mərhələ yarışının Azərbaycanda keçirilməsinə qərar verəndə Mehriban xanımın Azərbaycan Gimnastika Federasiyasının rəhbəri kimi fəaliyyətinin cəmi 10-cu ayı tamam olurdu.

Ancaq təşkilatçılıq işi elə səviyyədə qurulmuşdu ki, xarici ölkələrdən gəlmiş səlahiyyət sahibləri, məşhur mütəxəssis və idmançılar Bakı turnirini dünya, Avropa çempionatları, hətta Olimpiya oyunları ilə müqayisə edirdilər.

Nəticədə dünya kubokunun daha bir mərhələ yarışının Bakıda təşkili qərara alındı. Məqsədyönlü fəaliyyət Azərbaycan paytaxtının 2005-ci il dünya çempionatına ev sahibliyi etməsinə gətirib çıxardı. Bu, Olimpiya oyunlarının proqramına daxil olan növdə Bakıda keçirilən ilk dünya çempionatı kimi Azərbaycanın idman həyatında mühüm yer tutdu. Çempionatın açılışı günü Mehriban xanım Əliyevanın qonaqları salamladığı an, səmimiyyətlə dolu, qürurlu bir səslə dediyi sözləri xatırlatmaq yerinə düşür: “Biz bu çempionatı keçirməyi arzulayırdıq və arzumuz həyata keçdi”.

Onun planlı və işgüzar fəaliyyəti Beynəlxalq Gimnastika Federasiyasında da böyük rəğbət doğurur. Federasiyanın prezidenti Bruno Qrandinin çıxışından bu cümlələri xatırlayıram: “Bizim üçün Bakıda, Azərbaycanda – gözəl ənənələrin yaşadığı və gələcəyə qəti addımlarla irəliləyən bir ölkədə qonaq olmaq gözəl fürsətdir. Təsəvvürünüzə gətirə bilməzsiniz ki, Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Təşkilat Komitəsi dövlət orqanlarının, könüllülərin və sponsorların dəstəyi ilə dünya çempionatını texniki göstəricilər və yaradıcılıq baxımından əsl sənət əsərinə çevirmək üçün nə qədər əziyyət çəkmiş, peşəkarlıq göstərmişdir. Məhz ona görə dərin minnətdarlığımızı bildirirəm”.

Görülən işlər sayəsində tarixdə ilk dəfə olaraq, Azərbaycanlı gimnastlar 2004-cü ildə keçirilmiş Afina Olimpiadasında iştirak etmək üçün lisenziya qazandılar. 2005-ci ildə Azərbaycan ilk dəfə dünya çempionatını, 2007-ci ildə ilk Avropa birinciliyini, 2009-cu ildə isə Avropa çempionatını keçirmək hüququ əldə etdi.

Azərbaycanlı gimnast Aliyə Qarayeva idman tariximizdə ilk dəfə Avropa yarışlarında qızıl medal qazandı. Pekində isə Azərbaycanın idmançı qızları gimnastikanın həmişə çox güclü olduğu İtaliya və Bolqarıstan kimi ölkələrin komandalarını geridə qoydular.

2012-ci ildə keçirilmiş London Yay Olimpiya oyunlarında da Azərbaycan gimnastları inkişafın ilk mərhələsi üçün, ürəkaçan nəticələr göstərdilər.

* * *

Ötən əsrin ortalarında valideynlərin öz övladlarını idmanın gimnastika növü ilə məşğul olmaq üçün göndərməyə tərəddüd etdikləri Azərbaycanda indi gənc qızların həm mərkəzi şəhərlərimizdə, həm də regionlarımızda gimnastika bölmələrinə kütləvi axını var.

Burada Mehriban xanım Əliyevanın ictimai nüfuzunun rolu böyükdür. Başqa tərəfdən, gəncləri bu idman növü üzrə yarışların qalibi olmaq, tanınmış idmançı kimi ad qazanmaq perspektivləri özünə cəlb edir.

Və bir mühüm məqamı da unutmayaq: İdmanın gimnastika növünə maraq göstərən gənclərimiz, onların ata-anaları, böyükləri bilirlər ki, Mehriban xanım Əliyevanın adı olan yerdə istedad, qabiliyyət yeganə meyardır...

Bu ad olan yerdə kiminsə haqqı pozulmaz. Ədalət prinsiplərini hansısa xoşagəlməz güvənc vasitələri, imtiyazlar əvəz edə bilməz.

Ona görə də mərkəzdə və regionlarda idmançılar arasında aparılan bölgələrdə, istedadlı gənclərin aşkara çıxarılması prosesində kütləvilik izlənilir.

Gimnastlarımızın ustalığı, özünə əminlik hissi yüksəlir. Azərbaycanın istedadlı zəriflərinə ümidlər artır.

“2002-ci ilin oktyabrında mən Gimnastika Federasiyasının prezidenti seçildikdən sonra biz, ilk növbədə, idmanın bu növünün inkişafı üçün kompleks strategiya hazırladıq. Onu iki bərabər hissəyə bölmək olar. Onlardan biri gimnastikanın ölkədə son dərəcə geniş yayılmış idman növünə çevrilməsinə, digəri isə beynəlxalq əməkdaşlıq sistemi yaradılmasına istiqamətləndirilmişdi”. Azərbaycan Gimnastika Federasiyasına rəhbərliyinin 3-cü ilinin tamamına aid müsahibəsində Mehriban xanım Əliyeva belə söyləyəcək və əlavə edəcəkdi: “Başlıcası budur ki, qısa müddətdə nail olduq ki, bizə inansınlar. Halbuki "Azərbaycanda? Bədii gimnastika?" kimi şək-şübhə ilə verilən suallar az deyildi. İnanın ki, anaların məhz bədii gimnastika ilə məşğul olmaq istəyən balaca qızlarının əlindən tutub salona gətirməyə başlaması çox mühüm məqam idi. Gimnastikanın gələcəyi həyat səviyyəsindən başlayaraq, xalqın estetik ideallarınadək müxtəlif amillərdən asılıdır. Bu baxımdan gimnastika idmanın olduqca mürəkkəb növüdür. Uşaq idmanın hər hansı növü ilə 14-15 yaşından məşğul olmağa başlaya və inkişaf üçün parlaq perspektivlərə malik ola bilər, bizim üçünsə bu yaş artıq gecdir”.

Əlbəttə, idmanın hər bir növündə istedadın olması vacibdir. Lakin bədii gimnastikada istedad sırf idman istedadından qat-qat üstündür. Kiçik yaşlı gimnast qızın malik olması vacib sayılan xüsusiyyətləri və spesifik xarakteristikalarını istənilən qədər sadalamaq mümkündür. Ola bilər ki, bir qızcıqazda bunların hamısı olsun, amma ondan dünya səviyyəli gimnast çıxmasın.

Axı bədii gimnastika idmanla incəsənətin qovuşuğundadır. Burada bütün idman keyfiyyətləri, texnika, qələbə əzmi, çəkini saxlamağa sərt tələblərlə yanaşı, çətin izah edilə bilən bir keyfiyyət, necə deyərlər, "daxili qılgıncım" da olmalıdır. Mehriban xanım da elə bu “daxili qılgıncım”ı nəzərdə tutaraq deyir: “Əgər bu varsa, gimnast qız idman salonuna hələ yenicə ayaq açırsa da, deyə bilərsiniz ki, o, qalib gələcək”.

Gimnastika tarixində belə idmançılar həqiqətən az olmayıb. Görünür, hər bir belə gimnastda idmandan nə qədər keyfiyyətlər varsa, yüksək sənətdən də bir o qədər keyfiyyətlər var.

Mehriban xanımın missiyası da elə bir idman mühiti formalaşdırmaqdır ki, belə istedad nəyə qadir olduğunu məhz bu mühitdə göstərə bilsin.

* * *

Bədii gimnastikada hərəkətlər musiqinin müşayiəti ilə yerinə yetirilir. Bu, bir şərtidir. Son illərə qədər dünyanın hər yerində olduğu kimi Azərbaycanda da gimnastlar meydana xarici musiqilərin sədaları altında çıxardılar.

Mehriban xanım Əliyeva isə Azərbaycan Gimnastika Federasiyasının prezidenti kimi bu məsələdə də maraqlı bir yeniliyin əsasını qoydu.

Yarışlarda Azərbaycan bəstəkarlarının klassik və müasir musiqi əsərlərindən istifadə olunmasını gündəmə gətirdi. Gimnastlarımızın kompozisiyalarında Azərbaycan musiqisindən istifadə etmələri böyük rəğbətlə qarşılandı.

Bu da Azərbaycanın bir təbliğidir...

* * *

Bir ana öz övladını məktəbə, toy-bayrama, el şənliklərinə necə yola salar?! İctimai yerdə, başqalarının diqqət mərkəzində görünəcək balasının əyin-başının yerində olması, səliqəli görünməsi üçün nələr edər?!

Bir ananın zövqü, təmizkarlığı, bir evin səliqə sahmanı, bir ailənin maddi imkanları o evdən çıxan övladın əyninin səliqə-sahmanında görünür.

Ona görə də düşüncəli hər ana evin astanasından yola saldığı övladının geyim-kecimi üzərində əsər, onun evdən kənardə hamıdan yaxşı görünməsinə can atar.

Eyni hissi 2012-ci il London Olimpiya Oyunları ərəfəsində Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətində də izlədim. Fərq bundan ibarət idi ki, Azərbaycanın birinci xanımı bu möhtəşəm mədəniyyət tədbirinə yola salınan bütün idmançılarımızın anası qismində idi.

O, xaricdən modelyerlər dəvət edərək idmançılarımızın geyimlərinin ən yüksək zövqlə hazırlanması, idmançılarımızın bu idman bayramının ən dəbli qonaqları kimi görünməsindən ötrü aylarla zəhmət sərf etdi.

Bunun özü də Mehriban xanım Əliyevanın bütün Azərbaycan balalarına diqqət və qayğısının, Azərbaycan sevgisinin təcəssümü idi...

* * *

Bakıda əzəmətli bir idman sarayı ucalır. Müasir standartlara uyğun inşa edilmiş bu tikili Milli Gimnastika Arenasıdır. Burada gimnastika idman növündən başqa, digər idman növləri üzrə yarışlar, müxtəlif konsertlər, mədəni tədbirlər də keçirmək olar.

Bu sətirlərin yazıldığı dəqiqələrdən cəmi bir neçə gün sonra - 2014-cü ilin 13 iyunundan bu arenada bədii gimnastika üzrə Avropa çempionatı başlanacaq. Bu yarışda iştirak edəcək bütün idmançılarımıza inamlı qələbələr, parlaq nəticələr arzulayıram. Bu, fərd olaraq Avropa çempionatına qatılan hər bir Azərbaycan idmançısına ünvanlanan arzulardır.

Ümumən Azərbaycan adına qazanılan nəticə isə indidən bəllidir...

Azərbaycan gimnastları indiyə qədər ölkəmizdə və xaricdə keçirilən möhtəşəm yarışlarda bu yarışların devizinə uyğun olaraq "Tarixin canlandığı ritmlər"i dünyaya yayıblar.

Bu ritmlərdə Azərbaycanın şanlı tarixinə həyat vermiş, “Bəşəri plastikanın Azərbaycan salnaməsi”ni yazıblar.

Özündə Azərbaycan bayrağının simvollarını əks etdirən 2009-cu il Avropa çempionatının loqotipinə uyğun olaraq “Hisslər tufanı”nı sərgiləyiblər.

2014-cü ildə isə Azərbaycan bədii gimnastika üzrə Avropa çempionatının üçüncü dəfə keçirildiyi ilk şəhərdir.

Və bir ölkənin bütün dünyada gündən-günə artan nüfuzunun, qüdrətinin nümayişi üçün bundan gözəl nəticə olmaz, yəqin ki...

İdmanın inkişafı, Olimpiya hərəkətinin geniş vüsət alması, tarix boyu ölkələrin ümumi yüksəlişinin bir göstəricisi sayılıb.

Azərbaycan indi Yer üzündə sadəcə, zəngin neft-qaz ölkəsi kimi tanınmır. Həm də sivilizasiyalararası dialoqa mühüm töhfə verən, beynəlxalq humanitar forumlara ev sahibliyi edən, tolerantlığın mərkəzinə çevrilən bir ölkə statusunda dəyərləndirilir.

Beynəlxalq idman yarışlarının Azərbaycanda keçirilməsinin xoş bir ənənəyə çevrilməsi də bunun təzahürüdür.

Olimpiya hərəkətində Azərbaycan meyarı

Avropa Olimpiya Komitəsinin 8 dekabr 2012-ci ildə Romada keçirilmiş 41-ci Baş Assambleyasında Azərbaycan tarixi üçün son dərəcə əhəmiyyətli bir hadisə baş verdi.

Komitə ilk Avropa Olimpiya Oyunlarının 2015-ci ilin iyununda Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində keçirilməsini qərara aldı.

Avropa Olimpiya Komitəsinin bu tarixi qərarı dünya olimpiya hərəkətində öz yeri olan ölkə kimi Azərbaycanın nüfuzunun etirafı idi.

Belə tədbirlərin keçirilməsi zamanı bir neçə mühüm ictimai-sosial faktor mütləq nəzərə alınır. Bunlar, Olimpiya Oyunlarının keçiriləcəyi ölkənin siyasi sabitlik göstəriciləridir, sosial şəraitidir, iqtisadi imkanlarıdır, lazımi idman infrastrukturunun mövcudluğudur.

Bu tarixi qərarla Azərbaycanın cəmiyyətdəki ictimai-siyasi sabitliyə, sosial-iqtisadi inkişafına, müvafiq imkanlarına görə Avropanın ən öncül ölkələri sırasında qərar tutduğu bir daha təsdiqlənmiş oldu.

* * *

Əziz oxucum!

Bu sətirləri yazarkən, 2015-ci ilin iyun-iyul aylarına cəmi bircə il qalır. Sən bu cümlələri oxuduğunda yəqin ki, aradakı zaman məsafəsi, aylara, günlərə, hətta kim bilir, saatlara, dəqiqələrə sığınacaq...

Ömür vəfa etsə, bu zamanı başa vurub tariximizin ən möhtəşəm anlarından birini yaşayacağıq. Avropa Olimpiya Oyunları dünyada ilk olimpiya oyunlarının keçirildiyi ən qədim dövrlərdən bəri ilk dəfə məhz doğma Bakımızda keçiriləcək.

Olimpiya oyunlarının əsrlərdən bəri pozulmayan dəmir ənənələri var.

Məsələn, Olimpiya məşəli bunun bir örnəyidir. Olimpiya oyunlarının simvolu sayılan məşəlin öz məzmununu Prometeyin yunan Allahı Zevsdən od oğurlaması barədə əfsanə ilə əlaqədar qədim Yunanıstandan götürdüylü fərz edilir.

Məşəl 1928-ci ildə Amsterdamda keçirilən Yay Olimpiya Oyunlarında təqdim olunub və o vaxtdan bəri müasir Olimpiya Oyunlarının əsas rəmzidir. Məşəlin Yunanıstandan oyunların keçirildiyi yerə müxtəlif ölkələrdən keçməklə ötürülməsi ideyası isə 1936-cı ildə Berlin Yay Olimpiya Oyunları zamanı Karl Diyem tərəfindən irəli sürüldü.

O vaxtdan bəri olimpiya məşəli insanların yer üzündə əldə etdikləri maddi və mənəvi nailiyyətləri öz odunda, alovunda əks etdirən möhtəşəm bir rəmzdir.

İlk dəfə məhz Azərbaycanda, məhz bizim vətənimizdə yeni olimpiya ənənələrinin əsasının qoyulacağını düşünəncə qəlbim fərəh hissi ilə kükrəyir.

2015-ci ilin iyun-iyul aylarında Bakı şəhərində I Avropa Oyunlarının keçirilməsi üzrə Təşkilat Komitəsinin sədri Mehriban xanım Əliyevadır.

Azərbaycan dövləti bu çətin və şərəfli missiyanı Ona həvalə edib...

I Avropa Olimpiya Oyunlarına ev sahibliyində ölkənin birinci xanımı kimi Ona inanıb, Ona güvənib...

Mehriban xanım Əliyeva bu yüksək etimadı yüksək təşkilatçılıq məharəti, fədakarlığı, ən əsası isə Azərbaycan xalqına, dövlətinə olan sonsuz sevgisi ilə qazanıb.

O, indiyə qədər çox tədbirlərin təşkilinə rəhbərlik edib. Və bunların heç birində sadəcə hər hansı vəzifəni yerinə yetirməklə vəzifəsini tamamlanmış saymayıb. Əvvəlki ənənələri sadəcə təkrarlamayıb.

Mehriban xanım həmin tədbirlərin təşkili səviyyəsi ilə ardıcılıqları üçün mükəmməl nümunələr yaradıb, yeni normalar müəyyənləşdirib.

Bu dəfə isə I Avropa Olimpiya Oyunlarının təşkili ənənələrini ibtidaidən formalaşdırmaq, Avropa Olimpiya Oyunlarının necə keçirilməli olduğunu meyarlarını yaratmaq Onun taleyi, qismətidir.

Aradan cəmi bir neçə ay keçəcək, Bakıda dünya tarixində ilk dəfə olaraq I Avropa Olimpiya Oyunları başlanacaq və bitəcək...

2015-ci ildən sonrakı hər dörd ilin tamamında Yer üzündə yaşayan insanlar bu oyunların bənzərini dünyanın başqa-başqa ölkələrində izləməli olacaqlar.

Zaman da, məkan da dəyişəcək...

Vaxt, ola bilsin ki, bu oyunların forma və məzmununda da öz təshihlərini edəcək.

Amma yüz illər sonra da Avropa Olimpiya Oyunlarının təşkili ənənələrində Azərbaycandan, Bakıdan nələrsə qalacaq.

Mehriban xanım Əliyevanın bu ənənələrinin formalaşmasına sərf etdiyi gərgin zəhmətdən nişanələr yaşayacaq.

Əbədiyyət də, yəqin ki, elə budur...

On ikinci fəsil

MİLLƏTİN VƏKİLİ

*Çalış öz xalqının işinə yara,
Geysin əməlinlə dünya zərxara
Nizami Gəncəvi*

Kamil nümunə

Uşaq idim. Lənkəran şəhərindəki 3 nömrəli məktəbdə oxuyurdum. Bir gün məhəlləmizə səs yayıldı ki, sabah deputat seçiciləri ilə görüşə gəlir. Böyük hazırlıqlar başladı.

Nəsə möcüzəli bir hadisə baş verəcəkmış kimi mən də səhəri bu görüşün intizarı ilə açdım.

Səhər oldu...

Amma nədənsə deputat gəlib çıxmadı.

Deputat sözünü ilk dəfə həmin həyəcanlı gün eşitmişəm və hər dəfə bu sözü xatırlayanda uşaq marağı, həyəcanı ilə səhəri, demək olar ki, dirigözlü açdığım o intizarlı və məyusluq dolu gün yadıma düşüb.

Həyatımızın, taleyimizin qəribə təsadüfləri olur...

İş elə gətirdi ki, Tanrının izni ilə seçicilərim mənim özümə iki dəfə deputatlıq əta etdilər...

Seçicilərimlə görüşlərdən heç vaxt yayınmamaq, onlarla mümkün qədər sıx təmasda olmaq indi mənim dəyişməz prinsipimdir.

Həmişə düşünürəm ki, indi də haradasa “sabah deputat seçiciləri ilə görüşə gələcək” deyə səhəri intizarla açan bir uşaq var...

Və o uşağın məyusluğunun yükünü daşımaq mümkün deyil...

* * *

Qəhrəmanımızı isə Azərbaycanın hər yerində gözləyirlər.

2005-ci ilin parlament seçkiləri ərəfəsində Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilməsi səsvermə hüququna malik hər bir ölkə vətəndaşının arzusu, istəyi idi.

Hər bir Azərbaycan seçicisi Mehriban xanımı məhz onun yaşadığı ərazinin, təmsil etdiyi seçki dairəsinin deputatı kimi görməyi arzulayırdı. O, Prezidenti Azərbaycanın regionlarına səfərləri zamanı müşayiət edərkən insanlar bu arzularını birinci xanıma yetirirdilər.

Amma seçki qanunvericiliyi elədir ki, deputatlığa iddialı hər kəsin namizədliyi ancaq konkret bir seçki dairəsindən verilə bilər.

Mehriban xanım Əliyevanın təmsil olunduğu Yeni Azərbaycan Partiyası da özünün vahid siyahısında Mehriban xanım Əliyevanın namizədliyini 14 saylı Xəzər ikinci seçki dairəsindən irəli sürdü.

Azərbaycandakı digər seçki dairələrinin seçicilərinin ölkənin birinci xanımını parlamentdə onların yaşadığı ərazinin deputatı kimi görmək arzuları rəsmən reallaşmasa da, bu arzu başqa formada gerçəyə çevrildi.

Mehriban xanım Əliyeva təkcə bir seçki dairəsinin deyil, bütün Azərbaycanın, bütün Azərbaycan millətinin vəkili oldu.

* * *

Bu sətirləri yaza-yaza Azərbaycan tarixindəki üç maraqlı ardıcılıq haqqında düşünürəm.

Heydər Əliyevə qədər Azərbaycanda xalqın ümummilli lideri obrazını əyaniləşdirən şəxsiyyət yoxdur. Əlbəttə, tarixin ayrı-ayrı dövrlərində önə çıxan, cəmiyyətin ayrı-ayrı qruplarını ətrafına toplayıb mövcud problemlərin həllinə çalışan, qısa müddət də olsa ölkəyə, xalqa rəhbərlik edən ictimai-siyasi xadimlər Azərbaycanda da olub.

Amma onların heç birinə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri kimi yanaşmaq mümkün deyil. Bu anlayış yalnız Heydər Əliyevin siyasi portretində tamlaşır, bitkinləşir.

Bu anlayış, necə deyərlər, məhz Heydər Əliyevin boyuna biçilib...

Nə qədər qərribə olsa da, mən Heydər Əliyevi yalnız Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi təsəvvür edə bilmirəm. Yazıçı yanaşmam dünyanın ən böyük azərbaycanlısını Prezidentlik məqamında məhdudlaşdırmaqda acizdir...

Nədənsə mənə elə gəlir ki, onun Azərbaycan xalqının ümummilli lideri kimi daşdığı tarixi status Prezidentlik məqamının da fəvqündədir...

Ona görə də Heydər Əliyev mənim nəzərimdə məhz Azərbaycan xalqının ümummilli lideridir və bu tarixi statusun meyarlarını, kriteriyalarını öz şəxsiyyəti, əməlləri ilə Heydər Əliyev yaradıb.

Prezident İlham Əliyev isə öz həyat və fəaliyyəti ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin tamamlanmış obrazını əks etdirir. Bu ali vəzifəni daşıyan şəxsin, müstəqil Azərbaycan dövlətinə prezidentliyin meyarlarını müəyyənləşdirir.

Mehriban xanım Əliyevanın isə başqa bir tarixi missiyası var...

O da Azərbaycanda millətə vəkilliyin örneyidir. Öz şəxsiyyəti, əməlləri ilə əsl millət vəkili, deputat adını əyaniləşdirən ictimai meyardır.

* * *

Mehriban xanım seçicilər qarşısına mücərrəd vədlərlə deyil, real əməllərlə çıxmışdı.

O, bütün seçkiqabağı kampaniyalarını kampaniya xatirinə deyil, daim ünsiyyətdə olduğu Azərbaycan vətəndaşları ilə növbəti görüşlərindən biri kimi keçirmişdi.

Təmsil etdiyi seçki dairəsinin seçiciləri Mehriban xanım Əliyevanın onların səsini qazanmaqdan ötrü heç bir vədini eşitmədilər.

Əvəzində ərazidə salınan yolların rahatlığına xoşhal oldular. Yeni inşa edilən, təmir olunan səhiyyə müəssisələrinin, məktəblərin, uşaq bağçalarının abadlığından, səliqəsindən gözləri sevindi.

Yaradılan elektrik stansiyalarının işığından evləri nurlandı...

Qaz, elektrik enerjisi, su təchizatı ilə həyatları rahatlığa çıxdı...

Mehriban xanım Əliyeva Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti kimi özünün ictimai təşəbbüsləri ilə bu işi onsuz da Azərbaycanın bütün bölgələri üçün görürdü. Onun 2005-ci ildə 14 sayılı Xəzər rayon ikinci seçki dairəsindən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə deputat seçilməsi isə həmin ərazidə yaşayan insanların bu layihələrdən bəhrələnmək imkanlarını daha da artırdı.

O, vətəndaşların inamına sadıqlığını millət vəkili statusunda bir daha nümayiş etdirdi. Seçki kampaniyası dövründə vətəndaşların dilə gətirdikləri problemlər tədricən aradan qaldırıldı. Gənc nəslin təhsilinə, təlim-tərbiyəsinə xüsusi fikir verən Mehriban xanım Əliyevanın dəstəyi sayəsində Xəzər rayonunun müxtəlif kənd və qəsəbələrində ən müasir standartlara cavab verən yeni məktəblər, uşaq bağçaları tikildi, yaxud mövcud təlim-tərbiyə müəssisələri əsaslı şəkildə təmir edilərək istifadəyə verildi.

Rayondakı tibb müəssisələrinin də maddi-texniki bazası yaxşılaşdırıldı. Rayon ərazisindəki ayrı-ayrı qəsəbələrdə yeni tibb müəssisələri, müalicə-diaqnostika mərkəzləri inşa edildi. Əhaliyə səhiyyə xidmətinin səviyyəsi yüksəldildi. Rayonda uşaq sağlamlıq və diaqnostika mərkəzləri yaradıldı, orta ixtisaslı kadrlara olan ciddi ehtiyacın aradan qaldırılması üçün rayonda tibb məktəbi açıldı. Mərdəkan və Şüvəlandakı keçmiş yay uşaq istirahət düşərgələrinin fəaliyyətinin bərpa olundu. Rayonun qəsəbə və kəndlərini birləşdirən yollar sahmana salındı. Nəqliyyat, su, qaz çatışmazlığı həllini tapdı.

Rayonun Zirə, Binə, Türkan, Qala və başqa qəsəbələrinə yeni yollar çəkildi, hər tərəfdə ağaclar əkildi, parklar salındı. Heydər Əliyev Fondunun sonradan bütün ölkəyə doğru genişlənən "Hərəməz bir ağac əkək!" kimi nəcib təşəbbüslərinin icrası da birinci bu ərazilərdən başlandı.

Xəzər rayonu ərazisindəki dini və tarixi-mədəniyyət obyektləri də Mehriban xanımın diqqətindən kənarda qalmadı. Onların ətrafı abadlaşdırdı, yaşıllıqlar salındı.

O, Xəzər rayon seçicilərinin parlamentdəki təmsilçisi kimi rayon sahibkarlarının da böyük hamisinə çevrildi. Mehriban xanımın diqqət və qayğısı bu ərazidə özəl sektorun fəaliyyətini canlandırdı.

Rayon ağsaqqallarının təşəbbüsü və Mehriban xanım Əliyevanın dəstəyi ilə Xəzər rayonunda 10 il öncə Qaradağ rayonunda əsası qoyulan bir yeniliyi davam etdirdilər. 2005-ci ildə yaradılan Xəzər Rayonunun İnkişafı Fondu 1995-ci ildə Qaradağ rayonundan deputat seçilmiş İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə təsis edilən Qaradağ Rayonunun İnkişafı Fondunun məram davamçısı idi.

Heydər Əliyev Fondu ilə sıx əməkdaşlıq edən fond rayonun həyatında mühüm rol oynayan quruma çevrildi.

O, öz seçiciləri ilə yalnız seçkidən-seçkiyə deyil, müntəzəm görüşür. Sırf seçicilərlə görüşmək, onların fikirləri ilə maraqlanmaq üçün nəzərdə tutulmuş tədbirlərdən əlavə, rayon ərazisində açılışı edilən, təməli qoyulan hər bir tikili, icrası birbaşa nəzarətdə saxlanan hər bir layihə də seçicilərinin Mehriban xanım Əliyeva ilə ünsiyyət imkanındır.

Köməkçiləri, Heydər Əliyev Fondunun əməkdaşları da bu məsələlərdə sadə vətəndaşlarla Mehriban xanım Əliyeva arasında körpüdülər.

Qarşılıqlı inamın təntənəsi

Görülən işləri çox sadalamaq olar.

Amma onun da fərqi deyəm ki, faktları nə qədər yüksək hafizə ilə xatırlamağa çalışsam da, onları ümumiləşdirməkdən ötrü yazılı, elektron resursları nə qədər sistemli tərzdə müsəlləh etməyə can atsam da, nələrsə yenə yaddan çıxacaq.

Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı kimi öz seçiciləri üçün gördüyü işlərin, ümumilikdə Azərbaycan vətəndaşları üçün imza atdığı nəcib əməllərin təfərrüatlı hesabatı kitablara sığmaz.

Heç qəhrəmanımız özü də 2010-cu ildə ölkəmizdə keçirilmiş dördüncü çağırış Milli Məclisə seçkilərdə iştirakı zamanı seçicilər qarşısına görülmüş işlərin minnəti ilə çıxmadı.

Onlarla görüşlərə yenə vədlərlə deyil, real əməllərlə və bu nəcib əməllərin davam etdiriləcəyinə böyük ümidlərlə getdi.

Sadəcə olaraq nəzərdə tutduğu işlərin yerinə yetirilməsindən ötrü onların dəstəyini istədi.

“Biz beş il bundan əvvəl Xəzər rayonunun hərtərəfli inkişafı üçün zəruri olan bütün məsələləri birlikdə müzakirə etdik, problemlərlə tanış olduq və onların həlli yollarını müəyyənləşdirdik. Demək olar ki, bu 5 il ərzində çox uğurlara nail olmuşuq. Bütün bu illər ərzində mən sizin dəstəyinizi çox yaxşı hiss etmişəm. Hesab edirəm ki, qazanılan uğurlar, qələbələr bizim birgə qələbələrimiz, birgə uğurlarımızdır” - Mehriban xanım Əliyeva 2010-cu ildə keçirilmiş parlament seçkilərindən əvvəlki çıxışlarından birində belə deyirdi: *“Mən sizin məhəbbətinizi hər zaman hiss edirəm. İnanıram ki, biz bütün imkanlarımızı səfərbərliyə alıb qalan problemləri də birlikdə həll edəcəyik. Mən bütün işlərimdə sizə arxalanıram, sizin dəstəyinizi hər zaman hiss edirəm və biz bir komanda kimi çoxlu nailiyyətlər qazanmışıq. Sizin sözləriniz mənim üçün çox dəyərlidir. Doğrudan da, bu beş il ərzində mən bunu hiss etmişəm. Hər görüşdə, hər dəfə ünsiyyətdə olanda mən bu sevgini, məhəbbəti hiss edirəm. Bu, mənə güc verir. Mən imkan dairəsində çalışmışam ki, bacardığımı edim”*.

* * *

Mehriban xanım Əliyevanın parlament seçkilərində iştirakı ilə bağlı iki fakt diqqətimi çəkir.

6 noyabr 2005-ci il tarixində keçirilən parlament seçkilərində 14 saylı Xəzər rayon ikinci seçki dairəsi seçicilərinin mütləq əksəriyyəti Ona səs verib. Mehriban xanım seçkidə 92.12 faiz səs toplayıb bə bununla seçici dəstəyinin miqyasına görə respublika üzrə birinci olub.

2010-cu il seçkilərində isə O, 14 saylı Xəzər II seçki dairəsindəki seçicilərin əvvəlki parlament seçkilərindən də çoxunun, 94,49 faizinin səsini qazanıb.

Düşünürəm ki, bu qarşılıqlı inamın təntənəsidir. O ərazidə yaşayan, ölkənin birinci xanımının onların rifahı üçün gördüyü işlərdən faydalanan vətəndaşlarımızın bütün bunlara görə öz deputatlarına bir təşəkkür borcudur.

* * *

Amerika yazıçısı Maks Miller bir vaxtlar yazırdı ki, mətbuat millətin öz-özü ilə söhbətidir. Mətbuatı zamanın özü barədə monoloqu adlandıranlar da var.

Bir insan digərinə yalan söyləyə, fikrini çaşdırma bilər. Amma insanın özünün-özü ilə monoloqunda heç bir yanlışa yer yoxdur.

Elə ona görə də mətbuatın, jurnalistlərin tribunası bütün dünyada ən ədalətli, obyektiv tribuna kimi dəyərləndirilir.

Azərbaycan Milli Məclisində təmsil olunan deputatların fəaliyyəti də bu tribunadan aydın görünür. Elə deputatlar olur ki, ictimai-siyasi cəhətdən qeyri-fəal mövqeyinə görə, medianın haqlı qınağı ilə üzləşir, elə həmkarlarımız da var ki, hər fürsətdə öz çıxışları ilə mövcud problemləri gündəmə gətirməyə, müxtəlif mövzular ətrafında ictimai müzakirələr təşkil etməyə çalışır.

Mehriban xanım Əliyeva ötən illərdə jurnalistlər arasında keçirilən sorğularda “Seçicilərin hüquqlarını müdafiə edən ən fəal millət vəkili”, “İlin qanunvericilik təşəbbüsü ilə ən fəal çıxış edən deputatı” nominasiyaları üzrə qalib olub.

Fikrimcə, bu, dördüncü hakimiyyətin ədalət tribunasından Onun fəaliyyətinə verilən ən obyektiv qiymətdir.

* * *

2005-2010-cu illərdə Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan-Amerika kimi çox vacib bir Parlamentlərarası Dostluq Qrupuna rəhbərlik edirdi.

2006-cı ildə ABŞ-a səfəri zamanı bu ölkənin ictimai-siyasi xadimləri ilə görüşündə Azərbaycan qadınlarının seçib-seçilmək haqqını nəinki Müsəlman Şərqi, hətta Birləşmiş Ştatların qadınlarından əvvəl 1918-ci ildə Müstəqil Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə əldə etdiyini xüsusi vurğulayan Mehriban Əliyeva o görüşlərdə yaratdığı müsbət təəssüratla Azərbaycan qadınının adını ucalara yüksəltdi.

Onun ABŞ-da keçirdiyi görüşlər iki ölkə arasında əlaqələrin və əməkdaşlığın daha da genişlənməsi, Amerikanın Azərbaycanı daha yaxından tanıması, Azərbaycan həqiqətlərinin, mədəniyyətinin daha geniş təbliğ olunması baxımından mühüm nəticələrlə əlamətdar oldu.

İndi isə Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan-Fransa parlamentlərarası əlaqələr üzrə işçi qrupunun rəhbəridir. Onun Avropa ölkələrindəki yüksək nüfuzu Azərbaycanın Avropa məkanına inteqrasiyası prosesinə böyük töhfədir.

* * *

Parlament üzvü olmaq istər-istəməz siyasi işdir. Amma Mehriban xanım Əliyeva bu işə də yeni məzmun qazandırılıb. Onun seçimi tamam fərqlidir.

Amma, həm də insanlıq üçün ənənəvi siyasət anlayışından daha gərəkli olan bir seçimdir.

Hələ 2005-ci ilin 26 mayında “İzvestiya” qəzetində dərc edilmiş müsahibəsində qəzetin əməkdaşı Oleq Sıqanov ona belə bir sual vermişdi: “Lora Buş ciddi proqramlarla məşğul olur, Hillari Klinton qubernatordur, siyasi karyeraya başlayıb. Siz siyasətlə məşğul ola bilərdinizmi?”

Bu olmuşdu cavab: “Əlbəttə, bunun üçün geniş imkanlar açılır. Lakin hər şey fərdiyyətdən asılıdır. Əgər siyasi fəaliyyət sənə yaxındırsa, əlbəttə ki, bu işə daha asanlıqla başlamaq olar. Mən siyasətlə məşğul olmuram, sadəcə insanlara kömək edirəm. Əgər bunu siyasət adlandırmaq olarsa, buyurun, elə də hesab edin. Çox vaxt siyasət dedikdə, insanın hakimiyyətə gəlmək niyyəti olduğu düşünülür. Mən hakimiyyət adamı deyiləm və hakimiyyətə can atmıram. Bu, mənlilik deyil.

İstər YUNESKO-nun Xoşməramlı səfiri kimi, istərsə də Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi mənə ehtiyac olduğunu hiss edirəm. Mənim adıma hər gün 200-dən çox məktub gəlir. Onların heç biri diqqətsiz qalmır. Mən konkret iş görmək, konkret insanlara kömək etmək istəyirəm. Konkret problemləri həll etmək, yardım edə bildikdə sevinc hissi keçirmək və səndən asılı olmayan səbəblər üzündən nəşə edə bilmədikdə təəssüflənmək, qəzavü-qədər, sağalmaz xəstəlik qarşısında bütün gücsüzlüyünü dərk edərkən əziyyət çəkmək, xilas edilmiş bir uşağın təbəssümünü gördükdə isə bir daha sevinmək istəyirəm. Bu, mənim seçimimdir”.

Xilas edilmiş ruh

O, bütün Azərbaycan cəmiyyəti üçün humanizm simvoludur. Azərbaycanın birinci xanımı üzərinə götürdüyü xoşməramlı missiya ilə insan hüquqlarının qorunması, vətəndaş cəmiyyəti ideyalarının cəmiyyətdə bərqərar olması, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi prosesində də əməyini əsirgəmir.

Dünyanın ədəbiyyat adlı ucalığının ən yüksək zirvəsində qərar tutan fransız yazıçısı Viktor Hüqo bir zamanlar yazırdı ki, əfv insanlıq dilinin ən şirin kəlməsidir.

Nə vaxtsa bir alimdən “Əfv etmək yaxşıdır, yoxsa cəsərət” deyə soruşduqda o belə cavab vermişdi: “Əfv etmək, çünki əfv etməyi bacaranın cəsərətə ehtiyacı yoxdur”.

Əfv etmək, bağışlamaq, kiminsə etdiyi pisliyi unutmağa çalışmaq, yaxşı insanların intiqamıdır əslində.

Tanrı da bağışlayan və əfv edəndir...

Ulu Öndər Heydər Əliyev bu keyfiyyəti uca Tanrıdan əxz etmişdi.

O, humanizm, şəxsiyyətə inam və hörmət, insanpərvərlik prinsiplərini önə çəkirdi. Bağışlamaq mümkün olan yerdə bağışlamağı bacarırdı.

Azərbaycanda demoktarik dəyərlərin oturuşmasından ötrü bəzən cəmiyyətdə birmənalı qəbul edilməyən, ziddiyyətli fikirlər doğuran cəsərətli, bəzən hətta riskli addımlardan belə çəkinmirdi.

Heydər Əliyev qanunçuluq və hüquq qaydalarının Azərbaycan cəmiyyətində hələ tam bərqərar olmadığı dövrdə - 1993-cü ildə ölüm hökmü cəzasının tətbiqi üzərində moratoriumun qoydu.

1998-ci il fevralın 10-da Şərqdə ilk dəfə olaraq ölüm hökmünün ləğvinə qərar verdi.

4 may 1995-ci il tarixli fərmanı ilə Əfvətmə İnstitutunu bərpa etdi. İmzaladığı müvafiq fərman və sərəncamlarla minlərlə insanı azadlığa qovuşdurdu.

Tarix üçün bir faktı xatırlayaq: Heydər Əliyevin qanunvericilik təşəbbüsü əsasında Milli Məclis 1996-2003-cü illərdə amnistiya haqqında 7 qanun qəbul etmiş, 21325

məhkum azadlığa buraxılmış, ümumilikdə, 78 mindən artıq məhkuma amnistiya aktları şamil edilmişdi.

Bu siyasəti inamla davam etdirən Prezident İlham Əliyev də imzaladığı əfv sərəncamları ilə, əməllərindən səmimi peşmançılıq hissi keçirən günahkar şəxslərin islah olunaraq düz yola qayıtmasına, onların cəzaçəkmə müəssisəsindən çıxdıqdan sonra layiqli vətəndaş kimi azad cəmiyyətə qovuşmasına, bir daha cinayət əməli törətməməsinə çalışır.

Bununla, keçmiş məhkumlara, onların ailə üzvlərinə, doğmalarına bir aləm sevinc bəxş edir.

* * *

Mehriban xanım Əliyeva ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 84-cü ildönümü münasibətilə ilk dəfə 2007-ci ilin may ayında parlament qarşısında amnistiya aktı layihəsi ilə çıxış etdi.

Bu, Heydər Əliyev ideyalarına, Ulu Öndərin humanist siyasətinə sədaqətin təcəssümü idi.

O, layihə ilə bağlı Milli Məclisə müraciətində yazırdı: "Bu təşəbbüsü irəli sürərkən mən hesab edirdim ki, səhv etmiş, cinayət törətmiş insanlara bir daha imkan verməliyik ki, onlar azad həyata qayıtsınlar, ailələrinə, yaxınlarına qovuşsunlar, cəmiyyətdə öz yerlərini tapa bilsinlər. Ağır cinayət törətməyən insanları bağışlayaraq biz həm onları normal həyata qaytarırıq, həm də müstəqil Azərbaycanın humanizm prinsipləri əsasında inkişaf etdiyini nümayiş etdiririk. Mən əminəm ki, cəmiyyətdə bütün ağır, çətin problemləri xeyirxahlıqla, insansevərliklə, mərhəmətlə həll etməyə çalışmaq lazımdır. Bu, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasında ən əsas şərtlərdən biridir".

Mehriban xanımın irəli sürdüyü birinci Amnistika aktı layihəsi ilə azadlıqdan məhrum etmə qismində cəza çəkən məhkumlardan təqribən 1500 nəfər cəzaçəkmə müəssisələrindən azadlığa çıxdı.

Azadlıqdan məhrum etmə cəzası ilə bağlı olmayan cəzalara məhkum olunmuş təqribən 7500 nəfər şəxs də cəzasından azad edildi.

* * *

«Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevin zəngin irsini və siyasi məfkurəsini təşviq edən Heydər Əliyev Fondu onun sosial-iqtisadi, mədəni inkişafa, dünya birliyinə inteqrasiyaya yönəlmiş siyasətinin öyrənilməsinə və bu ideyaların həyata keçirilməsinə dəstək verir.

Ulu öndərimizin həyata keçirdiyi dövlət siyasətinin mahiyyətini özündə əks etdirən insanpərvərlik və humanizm ideallarından çıxış edən Heydər Əliyev Fondunun başlıca məramlarından biri qayğı və yardıma ehtiyacı olanlara köməyin göstərilməsidir. Məhkum edilmiş şəxslərin və onların ailə üzvlərinin Fonda ünvanlanan müraciətləri ilə əlaqədar aparılan araşdırmalar və tədqiqatlar həmin insanlara da münasibətdə mərhəmətli olmağın zəruriliyini göstərir.

Ümummilli liderimizin humanist siyasətinə sədaqət nümayiş etdirərək firavanlıq, əmin-amanlıq və mərhəmət rəmzi olan Azərbaycan xalqının milli bayramı - Novruz bayramı münasibətilə amnistiyanın elan edilməsini təklif edirəm».

Bunu da Mehriban xanım 2009-cu ildə - Novruz bayramı ərəfəsində Milli Məclisə təqdim etdiyi növbəti amnistiya aktı layihəsində yazırdı. Bu akt da təqribən 9 min nəfər şəxsə şamil olundu.

1700 məhkum azadlığa buraxıldı.

Eyni humanist addım Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, Ulu Öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 90-cı ildönümü ərəfəsində də atıldı.

Mehriban xanım Əliyevanın 30 aprel 2013-cü il tarixində Milli Məclisə təqdim etdiyi növbəti amnistiya aktı təxminən 9 min nəfərin üzərinə kölgə saldı.

2 minə yaxın məhbus dəmir barmaqlıqlardan qurtularaq azadlığa, doğmalarının yanına qayıtdı.

Mən lap ən xırda bir cinayət də olsa törətmiş kəsin cəzasız qalmasına əsla tərəfdar deyiləm. Amma unutmayaq ki, Tanrının xəlq etdiyi hər bir bəndənin nə zamansa yaxşı biri olmaq şansı da var.

İnsan olaraq bizim ali missiyamız başqalarının bu şansını tanımaqdır.

Viktor Hüqonun “Səfillər” əsərində təsvir etdiyi Yepiskop onun gümüş çəngəl bıçaqlarını oğurlamış Jan Valjanı polislərin əlindən alıb üstəlik gümüş şamdanlarını da ona bağışlarkən keçmiş katorqa məhbusuna son olaraq bu kəlmələri söyləmişdi:

“Qardaşım, siz artıq şərə tabe deyilsiniz, xeyirin ixtiyarındasınız. Mən sizin ruhunuzu satın alıram. Mən sizin ruhunuzu qara fikirlərdən və zülmət dünyasından xilas edib Allaha tapşırıram”.

Mehriban xanım Əliyevanın amnistiya təşəbbüsləri ilə minlərlə məhbusun azadlığa buraxılması da onların ruhunun qurtuluşudur.

Şərin yoldan çıxardığı insan ruhlarının mərhəmət işığında qaranlıqlardan xilas və Allaha əmanət edilməsidir...

Budur, Mehriban Əliyevanın missiyası...

On üçüncü fəsil

ANA

*Heç bir ata-ana övladına gözəl tərbiyədən
daha yaxşı bir miras qoya bilməz.
Həzrəti Məhəmməd*

Ana... Vətən...

Belə bir anlayışa "Kitabi Dədə Qorqud" boylarında tez-tez rast gəlirik: "Ana haqqı".

Bu anlayışa görə Ana da Tanrı qədər şərəfətli bir varlıqdır...

"Tanrı haqqı"nın daşıyıcısıdır...

Ana hüquqi baxımdan toxunulmazdır. Hətta nə qədər böyük bir suç işləmiş olsa belə, bir kimsənin Anaya qılınc qaldırması yasaqdır:

Ana haqqı Tanrı haqqı degilmişə

Qara polad uz qılıcım dartaydım

Qafillicə görklü başınq kəsəydim

Alca qanınq yer yüzünə dökəydim

Eyni motivlərə Homer "Odisseyə"sində Esxilin "Oresteya"sında da rast gəlirik.

Nə vaxtsa tarixin madərşahlıq çağı da olub. Adı çəkilən qədim ədəbi abidələrdəki bəlli motivlər bunun soraqlarıdır. Dünyanın məşhur muzeylərində də vaxtın madərşahlıq dövrünü əks etdirən eksponatlara çox rast gələ bilərsiniz.

Bu, ibtidai cəmiyyətin xüsusi təşkili forması idi. İctimai istehsalda, qəbilə icmasının sosial həyatının təşkilində qadın aparıcı rol oynayırdı.

Qadının adı totem idi. Onlar icma üzvlərinin yaşayışına böyük təsir göstərirdilər. Tarixin bu dövrünü öyrənən tədqiqatçılar da şəhadət gətirə bilərlər ki, madərşahlıq dövründə dini sistemin özü belə təbiətin səcdəsi əsnasında formalaşırdı.

Burada təbiətin ayrı-ayrı qüvvələri və elementləri qadın cildində çıxış edirdilər. Ruhlar belə qadın adları daşıyırdı...

Madərşahlıq ideologiyası və mifologiyasının elementləri, bir qədər dəyişiklikləri nəzərə almaqla tarixi inkişafın növbəti mərhələlərində də yaşayırdı.

Mənim fikrimcə, müqəddəs dinimizdə, milli mentalitetimizdə qadına verilən müstəsna dəyər madərşahlığın müəyyən elementlərinin bu gün də mənəvi dünyamızda özünü qorumasıdır.

Qadın bizim üçün ən dəyərli olanların təcəssümüdür...

Namusdur...

Şərəfdir...

Vəfadır...

Əhd-ilqardır...

Biz Vətəni də məhz ana sifətində təsəvvür edirik, "Ana Vətən" deyə sevirik, doğma torpağı anamıza olan isti hisslərimizdə vəsf edirik.

Bəlkə də Mehriban xanım Əliyevaya cəmiyyətin bu qədər yüksək rəğbətini şərtləndirən səbəb onun ictimai obrazında Ana Vətən anlayışının əyanilik qazanmasıdır. Ana və Vətən düşüncəsinin onun obrazında konkretləşməsidir, üst-üstə düşməsidir.

* * *

Yaşlı ya gənc, fərq etməz, hər bir insanın anaya ehtiyacı var. Hər kəs ana şəfqətinə, ana nəvazişinə tamarzıdır.

Kitabın müxtəlif hissələrində bu məqama dönə-dönə toxundum...

Kimsəsiz körpələr Mehriban xanımı öz anaları gözündə görürlər. Amma axı O, təkcə körpələrin anası deyil.

Mehriban xanım Əliyeva özündən çox-çox yaşlı qadınlara da ana şəfqətini əsirgəmir...

Onların dolmuş gözlərinin yaşını silir...

Qəblərinin təsəllisi olur...

* * *

Hər dəfə televiziya belə məqamları əks etdirən epizodları gördükcə, Mehriban Əliyevanın şəfqətinə sığınan kimsəsiz körpələrin, ixtiyar qadınların üzündəki məmnunluq ifadəsini seyr etdikcə düşünürəm ki, bu Ana Vətənə sığınmanın, Ana Vətənin hərarətini, şəfqətini bir insanın timsalında duymanın bəxş etdiyi məmnunluqdur.

Ana!.. Biz Mehriban xanım Əliyevanın rəsmi vəzifələrindən, aldığı beynəlxalq mükafatlardan geniş bəhs etmişdik.

Bu ad isə, fikrimcə, Onun üçün bütün rəsmi titullardan, daşdığı yüksək vəzifələrdən ucada dayanan yeganə məqamdır. Yəqin ki, Mehriban xanımın bənzərsiz humanizmini də elə Onun ürəyindəki analıq hissləri, dünyaya, insanlara Ana nəzərləri ilə yanaşması müəyyən edir.

Mehriban xanım dünyaya üç övlad gətirib...

Prezidentimizə üç övlad, müstəqil dövlətimizə üç dəyərli vətəndaş bəxş edib...

Övladlarını milli ruhda tərbiyələndirib. Dünya bu övladlar üçün Azərbaycan sözünün doğmalığından, Azərbaycan dilinin saflığından, Azərbaycan təfəkkürünün işığından başlanıb.

Mehriban xanım övladlarını sadəlik zinəti ilə bəzəyib...

Öz təvazökarlığını onlara bəxşiş verib...

Bu kitabın qələmə alındığı günlərdə Mehriban xanımın qız övladları Arzu və Leyla sosial şəbəkələrdə anaları ilə, bir-biriləri ilə münasibətləri, geyim tərzləri, ümumi zövqləri barədə düşüncələrini paylaşmışdılar.

“Mən bacıma və qardaşıma çox bağlıyam. Əminliklə deyə bilərəm ki, Arzu mənim hər şeyimdir. Bizim qədər bir-birinə yaxın olan bacılar tanımıram. Arzu həmişə köməyə çatmağa, özünü və vaxtını yaxınlarına fəda etməyə hazırdır. Ailə içində biz onu “sehrli çubuq” adlandırırıq. Arzu həm də mənim “sehrli çubuğum”dur”.

Bir ailədəki qarşılıqlı sevgi, hörmət ruhunu əks etdirən bu kəlmələr Leyla xanıma məxsusdur.

Arzu Əliyeva isə belə yazırdı: *“Biz harasa ailəlikcə gedəndə birlikdə hazırlaşırıq, bir-birimizdən məsləhətlər alırıq. Adətən, mən fərqlənməyə çalışıram. Bu o qədər də asan olmur. Bununla belə həmişə konservativ tərzə üstünlük verirəm – super hitlər və qıcıqlandırıcı geyimlər mənlilik deyil. Anam bizim üçün paltar seçməyi bacarır. Hətta biz yanında olmasaq belə, o, seçdiyinin bizə yaraşib-yaraşmayacağını bilir və heç vaxt yanılmaz. Bacımla birlikdə ilk tərz dərsələrini lap uşaqkən anamı müşahidə edə-edə öyrənmişik. O, geyinib bəzənəndə, saçlarını darayanda biz oturub baxırdıq. Anam bizə xüsusi məsləhətlər verməyib, amma böyüdükcə istər-istəməz onun tərzini təkrarlamağa başladığımızı”.*

Leyla Əliyevanın bacısının bu fikirlərinə əlavəsi də maraqlıdır: *“Hərdən birlikdə mağazaları gəzirik. Təəssüf ki, bu istədiyimiz qədər tez-tez baş vermir. Mən paltarları ilk növbədə "yaraşır, ya yaraşmır" prinsipi ilə seçirəm, "dəbdədir, ya yox" deyərək fikirləşmirəm. Bizim üçümüzün də bədən ölçümüz eynidir. Odur ki, hərdən paltarlarımızı dəyişirik. Anam kimi mən də lakonik, detallarla ağırlaşdırılmamış, berrəngli paltarları sevirəm. Ən çox qara rəngdən xoşum gəlir. Çalışırım ki, hamının tanıdığı, kolleksiyanın hitinə çevrilmiş libasları yox, özümə yaraşanı geyinim. Anam həmişə nəyi nə ilə uyğunlaşdırmaq lazım gəldiyini bilir. Suallarım yarananda məsləhət üçün ona müraciət edirəm. Başqa heç kimə...”*

Mehriban xanım anası Aida xanımdan, qayınanası Zərifə xanım Əliyevadan aldığı tərbiyəni, görüb götürdüklerini öz övladlarına münasibətində yaşadır. O da bütün analar kimi öz övladlarını çox sevir.

Amma bu sevgidə, sevgidən üstün bir məsuliyyət hissi də var...

Çünki Onun dünyaya gətirdiyi övladlar Heydər Əliyev ocağının yetiridirlər...

Prezident İlham Əliyevin övladlarıdır...

Tarixin bir parçasına çevrilmiş soyadın və bu soyadda ifadə olunan dəyərlərin təcəssümüdür...

Onların hər bir davranışında Heydər Əliyevin, İlham Əliyevin adı var...

Və Mehriban xanım Əliyevanın ana tərbiyəsini almış övladlar – Leyla, Arzu, Heydər öz davranışları ilə bu məsuliyyəti hər zaman doğruldurlar.

...Mehriban xanım Əliyeva bir Ana kimi övladlarının davranışları ilə dünyadakı bütün analara nümunə göstərir.

Heydər

Birbaşa rəhbərliyi ilə əldə edilmiş misilsiz nailiyyətlərə rəğmən qəhrəmanımız üçün son illərin ən mühüm dəyişikliyi, ən xoşbəxt yaddaqalan hadisələri nəvələrinin dünyaya gəlişidir: *“Uşağın doğulması həmişə böyük xoşbəxtlik və Tanrının nemətidir. Bu, insanın həyatın dəyişən və həyata tamamilə fərqli baxmağa vadar edən möcüzədir”*.

Həyat yoldaşı ilə birgə qızları, oğlu, nəvələri üzərinə götürdüyü saysız hesabsız vəzifələrin uğurla icrasında onun ən böyük mənəvi dəstəyidirlər.

Leyla və Arzu barədə əvvəlki fəsillərdə geniş bəhs etdik.

Oğlu Heydərdə babasına xas cəhətləri seyr etməkdən bir ana kimi məmnundur. Bu cəhətlər məqsədyönlülük və daxili özünüidarəetmə, emosional təmkinlilik və bununla yanaşı dərin səmimilikdir.

Oğlu ilə təmasın bütün gün ərzində yığılmış yorğunluğunu aradan götürdüyünü deyir...

Çox ümid edir ki, gələcəkdə oğlu babası kimi mətin iradə və ruh yüksəkliyinə malik olacaq.

“Onu gələcəkdə kim görmək istərdiniz?” - illər əvvəl jurnalist marağı ilə Mehriban xanıma ünvanlanan belə bir suala cavab konkret olmuşdu: *“Vətəninin layiqli vətəndaşı. Seçəcəyi fəaliyyət sahəsinin peşəkarı. Xoşbəxt ata və həyat yoldaşı”*.

- Oğlunuzun hansı sənətin sahibi olmasını istərdiniz?

- Mən bu seçimə çox da qarışmaq istəməzdim. Mənim üçün başlıcası onun təbii potensial imkanlarının həyata keçə bilməsi və yaxşı bir insan kimi böyüməsi üçün əlimdən gələni etməkdir. Əgər insanın intellekti və əxlaqı qaydasındadırsa, mənim bunu necə qiymətləndirəcəyimdən asılı olmayaraq, həyat yolunun seçimi onun öz haqqıdır.
- Yəqin ki, siz oğlunuzun öz babasına oxşamasını istərdiniz, bəs sülalə ənənəsinin davam etdirilməsinə necə baxırsınız?
- Sadə bir həqiqətin - elitalar nəzəriyyəsinin hələ heç kəs tərəfindən ləğv olunmadığını anlamaq üçün Avropa tarixinə nəzər salmaq kifayətdir. Əlbəttə, mən ürəkdən istərdim ki, oğlum öz babasına çox oxşasın. Lakin hamımız bilirik ki, bizim hər birimiz öz xarakteri, öz taleyi, öz alın yazısı ilə doğuluruq. Mənə oğlumun taleyinə nə yazıldığını demək çətinidir. O, ağıllı oğlandır, çox aydın xarakterə malikdir, böyüklərlə olmaq öz yaşadları ilə olmaqdan onun üçün daha maraqlıdır. Həyatın necə olacağını əvvəlcədən bilmək mümkün deyil. Əlbəttə, mən bir ana kimi, sağlam ambisiyalardan məhrum deyiləm və onun üçün həyatda hər şeyin yaxşı olacağına inanmaq istəyirəm, necə olacağını isə zaman özü göstərir. Mənim üçün hər şeydən mühümü onun layiqli insan kimi böyüməsi, vətəni sevməsi, öz xalqı ilə fəxr etməsi, ona xidmət etməyə hazır olmasıdır. Bunu məhz hansı sahədə - hərbi işdə, elmdə, həkimlik sənətində, yazıçılıq sahəsində olması isə vacib deyil. Ailələrimizin tarixində təqlidəlayiq nümunələr çoxdur...

* * *

Mehriban xanım dünyaya gətirib boya-başa çatdırdığı üç övladın harada olmalarından asılı olmayaraq Azərbaycan üçün, dünya üçün, bəşəriyyət üçün xeyirli övladlar olacaqlarından əmindir.

Çünki onlara ən böyük sərvət kimi insanlara sevgi, mərhəmət, humanizm hisslərini bağışlayıb...

Birinci xanımın mərhəmət möhtacı olan insanlarla, qocalarla, əlillərlə, kimsəsiz, xəstə körpələrlə görüşlərində daim Onu müşayiət edən övladlarının davranışlarına heç diqqət yetirmisinizmi?!

Prezident övladlarının dövlətdən başqa bir həyanı olmayan binəsiblərə doğru uzanan əllərini görmüsünüzmü?!

Hətta sıradan bir ailənin nümayəndəsi də o kimsəsiz körpələri Prezident övladlarının səmimiyyəti, sevgisi ilə bağrına basıb əzizləmək üçün nə qədər böyük ürəyə sahib olmalıdır?!

Mehriban xanımın, Onun övladlarının insanlara sevgisinin ölçüsü, hüdudu yoxdur...

Həm də Mehriban xanım Əliyeva təkcə bu üç övladın – Leylanın, Arzunun, Heydər in anası deyil.

Onun köməyinə, mərhəmətinə, sevgisinə ehtiyac duyan minlərin, on minlərin anasıdır...

Mehriban xanım bütün Azərbaycan gənclərinə ana kimi həyan olduğunu dəfələrlə sübuta yetirib.

Bütün uşaqlara olan analıq hisslərini onların təhsil alıb əllərinin çörəyə çatmasından ötrü həyata keçirdiyi layihələrlə, gənclərin fiziki və mənəvi sağlamlığı məqsədilə gördüyü işlərlə, istedadların üzə çıxarılması məramına sərf etdiyi fədakar zəhmətlə, onlara inamı, güvəni ilə sübuta yetirib.

2006-cı ilə qədər hər dəfə Avrovision Beynəlxalq Musiqi yarışması keçiriləndə Azərbaycanın bu maraqlı mədəniyyət tədbirindən kənar qalması qınağı ilə ictimai suallar baş qaldırırdı. Adətən tanınmış sənətçilərimizi qınayırdıq ki, onlar Azərbaycanı bu beynəlxalq müsabiqədə təmsil etmək imkanında deyillər.

Mehriban xanım Əliyevanın analıq hissləri burada da öz sözünü dedi. Necə ki, bu hisslər muğam sahəsində bu çağa qədər heç kimin tanımadığı əsl istedadları kəşf etmişdi, bu, müsabiqəyə qatılacaq gənclərin seçimində də belə oldu.

O, Avrovisiya Beynəlxalq Mahnı yarışmasına məşhur müğənnilərin deyil, səsindən başqa özgə güvənc yeri olmayan, heç kimin tanımadığı gənclərin göndərilməsi ənənəsinin əsasını qoydu.

Qismətə baxın ki, Azərbaycanda kimsənin tanımadığı gənclər Azərbaycanı dünyaya tanıtdılar...

2011-ci ildə Almaniyanın Düsseldorf şəhərində “Eurovision-2011” Mahnı yarışmasında Azərbaycan qalib olarkən ölkəmizə bu zəfəri qazandırmış iki gəncdən birinin Eldar Qasimovun gözlərindəki sevinc ifadəsini xatırlayıram.

Bu ifadədə zəfər sevincindən başqa, ədalətin təntənəsindən, heç kimin tanımadığı gənc istedadlara sahib çıxan, onlara inanan, güvənən, dəstək olan Mehriban xanım Əliyeva kimi insanlara minnətdarlıq duyğularından da nəsə vardı.

Və bu sevincdən, bu məmnuniyyətdən Mehriban xanım Əliyevaya da böyük pay düşürdü...

“Eurovision”da qələbə onu göstərir ki, həyatda uğur və məsuliyyət yanaşdır” - 2012-ci ildə - Azərbaycan həyatının, demək olar ki, ən mühüm hadisəsi olan “Eurovision-2012”ə hazırlıq ərafəsində o, belə demişdi.

Onun rəhbərliyi ilə görülən hazırlıq işləri uğurla başa çatdı və Bakıda keçirilən beynəlxalq mahnı yarışması müxtəlif ölkələrin, müxtəlif xalqların və müxtəlif mədəniyyətlərin ümumi təntənəsi kimi zəngin təəssüratlarla tarixə yazıldı.

Tanrının hökmü

Biz kişilər həmişə qərarı qadınların deyil, özümüzün verdiyimizi deyirik. Bəli, biz veririk qərarları.

Amma bunu da etiraf edək, bizim verdiyimiz qərarlar elə qadınların düşündükləri deyilmi?!

Bu, ailə dəyərlərindən irəli gələn maraqlı bir məqamdır.

Azərbaycan qadınlarının əksəriyyətinin işlədiyini, lakin işin təyinedici başlanğıc olmadığını xatırladan qəhrəmanımız da bir qadın üçün ailəni, ailə dəyərlərini prioritet sayır.

Və hesab edir ki, Azərbaycanda qadının özünə karyera qurması üçün heç bir əngəl yoxdur: “Adətən, qadınlar təhsil, səhiyyə, ticarət və xidmət sahələrində çalışırlar. Azərbaycanda peşəkar qadınlar - elmlər doktorları, professorlar, məktəb direktorları, xəstəxana baş həkimləri var, amma nəyə görə belə hesab etmirlər ki, onlar karyera qurublar. Karyera - qadın-nazir və ya qadın-deputatdır. Bu yalnız fikirdir. Belə ki, burada qadın üçün heç bir maneə yoxdur. Hər şey qarşıya qoyulmuş məqsədlərdən, enerjiden, zəka və istedadın dərəcəsindən asılıdır”.

* * *

...1999-cu ildə "Doktor Ölüm" ləqəbli erməni əsilli amerikalı həkim Con Gevorkyan ağır xəstələri öz razılıqları ilə ölümə yolladığı üçün Miçiqanda ömürlük həbsə məhkum edildi.

Fikirlərimizə belə bir başlanğıc oxucuda təəccüb doğura və bu faktın söhbət açmaq istədiyimiz mətləbə hansı formada dəxli olmasına dair xəyali axtarışlara rəvac verə bilər.

«Eftanaziya və təbabətin insanpərvərlik problemlərinin fəlsəfi-etik aspektləri»...

Mehriban xanım elm sahəsində də ailə ənənələrinin davamçısıdır, elmi fəaliyyətlə məşğuldur. Fəlsəfə doktorudur. Eftanaziya və təbabətin insanpərvərlik problemlərinin fəlsəfi-etik aspektlərini əks etdirən bu adsa onun dissertasiyasının mövzudur.

Bu, müasir dünyamızın ən çətin mövzularından biridir.

Eftanaziya yunan dilindən tərcümədə "gözəl ölüm" deməkdir. Sağalmaz, ağrılı, əzabverici bir xəstəlikdən əziyyət çəkən bir adama, canlıya ağrısız, ya da çox az ağrıdan ölümcül iynə vurularaq, yüksək dozada dərman verilərək öldürülməsidir, eftanaziya...

Bu söz ilk dəfə XVII əsrdə "gözəl ölüm" mənasında işlədilib, XIX əsrdə isə "kimisə mərhəmətdən öldürmə" mənasını qazanıb. Amma evtanaziya ideyasının özü bu anlayışın ortaya çıxdığı tarixdən daha qədimdir.

Bu addımı ilk dəfə 1984-cü ildə Hollandiyada leqallaşdırıblar. Dünyada belə bir xidmət göstərən ilk klinikanı da elə Hollandiyada açıblar. Daha sonra Avropada - Belçika, Hollandiya, Lüksemburq və İsveçrədə eftanaziya haqqında qanun qəbul edilib.

Bu gün dünyanın sivil kəsimi evtanaziyanın tərəfdarları və əleyhdarları olaraq iki fərqli qrupa bölünür. Hər bir tərəfin də öz tutarlı arqumentləri var.

Amma bütün səmavi dinlər evtanaziyaya qarşı çıxır. Çünki canı verən Allah olduğu üçün onu almaq da ancaq Rəbbə məxsusdur. Ölüm Allahın təqdiri altında olduğundan ölümə gedən müddəti uzatmaq və ya qısaltmaq Allahın əmri daxilindədir.

İlahi dinlərdə evtanaziya intiharın ekvivalenti kimi dəyərləndirilir. Allaha şəkk gətirməyin başqa bir forması kimi pislənir.

Mehriban xanım da öz elmi tədqiqatında müasir dünyamızın bu çətin suallarına cavab tapmağa çalışıb. Bir müddət əvvəl “Baku” jurnalına müsahibəsində elmi işi ilə bağlı ona ünvanlanan sual kifayət qədər konkret qoyulmuşdu. “Siz eftanaziyanın tərəfdarisiz, yoxsa hesab edirsiniz ki, paliativ qulluq onun real əvəzedicisi ola bilər?” deyər soruşurdular.

Öz əməlləri ilə bütün dünyaya sevgi, humanizm saçan, gördüyü bütün işlərin təməlinə insanlara, insanlığa sevgi dayanan bir ananın bu suala cavabı, yəqin ki, belə

də olmalı idi: *“Mən humanizm tərəfdarıyam və mənün üçün insan həyatı hər şeydən üstündür. Eftanaziya çoxüzlü bir sahədir. Onun öyrənilməsi bir neçə əsas elmlərin əsasında mümkündür. Məsələn, fəlsəfə, teologiya, tibb və etika. Bizim hamımızın müəyyən həyat təcrübəmiz var. Lakin heç kəsin ölüm təcrübəsi ola bilməz. Bizim eftanaziya ətrafında fikirlərimiz mövcudluq və qeyri-mövcudluq arasındakı sərhədə yaxınlaşma cəhdindən ibarətdir. Müasir texnologiya ölümü hadisədən prosesə çevirib. İnsanın “bitki” kimi borularla əhatə olunmuş mövcudluğunu həyat adlandırmaq olarmı? Həkimin xoş niyyətini pragmatik qərəzdən necə ayırmaq olar? Burada cavabdan çox sual var. Mən öz işimdə onların bir qisminə cavab verməyə çalışmışam, ancaq bunların hamısı müsahibə formatına sığmır”*.

Mehriban xanım Əliyevanın müasir dünyamızın bu yetərincə qəliz suallarına verdiyi cavabları onun dissertasiyasının tam mətnində, elmi işinin avtoreferatında axtarmaq olar.

Amma əminəm ki, bu cavabların hər birində, həyat ölümə üstün gələcək...

Çünki onun missiyası həyata son qoymaq deyil, həyat bağışlamaqdır...

Və elm nə qədər soyuq obyektivlik tələb etsə belə hətta elmi sualların cavablandırılmasında da bu missiyanın diqtəsindən qaçmaq mümkün deyil...

Son söz

Əziz oxucum!

Ömrümün bir kitabını da beləcə bitirdim...

İndi bu son cümlələri yaza-yaza Sənin bu kitabı necə bir şəraitdə, - masa arxasındamı, bir ağacın kölgəsindəmi, təyyarədəmi, qatardamı, hansı emosiyaların təsiri altında oxuduğunu təsvürümə gətirməyə çalışıram...

Bəlkə də kitabı sadəcə vərəqləməklə kifayətləndin. Əvvəldən sona qədər oxumağı daha rahat, daha asudə bir zamana saxladın.

Və ya bəlkə də kitab elə ilk cümləsində Səni tutdu, birnəfəsə başa vurdun...

Bəlkə də hansısa cümlələri təkrar-təkrar oxudun.

Yəqin, Səni razı salmayan məqamlar da oldu, düşündün ki, bunları bu kitabda olduğundan daha yaxşı yaza bilərdim.

Unutduğum, diqqətimdən qaçan məqamlar da çox oldu, fərqi deyəm.

Bütün fikirlərini qəbul edirəm və razılaşıram...

* * *

Mən Mehriban xanim Əliyevadan yazmışam!..

Onun gördüyü işlərin tarixi salnaməsini yaratmağı qarşıma məqsəd qoymamışam...

Ədəbiyyata az-çox bələdçiliyi olan hər kəsə bəllidir ki, bədii-publisistik mətn yazmaqla, salnamə yaradıcılığı ilə məşğul olmaq başqa-başqa şeylərdir.

Bu kitabda oxuduqların tarixi salnamə deyil, sadəcə, bir yazıçının baxışlarıdır...

Amma yazıçılıq istər istəməz, həm də, salnaməçilik deməkdir.

Elə şəxsiyyətlər var ki, onun ömründən yazanda bu ömrün aid olduğu tarixi, tarixdən yazanda bu şəxsiyyətin ömrünü qələmə almalı olursan.

Mehriban xanim Əliyeva da yaşadığı ömürdə yaratdığı tarix, yaratdığı tarixdə yaşadığı ömür görünən şəxsiyyətlərdəndir...

* * *

Mən Mehriban xanımın ömründən yazdım...

Və özümdən asılı olmayaraq bu ömrün tarixi salnaməsini də canlandırmış oldum.

Bir çox məqamların sözlə ifadəsi mümkünsüz gəlsə də, təsəllisiz deyiləm.

Bunun özünü başqa kim bacarar ki?!

* * *

Yazıçılığı həmişə taleyin bir lütfü kimi qəbul etmişəm.

Bu, mənim həyatımdır...

Yazmasam olmaz...

Dünyanın yaranması “Ol” sözündən başladı.

Mən də söz adamıyam...

Sözlə işləyirəm...

Sözlə nəfəs alıram...

Söz mənim üçün müqəddəsdir...

Söz mənim üçün sevgidir...

Söz məni yaşadır...

Söz mənim ağrımdır...

Nə demişdi Füzuli:

Artıran söz qədrini sidq ilə qədrin artırar

Kim nə miqdar olsa, əhlin eylər ol miqdar söz...

İnsanlar kimi sözlərin də taleyi var. Sözlər də insanlar kimi doğulur, yaşayır, ölür, sevinir, kədərlənir...

Qloballaşan dünyamızda, təzadlı, ziddiyyətli proseslərin tüğyan etdiyi zəmanəmizdə elə sözlər var ki, taleyinin faciəli dönəmini yaşayır.

Mərhəmət, halallıq, həssaslıq, insanlıq...

Əfsus ki, bunlar da taleyinin ağır anlarını yaşayan kəlmələr sırasındadır.

Bu kəlmələrin, öz məzmununun əksinə çevrildiyini də görürük, onların məzmununun saxtalaşdırıldığını, bu məzmunu sığınmış əsl dəyərlərin yerinə saxtalarının qoyulduğunu da...

Belə çətin bir əyyamda bu sözləri ölümün astanasından qaytaran, onların işığının öləzimesinin qarşısını alan, yenidən bu sözlərə həyat verən rastlaşdığımız ayrı-ayrı məqamlardır və bu məqamları ömrümüzə gətirən insanlardır...

Mən də bu kitabı o insanlardan biri haqqında - taleyinə ölüm hökmu yazılmış sözləri, kəlmələri - mərhəmət, halallıq, həssaslıq, insanlıq, xeyirxahlıq kəlmələrini və onlarla birgə bu sözlərin aid olduğu məzmunu, dəyərləri dirildən, onları həyata qaytaran, bu sözləri yaşadan Mehriban xanım Əliyeva haqqında yazdım...

Onun haqqında yazmaq...

Adətən, belə məqamlarda qeyd edirlər ki, bu, çətin, amma həm də şərəflidir. Şablon göründüyündən, kitab boyu mən də bu ifadəni işlətməkdən qaçdım. Amma indi etiraf edirəm ki, Mehriban xanım Əliyeva haqqında yazmaq həqiqətən şərəfli olduğu qədər də çətinidir...

Mən bu çətinliyi faktları ümumiləşdirdikcə, onların mahiyyətinə vardığıca, dəyərini, tutumunu anlayınca bir daha gördüm.

Mehriban xanım Əliyeva haqqında yazmaq yaradıcılıqla bağlı çətinlik deyil, əksinə, böyük bir yaradıcı məmnunluqdur.

Mehriban xanım haqqında yazmaq ona görə çətinidir ki, o özü çətin işlər görür, özü çətin işləri üzərinə götürür, çətin işlərə çiyin verir.

Bu da Onun taleyidir...

Mehriban xanım Əliyeva ölkənin birinci şəxsinin gəlini olanda da, bu statusun səfasını deyil, cəfasını çəkdi, Prezidentin ömür-gün yoldaşı kimi ölkənin birinci xanımı olanda da...

Biz Mehriban xanımı dünyanın səfalı məkanlarındakı istirahət mərkəzlərində, dəbdəbəli saraylarda, nağılvari muzeylərdə yox, ucqar kəndlərimizdə, kimsəsiz körpələrin, ahılların yanında, köməyə möhtac insanların əhatəsində, onların yardımında görürük...

O, Azərbaycanın birinci xanıdır, bütün dünyada tanınan ictimai fondun rəhbəridir, xoşməramlı səfirdir, millət vəkildir. Amma bu fəaliyyət istiqamətlərinin heç biri konkret işlərlə məhdudlaşmır.

Onun içindən gələn fədakarlıqla gördüyü işlər küll halındadır, cəmiyyətin, demək olar ki, bütün sahələrinə aiddir, bu sahələrdə müşküllərin həllinə, uğura doğru aparan qüvvədir.

Müasir tariximizin bu ən güclü qadınının ümdə vəzifəsi Mehriban olmaqdır. Öz adı ilə, şəxsiyyəti ilə cəmiyyətə ümid, inam, mərhəmət, xeyirxahlıq nuru saçmaqdır.

Onun mənəvi dünyasındakı bu keyfiyyətləri daşdığı ictimai-siyasi statuslar üzə çıxarmayıb. Mehriban xanım cəmiyyətin sırası bir üzvü statusunda da Tanrının və taleyin onun üçün müəyyən etdiyi müqəddəs missiyasını, yəqin ki, yenə eyni tərzdə yerinə yetirəcəkdir.

Amma indi söhbət bu missiyanın əhatə dairəsindən və bəşəriyyətə təsir gücündən gedir.

* * *

Əziz oxucum!

Əgər diqqət etdinsə, mən görülən işlərin heç biri haqqında keçmiş zamanda danışmadım. Bütün bunlar haqqında başa çatmış işlər kimi söhbət açmadım.

Çünki Mehriban xanımın görməkdə davam etdiyi və görməli olduğu işlər hələ o qədər çoxdur ki...

Sabaha ünvanlanmış yazıçı təxəyyülüm mənə qarşıda bu kitabda təsvir etməyə çalışdığım keçmişdən daha parlaq, daha zəngin bir gələcəyin gözlədiyini söyləyir...

Bu, həm də Mehriban xanım Əliyevanın 50 illik yubileyi ilə bağlı, sadəcə bir hesabat idi...

Həyat və fəaliyyətsə öz axarındadır...

Deməli, mən Mehriban xanım haqqında son sözü deyil, hələ ilk sözü deyə bildim...

Missiya davam edir...

Iyun 2014

Mehriban Əliyeva

MISSIYA

Mündəricat

Ön söz (*Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə*)

Müəllifdən

Birinci fəsil

MƏHƏBBƏT ARTIRAR

Adlar rəmzə çevriləndə

Mehriban

İkinci fəsil

ŞƏCƏRƏ

Məhəbbətin və iki ziyalı nəslin izdivacı

Ustad

Həqiqəti qoruyan

Üçüncü fəsil

ATA VƏ ANA HAQQI

Ana abidəsi

Atalar və oğullar

Ot kökü istə bitər

Dördüncü fəsil

SEVGİDƏ BİRLƏŞƏN ÖMÜRLƏR

Bitməyən məhəbbət

Zamanın fəvqündə

Qəlbədən doğan günəş

Sevginin verdiyi güc

Zülmətə qarşı

Beşinci fəsil

AİLƏ

Birinci ailənin gəlini

Sınaq dolu günlər

Azərbaycan onu dar gündə tanıdı

Oğul və silahdaş

“Biz həmişə bir-birimizə can atırıq”

Sevgi dolu bir ürək

Altıncı fəsil
BİRİNCİ XANIM

Mənəvi körpü
Portretə cizgilər
Ali dəyərlər
İnsan naminə
Etibarlı silahdaş

Yeddinci fəsil
SÜLHÜN SƏFİRİ

İkinci təbiət
Allahın xeyir-duasını almış ölkə
Haqqa tapındıran muğam
Xoş məramlar elçisi

Səkkizinci fəsil
MƏNƏVİYYAT MƏBƏDİ

Bani Atalar
Uzun, incə bir yol
Günəşin doğduğu yer
Xalq təhsildən başlanır
Ana mücəssəməsi

Doqquzuncu fəsil
ÜMİD QAPISI

Həyatda ən vacib olanı anlamaq
Rəqəmsal uçurumdan qoruyan
Könül comərdliyi

Onuncu fəsil
AZƏRBAYCAN ADINA

Tarixi vətəndən
Leyla örnəyi
Ali irs

On birinci fəsil
DUYĞULARIN RİTMİ

Idman ölkəsi
Güclü zəriflər
Olimpiya hərəkətində Azərbaycan meyarı

On ikinci fəsil
MİLLƏTİN VƏKİLİ

Kamil nümunə

Qarşılıqlı inamın təntənəsi
Xilas edilmiř ruh

On  c nc  fəsil
ANA

Ana... Vətən...
Heydər
Tanrının hökmü

Son söz